

Naar een regionaal erfgoeddepotbeleid in de provincie West-Vlaanderen

Onderzoek uitgevoerd in opdracht van het provinciebestuur van
West-Vlaanderen

juni 2008

Iris Steen
Patrick Van den Nieuwenhof

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Hoofdstuk 1. Het onderzoek	6
1.1. Aanleiding voor het onderzoek	6
1.1.1. Onderzoeksopdracht	7
1.2. De methodiek en de uitvoering van het onderzoek	8
1.2.1. Deelcollecties	8
1.2.2. Erfgoedbeheerders	10
1.2.2.1. Musea	10
1.2.2.2. Archiefinstellingen	11
1.2.2.3. Bibliotheken	11
1.2.2.4. Heemkingen	12
1.2.2.5. Private verzamelaars	12
1.2.3. De uitvoering van het onderzoek	12
Hoofdstuk 2 Het fundament van de depotproblematiek en -werking: verzamelen	15
2.1. Naar een nieuw erfgoedparadiigma: de dynamische collectie	15
2.2. Erfgoeddepot(werking) in perspectief van de erfgoedwerking	18
2.3. Verzamelen: het waarom	19
2.3.1. Missie en visie als vertrekbasis	19
2.3.2. Inspirerende voorbeelden van nationale missies en visies	20
2.3.3. Gevolgen voor het depot en depotwerking	21
2.4. Verzamelen: het hoe	21
2.4.1. Wanneer wordt actie ondernomen?	21
2.4.2. Uitgangspunten van verzamelen	21
2.4.3. De focus van het hoe	22
2.4.4. De invloed op depot en depotwerking	22
2.5. Verzamelen: het wat	23
2.5.1. Soorten verzamelingen	23
2.5.2. Inspirerende voorbeelden van wat verzameld wordt	23
2.5.3. Invloed op het depot en de depotwerking	26
2.6. Het fenomeen 'ontzamelen'	26
2.6.1. Selectie ter afstoting: de nachtmerrie van een erfgoedbeheerder	26
2.6.2. De waarde van erfgoed	27
2.6.3. Inspirerende praktische voorbeelden	31
2.6.4. Invloed op depot en depotwerking	34
Hoofdstuk 3 Erfgoeddepots	35
3.1. Ontwikkeling van erfgoeddepots	35
3.2. Visies op erfgoeddepots	37
3.2.1. Het gesloten depot van het Smithsonian Institution in Washington	37
3.2.2. Het halfopen depot met een focus op de collectie: het Glenbow experiment	38
3.2.3. Het halfopen depot met een focus op de werking: het Darwin Centre, Londen	38
3.2.4. Het open depot: het Collections Centre Museum of Science and Industry, Manchester	38
3.3. Krachtlijnen van bestaande studies	39
3.3.1. Onderzoeksproject Wenselijkheids- en haalbaarheidsstudie voor een open, geïntegreerde en integrale depotwerking in Limburg	39
3.3.2. Onderzoeksproject De wenselijkheid en de mogelijkheden van een gemeenschappelijke depotwerking in een stedelijke context	40
3.3.3. Onderzoeksproject Bewaring van industrieel erfgoed	40
3.4. Standaarden en richtlijnen met betrekking tot erfgoeddepots	41
3.4.1. Risicobeheer	41
3.4.2. Ideale bewaaromstandigheden voor materialen	42
3.4.3. Checklist gebouw / erfgoeddepot	42
3.4.4. Veiligheidszorg	44
3.4.5. Conditiecontrole van objecten	44

3.4.6. Integrated Pest Management (IPM)	44
3.5. Praktijkvoorbeelden in Vlaanderen en in het buitenland	45
3.5.1. ErfgoedsiteTienen	45
3.5.2. Bokrijk	46
3.5.2. Tongeren	48
3.5.4. Antwerpen	48
3.5.5. Het Zeeuws Museum	50
3.5.6. De centrale depotvoorziening in Zeeland	51
3.6. Kostprijs van erfgoeddepots	52
3.7. Het huidige wettelijke kader	53
3.8. Het depot is meer dan een opslagruimte	54
Hoofdstuk 4 Onderzoeksresultaten (deel)collecties	55
4.1. Algemene gegevens	55
4.1.1. Personeel	56
4.1.2. Beleid	56
4.1.2.1. Planning	56
4.1.2.2. Budget voor behoud en beheer	57
4.1.2.3. Expertise	57
4.1.2.4. Verzekeringen	57
4.1.3. Profiel van de collecties	57
4.1.4. Omvang, aangroei en afstoot van de collecties	58
4.2. Archieven	63
4.2.1. Privaatrechtelijke archiefinstellingen	63
4.2.1.1. Archieven van musea	64
4.2.2. Publiekrechtelijke archiefinstellingen	64
4.2.2.1. Gemeente- en stadsarchieven	64
4.2.3. (Deel)collecties archief	65
4.3. Documentair erfgoed en erfgoedbibliotheken	66
4.3.1. (Deel)collecties documentatie	66
4.3.2. Bibliotheken	69
4.3.3. Collecties in openbare bibliotheken	70
4.3.4. Heemkundige documentatiecentra	71
4.4. Museale voorwerpen	72
4.4.1. (Deel)collecties	73
4.4.1.1. Omvang van de (deel)collecties	74
4.4.1.2. Soorten voorwerpen	76
4.4.1.3. Registratie	79
4.4.1.4. Grootte van de objecten	79
4.4.1.5. Ouderdom	81
4.5. Private verzamelingen	81
4.6. Religieus erfgoed	83
4.7. Per regio	85
4.8. Problematische collecties	86
4.8.1. Archeologische collecties	89
4.8.2. Landbouw- en ambachtelijke collecties	89
4.9. Besluit	91
Hoofdstuk 5 De bestaande depots	93
5.1. Museumdepots	93
5.1.1. De museumdepots nader bekeken	94
5.2. Archiefdepots	103
5.3. Depots van erfgoedbibliotheken en documentatiecentra	112
5.4. Besluit	112
Hoofdstuk 6 Wensen, noden en problemen	114
6.1. Wensen en noden	114
6.1.1. Naar een overkoepelende depotwerking?	114
6.1.1.1. Musea	114
6.1.1.2. Archieven	115

6.1.1.3. Bibliotheken en documentatiecentra	115
6.1.2. Modellen voor een regionale depotwerking	116
6.1.3. Depotwerking	118
6.2. Problematische collecties	119
6.3. Besluit	120
Hoofdstuk 7 Krachtlijnen van het onderzoek	121
7.1. Musea en publieke objectencollecties	121
7.2. Archieven	123
7.3. Bibliotheken en documentatiecentra	124
7.3.1. Het versnipperde documentaire erfgoed	124
7.4. De toekomst ligt in samenwerking	125
Hoofdstuk 8 Mogelijke locaties voor regionale erfgoeddepots	126
8.1. Potentiële locaties	126
8.1.1. Enkele niet nader onderzochte locaties	126
8.1.2. Onderzochte locaties	127
8.1.3. Draagvlak voor een regionaal erfgoeddepot	131
8.2. Swotanalyse van de locaties	132
8.3. De locaties en de noden	141
Hoofdstuk 9 Samenwerkingsverbanden	143
9.1. Gebiedsgerichte werking cultuur	143
9.2. Culturele projectverenigingen en cultureel erfgoedconvenants	143
9.3. Andere samenwerkingsverbanden en netwerken	145
9.3.1. Westhoek Streekmuseum	145
9.3.2. Westhoek Archieven Overleg	145
9.3.3. Streekgericht bibliotheekbeleid	146
9.3.4. West-Vlaams ArchievenPlatform (WAP)	146
9.4. Ligging	146
Hoofdstuk 10 Stappenplan voor een netwerk van regionale erfgoeddepots	148
10.1. Waarom een provinciaal netwerk?	148
10.2. Een modulair groeiscenario voor een interactief netwerk voor objectencollecties	150
10.2.1. Het interactieve provinciale netwerk voor depotwerking	150
10.2.2. Een modulair groeiscenario	153
10.3. De werking van het netwerk	153
10.3.1. Het getrapte systeem	153
10.3.2. Taken in het netwerk	155
10.3.3. Regionale erfgoeddepots in de praktijk	164
10.3.4. De faciliteiten in het depot	166
10.3.5. De bijdrage van de gebruikers	168
10.4. Netwerkvorming in de archief-, bibliotheek- en documentaire sector	168
10.4.1. Bestaande netwerken	168
10.4.2. Samenwerkingsverbanden: enkele mogelijkheden	170
10.4.3. Samenwerkingsverbanden: het wettelijke kader	170
10.4.4. Een regio bij wijze van voorbeeld	170
10.5. Thematische netwerken	173
10.6. Een centraal registratiesysteem	177
10.6.1. Algemeen	177
10.6.2. Museale informatie-elementen	178
10.6.3. Archivalische informatie-elementen	178
10.6.4. Inspirerende voorbeelden op provinciaal en landelijk niveau	178
10.7. Ondersteunende provinciale subsidies	179
10.8. Het Vlasmuseum als pilootproject	179
10.8.1. Inleiding	179
10.8.1.1. Situatieschets	179
10.8.1.2. Concept	180
10.8.1.3. Methodiek	180
10.8.1.4. Partners	180

10.8.1.5. Doelstellingen	181
10.8.2. Thesauruswerkgroep vlas	181
10.8.2.1. Opzet	181
10.8.2.2. Werkgroep	181
10.8.2.3. Ontsluiten van resultaten	181
10.8.3. Registratieproject	182
10.8.3.1. Opzet	182
10.8.3.2. Vooronderzoek	182
10.8.2.3. Ontsluiten van resultaten	182
10.8.4. Ontsluiting en bewaring	182
10.8.4.1. Concept	182
10.8.4.2. Online databank	182
10.8.4.3. Presentatie in het Vlasmuseum	183
10.8.4.4. Regionaal erfgoeddepot	183
10.8.5. Timing	184
10.9. Besluit	185
Hoofdstuk 11 Budget, financiering en fasering	186
11.1. Kostenberekening	186
11.1.1. Aankoop of huur van een gebouw, aanpassingen	186
11.1.2. Exploitatiekosten	187
11.1.3. Personeelskosten	188
11.1.4. Inrichting van het gebouw	188
11.1.5. Centraal registratiesysteem	189
11.2. Externe financieringsmogelijkheden	190
11.2.1. Samenwerking met gemeenten	190
11.2.2. Publiek-private samenwerking	190
11.2.3. Vlaamse Subsidies	190
11.2.3.1. Fonds Culturele Infrastructuur	190
11.2.3.2. Premies voor restauratiewerken aan monumenten	191
11.2.3.3. Cultureel-erfgoeddecreet	191
11.2.4. Europese subsidies	191
11.2.4.4. Doelstelling 2	192
11.2.4.2. Interreg IV	192
11.2.4.3. Leader	193
11.2.4.4. Besluit	193
11.2.5. Private sponsoring	193
11.3. Fasering	194
11.4. Besluit	197
Bibliografie	198
Bijlagen	204
1/ Vragenlijst en toelichting	205
2/ Plaatsbezoeken	218
3/ Verslagen focusgroepen	220
4/ Instelling waar een vragenlijst naar verstuurd is	225
5/ Beschrijving van de locaties	232

Voorwoord

Erfgoeddepots. Voor heel wat mensen zullen ze een negatieve bijklank hebben: willen musea misschien iets verbergen? Ook erfgoedbeherende organisaties zelf hebben zeer dikwijls geen al te goede ervaringen met (erfgoed)depots: lekkende kelders, stoffige zolders, veel te kleine ruimtes. Ze zijn vandaag jammer genoeg nog al te vaak een realiteit. Nochtans hoeven depots niet als een noodzakelijk kwaad gezien te worden. Ze vormen immers een essentieel onderdeel van de erfgoedwerking.

Een stand van zaken opmaken over erfgoeddepots, de bredere werking rond behoud en beheer eromheen en het aanreiken van mogelijke oplossingen zouden niet mogelijk zijn geweest zonder de medewerking van zowel professionele als vrijwillige erfgoedbeheerders. Tijdens onze rondreis door de provincie toonden ze met een dubbel gevoel hun collecties en depots: aan de ene kant trots op de collecties, aan de andere kant een beetje beschaamd over de toestand van hun depot. 'Zijn we nu de slechtste van de klas?' was dan ook een veel gestelde vraag. Slecht is de situatie zeker niet, maar extra stimulansen om deze bezorgdheid om te zetten in een goed depotbeleid zijn zeker nodig.

Ook de stuurgroep, de focusgroepen en erfgoedcellen zouden we via deze weg hartelijk willen danken voor de opvolging van en hun inbreng in dit onderzoek.

Last but not least danken we Reinoud Van Acker, provinciaal museumconsulent, zonder wie dit onderzoek niet zou tot stand gekomen zijn. We konden altijd een beroep op hem doen en hij gaf ons met veel plezier de nodige informatie door.

Het onderzoek is vrij omvangrijk geweest, de neerslag ervan in dit rapport is dat eveneens. Wie redelijk snel een inzicht wil krijgen in de problematiek en de mogelijke oplossingen, kan zich beperken tot het lezen van de hoofdstukken 4, 5, 7 en 10.

Tot slot hopen we met dit onderzoek een bijdrage te kunnen leveren voor de verdere ontwikkeling van erfgoeddepots, depotwerking en erfgoedwerking in het algemeen.

Juni 2008,

Iris Steen

Patrick Van den Nieuwenhof

Hoofdstuk 1

Het onderzoek

1.1. Aanleiding voor het onderzoek

Op 11 juni 2007 werden voor de eerste maal de krachtlijnen van het te (her)schrijven nieuwe Cultureel-erfgoeddecreet gepresenteerd. Doelstelling van dit nieuwe Cultureel-erfgoeddecreet was en is de integratie van bestaande regelgeving op het vlak van erfgoed, in casu het Decreet op de Volkscultuur (1998), het Archiefdecreet (2002) en het oude Erfgoeddecreet (2004). Belangrijke nieuwigheid in deze krachtlijnen waren de open depotplannen. Er werd vooropgesteld dat de Vlaamse Gemeenschap de provincies zou ondersteunen voor het uitvoeren van een open depotplan voor bewaring en ontsluiting van cultureel erfgoed. Hiervoor voorzag de Vlaamse Gemeenschap een budget van 1.050.000 a rato van het aantal inwoners.¹ De provincie West-Vlaanderen heeft in het kader van dit nieuwe decreet al in het najaar van 2007 opdracht gegeven een onderzoek te doen naar de noden en wensen van actoren in de provincie met betrekking tot regionale erfgoeddepots en een mogelijke invulling van een regionaal depotbeleid. Het onderzoek ging van start in december 2007. Tijdens het onderzoek deed er zich een belangrijke wijziging voor op het vlak van de bepalingen betreffende de erfgoeddepots. In het voorontwerp van Cultureel-erfgoeddecreet (14 december 2007) was nog een verplichtend karakter voor de uitbouw van erfgoeddepots door de provincies opgenomen. Het toenmalige artikel 61 § 1 luidde: *“De Vlaamse Regering kan aan de provincies een jaarlijkse werkingssubsidie toekennen voor een regionale depotwerking”*. En verder paragraaf 3: *“De Vlaamse Gemeenschap voorziet voor deze werkingssubsidies voor een regionale depotwerking jaarlijks minstens 1.200.000 euro op de uitgavenbegroting.”* Het ontwerp van decreet (22 februari 2008) en het uiteindelijke Cultureel-erfgoeddecreet van 23 mei 2008 schrappen dit ‘verplichtend’ karakter. Het Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid voorziet wel nog voor de provincies een jaarlijkse werkingssubsidie voor de uitvoering van een cultureel-erfgoedbeleid. De werkingssubsidie wordt toegekend voor:

- *minstens de ondersteuning van musea die een kwaliteitslabel hebben en die door de provincies bij het regionale niveau ingedeeld worden,*
- *desgewenst de uitbouw van een regionaal depotbeleid.*²

Om de ontwikkeling van een regionaal depotbeleid te ondersteunen voorziet het Cultureel-erfgoeddecreet een financiële tussenkomst door middel van een tewerkstellingssubsidie: *“de middelen voor aanvullende subsidies voor tewerkstelling die beschikbaar zijn voor herverdeling worden toegekend voor tewerkstelling in het kader van het regionale depotbeleid. ... De aanvullende subsidie voor tewerkstelling bedraagt maximaal 35.500 euro per voltijds equivalent.”*. De verdeling van de middelen gebeurt in een eerste fase gelijk over de provincies tot dat aan elke provincie twee voltijdse equivalenten toegekend werden.³

Ondanks deze wijziging blijft het erfgoeddepotbeleid een belangrijk aandachtspunt in het Cultureel-erfgoeddecreet. Erfgoeddepots vormen immers een aanhoudend probleem, dat met het nieuwe decreet voor het eerst systematisch kan worden aangepakt. De provincie West-Vlaanderen heeft met een ruime opdrachtschrijving aangegeven oog te hebben voor de brede context van deze problematiek, die niet los gezien kan worden van andere facetten van behoud en beheer van (roerend) erfgoed. Niet alleen uit inhoudelijke overwegingen werd de onderzoeksopdracht ruim geformuleerd, ook om praktische. Er is in de provincie West-Vlaanderen weinig systematische informatie beschikbaar over de aard en omvang van het bewaarde erfgoed in het algemeen en de

¹ Hoorzitting naar een nieuw erfgoeddecreet, 11 juni 2007, slide 48.

² Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, art. 62.

³ Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, art. 102.

depotproblematiek van erfgoedinstellingen in het bijzonder. De uitkomst van het onderzoek moest aanbevelingen bevatten voor een gestructureerd en systematisch beleid voor regionale erfgoeddepots, dat zo dekkend mogelijk is, zowel territoriaal als naar erfgoedmateries.

1.1.1. Onderzoeksopdracht

De provincie West-Vlaanderen heeft de volgende uitgangspunten voor het onderzoek geformuleerd:

- de provincie wenst samen te werken met een aantal centrumsteden en/of intergemeentelijke samenwerkingsverbanden (in eerste instantie met gemeenten met een erfgoedconvenant);
- het aantal regionale erfgoeddepots waartoe de provincie wil bijdragen, is beperkt tot 6, redelijkerwijze over de provincie verspreid;
- de erfgoeddepots staan open voor een brede waaier aan erfgoed en beperken zich niet tot heel specifieke collecties;
- een erfgoeddepot kan zich wel specialiseren in een paar specifiek grote erfgoedgroepen (landbouw, archeologica, oorlogserfgoed, kerkelijk erfgoed) en / of een bepaalde depottaak (registratie, beheer, transport, restauratie,...) wat dan zoveel mogelijk complementair aan andere depots gebeurt
- er gebeurt regionale expertiseopbouw in elke erfgoeddepot die aanvullend is aan elkaar;
- de regionale erfgoeddepots bouwen netwerken op met andere, lokale of specifieke depots en maken afspraken naar beheer en specialisatie;
- de erfgoeddepots staan ten dienste van alle erfgoedactoren in de bredere regio (met eventuele uitzondering van particuliere collecties);
- de regionale erfgoeddepots beperken zich niet tot de stad of gemeente waar die gevestigd zijn, maar staan ten dienste van de hele omliggende regio;

Vervolgens bepaalde de opdrachtgever dat er onvoldoende gegevens over de situatie van het (roerende) erfgoed bekend zijn en dat het onderzoek daarom informatie moet leveren over:

- de exacte depotbehoeften van de beoogde musea en gemeenten
- de erfgoedactoren en collecties waarmee rekening gehouden moet worden
- de volumes en aantallen van de collecties
- de aard van de collecties
- de oppervlaktes die nodig zijn voor een goede bewaring;

Deze elementen werden geconcretiseerd in de volgende opdrachtomschrijving:

1. Een behoefteonderzoek naar depotruimte, in eerste instantie bij West-Vlaamse centrumsteden met hun musea en andere erfgoedbeheerders (Brugge, Kortrijk, Roeselare-Izegem, Ieper-Poperinge-Diksmuide, Koksijde en Oostende) en in tweede instantie bij erfgoedbeheerders in de omliggende regio's:

- a. collecties en deelcollecties: aantallen objecten, waard, volumes...
- b. huidige bewaarsituatie
- c. gewenste bewaarsituatie
- d. benodigde oppervlaktes en stapelruimte
- e. specifieke wensen en vereisten.

2. Onderzoek naar de mogelijke erfgoedbeheerders in de ruime regio die in aanmerking komen als gebruiker van een regionaal depot (musea, kerkfabrieken, heemkundige kringen, archeologische verenigingen, private musea en eventuele particuliere collecties met een belangrijke erfgoedwaarde enzovoort) en inschatting van hun collecties en depotbehoeften.

3. Onderzoek naar mogelijke (leegstaande) gebouwen en panden die in aanmerking komen voor herbestemming als depot in de desbetreffende steden en regio's; korte technische analyse naar geschiktheid van deze gebouwen.

4. Omzetten van de behoeften in concrete depotoplossingen met oppervlaktes, rekken, stapelruimte, specifiek meubilair enz.

5. Rekening houden met 'bufferruimtes' om erfgoedcollecties tijdelijk onder te brengen in geval van calamiteiten in het kader van rampenplannen

6. Formuleren van specifieke bewaarvereisten inzake klimatisering, lichtbeheersing, insectenbeheersing, veiligheidsvereisten (brand, waterlast, diefstal, inbraak...) en specifieke organisatorische en technische vereisten (toegang, transit, laden-lossen, quarantaine, verpakking, administratie...)
7. Inschatting en berekening van de financiële implicaties voor investeringen, uitbouw en exploitatie van professionele regionale erfgoeddepots en nagaan van de financieringsmogelijkheden op lokaal, provinciaal, Vlaams en Europees niveau
8. De wenselijkheid of opportuniteit –van een eigen provinciaal depot nagaan en de inschakeling van eigen provinciale instellingen
9. Mogelijkheden onderzoeken van gecontroleerde vormen van ontsluiting en publieke toegankelijkheid van de depotcollecties
10. Voorstellen formuleren naar toekomstige netwerking en complementariteit van de regionale erfgoeddepots in West-Vlaanderen samen met bestaande lokale en specifieke depots.

1.2. De methodiek en de uitvoering van het onderzoek

Erfgoed is een zeer ruim begrip. In de context van dit onderzoek wordt de definitie gebruikt zoals deze verwoordt staat in het Cultureel-erfgoeddecreet van 23 mei 2008: *“Cultureel erfgoed is het roerend en immaterieel erfgoed dat als betekenisdrager uit het verleden gemeenschappelijke betekenissen verkrijgt binnen een cultureel referentiekader”*.⁴ Dit wijkt in belangrijke mate af van hoe UNESCO het begrip cultureel erfgoed definieert: *“Het cultureel erfgoed neemt verschillende vormen aan, zowel tastbare (monumenten, landschappen, objecten, ...), als niet-tastbare (talen, knowhow, podiumkunsten, muziek, ...) en is van onschatbare waarde voor de culturele verscheidenheid. Het is een bron van waaruit creativiteit en welvaart ontspringen. Volkeren ontleenen een gevoel van identiteit en samenhang aan hun erfgoed. De oorsprong van het erfgoed is divers en de ontwikkeling ervan is gekleurd door een veelheid aan invloeden.”*⁵ Voor dit onderzoek werd als uitgangspunt de definitie van het Cultureel-erfgoeddecreet gehanteerd. Zoals eerder aangegeven focust het onderzoek in de eerste plaats op de bewaarmstandigheden en –context van roerend erfgoed in al zijn vormen. Naast het roerend erfgoed als invalshoek, vormen ook de erfgoedhouders en erfgoedbeherende organisaties een belangrijk aandachtspunt. Een cultureel-erfgoedorganisatie is een organisatie met een publiek- of privaatrechtelijke rechtspersoonlijkheid zonder winstgevend doel die de zorg voor of de ontsluiting van het cultureel erfgoed als kerntaak heeft.⁶ Hierna volgt een toelichting bij de begrippen deelcollecties en erfgoedbeheerders.

1.2.1. Deelcollecties

Voor het onderzoek naar de collecties erfgoed, dat ten grondslag ligt aan de andere onderzoeksonderdelen, is onderzoek gedaan op deelcollectieniveau. Een deelcollectie is *een groep objecten die omwille van thema, functie of materiaal samenhang vertonen*. Deze inventarisatiemethode is gebaseerd op de Nederlandse MusIP- methode (Museum Inventarisatie Project) (www.musip.nl). Deze methode is ontwikkeld voor museale voorwerpen. Voor dit en andere onderzoeken in Vlaanderen is deze methode uitgebreid naar archieven en documentair erfgoed. In het kader van het depotonderzoek is de methodiek aangepast en is vooral gefocust op informatie die relevant is voor behoud en beheer.

⁴ Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, artikel 2, 1°.

⁵ Memorie van toelichting bij decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, p. 2.

⁶ Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, artikel 2, 4°.

De keuze voor een beschrijving op deelcollectieniveau heeft tal van voordelen ten opzichte van een beschrijving op stukniveau. Niet alleen is deze onderzoeksmethode minder tijdsintensief, deelcollecties geven ook een goed beeld van het aanwezige cultureel erfgoed, de omvang van de verzamelingen en de staat waarin het cultureel erfgoed verkeert. Onderzoek op deelcollectieniveau biedt inzicht in de samenhang en complementariteit van collecties in de verschillende organisaties. Erfgoed kan onderverdeeld worden in vier grote categorieën: archieven, documentair erfgoed, (erfgoed)bibliotheken en voorwerpen. Voor elk van deze categorieën wordt het concept deelcollectie op een specifieke manier uitgewerkt.

In de **archiefcontext** wordt een deelcollectie in principe afgebakend op basis van de archiefvormer – de persoon, groep personen of organisatie die het archief heeft gecreëerd. Bij grote deelcollecties, zoals een gemeentearchief, is een onderverdeling gemaakt op basis van de gangbare administratieve indelingen (bijvoorbeeld de schepenbank of het archief na de fusie).

Documentair erfgoed wordt ingedeeld volgens de meest gangbare soorten collecties: affiches, digitale bestanden, doodsprentjes, rouwbrieven, films en video's, foto's, dia's en postkaarten, geluidsopnames, kaarten en plannen en knipsels en knipselmappen.

Bibliotheekmateriaal wordt onderverdeeld in boeken, brochures, kranten en tijdschriften.

In de categorie **voorwerpen** worden de deelcollecties zoveel mogelijk beschreven aan de hand van de topcategorieën uit de Art & Architecture Thesaurus⁷. MusIP paste deze AAT-topcategorieën enigszins aan.

De AAT-topcategorieën gebruikt in dit onderzoek zijn (de opsomming bij elke categorie is niet uitputtend, enkel een illustratie van het materiaal dat in de categorie valt)

- Beeldmateriaal: schilderijen, tekeningen, cartoons, beeldhouwwerken, etsen, textielkunst, medailles, altaarstukken, retabels. De categorieën foto's, prentkaarten, kaarten, plannen, dia's horen bij documentaire deelcollecties.
- Bouwmateriaal: tegels, dakpannen, bakstenen, balken, ruiten.
- Dierlijk, menselijk en plantaardig materiaal: eieren, skeletten en skeletdelen, huid en leer, zijde, veren en dons, haren, wol, perkament, schelpen, schors, zaden, bewerkt plantenmateriaal, hout en houtproducten, pollen.
- Geluidsmiddelen: muziekinstrumenten, luidsprekers, microfoons.
- Geologisch materiaal: fossielen (dierlijk en plantaardig), (edel)stenen.
- Gereedschap en uitrusting: elektrische gereedschappen, gereedschappen om allerlei materialen te bewerken (hout, metaal, steen), sport- en spelmateriaal, theaterobjecten, medische instrumenten, computers, verwarming, machines en machineonderdelen, keukengerief.
- Halfproducten: textielmaterialen (lappen stof, garens), was, zeep, kunststoffen, glas, papier (onbedrukt), touw.
- Houders: blikken, bussen, dozen, kuipen, manden, vaten, tassen, aquariums, vaatwerk, liturgische houders (wierookvaten), asurnen, vazen.
- Informatievormen: voor zover voorwerpen niet vallen in de categorie documentatie gaat het om vlaggen, vaandels, zegels, naamplaten, nummerplaten, stickers, reclamemateriaal, ambtssymbolen, productverpakkingen.
- Interieurinrichting: behang, gordijnen, hoezen, meubilair, meubelonderdelen, lampen.
- Kleding: liturgische gewaden, sieraden en accessoires, schoenen, kledingstukken, wapenrusting, uniformen, (hand)tassen, hoeden en petten, pruiken.
- Meetinstrumenten: meetlinten, maatstokken, hoogtemeters, peilinstrumenten, snelheidsmeters, meteorologische meetinstrumenten, weegschalen, thermometers, lichtmeters.
- Recreatiemiddelen: kaart-, bord- en tafelspelelementen, sport- en atletiekbenodigdheden, poppenkastpoppen, puzzels, speelgoed.
- Ruilmiddelen: geld, verhandelbare waardepapieren, betalingsbewijzen.

⁷ <http://www.aat-ned.nl>

- Vervoermiddelen: koetsen, wagens, fietsen, auto's, karren, schaatsen, ski's, aanhangwagens, kruiwagens, kinderwagens, bromfietsen, motorfietsen.
- Wapens en munitie: vuurwapens, (steek)messen, kogels, granaten, geschut, mijnen.

Sommige deelcollecties vallen onder verschillende toptermen. Deze deelcollecties werden als **gemengde collecties** geteld. Deelcollecties die bestaan uit verschillende soorten erfgoed (bijvoorbeeld archief en voorwerpen) werden in elk van de betreffende categorieën opgenomen. Er werd daarbij gezorgd dat er zich geen dubbeltellingen voordeden.

Behalve de indeling in categorieën erfgoed, werden nog zes andere kenmerken van de deelcollecties onderzocht.

Waar mogelijk werd de exacte **omvang** van de deelcollecties genoteerd. Dat kon meestal alleen als een volledige inventaris voorhanden was. In de andere gevallen werd een schatting gemaakt. Dit laatste levert indicatieve cijfers op, die met de nodige omzichtigheid behandeld moeten worden.

Waar mogelijk werden de deelcollecties **gedateerd**. De ouderdom van de collecties werd vaak geschat en zeer ruim aangegeven.

Van elke deelcollectie is de **registratiegraad** gevraagd. Deelcollecties kunnen geheel of gedeeltelijk geregistreerd zijn. De registratie kan geautomatiseerd zijn (dat wil zeggen geregistreerd met behulp van software) en er is sprake van digitalisering wanneer het materiaal van de collecties gescand of digitaal gefotografeerd is.

Eveneens werd gepeild naar de **bewaaromstandigheden en de conditie** waarin de deelcollecties zich bevinden. De eventuele schade werd beschreven. Als de beheerder zelf de conditie niet kent en er geen tijd was om de conditie te bepalen, werd de conditie niet genoteerd.

Per deelcollectie kon worden aangegeven wat de specifieke bewaaromstandigheden zijn.

1.2.2. Erfgoedbeheerders

Bij aanvang van het onderzoek is gevraagd alle soorten roerend erfgoed te onderzoeken, dus voorwerpen, archieven, documentair en bibliothecair erfgoed. Daarom zijn naast musea en andere objectencollecties archiefinstellingen en bibliotheken bij het onderzoek betrokken, zowel schriftelijk via de vragenlijsten als via de focusgroepen.

Voor het vervolg van het betoog is het belangrijk een duidelijk onderscheid te maken tussen deze instellingen en hun werking. Het veld van erfgoedzorgers is zeer ruim en divers. Algemeen kan een onderscheid gemaakt worden tussen erfgoedbeheerders en erfgoedbewaarders. De eerste groep zijn die instellingen die als kerntaak het beheer van erfgoed hebben, de tweede groep beschikken over erfgoed maar hebben het niet als kerntaak of enige taak dit erfgoed te beheren. Binnen de eerste groep kan nog verder onderscheid gemaakt worden tussen: musea, archiefinstellingen, bibliotheken, heemkringen en private verzamelaars.

1.2.2.1. Musea

Volgens de ICOM-definitie⁸ is een museum *een permanente instelling in dienst van de gemeenschap en haar ontwikkeling, niet gericht op het maken van winst, die de getuigenissen van de mens en zijn omgeving verwerft, registreert, documenteert en wetenschappelijk onderzoekt, behoudt en presenteert voor doeleinden van studie, educatie en genoegen.*

Een andere definitie luidt:

Een museum is onderdeel van het collectieve geheugen van de maatschappij. Een museum verwerft, documenteert en behoudt objecten en andere getuigenissen van de cultuur en de mens en diens omgeving en informeert daarover. Het museum ontwikkelt en bevordert kennis en biedt belevingen die

⁸ ICOM : International Council of Museums, een ngo met stevige band met Unesco. Deze organisatie houdt zich bezig met de conservering, het behoud en communicatie over het natuurlijke en culturele erfgoed in de wereld.

alle zintuigen aanspreken. Het museum is toegankelijk voor het publiek en levert een bijdrage aan de ontwikkeling van de maatschappij. Het doel van het museum is kennis en inzicht te laten verwerven'. (Vertaling van de Britse museumdefinitie, 2002).

In dit onderzoek zijn alle instellingen met een collectie voorwerpen en publiekswerking beschouwd als museum.

1.2.2.2. ARCHIEFINSTELLINGEN

Een archiefinstelling bewaart, beschrijft en ontsluit archiefstukken. Een archiefstuk is een "*document, ongeacht zijn vorm, naar zijn aard bestemd om te berusten onder de persoon, groep personen of organisatie die het heeft ontvangen of opgemaakt uit hoofde van zijn of haar activiteiten, zijn of haar taken of ter handhaving van zijn of haar rechten.*"⁹ Er zijn publiekrechtelijke en privaatrechtelijke archiefinstellingen. Publiekrechtelijke archiefinstellingen, als het Rijksarchief, het provinciaal archief, gemeente- en stadsarchieven, hebben een administratieve en een culturele taak. De administratieve taak bestaat uit het ondersteunen van diensten bij het beheren van hun dossiers. De culturele taak bestaat uit het ontsluiten van de historische archieven, die geen directe administratieve functie meer hebben, voor wetenschappelijk en ander onderzoek en voor publieksactiviteiten. Privaatrechtelijke archieven hebben alleen deze culturele taak.

1.2.2.3. BIBLIOTHEKEN

De benaming bibliotheek dekt vele ladingen. Als verzamelplaats van boeken, de oorspronkelijke betekenis, hebben bibliotheken zich uitgebreid tot verzamelplaats van allerlei soorten informatiedragers. De aard van de verzameling, het statuut van de bibliotheek en de aard van de dienstverlening zorgen voor onderscheid.

Openbare bibliotheken zijn uitleenbibliotheken, met een dienstverlening voor een breed publiek. Er is een dicht netwerk van openbare bibliotheken in Vlaanderen. De collecties zijn gebruikscollecties, die regelmatig vernieuwd worden.

Erfgoedbibliotheken verzamelen en beheren collecties, die lopen van de oudste schriftmaterialen tot allerlei vormen van hedendaagse gedrukte en digitale publicaties. Het zijn bewaarbibliotheken, die hun materiaal beschikbaar stellen voor onderzoek en publieksactiviteiten, maar niet uitlenen aan lezers.

Wetenschappelijke bibliotheken verzamelen publicaties die ten dienste staan van wetenschappelijk onderzoek en onderwijs. Ze zijn deels erfgoedbibliotheek

Instellingsbibliotheken bevatten publicaties die nodig zijn voor de goede werking en het onderzoek van een instelling, zoals een museum of een archief.

Er is daarnaast een grote grijze zone van documentatiecentra, gericht op erfgoed, vaak uitgebaat door een heemkundige kring.

In dit onderzoek zijn musea, stads- en gemeentearchieven, openbare en erfgoedbibliotheken betrokken. Gezien de enorme omvang van dit veld en de uiteenlopende aard en problematiek van de soorten erfgoed die ze bewaren, heeft de klemtoon gelegen op voorwerpen in musea.

⁹ *Archieflexicon*, lemma 8.

1.2.2.4. HEEMKRINGEN

Heemkringen bestuderen *vanuit historisch perspectief hun eigen gemeente en/of streek zo wetenschappelijk mogelijk in al zijn/hun facetten*. Vaak gaat hier een zeker verzamelbeleid mee gepaard. In sommige gevallen groeit uit de heemkringen een heemmuseum.¹⁰

1.2.2.5. PRIVATE VERZAMELAARS

Private verzamelaars zijn *individuen die objecten bijeenbrengen op basis van een door een persoonlijke voorkeur bepaald thema, waarbij aan de objecten een betekenis gegeven wordt Anders zou men gewoon een bezitter zijn van objecten*.¹¹

1.2.3. De uitvoering van het onderzoek

Het volledige onderzoek bestond uit verschillende onderdelen:

1. Literatuuronderzoek

Bestaande literatuur, onderzoeken en initiatieven in binnen- en buitenland zijn in kaart gebracht. De resultaten daarvan zijn verwerkt in hoofdstuk 2 en 3.

2. Opmaak van een stand van zaken van erfgoedcollecties in West-Vlaanderen

Hierin is een onderscheid gemaakt tussen

- a. organisaties die als kernactiviteit 'het behoud en beheer' van erfgoed hebben. Kenmerkend voor deze organisaties is de redelijke tot hoge graad van professionalisering en een duidelijke afbakening van hun werkingsgebied.
- b. de heemkundige kringen met een collectie. In deze groep zijn de afbakening van hun werkingsgebied en hun collectiebeleid vaak minder duidelijk.
- c. de erfgoedbewaarders of instellingen die wel erfgoed in huis hebben, maar het beheer er van niet als kernactiviteit hebben, bijvoorbeeld gemeenten, OCMW's, kerkfabrieken, polders en wateringen.

In overleg met de stuurgroep van provinciale ambtenaren, die het onderzoek opvolgde en waarmee regelmatig overleg plaatsvond, is besloten vanwege de omvang van het aantal actoren kerkfabrieken, OCMW's en polders niet bij het onderzoek te betrekken. Kleine actoren als heemkringen en gemeenten met een erfgoedcollectie zijn benaderd via cultuurbeleidscoördinatoren.

Al deze actoren hebben een uitgebreide schriftelijke vragenlijst ontvangen. De vragenlijsten zijn verzonden aan 92 musea, 51 cultuurbeleidscoördinatoren, 14 gemeentelijke archiefdiensten, 7 openbare bibliotheken en 2 intergemeentelijke archeologische diensten, samen 166. De resultaten hiervan zijn verwerkt in hoofdstuk 4 en 5.

Het doel van het onderzoek via de vragenlijst was een 'quick scan' te maken van de collecties roerend erfgoed in de provincie West-Vlaanderen en te peilen naar behoeften en wensen van collectiebeheerders inzake depotwerking. De volgende gegevens werden verzameld:

- Algemene informatie over de **organisatie**, het bewaarde erfgoed: aard, omvang en groei, competenties inzake behoud en beheer, beschikbare depots en voorkeur voor een bepaald organisatiemodel van regionale depotwerking.

¹⁰ VANNOPPEN, H., 'De heemkunde of de studie van de microkosmos is in het jaar 2000 meer dan 'in'', In: *Mores* 1, 2000, 2, p. 1.

¹¹ Definitie gebaseerd op: Conceptnota *Nooit genoeg; inspiratienota voor een toekomstig beleid omtrent privé-verzamelen en – verzamelaars in Vlaanderen*, p. 2.

- Informatie over **deelcollecties** per instelling. Per deelcollectie is de aard, de omvang, de registratie- en inventarisatiegraad, de bewaaromstandigheden en schadevaststelling vastgelegd.
- Informatie over bestaande en potentiële **depots**: omvang, capaciteit, temperatuur, relatieve vochtigheid, veiligheidsmaatregelen, lichtinval en andere bewaaromstandigheden, en gegevens over logistiek (transport, toegankelijkheid, verzekeringen).

De vragenlijsten en de toelichting erbij staan in bijlage 1.

Daarnaast zijn verschillende musea door de onderzoekers bezocht. De gegevens die hier zijn verzameld zijn toegevoegd aan de gegevens die de vragenlijsten hebben opgeleverd. Een lijst van plaatsbezoeken staat in bijlage 2. De resultaten van de enquête en de bezoeken zijn verwerkt in een databank.

3. Noden en behoeften rond depotwerking – focusgroepen

Naast de schriftelijke bevestigingen zijn er in februari 2008 6 bijeenkomsten georganiseerd van focusgroepen, waar een aantal medewerkers van musea, archieven en bibliotheken en cultuurbeleidscoördinatoren is uitgenodigd. De bijeenkomsten vonden plaats per regio, die grotendeels samenvalt met de arrondissementen, met enkele uitzonderingen. Wervik is gerekend bij het arrondissement Kortrijk, omdat het deel uitmaakt van de projectvereniging 13 in de regio Kortrijk. De arrondissementen Tielt en Roeselare en Veurne en Diksmuide zijn samengenomen. In de uitwerking van de resultaten van het onderzoek wordt deze indeling in regio's steeds gehanteerd. Deze komt grotendeels overeen met de indeling die de provincie maakt bij de gebiedsgerichte werking.

In deze bijeenkomsten is uitgebreid gesproken over wensen en noden in verband met depots en mogelijke locaties voor regionale erfgoeddepots.

Op 26 mei zijn de deelnemers aan de focusgroepen nogmaals uitgenodigd om te reflecteren op de scenario's, die in het kader van het onderzoek ontwikkeld zijn voor een regionaal depotbeleid. De verslagen van deze bijeenkomsten in februari en mei zijn toegestuurd aan alle actoren, die een vragenlijst gekregen hebben, om hen op de hoogte te houden van de voortgang van het onderzoek en hen de gelegenheid te geven te reageren.

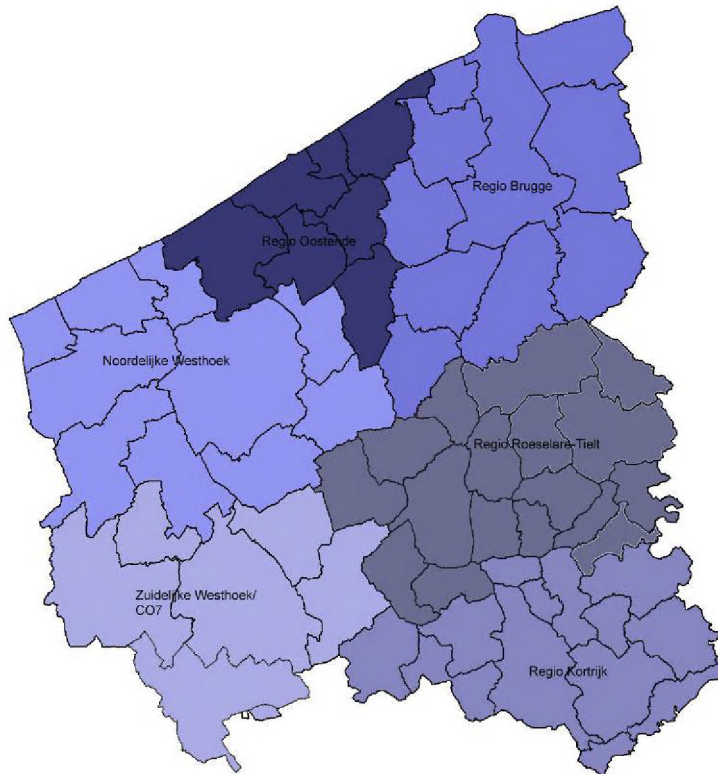
De verslagen van deze bijeenkomsten staan in bijlage 3.

Daarnaast is op 22 mei apart overlegd met de vier West-Vlaamse erfgoedcellen, omdat zij een belangrijke rol kunnen gaan spelen in het toekomstige regionale depotbeleid.

De uitkomsten van de besprekingen in de focusgroepen zijn verwerkt in hoofdstuk 6.

De krachtlijnen van het gehele onderzoek staan in hoofdstuk 7.

Figuur 1. Indeling van de provincie in regio's. Deze indeling wordt in het gehele onderzoek gebruikt

4. Locatiebezoeken

Op basis van gegevens die in de focusgroepen verzameld werden en van de provincie zelf, zijn diverse potentiële locaties voor regionale erfgoeddepots bezocht. Er zijn zo veel mogelijk gegevens verzameld over deze locaties. Van een gedetailleerd architectonisch onderzoek van een of enkele locaties is afgezien, omdat de keuze van een locatie van zo veel elementen afhankelijk is, dat in dit stadium nog geen weloverwogen keuzes gemaakt kunnen worden. Wel is van elke locatie een uitgebreide swotanalyse gemaakt (hoofdstuk 8).

5. Bezoeken aan andere depots

Aan diverse depots die een voorbeeld zouden kunnen zijn voor de werking in de provincie West-Vlaanderen is een werkbezoek afgelegd. De resultaten ervan zijn verwerkt in hoofdstuk 3.

6. Onderzoek van financiële implicaties en financieringsbronnen

Voor mogelijke locaties en oplossingen is een globale kostenberekening gemaakt en zijn financieringsmogelijkheden onderzocht; de resultaten daarvan staan in hoofdstuk 11.

7. Scenario voor netwerk en andere aanbevelingen

Op basis van alle verzamelde gegevens is een voorstel voor netwerking uitgewerkt. Dit is voorgelegd aan, de erfgoedcellen, provinciale museumconsulenten en de focusgroepen. In hoofdstuk 10 staat een stappenplan beschreven voor de uitwerking van een dergelijk netwerk. In dat hoofdstuk zijn enkele aanvullende aanbevelingen opgenomen.

Hoofdstuk 2

Het fundament van de depotproblematiek en -werking: verzamelen

*"With increasing awareness of the power of cultural heritage, museums as creators of cultural heritage are now intensely debated as actors in society. They are producers of images of reality that are exhibited, preserved and stored in artefact collections and archives. This forces museum professionals to reflect continuously on the impact and consequences of their work"*¹².

2.1. Naar een nieuw erfgoedparadigma: de dynamische collectie

Erfgoedbeherende organisaties worden in een snel veranderende wereld geconfronteerd met nieuwe uitdagingen. De uitwisseling van ideeën, producten, diensten en methoden zijn niet langer meer lokaal of regionaal gebonden, maar verlopen binnen een geglobaliseerde wereld snel en efficiënt. Zo lijkt het toch. Verschillende interpretaties over het functioneren van onze samenleving staan soms diametraal tegenover elkaar. De Canadese mediatheoreticus Marshal McLuhan introduceerde het concept van 'the Global Village' als gevolg van de ruime verspreiding van de radio in de jaren '20 van de vorige eeuw, waardoor het mogelijk werd sneller en accurater op de hoogte te zijn van wat in de rest van de wereld gebeurde¹³. Momenteel staat de term 'Global Village' voor de 'community of netizens' op het wereldwijde web. Het betreft een digitale samenleving waarin iedereen online met elkaar verbonden is, zodanig dat geografische grenzen niet langer meer relevant zijn. Deze vorm van samenleving wekt de indruk dat door de globalisering alles beheers- en controleerbaar is.

Een heel ander wereldbeeld krijgen we bij Castells' *Casino Society*: we weten steeds minder goed welke 'knoppen' we in welke volgorde moeten indrukken om een beoogd effect te bereiken.¹⁴ In zo'n 'Casino Society' weten we vandaag niet welke data of gegevens morgen van belang zullen zijn, komen die data letterlijk van overal vandaan en wordt de gemiddelde geldigheidsduur van die data steeds korter. De complexiteit en de analysekaders nemen toe en geven de samenleving een beeld dat niet meer éénduidig is. Ook de erfgoedsector en de wereld van erfgoedzorgers ontsnappen niet aan deze maatschappelijke ontwikkelingen.

Vanuit archivalisch theoretisch oogpunt worden sinds de publicatie van Derrida's *Archive fever* heel wat vraagtekens geplaatst bij de tot dan geldende archivistische grondslagen, principes en de maatschappelijke positie van archivarissen¹⁵. Voor Derrida is niet zozeer de tekst of het stuk van belang. Door deconstructie ontwaart Derrida de 'zwarte gaten' in de tekstuele gegevens van een document. Zodoende kunnen de sporen die aan de basis liggen van dat document achterhaald worden. In dezelfde lijn geven Arlette Farge in *Le goût de l'archive*¹⁶ en Marie-Anne Chabin in *Je pense donc j'archive*¹⁷ een genuanceerd beeld over het gebruik van de term 'archief' en de betekenis van archieven voor de samenleving¹⁸.

¹² FAGERBORG, E., 'The Swedish Samdok network', In: FAGERBORG, E. & VON UNGE, E., *Connecting collecting*, p. 14.

¹³ McLUHAN, K., *The global village: transformations in World life and media in the 21st century*, Oxford University Press, 1992.

¹⁴ CASTELLS, M., *The power of identity: the information age – economy, society and culture*, Part 2, Blackwell Publishers, 1997.

¹⁵ DERRIDA, J., *Archive fever: a freudian impression*, Chicago, 1998.

¹⁶ FARGE, A., *Le goût de l'archive*, Parijs, 1989.

¹⁷ CHABIN, M.-A., *Je pense donc j'archive*, Parijs, 1999.

¹⁸ Het zou in het kader van dit onderzoek te ver leiden om alle paradigma's in de archiefwetenschap te behandelen. Kort samengevat gaat het om het bewaar-, selectie-, documentatie-, evidence en postmodern paradigma. Een uitgebreid overzicht is te vinden bij: COOK, T., 'What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas Since 1898, and the Future Paradigm Shift', In: *Archivaria*, 43, 1997, p. 17-63.

Ook binnen de museale context worden er vraagtekens gezet bij het object als object. Objecten in musea waren lange tijd van betekenis voor de natuurlijke, culturele en esthetische geschiedenis. Ze waren vaak verzameld als onderdeel van wetenschappelijk onderzoek: de collectie was het voorwerp van onderzoek, bijvoorbeeld etnografische, biologische (planten en dieren) of geologische collecties. Op het moment dat de wetenschap op een andere manier ging onderzoeken en het onderzoek geheel verplaatste naar de universiteiten, bleven deze collecties enigszins doelloos voor de wetenschap achter als erfgoed in musea¹⁹. Tussen 1850 en 1950 legden musea zich toe op het systematisch documenteren en daarmee legitimeren van de samenleving via objecten. Juist door objecten in een museum te plaatsen kregen ze een waarde, werden ze meer dan koopwaar. De combinatie van sacralisering, objectiviteit, systematische classificatie en encyclopedische aanpak leidde ertoe dat elk object als onmisbaar werd gezien en collecties als ondeelbaar.

Het contextueel denken vindt meer en meer ingang in de erfgoedsector. Wat maakt dit object zo uniek? Wie heeft er mee gewerkt? Welke emoties brengt het object teweeg? Dit zijn maar enkele vragen die het object contextualiseren²⁰. Precies de reflectie over de rol van erfgoedzorg in de samenleving is ingegeven door het postmoderne gedachtegoed. Niet zozeer om komaf te maken met de bestaande traditionele visies, maar om een genuanceerd antwoord te formuleren op de fundamentele vragen als: wat is de functie van erfgoedbeherende instellingen in de samenleving en waarom bestaan we als erfgoedzorg? De creatie, het verzamelen, het bewaren, het ordenen, het beschrijven en het ontsluiten van erfgoed zou een aanvaardbaar antwoord kunnen zijn. Maar het beschrijft de dagdagelijkse praktijk van een erfgoedzorg, niet de beweegredenen waarom de erfgoedzorg het doet. Tevens roept het een andere vraag op: wat is erfgoed?

In de opvattingen over erfgoed en wat het is kan een onderscheid gemaakt worden tussen 'klassiek' en 'hedendaags' erfgoed²¹. Het klassieke erfgoed kan getypeerd worden als statisch, objectiverend en dwingend. Het klassieke erfgoed representeert de macht en staat in het teken van controle, het vastleggen van gegevens en beheersen van personen en instellingen waarnaar de gegevens verwijzen. Het gaat dan om bijvoorbeeld prestigieuze monumenten of getuigenissen van en over 'belangrijke' personen. Het hedendaagse erfgoed is daarentegen grillig, onnavolgbaar, onverwacht en ondoorgrondelijk. Hedendaags erfgoed is een dynamisch begrip: het zijn die stukken die we overgeleverd hebben gekregen van onze voorgangers, maar ook die stukken die momenteel gecreëerd worden en die we doorgeven aan de toekomstige generaties. Onze samenleving bezit niet alleen deze objecten maar geeft er ook een betekenis aan. Precies deze betekenis maakt van historische objecten erfgoed. De verhalen en de sporen in en rond het erfgoed verruimen de opvatting over erfgoed als fysieke objecten. Erfgoed(en) dragen meerdere betekenissen in zich, eerder dan dat ze een getrouwe weergave zijn van de realiteit. Erfgoed is niet langer meer het verleden, maar vormt een hefboom tot dat verleden. Het deconstrueren van deze verhalen en sporen om zodoende de betekenissen te kennen vormt een interessante uitdaging voor de erfgoedbeheerders. Concepten als product, zijn, statisch, tekst, universele waarden worden stilaan vervangen door nieuwe begrippen zoals proces, wording, dynamisch, context en reflectie over tijd en ruimte²². De definitie van cultureel erfgoed in het Cultureel-erfgoeddecreet weerspiegelt deze nieuwe tendensen: "*Cultureel erfgoed is*

¹⁹ KIRSHENBLATT-GIMBLET, B., 'Van etnologie naar erfgoed', in: *Levend Erfgoed*, 2008, nr. 1, pag. 4-9.

²⁰ GARNET, J., 'When old collections are renewed. Exploring cultural meanings of radio receivers and satellite dishes', in: FAGERBORG, E. & VON UNGE, E., *Connecting collecting*, p. 70-73.

²¹ Dit onderscheid is gebaseerd op: RUYTERS, D., 'Atlas met ambitie', in: *Metropolis M*, 2003, 2, p. 11.

²² COOK, T., 'Archival science and postmodernism: new formulations for old concepts', in: *Archival Science*, 1, 2001, p. 3-24.

*het roerend en immaterieel erfgoed dat als betekenisdrager uit het verleden gemeenschappelijke betekenissen verkrijgt binnen een cultureel referentiekader*²³.

De verruiming van het begrip erfgoed vormt de basis voor een nieuw conceptueel paradigma: deze van de dynamische collectie. Met andere woorden: een omschakeling in onze beschouwing van erfgoed als afgesloten fysieke objecten in vastomlijnde erfgoedorganisaties naar erfgoed als bron voor creatief denken en erfgoedorganisaties als dynamische, op het publiek en de maatschappij gerichte instellingen. Theoretici in de museologie tekenen nieuwe methodologieën en praktijken uit op basis van deze paradigmawisseling.

Al enige decennia is het verzamelen een problematisch gegeven in musea. Collecties zijn zo omvangrijk geworden, dat ze moeilijk te beheren en te beheersen zijn. In de museumwereld is er daarom discussie ontstaan over de functie van collecties en het doel van het verzamelen. Deze discussie is een onderdeel van een bredere discussie over de taak van musea als publieksinstellingen. Centraal in de ideeën die sinds de jaren 1980 hierover ontwikkeld zijn is de verbondenheid van de verschillende functies van een museum (zie de ICOM-definitie hierboven). Dit houdt onder andere in dat musea alleen dan stukken mogen verwerven als ze ook zorg voor kunnen dragen²⁴. De nadruk op de hechtere band tussen verzamelen en behoud is een van de aanleidingen geweest voor de veranderde visie op die verzamelingen. Van een vrij statische visie op verzamelingen als vaste gegevenheden, die voor altijd in een museum zijn ondergebracht, is er een dynamische, postmoderne visie ontwikkeld, die collecties ziet als resultaat van verzamelbeleid, een reflectie van opvattingen in een bepaalde tijd en persoonlijke interesse van conservators, niet meer als encyclopedische verzamelingen, die min of meer objectief fenomenen documenteren.

Dit nieuwe paradigma, dat overigens maar heel langzaam terrein wint naast het oude, legt de nadruk op de publieks- en zelfs gemeenschapsvormende functie van een museum. Daarin zijn objecten van belang, maar zij zijn een aanleiding om het verleden te interpreteren, het heden te overdenken en een lijn te trekken naar de toekomst²⁵. Dit komt geheel overeen met het huidige erfgoeddiscours. Niet meer de collectie staat centraal in het museum, maar de publieke functie. Naarmate musea hun missie meer afstemmen op de samenleving, zal het collectieprofiel mee veranderen; museumcollecties zijn daarom niet meer permanent²⁶. Het axioma dat musea als eerste opdracht verzamelen hebben, bestaat nog steeds, maar het levert steeds meer beheersproblemen op. Het ongebreidelde verzamelen heeft collecties opgeleverd, die ongeregistreerd in depots verkommeren, terwijl er ook nog steeds 'witte vlekken' zijn.

Binnen deze omslag van een modernistisch vooruitgangdenken naar een deconstructivistische postmoderne lezing van de samenleving, is een belangrijke rol weggelegd voor het publiek. Het publiek is niet langer meer een geprivilegieerde groep van vooraanstaande burgers; het publiek is iedereen²⁷. De reden van niet-deelname is niet langer meer dat er niets is voor iemand, maar dat er

²³ Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, artikel 2, 1°.

²⁴ WEIL, S.E., 'Rethinking the museum: an emerging new paradigm' in: ANDERSON, G., *Reinventing the Museum*, P 74-79; MERRIMAN, N., 'Museum collections and sustainability', in: Cultural Trends, vol. 17, nr. 1 (march 2008), p.3-21.

²⁵ HEUMANN GURIAN, E., 'What is the object of this exercise?' in: ANDERSON, G., *Reinventing the Museum*, p. 269-283.

²⁶ VAN MENSCH, P., 'Afstoten in perspectief: van instelling naar netwerk', in: TIMMER, P. & KOK, A., *Niets gaat verloren*, p. 209-211.

²⁷ Een van de eerste aanzetten tot een geïntegreerd erfgoedbeleid met een focus op de maatschappelijke inbedding werd gegeven in de publicatie *Our creative diversity* uit 1995 van voormalig VN-secretaris, Perez de Cuellar.

niets over iemand is²⁸. Betrokkenheid en participatie zijn de drijvende kracht geworden en niet langer meer de collectie zelf. Door dat iedereen uitgenodigd wordt betekenis(sen) te geven aan erfgoed(en) wordt de hele maatschappij eigenaar van en verantwoordelijk voor dat erfgoed²⁹. Een duidelijke evolutie is zichtbaar van individuele beslissingen op organisatorisch niveau naar collectief gedragen verantwoordelijkheden voor 'ons' erfgoed. Het erfgoed wordt dan niet meer als doel beschouwd maar als een instrument tot stimuleren van kritisch omgaan met heden en verleden. Ook musea als fysieke entiteiten beperken zich niet langer tot intra muros werking maar vormen zich om tot fora voor de ontwikkeling van nieuwe methodologieën³⁰.

2.2. Erfgoeddepot(werking) in perspectief van de erfgoedwerking

Kortom, erfgoed en erfgoedwerking zijn de laatste jaren zeer ruime begrippen geworden. Het sequentieel lineair denken van eerst verwerven, vervolgens beschrijven, dan ontsluiten en tot slot wegbergen in een erfgoeddepot wordt vervangen door een erfgoedcontinuüm model³¹ waarin de verschillende taken door elkaar en naast elkaar kunnen gebeuren. Het plaatsen van erfgoed in depot is dan ook geen definitief eindstadium. Objecten kunnen terug ingezet en geactualiseerd worden. Binnen dit continuüm en de zorg voor erfgoed zijn verschillende actoren actief. In het vorige hoofdstuk werd hiervan een overzicht gegeven. Musea, archieven, heemkringen en erfgoedbibliotheken hebben, elk vanuit hun eigen specificiteit twee functies gemeen:

1. *Collectiegerichte functie: het erfgoed wordt verzameld, bewaard, beschreven en geadministreerd, gerestaureerd en soms wetenschappelijk bestudeerd.*
2. *Publieksgerichte functie: het erfgoed wordt ter beschikking gesteld voor al wie het wil zien en er wordt op allerlei manieren kennis overgedragen over het erfgoed³².*

Binnen de beleidsprioriteiten van de Vlaamse Gemeenschap is er een constante slingerbeweging tussen deze functies. Sinds 2000 is er een sterke focus op de publieksgerichte functie, zoals Erfgoeddag, verdieping van het concept culturele ontsluiting en publieksgerichte projecten. In het Cultureel-erfgoeddecreet gaat de slinger weer naar behoud en beheer, vooral de problematiek van de depots. Dit behoort samen met registratie en inventarisatie tot de collectiegerichte functie. Vandaar dat deze functie in zijn totaliteit mee genomen wordt in dit onderzoek. Vooraleer een depot in beeld komt, dient 'iets' verzameld of verworven te worden. Voor het onderzoek naar depots en depotwerking is het dus van fundamenteel belang het fenomeen 'verzamelen en verwerven' te duiden.

Dit gebeurt naar analogie met het proces van het maken van een foto. Eerst wordt in overweging genomen of men een bepaalde plaats, persoon of evenement als dan niet op beeld vastlegt. Met andere woorden: het waarom van het maken van een foto. In een erfgoedcontext komt hier het vraagstuk rond missie- en visievorming aan de orde. Als men de beslissing heeft genomen een foto te maken, dient de methode gekozen te worden. Gaat men bijvoorbeeld de foto in zwart/wit of in kleuren maken. Of met andere woorden: het hoe van het maken van een foto. In de erfgoedsector is dit vergelijkbaar met op welke manier een invulling gegeven wordt aan de missie en visie. Eens men hier

²⁸ GLAISTER, J., 'The power and potential of collections', In: WILKINSON, H., *Collections for the future*, p. 8-9.

²⁹ BAVEYSTOCK, Z., 'Relevance and representation. The state of contemporary collecting in the UK', In: FAGERBORG, E. & VON UNGE, E., *Connecting collecting*, p. 96-100.

³⁰ RASSOOL, C., 'Museum and heritage documentation and collecting beyond modernism: lessons learned from South Africa for the future', In: FAGERBORG, E. & VON UNGE E., *Connecting collecting*, p. 26-32.

³¹ Het idee van een continuüm werd reeds uitgedacht voor de archiefsector. Baanbrekend op dit vlak waren de publicaties van Frank *Upward modelling the continuum as paradigm shift in recordkeeping and archiving processes, and beyond - a personal reflection*, 2004,

<http://www.sims.monash.edu.au/research/rcrg/publications/Frank%20U%20RMJ%202001.pdf>.

³² *Museale organisaties, het empirische object*, p. 45.

ook een beslissing heeft in genomen dan kan de foto uiteindelijk gemaakt worden. Deze stappen geven aan wat er in erfgoedorganisaties bewaard wordt. Tot slot stelt zich de vraag wat men wil gaan doen met de foto's (in fotoalbum, in een beeldbank, op een cd). Ook in erfgoedorganisaties is dit een belangrijke overweging: tentoonstellen, in depot houden, uitleenen. In de archiefliteratuur werd dit proces zeer helder beschreven door professor Ketelaar:

- Archiveren: de bewuste of onbewuste keuze om iets in aanmerking te laten komen voor archivering.
- Archiveren: de keuze van een methode om over te gaan tot archiveren.
- Archiveren: het uiteindelijk vastleggen van de gegevens in een archief³³.

Op het eerste zicht lijkt dit een eerder omslachtige denkoefening, maar anderzijds kunnen door het deconstrueren en uiteenrafelen van bepaalde processen fundamentele inzichten verworven worden in de collectievorming van een organisatie en finaal ook in het depot, de depotwerking en de depotnaden.

2.3. Verzamelen: het waarom

2.3.1. Missie en visie als vertrekbasis

Vaak wordt het ontstaan van het huidige verzamelbegrip in een museale context geplaatst ergens in de 16de tot 17de eeuw. Dit is een tijd waarin vorsten, regenten, gilden, broederschappen en dergelijke uitgebreide kunst- en rariteitenverzamelingen aanlegden. Het waren privé-verzamelingen, waarin in onze ogen soms de meest bizarre voorwerpen bij elkaar gebracht werden. Dit betekent echter niet dat er daarvoor niet verzameld werd. De middeleeuwse schatkamers bijvoorbeeld verzamelden eerder vanuit het idee een geldreserve aan te leggen, niet zozeer om deze 'schatten' te tonen.³⁴ De jagers/verzamelaars uit de prehistorie verzamelden eerder uit noodzaak om te kunnen overleven. Net dit staat in contrast met ons huidig begrip van verzamelen als het bijeenbrengen van objecten op basis van een door persoonlijke voorkeur bepaald thema, uit liefde. Hierin zit de omslag in visie op verzamelen. 16de-17de eeuwse notabelen verzamelden niet zozeer uit noodzaak, wel voor zichzelf. Door de verzameling uit te breiden en te tonen verwierf men een zeker prestige.

Een tweede omslag doet zich voor op het moment dat de verzameling niet meer enkel afhankelijk is van de voorkeuren van een individu maar gedragen wordt door een organisatie, in casu een erfgoedbeherende instelling. Wat verzameld wordt en waarom dit gedaan wordt, wordt vertaald in een missie. Hierin is verwerkt welke de bestaansreden is van de instelling. Het is als het ware een eerste filter op de collectievorming. Het is nog een zeer algemeen geformuleerde tekst die verder verfijnd wordt in de visie. Hierin wordt duidelijk gesteld op welke manier men op lange termijn de missie wil volbrengen.

Een volgende omslag in het waarom van een collectie en collectievorming is van recente datum. De missie is niet langer meer beperkt tot de instelling, maar overstijgt deze. Lokale, regionale en landelijke aspecten uit het verleden geven mee vorm aan het werkingsgebied van de individuele instelling. Het gaat meer over het documenteren van maatschappelijke gebeurtenissen. De focus is niet langer meer objectgericht maar fenomeengericht³⁶. Het documenteren van bepaalde fenomenen gebeurt met behulp van objecten. Objecten worden op die manier tekstvoorwerpen. Het betekende (het voorwerp) krijgt een betekenis door een betekenaar (verzamelaar, eigenaar,

³³ KETELAAR, E., 'Tacit narratives: the meanings of archives', In: *Archival Science*, 1, 2001, p.132-133.

³⁴ DE MEYER (G.), *Verzamelen als dagdagelijkse culturele praktijk*, p. 7

³⁵ *Beleidsinspirerende nota privé verzamelaars*, Tapis Plein.

³⁶ MERRIT, E.E., 'Beyond the cabinet of curiosities: towards a modern rationale of collecting', In: FAGERBORG, E. & VON UNGE E., *Connecting collecting*, p. 17-25.

museummedewerker) in het kader van een maatschappelijk gebeuren. Het wordt een leesbaar gegeven dat in een bepaalde context geplaatst wordt.

In de volgende paragraaf staat een overzicht van een aantal inspirerende missies en visies. Het is geen exhaustief overzicht van missies en visies van individuele musea, het biedt enkel een inzicht in de missies die op landelijk niveau ontwikkeld zijn.

2.3.2. Inspirerende voorbeelden van nationale missies en visies

Zweden

Sinds 1977 verenigden een aantal Zweedse cultuurhistorische musea zich in een vrijwillig samenwerkingsverband onder de naam Samdok.³⁷ Ze maakten afspraken over het verzamelen, documenteren en onderzoeken van de hedendaagse Zweedse maatschappij. Inmiddels telt Samdok 85 leden: dit wil zeggen dat zo goed als alle Zweedse cultuurhistorische musea – zowel landelijke als regionale – deelnemen aan het initiatief. Er wordt gewerkt in 9 werkgroepen, die thematisch ingedeeld zijn: leisure (vrije tijd), domestic life (huishouden, huiselijk leven), local and regional spheres (lokaal en regionaal leven), management of natural resources (het beheer van natuurlijke rijkdommen), politics and society (politiek en samenleving), manufacture (vervaardiging van) en services (diensten). Daarnaast is er de werkgroep Sami Life, die zich toelegt op de etnische minderheid van de Sami, een volk van ongeveer 40.000 mensen, verspreid over het noorden van Zweden, Finland, Noorwegen en Rusland. De doelstellingen van het project zijn:

- het bevorderen van een actief documentatieprogramma,
- het delen van de verantwoordelijkheid tussen musea, zodat zoveel mogelijk aspecten van de huidige Zweedse maatschappij vastgelegd kunnen worden,
- komen tot een doorgedreven samenwerking tussen musea zodat financiële en personele middelen optimaal aangewend kunnen worden en er niet binnen verschillende instellingen overlappend onderzoek gebeurt.

Finland

In Finland loopt er een soortgelijk project als in Zweden. Invalshoek is daarbij niet zozeer het documenteren van een bepaalde periode, zoals in de Zweedse casus de hedendaagse samenleving, maar wel het uittekenen van enige verhaallijnen, die aan een bepaalde streek gebonden zijn: Oud Finland (Zuidwesten), Lapland (Noorden), Oostelijke wildernis (Oosten), Zeilen (Westen en Zuidwesten), Russische tsaren (Zuidoosten), Industrieel Finland (Midden en Zuiden), Fins Design (Zuiden), de hoofdstad Helsinki³⁸.

Groot-Brittannië – Distributed National Collection

In Groot-Brittannië werden de afgelopen jaren verschillende 'subject specialist networks (SSNs)' opgericht. Doel van deze netwerken is na te gaan wat musea gemeenschappelijk hebben over een bepaald onderwerp. Zo is er onder andere een netwerk voor maritieme geschiedenis, landbouwgeschiedenis en zelfs voor bepaalde soorten collecties, zoals muziekinstrumenten. Het uiteindelijke doel is het samenstellen van een 'verspreide' representatieve collectie erfgoed met betrekking tot één onderwerp. Collectiemobiliteit en mobiliteit onder conservatoren wordt gestimuleerd³⁹.

³⁷ 'SAMDOK, Connecting Collecting, 30 years of SAMDOK', In: *Samtid & Museer*, nr. 2, 2007, volume 31.

³⁸ www.museums.fi/english.

³⁹ http://www.mla.gov.uk/programmes/renaissance/Subject_Specialist_Networks.

2.3.3. Gevolgen voor het depot en depotwerking

Door een goede afbakening van de taakgebieden van de verschillende musea en door de koppeling van de collecties aan elkaar kunnen ook de depots en de depotwerking beter en meer op elkaar afgestemd worden. Het collectiebeleid van de musea in de regio's wordt in de mate van het mogelijke gekoppeld aan één van deze thema's en heeft invloed op de invulling en inrichting van de depots en depotwerking.

2.4. Verzamelen: het hoe⁴⁰

De analyse van hoe er wordt verzameld kan op verschillende manieren gebeuren. In navolgende paragraaf komen de verschillende analysekaders aan bod. Deze kaders hebben een sterke invloed op het depot en de depotwerking.

2.4.1. Wanneer wordt actie ondernomen?

Verzamelen kan op verschillende tijdstippen en momenten gebeuren. Ook de invalshoeken die daarbij gebruikt worden, hebben een invloed op het uiteindelijke resultaat: het erfgoed dat bewaard wordt. Veel is afhankelijk van het beschikbare personeel en de visie van het museum op hun collectievorming. Een eerste reeks invalshoeken hebben betrekking op het moment dat een verzamelhandeling plaats vindt. Volgende onderverdelingen kunnen gemaakt worden:

Direct en indirect verzamelen

Direct verzamelen is het soort verzamelen waarbij het voorwerp rechtstreeks vanuit zijn oorspronkelijke context wordt gemusealiseerd.

Veel voorwerpen komen indirect in een museumverzameling terecht. Deze weg loopt via bijvoorbeeld particuliere verzamelaars, de handel en eventueel andere musea.

Retrospectief en eigentijds verzamelen

Musea hebben over het algemeen een retrospectief verzamelkarakter. Pas na een bepaalde 'incubatietijd' worden stukken, voorwerpen en objecten verzameld die al een zekere ouderdom hebben. Het betreft die stukken die al een zekere levensloop hebben gekend. Eigentijds verzamelen betreft die zaken die vandaag nog in omloop zijn en gebruikt worden. Zeer veel van deze objecten, die vervreemd worden uit hun sociale en maatschappelijke context, zijn voornamelijk terug te vinden in private collecties.

Actief en passief verzamelen

Bij actief verzamelen ligt het initiatief bij het museum. Veldwerk is daarbij een bijzonder doorgedreven vorm van actief verzamelen. Bij passief verzamelen zijn het anderen die het initiatief nemen om iets aan het museum in beheer te geven.

2.4.2. Uitgangspunten van verzamelen

Een andere determinerende factor voor de collectievorming zijn de uitgangspunten die aan de grondslag liggen van verzamelen. De volgende invalshoeken behoren tot de mogelijkheden van verzamelopties:

Hoogtepunten

Bij het verzamelen van hoogtepunten concentreren musea zich op het verzamelen van een representatief deel van het erfgoed dat betrekking heeft op een persoon, thema, tijd of geografische

⁴⁰ VAN MENSCH, P., *Voor nu en later. Het verzamelbeleid van musea in Nederland*, Amsterdam 2003, p. 36-38.

entiteit. Het gaat er niet om een compleet beeld te geven, de verzameling is meer een graadmeter van dit soort erfgoed of een bepaalde stroming (bijvoorbeeld beeldende kunst)

Systematisch-encyclopedisch verzamelen

Musea streven ernaar de vormenveelheid te documenteren en voor studie toegankelijk te maken. Volledigheid is hier wel een uitgangspunt voor het verzamelen.

Technisch verzamelen

De objecten worden vanwege hun werking verzameld. Het technische verhaal bij het object wordt ook verzameld, maar de objecten worden geïsoleerd uit hun context. Machines en de wijze waarop deze hebben gewerkt worden bijvoorbeeld wel verzameld, maar niet wie er mee gewerkt heeft en hoe het was om daarmee te werken.

Ecologisch verzamelen

Deze vorm van verzamelen staat voor het vastleggen van materiële en functionele samenhang. Niet enkel het object wordt verzameld, ook de context waarin dit object is gebruikt wordt meegenomen in dit verzameluitgangspunt. Gevolg is het verzamelen van complete werkplaatsen en interieurs. De uiterste consequentie van het ecologische uitgangspunt is het functionele behoud 'in situ' (bijvoorbeeld www.historischehuizen.be).

2.4.3. De focus van het hoe

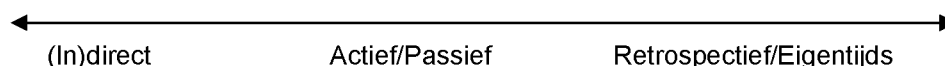
Tot slot is de afbakening van het onderwerp een belangrijke factor in de wijze waarop musea gaan verzamelen. De gebondenheid van de verzameling en de daaraan gekoppelde verzamelwijze kan bepaald worden door de volgende elementen:

- Tijdsgebonden: de focus ligt op een tijdspanne (bijvoorbeeld de Eerste Wereldoorlog)
- Geografisch gebonden: de focus ligt op een afgebakend geografisch gebied (voornamelijk heemkringen richten zich hier op).
- Thematisch gebonden: focus op een welbepaald thema (bijvoorbeeld vlaserfgoed).
- Persoons- of organisatorisch gebonden: de focus ligt op die objecten die in relatie staan tot een bepaalde persoon of organisatie.

2.4.4. De invloed op depot en depotwerking

Afhankelijk van de keuzes die gemaakt worden, zal een inschatting kunnen gemaakt worden naar depotnaden en –behoeften. Het is te verwachten dat encyclopedisch verzamelen, door zijn intentie exhaustief te zijn, meer objecten oplevert dan bijvoorbeeld het verzamelen van hoogtepunten. Deze laatste is meer selectief in de te verwerven objecten. Een uittekenen van een acquisitiebeleid is daarom van cruciaal belang. Het onderstaande schema geeft een overzicht van deze keuzes en kan als hulpmiddel gebruikt worden bij het opstellen van een visie op acquisitie, die dan weer een gevolg heeft voor de depotnaden.

Specialisatie	Tijd	Geografisch	Thematisch	Persoon/Organisatie
Werkwijze				
Encyclopedisch				
Ecologisch				
Technisch				
Hoogtepunten				

2.5. Verzamelen: het wat

2.5.1. Soorten verzamelingen

Datgene wat bewaard wordt laat toe een onderscheid te maken in type museum. Algemeen kunnen musea als volgt onderverdeeld worden⁴¹:

- Technische musea
- Cultuurhistorische musea
- Kunstmusea
- Natuurhistorische musea
- Volkenkundige musea

Deze zeer algemene indeling zegt meer iets over het onderwerp waar een museum zich in specialiseert, dan wel over de voorwerpen die daarmee in verband staan. Zonder in detail in te gaan op de soorten voorwerpen (zoals deze beschreven zijn in de methode van inventariseren op deelcollectie niveau) kan een vierdeling gemaakt worden⁴²:

	Kunst	Artefact
Authentiek		
Niet-authentiek		

Authentieke kunstvoorwerpen mogen volgens de traditionele kunstopvatting als grote kunst worden beschouwd. Niet-authentieke kunstvoorwerpen zouden pretenderen kunst te zijn: kitsch, souvenirs, reproducties. Authentieke gebruiksvoorwerpen zijn dan voorwerpen waardoor men inzicht krijgt in een bepaalde samenleving, vaak van vroeger: historische, archeologische, antropologische spullen. Niet-authentieke artefacten kunnen worden gerekend tot de massaal gefabriceerde consumptiegoederen. Ze hebben een eerder vluchtig karakter en zijn vanuit deze specificiteit niet bedoeld om lang bewaard te worden.

Een algemeen beeld op Vlaams niveau van wat er precies verzameld wordt in de musea is er nog niet. Enkele initiatieven zoals het Move project in Oost-Vlaanderen en de Erfgoedbank in Limburg en Vlaams-Brabant proberen deze nood te verhelpen. Het nut van een landelijk (in)zicht in de collecties wordt bewezen door volgende voorbeelden uit het buitenland.

2.5.2. Inspirerende voorbeelden van wat verzameld wordt

Collectiebalans Nederland⁴³

In januari 2008 werd in Nederland de collectiebalans Nederland voorgesteld. Deze collectiebalans omvat het grootste deel van de museale Collectie Nederland. Bijna 700 instellingen namen deel aan dit onderzoek de verwerking van de gegevens geven een beeld van de gezamenlijke museumcollectie.

⁴¹ VAN MENSCH, P., *Voor nu en later. Het verzamelbeleid van musea in Nederland*, Amsterdam 2003, p. 10-26.

⁴² DE MEYER, G., *Verzamelen als dagdagelijkse culturele praktijk*, p. 2.

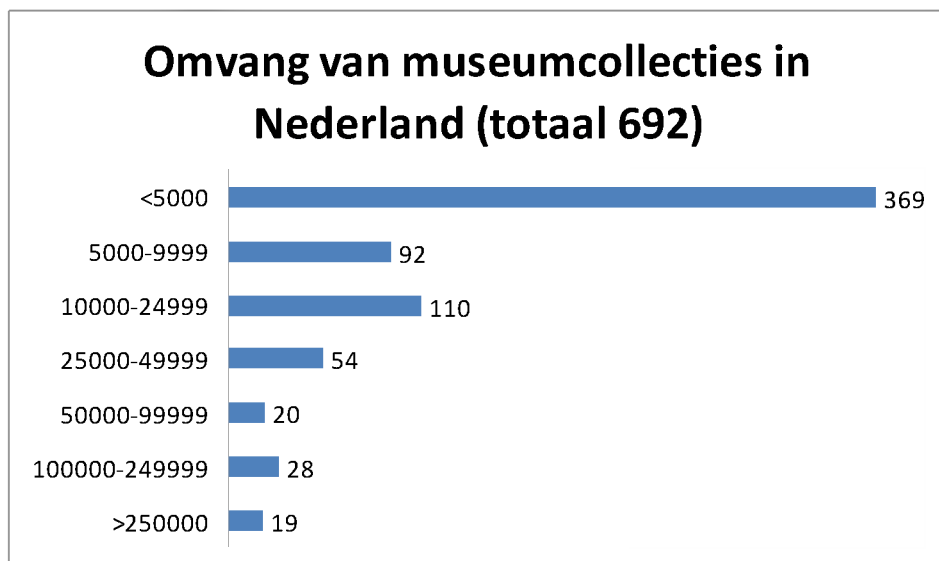
⁴³ VEEGER, L., *De Collectiebalans. Een onderzoek naar het wel en wee van museumcollecties in Nederland*, ICN, 2008.;
[http://www.icn.nl/DIR003/ICN/CMT/text.nsf/URL/33C07F470163D4CBC12573DF00427063/\\$FILE/Rapport_Collectiebalans_20080128.pdf](http://www.icn.nl/DIR003/ICN/CMT/text.nsf/URL/33C07F470163D4CBC12573DF00427063/$FILE/Rapport_Collectiebalans_20080128.pdf).

Tabel 1. Het aantal objecten in Nederlandse museale collecties

Samenstelling museale Collectie Nederland (aantal objecten)

<i>Aard van de collectie</i>	<i>Aantal</i>	<i>Procentueel aandeel</i>
Beeldmateriaal	18297880	40,5
Informatievormen	6677255	14,8
Ruilmiddelen	2517934	5,6
Geluidsmiddelen	436205	1,0
Gereedschap en uitrusting	1834168	4,1
Houders	567092	1,3
Interieurinrichting	202544	0,4
Kleding	459179	1,0
Meetinstrumenten	47582	0,1
Recreatiemiddelen	85938	0,2
Vervoermiddelen	14399	0,0
Wapens en munitie	79673	0,2
Dierlijk materiaal	10735381	23,8
Geologisch materiaal	1195963	2,6
Planten en plantaardig materiaal	192901	0,4
Menselijk materiaal	12420	0,0
Gebouwen (onderdelen)	21875	0,0
Halfproducten	27841	0,1
Varia	669212	1,5
Onbenoemd	1110440	2,5
Totaal op 692 musea	45185882	100,0

Grafiek 1. Omvang van de Nederlandse museumcollecties

Het rapport vermeldt enkel dat een aanzienlijk deel in depot wordt bewaard en niet toegankelijk is voor het publiek. Hoe groot dit aandeel is, is niet bekend. Het leidt echter wel tot de volgende aanbeveling in het rapport:

Stimuleer erfgoedbrede oplossingen voor depotproblematiek en collectiebeheer, met aandacht voor

- samenwerking bij het beheren van vergelijkbare collecties
- het realiseren van gemeenschappelijke depotvoorzieningen
- het onderzoeken van de mogelijkheid om de methodiek van de Gelderse Collectiewacht landelijk in te voeren (meer informatie over de Collectiewacht (zie hoofdstuk 10.2.1.).

Collectie Schotland⁴⁴

Zes jaar geleden werd een soortgelijk onderzoek al uitgevoerd in Schotland. Er bestond een reële behoefte aan het kennen van de toestand en de daarmee gepaard gaande problemen en noden.

Uitgangspunt was eveneens een in kaart brengen van het bewaarde erfgoed in Schotland.

Onderstaand grafiek geeft hier een overzicht van.

Tabel 2. Het aantal objecten in Schotse museale collecties

Schotlands Museum Collections		
<i>Collection Type</i>	<i>Number of items</i>	<i>%</i>
Archaeology	1418843	11,5
Archives	1610127	13,1
Coins and Metals	412937	3,4
Costume and Textiles	134729	1,1
Culture	89670	0,7
Decorative and Applied Art	151960	1,2
Domestic Life	122943	1,0
Fine Art	193031	1,6
Health	46556	0,4
History of Science	77586	0,6
Industry and Commerce	284341	2,3
Maritime	112847	0,9
Natural Sciences	6402202	51,9
Photography	941678	7,6
Society	76224	0,6
Sport and Leisure	43084	0,3
Transport	33980	0,3
Warfare and Defence	52184	0,4
Weapons and Accessories	41591	0,3
World Culture	78814	0,6
Totaal	12.325.327	100

De twee grootste pijnpunten volgens deze audit waren de achterstand op het vlak van registratie en het daaraan gekoppelde gebrek aan documentatie en het niet afgestemd zijn van de collecties tussen musea. Op basis hiervan verscheen er in 2006 *A national collections development strategy for Scotland's museums*. Twee belangrijke aandachtspunten in dit beleidsdocument zijn:

- Shaping Collections: publicising policies, focused collecting, addressing collecting 'gaps', active acquisitions, *tackling disposal*
- Working together: subject specific networks, increasing loan activity, sharing skills and experience.

⁴⁴ Scottish Museums Council: A national collections development strategy for Scotland's museums, 2006
http://www.museumsgalleriesscotland.org.uk/pdfs/Publications/Collections_Development_Strategy.pdf.

2.5.3. Invloed op het depot en de depotwerking

Zoals eerder aangegeven is een landelijke kennis en inzicht in de bewaarde collecties nog niet aanwezig in Vlaanderen. Vernoemde projecten geven echter wel duidelijk aan dat dit van belang kan zijn om een depotstrategie uit te tekenen. Inzicht in de bewaarde collecties is van belang op het niveau van de instelling zelf doordat beter ingeschat kan worden hoe groot het depot moet zijn en aan welke functionele eisen dit moet voldoen. Op het niveau van netwerking betekent kennis van collecties dat gemeenschappelijke depotoplossingen en collectiemobiliteit vlotter verlopen dankzij een gestructureerd overzicht.

2.6. Het fenomeen 'ontzamelen'

2.6.1. Selectie ter afstoting: de nachtmerrie van een erfgoedbeheerder

Door de toename van het aantal objecten is een collectiebeleid niet alleen toegespitst op de wijze van verzamelen maar eveneens op het afstoten van objecten, kortweg het 'ontzamelen'. Ontzamelen is een moeizaam proces. Afstand van iets doen is geen gemakkelijke taak voor de erfgoedbeheerder. Emotionele en persoonlijke hindernissen maken van selectie vaak een ware nachtmerrie. Het is een proces dat traag en in fasen verloopt. Datgene wat in aanmerking komt om vernietigd te worden, krijgt een voorlopige plaats in de vuilnisemmer. Het is pas bij het ledigen dat we definitief afscheid nemen van deze 'vuilnis'. Nochtans vissen we vaak zaken op uit een vuilnisemmer, waarom zou anders ons computersysteem vragen of we wel zeker zijn de 'items' uit de 'prullenbak' te verwijderen. Datgene wat bij het huisvuil staat, is daarom nog niet definitief weg. Denk bijvoorbeeld maar aan de archieven van vooraanstaande politici die door alerte burgers van straat geplukt werden. Of wat is er voor een archeoloog dankbaarder materiaal dan dat uit een vuilnisbelt of beerput? Ook wat mensen weggooien als 'waardeloos' kan in een andere tijd en andere context wél betekenis krijgen. Anderen kunnen een belangrijke invloed hebben op wat we al dan niet wegwerpen. Heel wat musea werken met bijzonder enthousiaste vrijwilligers, die op hun beurt er voor zorgen dat er objecten binnen gebracht worden. Maar na verloop van tijd moet toch een keuze gemaakt worden wat bijgehouden kan en moet worden. Alleen al de overweging iets weg te doen, waar iemand een emotionele band mee heeft, veroorzaakt vaak ontgoocheling.⁴⁵ Daarnaast kan men als erfgoedbeheerder niet zomaar afstoten als de collectie bijvoorbeeld behoort tot het openbaar domein. Overheden hebben in het verleden vaak veel geld gegeven voor een collectie waar achteraf niets mee gedaan is. Door een strikte regelgeving, is het niet toegelaten deze af te stoten.

Het Britse rapport *Too much stuff?* uit 2003 van de Nationale Museums Directors Conference ging uit van het feit dat preservatie van collecties essentieel is om ze te bewaren voor komende generaties. Kunnen musea geen kwaliteit garanderen in de preservatie, dan moeten ze maatregelen nemen. Collecties moeten nu en later toegankelijk zijn. Dat betekent niet dat ze allemaal getoond moeten worden (dat is gezien de enorme collecties in sommige Britse musea onmogelijk), maar ze moeten wel bestudeerd kunnen worden, nu en in de toekomst; veel ervan zijn referentiecollecties. In het belang van de toekomst van de collecties moet er daarom afgestoten durven worden. Dat moet weloverwogen gebeuren en met objecten waarvan de context geheel duidelijk is. Slecht gedocumenteerde objecten afstoten kan leiden tot grote fouten als later blijkt dat het om bijzondere zaken gaat. Het rapport constateert laconiek dat als je bekende en waardevolle zaken afstoot, dat wel

⁴⁵ ULRICH, T., 'A changing approach – a changing identity: evaluating collection and collecting strategies at the Norwegian Telecom Museum', In: FAGERBORG, E. & VON UNGE, E., *Connecting collecting*, p. 83.

jammer is voor het museum, maar dat de kans dat iemand die er veel voor betaalt er ook goed voor zal zorgen heel groot is⁴⁶.

De praktijk is in Groot-Brittannië echter weerbarstiger dan de theorie, want in een recent artikel berekent Nick Merriman op basis van opgaven van 7 grote Britse musea over de periode 1990-2004 dat de verhouding tussen verwerving en afstoot tussen de 1 op 750 en 1 op 1000 ligt. Musea verwerven dus bijna duizend maal meer dan ze afstoten⁴⁷.

De dynamische visie op collecties impliceert dus een sterke missie en een doordacht collectiebeleid. Als collecties geen 'eeuwigheidswaarde' meer hebben, maar producten zijn van een bepaalde tijd en ruimte en voortdurend opnieuw geïnterpreteerd en gewaardeerd moeten worden, kan er gerichter nagedacht worden over 'ontzamelen', een andere bestemming geven, buiten de eigen instelling, aan delen van de collectie. Daar wordt veel over getheoretiseerd, in werkelijkheid is ontzamelen nog vaak een taboe. De theoretici zijn het erover eens dat ontzamelen een noodzakelijk onderdeel is van een dynamisch collectiebeleid, dat gestoeld is op een missie, een collectieplan. Bewust verzamelen betekent ook bewust dingen niet verzamelen, bijvoorbeeld als het museum geen ruimte of personeel heeft om ze naar behoren te conserveren. In dit opzicht moeten musea ook duurzaam zijn. Vooraleer over te gaan tot afstoten van een deel van de collectie, zijn vragen als 'wat is waarde van het erfgoed?' en de relatie van objecten tot de kerncollectie aan de orde.

2.6.2. De waarde van erfgoed

De waarde van erfgoed is een bijzonder moeilijk te definiëren begrip. In de literatuur bestaan er verschillende uiteenlopende visies op dit begrip. Om hier enige systematiek in te krijgen, hanteren we het referentiekader dat gepresenteerd werd tijdens de conferentie *Capturing the public value of heritage* gehouden te Londen op 25 en 26 januari 2006. In dit referentiekader zijn er drie types van waarde.

1. De eerste waarde is de waarde van erfgoed op zich of de intrinsieke waarde. Die waarde kan esthetisch, wetenschappelijk of emotioneel zijn. Waardebepaling gebeurt vanuit onze individuele of collectieve opvattingen en ervaringen met plaatsen, objecten of verhalen. Naar deze waarde wordt gerefereerd op het moment dat mensen zeggen 'het vertelt me iets over wie ik ben' of 'het raakt me'.
2. Het tweede type is de instrumentele waarde: welke effecten genereert het erfgoed in onze samenleving? Het gaat om het inzetten van erfgoed als middel om maatschappelijke doelen te bereiken, bijvoorbeeld in samenlevingsopbouw.
3. De derde is de institutionele waarde en omvat processen en technieken, waarmee organisaties erfgoed naar het publiek brengen. Organisaties zijn dan meer dan verzamelplaatsen van objecten of plekken waar je je kunt ontspannen; ze genereren zelf waarde(n) voor het publiek, zoals het vergroten van respect voor elkaar in de samenleving.

De drie types waarden zijn gelijkwaardig: de ene is niet belangrijker dan de andere. Ze vormen een driehoek waarin professionele erfgoedzorgers, vrijwilligers, beleids mensen en het grote publiek zich bewegen op het moment dat die ene cruciale vraag 'wat is het bewaren waard?' gesteld wordt.

⁴⁶ http://www.nationalmuseums.org.uk/pr_too_much_stuff.html.

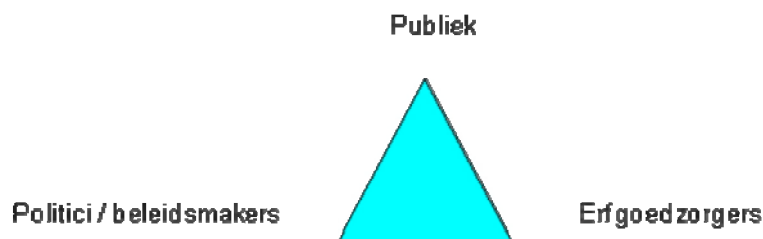
⁴⁷ MERRIMAN, N., 'Museum collections and sustainability', In: *Cultural Trends*, vol. 17, nr. 1 (march 2008), p.3-21

Figuur 2. Drie types waarde van erfgoed

Deze waarden staan niet op zichzelf, maar zijn gekoppeld aan verschillende belanghebbenden en actoren. De politici en beleidsmakers zijn het meest bezig met de instrumentele waarden, de effecten op de samenleving. De erfgoedzorgers gaan uit van de intrinsieke waarden en houden zich van daaruit bezig met de institutionele waarden, terwijl het publiek (al is dat een generalisatie) meestal bezig is met de intrinsieke waarden. Er is dus een mix van waarden van erfgoed en erfgoedbeheer als waarde. Gecombineerd versterken deze waarden elkaar.

Figuur 3. De stakeholders van erfgoed

Intrinsieke waarde van erfgoed

De intrinsieke waarde handelt over de vraag welke dingen wij waardevol achten om te bewaren. Intrinsieke waardebeoordeling is 'betekenis geven aan' en zo zaken omvormen tot erfgoed. 'Wij' is geen homogeen collectief: elke belangstellende en elke erfgoedwerker heeft zijn of haar eigen perceptie, de manier waarop we iets waarnemen. Deze wordt beïnvloed door allerlei factoren, zoals nationaliteit, gender, leeftijd, expertise en sociale klasse.

Op welk moment geven we aan materiële of immateriële getuigen het etiket 'erfgoed' mee? Immers heel wat objecten en documenten hadden niet de intentie om erfgoed te worden. Landbouwwerktuigen waren er om het land te bewerken en op deze manier inkomsten te genereren. Schilderijen als kunstproductie gaven aan de eigenaar een zekere status. Veel (gebruiks)voorwerpen hadden een tijdelijk nut en doel. Toch hebben mensen in de loop van de tijd allerlei zaken bewaard, omdat zij informatief, juridisch of praktisch nut hadden, maar ook vanwege een emotionele band met deze objecten. De redenen waarom zaken wel of niet bewaard werden en worden zijn in uiteenlopende perioden, van streek tot streek en van persoon tot persoon verschillend (geweest).

Het creëren van erfgoed is gebaseerd op een selectieproces. Wij moeten daarbij rekening houden met vroegere selectieprocessen, waarvan we het resultaat terugvinden in archieven en musea. Veel is

verloren gegaan: versleten, verbrand, hergebruikt. Maar zoals we gezien hebben kunnen vuilnisbelten toch nog bronnen van erfgoed zijn. Selecteren is geen objectieve bezigheid. Iedereen die voorwerpen of verschijnselen verzamelt en er erfgoed van maakt, doet dit vanuit bepaalde overwegingen, bewust of onbewust. De selectiecriteria kunnen van instantie tot instantie verschillen en zelfs van persoon tot persoon. Soms zijn selectiecriteria duidelijk. Een museum selecteert voorwerpen op basis van zijn profiel. Binnen dat criterium kunnen nog andere criteria gehanteerd worden, zoals representativiteit – één voorwerp staat voor vele soortgelijke – uniciteit of esthetiek.

Soms zijn de criteria opgelegd door de wet. Dat geldt onder andere voor overheidsarchieven. Zij hebben de taak de documenten van de administratie en de politieke organen te bewaren. De overheid waarvoor je archiveert, kan met vragen terugvallen op het archief. Burgers die informatie of juridisch bewijsmateriaal zoeken of die beroep willen aantekenen tegen beslissingen van die overheid kunnen dat doen met behulp van archiefstukken. Zelfs deze evident lijkende taak betekent selectie: niet alle papier dat een administratie produceert kan en moet bewaard blijven. Daarom zijn er selectielijsten, opgesteld door het Rijksarchief op basis van relevantie voor administratie en burger.

In het selectieproces bepalen wij mede wat er voor de toekomst bewaard blijft. We kunnen niet anders dan selecteren: de ruimte in depots is maar beperkt en al het materiaal moet toegankelijk gemaakt worden. Maar we moeten de relativiteit van onze eigen opvattingen inzien. We werken maar vanuit ons referentiekader en onze prioriteiten.

Niets is uit zichzelf erfgoed, wij maken iets tot erfgoed. Paradoxaal genoeg isoleren we het relict daarmee uit zijn context, we zetten het apart en creëren er een eigen, nieuwe betekenis voor. Een ploeg in een landbouwmuseum is uit zijn oorspronkelijke omgeving gehaald en heeft zijn oorspronkelijke functie verloren. De ploeg staat er samen met andere landbouwwerktuigen en is een deel van het verhaal dat het museum vertelt over de nog niet gemechaniseerde landbouw. Een museum heeft informatie over die voorwerpen nodig om dat verhaal te maken, want uit zichzelf vertellen voorwerpen niet veel. Zonder context zijn het niet meer dan rariteiten. Een los document in een archief is waardeloos, zeker als het niet gedateerd en gesigneerd is. Het document krijgt pas betekenis in zijn samenhang met andere documenten. Maar zelfs een samenhangend archief is enkel oud papier als de archivaris er geen toegang toe gemaakt heeft door middel van een inventaris.

Erfgoed zegt ons dus alleen iets in een context, zowel de context waaruit we het gehaald hebben als de nieuwe context waarin we het plaatsen, zoals een beeldbank, een boek of een tentoonstelling. In dit verband is de term 'erfgoedgemeenschap' belangrijk, geïntroduceerd in de Kaderconventie van Faro. Deze conventie beschrijft 'waarom' en 'voor wie' die zorg voor erfgoed dient. Erfgoedgemeenschappen zijn groepen die waarde hechten aan specifieke aspecten van cultureel erfgoed (bijvoorbeeld archeologie, traditionele stoeten of de geschiedenis van een dorp) die ze wensen te behouden en aan toekomstige generaties over te dragen met publiek acties. De leden van die groep brengen persoonlijke interesses, belangen en achtergronden samen in een erfgoedgemeenschap. Dit is een soort cirkel opgebouwd rond bijvoorbeeld een geografisch gebied, taal, religie of interessegebied. Zowel individuen als erfgoedgemeenschappen kunnen aanleiding geven tot het oprichten van een vereniging die streeft naar een structurele werking. Tot slot leveren ook de bestuurlijke instellingen een belangrijke bijdrage in het toekennen van een bepaalde waarde aan erfgoed. Zo komen we bij de institutionele waarden.

Institutionele waarde van erfgoed

Door complexe mechanismen beslissen we wat we bewaren, hoe we het bewaren en wat in aanmerking komt om vernietigd te worden. Het omvormen van artefacten en verschijnselen in erfgoed is een proces waarin erfgoedorganisaties een grote rol spelen. Een belangrijke opdracht voor hen is beslissen wat ze bewaren en wat niet. Welke waarden en normen liggen aan de basis voor de selectie ter bewaring of ter vernietiging? Waarden en normen worden in de huidige maatschappelijke context gebruikt als containerbegrippen, als zouden het synoniemen van elkaar zijn. Nochtans is er een

fundamenteel verschil tussen beide begrippen. Normen zijn concrete gedragsregels die 'opgelegd' worden om het samenleven mogelijk te maken. Waarden zijn onderliggende motieven die de normen gestalte geven. Een waarde als respect voor heden en verleden zal mee bepalen wat we als (belangrijk) erfgoed bestempelen. Met andere woorden: het erfgoed wordt niet benaderd vanuit de betekenis die het uit zichzelf zou hebben (want dat heeft het niet), wel vanuit de vraag waarom erfgoed een plaats krijgt in de samenleving. Gemeenschappelijke waarden als openheid, verdraagzaamheid en respect geven mee vorm aan onze omgang met erfgoed. Het respect voor de medemens in het heden en uit het verleden brengt met zich mee dat de overheid normen en regels uitvaardigt die deze waarden weerspiegelen. Denk bijvoorbeeld aan het Topstukkendecreet, het Cultureel-erfgoeddecreet.

De erfgoedsector zelf is begaan met het goede beheer van erfgoed omdat deze intrinsieke waarden eraan toekent. Beheerders gaan zorgvuldig om met het erfgoed omdat het een bron voor wetenschappelijk onderzoek is, juridische bewijskracht bezit voor burgers, het product van vakmanschap en vernuft uit het verleden is of omdat er persoonlijke of gemeenschappelijke herinneringen en emoties mee verbonden zijn. Vanuit deze gemeenschappelijke bekommernis (waarde) groeide de noodzaak om te komen tot deontologische codes. Zowel het archief- als het museumwezen beschikken over een dergelijke code. Een strikt normerend kader is dit niet, wel een gedragen waardenkader. Dit op zijn beurt geeft aanleiding tot normen, criteria, vereisten en standaarden die onze dagelijkse erfgoedpraktijk mee bepalen.

Het respectvol omgaan met erfgoed is zeker geen evidentie. In het voormalige Joegoslavië en bij het aftakelen van het regime in Irak werd de (erfgoed)wereld op extreme manier geconfronteerd met uitingen van emoties. Het verzet en de haat tegen het regime en tegen bepaalde bevolkingsgroepen vertaalde zich in de vernieling van belangrijke stukken cultureel erfgoed. Het archief werd in het bijzonder gevisieerd. Het archief, als symbool voor macht en voor rechten van mensen of bevolkingsgroepen, werd systematisch vernietigd. Haat was daarbij een belangrijke drijfveer. Uiteraard is het voorgaande eerder de uitzondering dan wel de regel. Veel erfgoed wordt verloren gaan gespaard door de positieve betekenis die het heeft voor individuen en organisaties. Precies deze band zet (mensen in) de gemeenschap aan om op voorzichtige en zorgvuldige wijze om te gaan met erfgoed.

Hoe kunnen publieke maar ook andere organisaties hierop inspelen? Kunnen er lijsten opgemaakt worden met erfgoed dat een bijzondere waarde heeft voor onze samenleving? Is zo'n oefening nuttig? Indien ja, hoe wordt deze lijst dan opgesteld? In de aanloop naar het Topstukkendecreet van 23 januari 2003 was er discussie over het te kiezen systeem. Een aantal landen hanteert het lijstensysteem: een lijst met individuele erfgoedstukken krijgt het label 'topstuk' mee. Op andere plaatsen wordt het categorieënsysteem gebruikt: een aantal fenomenen, gebeurtenissen uit het verleden worden geselecteerd als toonaangevend voor een bepaalde regio of tijd. De getuigenissen of overblijfselen van deze 'topcategorie' worden beschouwd als topstuk. Aan de basis van deze twee opties ligt een fundamenteel verschil in benadering van het verleden. De ene optie gaat uit van het nog bewaarde erfgoed en geeft hier een bestemming van topstuk aan of niet. De tweede optie vertrekt vanuit facetten uit het verleden die vandaag belangrijk of waardevol geacht worden. Daarbij staat niet a priori vast of er wel erfgoed bewaard is om dit facet te documenteren. De tweede optie stapt af van het erfgoed of erfgoedstukken als uitgangspunt, maar kiest voor een geheel van personen, teksten, kunstwerken, voorwerpen, verschijnselen en processen die samen laten zien hoe een bepaalde regio zich ontwikkeld heeft tot het gebied waarin we nu leven. In het zoeken naar deze elementen zitten we op het terrein van het samenstellen van een canon. Momenteel woedt deze discussie zeer sterk in Nederland. Het voordeel is dat als bepaalde zaken in de canon opgenomen zijn, erfgoedzorgers actief betrokken erfgoedstukken kunnen gaan verwerven. Het nadeel is dat daardoor ook zaken buiten de boot kunnen vallen, hoewel de canon niet voor eeuwig vastligt en voorwerp van discussie blijft.

Het begrip culturele biografie is wat opener dan het begrip canon. De term is geïntroduceerd door de Nederlandse etnoloog Gerard Rooijakkers, die ermee duidt op de sporen die mensen getrokken hebben in het landschap, die verschillende 'lagen' vormen en heel divers zijn: artefacten, verhalen, gebouwen. Culturele biografie is een dynamisch begrip, aan de culturele biografie wordt voortdurend gewerkt.

Vaste lijsten, een canon of een culturele biografie hebben hun voor- en nadelen, maar alle laten toe om na te denken over wat waard is om bewaard te worden. Het gaat in alle gevallen om erfgoed als symbolische betekenisdrager.

Instrumentele waarde van erfgoed

De instrumentele waarde peilt naar het nut voor de maatschappij om erfgoed te bewaren. Het gaat daarbij niet in de eerste plaats om winst of opbrengst in economische zin (hoewel dat ook kan, bijvoorbeeld in de toeristische sector), wel om de meerwaarde voor de samenleving van het op een zorgvuldige en tegelijk creatieve manier erfgoed behouden. Erfgoed is dan een soort aangrijpingspunt voor de culturele en maatschappelijke werking. Het erfgoed is niet langer meer iets exclusiefs voor de museum- of archiefbezoeker, het is inzetbaar op allerlei domeinen. Erfgoed biedt buurtwerkers, leerkrachten, economen, een meerwaarde in hun dagelijkse werking.

Een vaak naar voren gebrachte, maar omstreden instrumentele waarde van erfgoed is de rol die het speelt bij het bevorderen van sociale cohesie. Streven naar maatschappelijke samenhang en inclusie van alle groepen is een belangrijk thema. Erfgoed zou daarin een rol spelen, omdat wij als individu of als groep ons (h)erkennen in dit erfgoed. Het erfgoed zou de voedingsbodem zijn voor collectieve identiteit. Deze omvat zowel het beeld dat de bewoners van zichzelf hebben als het beeld dat buitenstaanders van hen hebben. Bij het vormen van dat zelfbeeld spelen relictten uit het verleden een rol, naast taal, cultuur, tradities, religie, symbolen en landschap. Identiteit, zelfbeeld en beeld van buitenstaanders, is een sociale constructie die een gemeenschap samenhang verleent, al is deze gemeenschap 'verbeeld': de leden ervan kennen elkaar vaak niet. Het probleem bij het construeren van een collectieve, bijvoorbeeld regionale, identiteit is dat een gevoel van verbondenheid en herkenbaarheid verschilt van mens tot mens en geen tastbare realiteit of een meetbare kwaliteit is. Een regionale of andere collectieve identiteit is dan ook altijd de opstelsom van individuele identiteiten met grote onderlinge verschillen. Deze notie biedt wel aanknopingspunten om in een regio na te denken over welk erfgoed, van wie en voor wie verzameld en getoond wordt.

2.6.3. Inspirerende praktische voorbeelden

Nederland – Instituut Collectie Nederland

In het boek *Niets gaat verloren, twintig jaar selectie en afstoting uit Nederlandse museale collecties*, staan 40 cases van afstotingsprocessen in musea, succesverhalen en mislukkingen, variërend van een museumshop waar je dubbels kan kopen tot publieke veilingen en geruchtmakende verkoop van beroemde schilderijen. In het boek discussiëren deskundigen en betrokkenen over de voor- en nadelen van afstoten, de ethische en communicatieve consequenties ervan (als een afstootoperatie verkeerd in het nieuws komt, heb je daar als museum veel last van). Niet-verzamelen of afstoten betekent niet dat erfgoed verloren gaat, wellicht zijn voorwerpen in sommige musea meer bedreigd door slecht beheer dan daarbuiten. Collectiemobiliteit moet onder ander de zorg voor het erfgoed verbeteren, door stukken daar te plaatsen, waar zij het best tot hun recht komen, onder de beste omstandigheden.

Mede door vaststellingen die naar voren kwamen in de voornoemde publicatie heeft in Nederland het Instituut Collectie Nederland in het kader van een doordachte collectievorming de Leidraad voor het Afstoten van Museale Collecties (LAMO) ontwikkeld, een instrument waarmee musea criteria in

handen kregen om verantwoord collectiestukken af te stoten⁴⁸. Uitgangspunt van deze publicatie is het aanreiken van een beoordelingskader om objecten al dan niet af te stoten. Belangrijk bij het maken van zo'n afweging zijn de missie en doelstellingen van het museum, inzicht in de aard en de omvang van de collectie en de positie ten opzichte van collega-instellingen. Zonder al te diep in te gaan op de praktische implementatie van dit kader, worden de argumenten voor en tegen afstoten op een rij gezet:

Argumenten voor afstoten:

- kwaliteitsverbetering van collectie: het afstoten van objecten leidt tot een kwaliteitsverbetering van de collectie en een scherper collectieprofiel;
- geen museale kwaliteit: de objecten hebben onvoldoende inhoudelijke of esthetische kwaliteit in vergelijking met andere vergelijkbare objecten of zijn onvoldoende representatief;
- wijziging collectiebeleid: de objecten passen door aanscherping of wijziging van het collectiebeleid niet meer in de collectie;
- gebruik: de objecten worden niet (meer) gebruikt;
- geïsoleerd: de objecten nemen een geïsoleerde positie in binnen de collectie en hebben geen inhoudelijke relatie met de rest van de collectie;
- gebrek aan belangstelling: de publieke en wetenschappelijke belangstelling voor, of de emotionele binding met, de objecten ontbreekt;
- vermindering beheerslasten: door afstoting van objecten nemen de beheerslasten van de collectie af;
- dubbel: de collectie bevat objecten die (exact) hetzelfde zijn;
- oververtegenwoordigd: in de collectie is het oeuvre van een kunstenaar oververtegenwoordigd waardoor de collectie niet in balans is;
- kapot: de objecten zijn onherstelbaar beschadigd;
- gezondheids- en omgevingsrisico's;
- collectiemobiliteit en zichtbaarheid: objecten passen beter in andere collecties of zijn in een openbare instelling beter op hun plaats;
- land van herkomst/oorspronkelijke context: door afstoting kunnen verspreid geraakte onderdelen herenigd worden of kunnen werken in hun oorspronkelijke context geplaatst worden;
- de bewerking is voltooid;
- substitutie: de informatie op of van de objecten kan volledig vervangen worden (microfilm);
- kennis onvolledig: de kennis over de objecten is onvolledig of ontbreekt geheel en kan niet meer – of alleen met zeer veel inspanningen – aangevuld worden;
- vervangbaar: de objecten zijn makkelijk te vervangen op basis van documentaire gegevens.

Argumenten tegen afstoten:

- samenhang: een collectie is meer dan de som der delen ze hebben een bepaalde samenhang waardoor afstoten niet wenselijk is;
- collectiehistorie: de wijze waarop de collectie tot stand is gekomen, weerspiegelt de opvattingen van generaties voor ons;
- reputatie: afstoting zou het beeld en de reputatie van het museum als collectiebeherende instelling aantasten;
- vraagtekens: van objecten zijn (te) veel gegevens (nog) onbekend en dus kan geen beslissing over afstoten genomen worden;
- geheugenverlies: afstoting zou leiden tot geheugenverlies;
- archieffunctie: de toetssteen voor de waarde van objecten is niet uitsluitend de actuele gebruikswaarde;
- tijdgebonden: beslissingen zijn te veel afhankelijk van de nu heersende opvattingen;

⁴⁸ BERGEVOET, F. e.a., *Leidraad voor het afstoten van museale objecten*, Instituut Collectie Nederland, 2006.

- publiek bezit: museale objecten zijn publiek bezit die veelal met gemeenschapsgeld verworven zijn. Het nemen van beslissingen over het afstoten stijgt boven het mandaat van een individueel museum;
- marktbederf: het afstoten van grote aantallen objecten kan de marktwaarde van vergelijkbare objecten verlagen;
- goed voor netwerk: de objecten verlenen de instelling toegang tot het circuit van belangrijke bruikleennemers;
- de intrinsieke waarde is hoog;
- verificatie: onderzoeksresultaten moeten blijven getoetst kunnen worden aan de objecten;
- internationale voorbeeldfunctie: musea hebben een voorbeeldfunctie en zijn daarom terughoudend op het vlak van afstoten.

Australië – Heritage Collections Council

In 2001 publiceerde het Australische Heritage Collections *Council A guide to assessing the significance of cultural heritage objects and collections*.⁴⁹ Deze gids is een Australisch initiatief met als voornaamste doel een handreiking te bieden aan de Australische musea om hun collectie op betekenis te beoordelen. De uiteindelijke doelstelling is dat over heel Australië een gemeenschappelijk kader gehanteerd zal worden voor de beoordeling van de betekenis van erfgoed. In deze gids wordt betekenis gedefinieerd als de historische, esthetische, wetenschappelijke en sociale waarde dat een object of collectie heeft voor het verleden, heden en toekomst. Niet enkel het object wordt in overweging genomen, ook de hele collectie en de context van het object. Er zijn twee soorten criteria: de primaire en de vergelijkende. Onder primaire criteria wordt verstaan:

- de historische,
- de esthetische
- de wetenschappelijke
- de sociale betekenis.

De vergelijkende criteria omvatten:

- de herkomst
- de representativiteit
- de zeldzaamheid
- de conditie en volledigheid
- het potentieel van het object of de collectie.

Bij het vaststellen van de betekenis wordt aangeraden de volgende stappen te zetten:

1. Verzamelen van de object- of collectiefiches om op basis hiervan na te gaan wat al geregistreerd, geïnventariseerd en gedocumenteerd is.
2. Onderzoeken van de geschiedenis van de collectie en het museum
3. Raadplegen van bevoorrechte getuigen (andere conservators, historici, mensen die het object kennen of er mee gewerkt hebben)
4. Nagaan welke de relatie is tussen het object of de collectie en de missie van het museum
5. Analyseren van de conditie van de collectie.
6. Vergelijken van de collectie met soortgelijke collecties.
7. Formuleren van een visie op de betekenis van het object of de collectie op basis van voorgaande stappen.

⁴⁹ *A guide to assessing the significance of cultural heritage objects and collections*;
http://sector.amol.org.au/publications_archive/museum_management/significance.

2.6.4. Invloed op depot en depotwerking

Afstoten van bepaalde collecties of onderdelen van een collectie kan de druk op het depot verlichten. Zoals eerder aangegeven is het niet zo dat afstoot gelijk staat aan vernietiging. Het ter beschikking stellen van de collectie aan andere erfgoedbeherende instellingen is evenzeer een optie.

De keuze om iets al dan niet af te stoten kan beter niet ingegeven worden door de grootte van het depot. Indien er slechts een plaats is voor een beperkt aantal objecten, die echter een rol vervullen in de missie van het museum, dan is het aan te raden te zoeken naar een oplossing in de vorm van uitbreiding van het depot of een samenwerking met een andere instelling. Het zijn de aangehaalde criteria die bepalen of iets al dan niet bewaard wordt en niet de omvang van het depot.

Hoofdstuk 3

Erfgoeddepots

“You can judge the quality of museum management by the condition of the storage areas”⁵⁰

Dit hoofdstuk behandelt het erfgoeddepot in enge zin, als fysiek gebouw. Veel minder ligt de focus op de depotwerking. Zoals dat in de komende paragrafen naar voren komt, wordt het erfgoeddepot nog vaak als annex beschouwd en niet zozeer als deel van de totale werking van een erfgoedbeherende instelling. In het verleden zijn de erfgoeddepots vaak het ondergeschoven kind geweest van het beleid, de beheerders en het publiek.

3.1. Ontwikkeling van erfgoeddepots

Het concept ‘erfgoeddepot’ is van recentere datum dan het concept ‘museum’. Musea in hun huidige vorm ontstonden in de 17de en 18de eeuw. Het eerste museum was het Ashmolean Museum in Oxford, dat geopend werd in 1683. Daarna volgden in 1759 het British Museum te Londen en in 1793 het Louvre in Parijs⁵¹. Dit betekent niet dat er daarvoor geen collecties verzameld werden. Dat gebeurde wel, maar dan vanuit andere overwegingen en uitgangspunten. Opslagruimten zoals archeion voor archieven en middeleeuwse schatkamers zijn bekende voorbeelden. Voor wat betreft archieven ging dit gepaard met de connotatie macht: wie archieven in handen had, had ook de rechten en plichten van burgers in handen.⁵² De schatkamers waren zeker geen publiek domein, maar eerder een soort geldreserve voor momenten dat de nood hoog was.⁵³

Centraal staat de vraag wanneer het idee van een reserve (collectie), die in een aparte ruimte van het publiek gescheiden is, ontstaan is? Of anders geformuleerd: wanneer heeft het ‘bipartite’ museummodel ingang gevonden?⁵⁴ Dit laatste staat voor een strikte scheiding tussen de collectie in depot en de getoonde collectie.⁵⁵

Vooralsinds de 19de eeuw kwamen er steeds meer musea in ons land. De rariteitenkabinetten en collecties van vooraanstaande burgers van de 19de eeuw speelden hierin een belangrijke rol, die omgevormd werden tot musea met een structurele werking. Musea voor Schone Kunsten, stedelijke musea, en historische musea toonden de ‘grote’ geschiedenis waarin vaak een verwijzing zat naar de grootsheid van het land. In deze periode stond de collectie centraal. Het geheel was toegankelijk voor het publiek. Een publiek nog in de betekenis van bezoeker. En deze bezoeker behoorde tot de toplaag van de samenleving. Van bezoekers werd verondersteld dat ze weinig tot geen hulp nodig hadden om deze objecten te waarderen en te begrijpen. Beheerders van deze objecten toonden alles, maar verklaarden niets. De verbreding van de werking van musea - niet alleen nog maar dingen tonen maar ook bestuderen, conserveren, verklaren en erover communiceren - zetten beheerders er toe aan om slechts een selectie te tonen van het totale aantal objecten. Met andere woorden: het actief werken met en bewerken van de collectie samen met de toename van het aantal stukken en de verbreding van het publiek in de vorm van democratiseren van het museumbezoek, maakten het onmogelijk alles

⁵⁰ FEILDEN, B.M., ‘Frankly speaking, Storage: out of sight (out of mind ?)’, In: *Museum International*, 1992, p. 33-34.

⁵¹ BOYLAN, P.J., *Running a museum: A Practical Handbook*, ICOM, 2004, p. 2.

⁵² DERRIDA (J.), *Archive fever*, 1995.

⁵³ DE MEYER, G., *Verzamelen als dagdagelijkse culturele praktijk*, p. 3.

⁵⁴ VAN MENSCH, P., *Voor nu en later. Het verzamelbeleid van musea in Nederland*, Amsterdam, 2003, p. 29.

⁵⁵ *Museale organisaties*, p. 32.

te blijven tonen. Om een groter deel van de bevolking te laten kennismaken met wat in musea bewaard wordt, werd in 1963 de organisatie 'Openbaar Kunstbezit Vlaanderen' opgericht⁵⁶. De organisatie had en heeft tot doel het informeren over museumcollecties en –activiteiten en het aanzetten tot een effectief museumbezoek. Een ruimere bekendmaking van het museum en de vraag naar meer duiding bij het getoonde leidde tot het bipartite museummodel: een ruimte voor te presenteren objecten en een ruimte voor de reserve. Ongewild bracht dit echter met zich mee dat er veronderstellingen en vooroordelen rond het erfgoeddepot opdoken. Deze hebben vaak een negatieve bijklank:

- Bezoekers vandaag weten niet steeds dat er een reserve in depot is. Sommigen zijn dan ook teleurgesteld als ze in het museum niet zien wat ze verwacht hadden te zien.
- Een grote groep, zowel bij het publiek als bij erfgoedzorgers, gaat er te snel van uit dat datgene wat in depot zit, van mindere waarde en/of kwaliteit is.
- Het gesloten karakter van een depot leidt soms tot de voorbarige conclusie dat erfgoedinstellingen iets willen verbergen. Het depot moet de duistere kantjes van het museum verbergen.
- Anderzijds bestaat het idee dat datgene wat in depot zit nu net wel van waarde is en enkel toegankelijk is voor een selecte groep specialisten. Net zoals acquisitie een meerwaarde biedt, zo ook kunnen 'reserve'stukken in depot een meerwaarde bieden voor het publiek op het moment dat ze getoond worden. Opnieuw rijst dan de vraag waarom deze reserve zo angstvallig afgeschermd wordt, gelet op de investeringen die 'de maatschappij' doet om bepaalde stukken te verwerven.

Deze negatieve connotatie wordt vaak versterkt door de sector zelf, door de plaats die erfgoeddepots in de museumwerking krijgen. Wanneer komen depots immers in beeld? Vaak komen deze pas aan bod op het moment dat alle andere ruimtes van een museum verzadigd zijn en/of een bestemming hebben. Als er dan nog (budgettaire) ruimte is, dan wil men wel gaan nadenken over een depot. Maar al te vaak wordt het depot als een noodzakelijk kwaad beschouwd. Een ruimte die nu eenmaal nodig is maar weinig return oplevert naar publieks- en beleidsmatige aandacht. Investerings worden gewikt en gewogen, maar zelden wordt er sterk ingezet op de uitbouw van een depot en een daarbij horend depotbeheer.⁵⁷ Het depot is een annex of aanhangsel van een museum.

In de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw werden wel vernieuwende concepten toegepast in de bouw van musea, maar zeer vaak met functionele tekortkomingen, zeker voor wat betreft depots⁵⁸. Zoals eerder aangegeven is, is dit het gevolg van de collectiegerichte functie van het museum. Depots hoeven geen architecturaal hoogstandje te zijn, maar vormen, volgens de huidige opvattingen, een wezenlijk en integraal onderdeel van het museum en erfgoedwerking. Het is pas van recente datum dat erfgoedwerking als geheel beschouwd wordt. Begin jaren '90 ontstond de opvatting dat behoud en beheer, registratie en depotbeheer onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Depots en opslag mogen niet gezien worden als eindpunt maar als aanleiding tot een verbreding van de publiekswerking: educatie, wetenschappelijk onderzoek, tentoonstellingen⁵⁹.

⁵⁶ <http://www.okv.be>.

⁵⁷ JAOU, M., 'Why reserve collections', In: *Museum International*, n° 188, vol. XLVII, n° 4, 1995, p. 4.

⁵⁸ HERREMAN, Y., 'Storing museum collections: an unresolved problem', In: *Museum International*, n° 188, vol. XLVII, n° 4, 1995, p. 8.

⁵⁹ Themanummer *Museum Collections Storage*, UNESCO 1979, p.11.

3.2. Visies op erfgoeddepots

Om te komen tot fysieke infrastructuur, is een voortraject, om de reële noden en behoeften in kaart te brengen, nodig. Het in kaart brengen van het mogelijk te stockeren erfgoedmateriaal is daarbij een noodzakelijke stap. Daarnaast moet ook nagedacht worden over de vraag wat men in depot wenst te brengen. De volgende vragen leiden tot het kiezen voor een bepaalde optie en hebben ongetwijfeld een invloed op de inrichting van het depot:

- Bieden depotstukken een meerwaarde aan de tentoonstellingsfunctie of publieksfunctie van een museum? Kan er hierdoor regelmatig veranderd worden, waardoor de bezoeker steeds opnieuw nieuwe dingen en ervaringen opdoet.
- Bieden depotstukken een zicht op gedateerde stukken? Zijn ze een overblijfsel van vroegere opstellingen? Bieden ze een (in)zicht op de collectiegeschiedenis van het museum.
- Worden ze in het depot gehouden omwille van bijvoorbeeld wetenschappelijk onderzoek.
- Worden ze momenteel nog in depot gehouden omdat ze pas in de toekomst kunnen getoond worden?

Joanne Horgan ontwikkelde in dit verband in de publicatie *Planning good collection facilities* een stappenplan: "to facilitate the planning of a storage area: a) classification of collections according to type and use, b) preparation of the programme, c) establishment of design criteria, d) communication with the architect".⁶⁰ Wat de auteur hiermee aanbrengt is dat depots geen afzonderlijk en geïsoleerd aspect zijn in de totale erfgoedwerking. Hoofdstuk 2 gaf hier al aanzetten toe. Hoewel de nu volgende paragrafen voornamelijk inzoomen op het depot zelf, wordt het totaalbeeld van de erfgoedwerking niet uit het oog verloren. Tevens is het niet exclusief een taak van een conservator om het depot vorm te geven. De betrokkenheid van architecten en ingenieurs is van essentieel belang.

Bij de bouw van een depot is de vraag naar publiekswerking nooit ver af. Er bestaan hierop verschillende visies. Dit onderzoek beperkt zich tot het weergeven van de krachtlijnen ervan. Samengevat zijn er vier grote visies op depot en publiekswerking:

1. Gesloten depots
2. Half open depots
 - a. Focus op collectie
 - b. Focus op werking
3. Open depots

Van elk van deze invalshoeken wordt een concreet voorbeeld gegeven.

3.2.1. Het gesloten depot van het Smithsonian Institution⁶¹ in Washington

Het Smithsonian Institution⁶² is een faciliterend instituut, dat bestaat uit 19 musea, 9 onderzoekscentra en een nationale zoo in Washington DC. Daarnaast zijn er wereldwijd 140 musea die een beroep op deze dienstverlening. Eén van de aangeboden diensten is een depot. Het betreft een depot waarin geen uitgebreide publiekswerking is voorzien. In totaal gaat het om 50.000m² waarin ongeveer 20 miljoen items in onder gebracht zijn. Twee doelstellingen staan voorop: "*providing the optimum environment for both the preservation and the study of Smithsonian collections*". Voor beide doelstellingen zijn zeer duidelijk afgescheiden ruimten: één voor de opslag van de collecties en één

⁶⁰ HORGAN, J., *Planning good collection facilities*, Mexico City, Museo de Historia, 1990.

⁶¹ WILCOX, U.V., 'Detached storage: the Smithsonian Institution's Museum Support Center', In: *Museum International*, n° 188, vol. XLVII, n° 4, 1995, p. 18.

⁶² <http://www.si.edu>.

voor de bestudering ervan. De eerste ruimte is enkel toegankelijk voor de medewerkers en dit onder strikte voorwaarden. Beide ruimten zijn duidelijk gescheiden van elkaar door een soort straat.

3.2.2. Het halfopen depot met een focus op de collectie: het Glenbow experiment⁶³

Het Glenbow Museum verworft en toont kunst, artefacten, publicaties en archieven die een (in)zicht geven in de geschiedenis en cultuur van West Canada.⁶⁴ Tussen 1978 en 1981 bouwde het Glenbow Museum in Calgary, Canada een depot/tentoonstelling met de naam Visible Storage. Achterliggende idee was dat het publiek het recht heeft te weten welk erfgoed er bewaard werd. Een rechtstreeks contact met het erfgoed was niet mogelijk. Wel werd het erfgoed op een afgeschermd manier getoond, onder andere door gebruik te maken van glazen boxen. Eén van de beoogde effecten van Glenbow was: overweldigd worden door het grote aantal, dat niet of nauwelijks geduid is en uit een tentoonstellingscontext gehaald is. Het Glenbow prototype werd gesloten in 1985. Het prototype en de halfopen depotwerking worden sindsdien voortdurend vernieuwd, verbeterd en bijgesteld. Momenteel loopt dit initiatief verder door in de actie 'behind the scenes'. Er zijn bepaalde thema's (lokale families, digitalisering, kunstpreservatie, ...) op basis waarvan het publiek zelf aan de slag kan met de collectie.

3.2.3. Het halfopen depot met een focus op de werking: het Darwin Centre, Londen⁶⁵

Het Darwin Centre is als gebouw en werking gekoppeld aan het Natural History Museum van Londen. Dit museum beschikt over meer dan 70 miljoen stukken, gaande van minuscule kleine dieren tot het skelet van een mammoet. Gezien de omvang van de collectie is het quasi onmogelijk om de hele collectie te tonen. Om de werking en het onderzoek mogelijk te maken werd aan het museum het Darwin Centre gebouwd. In dit centrum wordt aan de ene kant wetenschappelijk onderzoek verricht en aan de andere kant is het een verlengstuk van de publiekswerking van het museum. Het Centrum is een glazen, halfopen gebouw. Er werd voor gekozen om een interactie tussen het publiek en de medewerkers tot stand te brengen. Het publiek kan kennismaken met de wijze van bewaring, de verzamelpolitiek, hoe dieren behandeld worden. Op bepaalde tijdstippen in de week, die gecommuniceerd staan op hun website, kan het publiek een kijkje nemen achter de schermen van het museum en het Darwin Centre. Naast het feit dat het publiek de hele collectie te zien krijgt, ligt de focus voornamelijk op de werking van het depot.

3.2.4. Het open depot: het Collections Centre Museum of Science and Industry, Manchester

Het Museum of Science and Industry te Manchester verworft en toont de erfgoedstukken die het verhaal van Manchester als eerste industriële stad vertellen. De kern vormen die objecten die gemaakt en gebruikt zijn in de regio van Manchester. Naast objecten worden ook archieven bewaard van mensen, organisaties en bedrijven die actief waren in de regio. Op de website, www.msim.org.uk, staat bijzonder veel informatie over de collectie; het collectieplan en acquisitiebeleid staan er ook op. De dienst die zich bezig houdt met behoud en beheer, het Collections Centre, koppelt het collectiebeheer aan een grote publiekstoegankelijkheid. Het achterliggende idee is dat het publiek in bepaalde ruimten van het depot kan binnenstappen. Hiervoor werden drie zones onderscheiden:

⁶³ SLATER, D., 'Visible storage: the Glenbow experiment', In: *Museum International*, n° 188, vol. XLVII, n° 4, 1995, p. 13.

⁶⁴ <http://www.glenbow.org/collections>.

⁶⁵ <http://www.nhm.ac.uk/visit-us/galleries/orange-zone/darwin-centre/index.html>.

- een zone met hoge graad van controle [50-55% Relatieve vochtigheid (RV) en 16-18 C°]
- een zone met middelmatige graad van controle (40-65% RV en 16-24 C°)
- een zone met lage graad van controle (nog buiten de voorgaande grenzen).

In deze laatste zone wordt publiek toegelaten en het publiek kan ook bepaalde niet zo kwetsbare objecten manipuleren.

3.3. Krachtlijnen van bestaande studies

Internationale tendensen hebben ook hun weerslag op de depotwerking in Vlaanderen. In dit verband zijn al een aantal studies naar erfgoeddepots en hoe deze in te vullen gedaan. Dit onderzoek naar erfgoeddepots in West-Vlaanderen is dus niet de eerste. Het is niet de bedoeling om deze onderzoeken over te doen. Wel worden de krachtlijnen van deze onderzoeken weergegeven. De aangehaalde studies zijn online raadpleegbaar en kunnen geconsulteerd worden voor eventuele verdieping van een aantal aspecten.

3.3.1. Onderzoeksproject Wenselijkheids- en haalbaarheidsstudie voor een open, geïntegreerde en integrale depotwerking in Limburg⁶⁶

In 2001 werd gestart met het onderzoeksproject *Erfgoedcampus / Erfgoeddepots in Vlaanderen*. Het initiatief ging uit van de erfgoedcellen Antwerpen, Gent en Brugge. Deze steunden het onderzoek naar de haalbaarheid van een bovenlokale depotwerking in de provincie Limburg. Uitgangspunten en vragen in dit onderzoek waren:

- Welke functies moet de depotwerking omvatten?
- Welke rol kunnen de verschillende partners en de provinciale overheid hierin spelen?
- Is het mogelijk en wenselijk dat de depotwerking toegankelijk wordt gemaakt voor het publiek?

Als resultaat van het onderzoek zijn zowel aanbevelingen op niveau van het depot als modellen voor de depotwerking en samenwerking aangereikt. Basis voor het depot en de depotwerking zijn drie belangrijke pijlers:

- Erfgoed, dat verder kan onderverdeeld worden in erfgoedsoort en materiaalsoorten
- Werking, die bestaat uit het management, de objectgerichte werking en de publiekgerichte werking.
- Infrastructuur, dit slaat op alle elementen die bijdragen tot een verantwoorde omgeving voor de bewaring van het erfgoed.

Met deze pijlers als basis werden vier theoretische modellen voor een depotwerking en samenwerking ontwikkeld:

- De gespecialiseerde depotwerking
- De gecentraliseerde depotwerking
- Het aangestuurde netwerk
- Het losse netwerk

In hoofdstuk 10 wordt uitvoeriger ingegaan op de concrete invulling van deze modellen en waar er in West-Vlaanderen de voorkeur naar uit gaat. Het onderzoek in Limburg heeft vastgesteld dat het model van het 'losse netwerk' met een overlegplatform het meest geschikte en haalbare was om bij te dragen aan een erfgoedbeleid voor Limburg. Op termijn zou deze organisatie kunnen evolueren naar een 'aangestuurd netwerk' met een coördinerende koepel op provinciaal niveau.

⁶⁶ DRIESSEN, P., *Wenselijkheids- en haalbaarheidsstudie voor een open, geïntegreerde en integrale depotwerking in Limburg*, zp 2003

3.3.2. Onderzoeksproject De wenselijkheid en de mogelijkheden van een gemeenschappelijke depotwerking in een stedelijke context⁶⁷

Na afloop van het bovengenoemde project besloten de erfgoedcel van Antwerpen en de Musea Stad Antwerpen een vervolgproject op te starten met het accent op de stedelijke context. Centrale vraag was of één depotwerking wenselijk en haalbaar is. De organisatie van een depotwerking wordt in twee luiken behandeld. Een eerste invalshoek is het depot zelf en de tweede invalshoek behelst de netwerkvorming.

Voor wat het eerste luik betreft wordt er uit gegaan van elf organisatorische aspecten:

- De bepaling van een centrale opdracht: in dit geval de goede bewaring van het erfgoed
- De omschrijving van de visie en de doelstellingen
- Het verwezenlijken van functies
- Bewaring van verschillende materiaalsoorten
- Uittekenen van een goed risicobeheer
- Personeel
- Infrastructuur
- Financieel beheer
- Keuze van een rechtsvorm
- In kaart brengen van de culturele actoren
- Uitstippelen van een collectiebeleid

De voorgaande organisatorische aspecten geven een ideaal kader om het depot, depotwerking en depotbeleid op af te stemmen. Het is echter duidelijk dat niet elke erfgoedbeherende instantie hier zal aan kunnen voldoen. Daarom wordt het denken in netwerken gestimuleerd aan de hand van vijf modellen van samenwerking:

- De gegeneraliseerde koepelwerking met een gecentraliseerd bestuur: brengt alle functies met betrekking tot de bewaring van erfgoed samen.
- De gegeneraliseerde koepelwerking met getrappt bestuur: ontwikkelt activiteiten voor een hele waaier aan erfgoedtypes en materialen, maar de erfgoedbewaarders hebben meer bevoegdheden dan in het vorige model.
- Het gegeneraliseerde samenwerkingsverband: verhoogt de betrokkenheid van de verschillende deelnemers en stelt zelf prioriteiten en acties vast.
- Het gespecialiseerde samenwerkingsverband: werkt rond één materiaalsoort of één erfgoedtype.
- Het depotgericht samenwerkingsverband: focust op het gebouw zelf en de invulling ervan vooral de vraag welke collecties in aanmerking komen om in het depot opgenomen te worden.

Het onderzoek naar het huidig bewaarde erfgoed en de toetsing van zowel de organisatorische aspecten als de verschillende modellen leidden tot de conclusie dat van één depotwerking geen sprake kan zijn. Eén organisatie kan onmogelijk een meerwaarde zijn voor alle actoren, daarvoor is het erfgoedveld te groot. Een samenwerkingsverband is slechts haalbaar als de wil aanwezig is om rond specifieke thema's samen te werken.

3.3.3. Onderzoeksproject Bewaring van industrieel erfgoed⁶⁸

Voorgaande studies zijn generaliserend en hebben betrekking op alle soorten erfgoed. Mede door het feit dat meer sectorgerichte onderzoeken een behoefte is in de studies, werd door de stad Antwerpen een onderzoek uitgeschreven naar de bewaring van industrieel erfgoed. Industrieel erfgoed is tegelijk een specifieke sector maar is ook een zeer ruim op te vatten begrip. De definitie van industrieel erfgoed als spoor van een periode die gekenmerkt wordt door industrialisatie leidt tot een waaier aan

⁶⁷ DE RUYSSER, S. *Wenselijkheid en mogelijkheden van een gemeenschappelijke depotwerking in stedelijke context*, 2004

⁶⁸ JANSSEN, E. & DE RUYSSER, S., *Onderzoeksproject: bewaring van industrieel erfgoed*, Antwerpen, 2005

voorwerpen en getuigenissen. Om dit alles hanteerbaar te maken, wordt het industriële erfgoed ingedeeld in volgende domeinen:

- basismaterialen: brandstoffen, mijnwezen, chemicaliën, bouwmaterialen
- landbouw, visserij en industrie
- transport
- handel
- andere: communicatie, nutsbedrijven, vrijetijdsbesteding.

De aangehaalde 11 organisatorische aspecten zoals hierboven vermeld, worden in dit onderzoek getoetst en toegepast op het industriële erfgoed. In dit onderzoek wordt, mede door de omvang, het gewicht en de complexiteit van het erfgoed, terecht veel nadruk gelegd op registratie, inventarisatie, documentatie en selectie van het erfgoed.

3.4. Standaarden en richtlijnen met betrekking tot erfgoeddepots

Voor het bouwen en inrichten van een erfgoeddepot bestaan standaarden en richtlijnen. De focus van het volgende overzicht ligt voornamelijk op depots als fysieke entiteit. Daar waar het relevant is wordt verwezen naar de conditiecontrole en conditiebeheersing van objecten.

3.4.1. Risicobeheer

Eén van de voornaamste bronnen op dit ogenblik voor het uitschrijven van museale procedures is Spectrum. Spectrum is een acroniem voor Standard Procedures for Collections Recording Used in Museums. Het werd opgesteld in Groot Brittannië naar aanleiding van de noodzaak die gevoeld werd bij musea om te komen tot meer gestandaardiseerde procedures. Het is een handboek voor musea waarin de wenselijk geachte praktijk ten aanzien van museale documentatie en museale bedrijfsvoering is uitgewerkt. Het Spectrum handboek is een leidraad die steeds in ontwikkeling is. Regelmatig worden vernieuwingen en verbeteringen aangebracht aan de procedures. De eerste versie werd ontwikkeld door het Museum Documentation Association in 1997 (Nu The Collections Trust). Ondertussen is men aan versie 3.1 (maart 2007). Begin 2008 werd de Nederlandse vertaling van deze versie gepresenteerd. Dit is een Nederlands-Vlaams initiatief om te komen tot een gecoördineerd gebruik van termen en procedures⁶⁹.

Spectrum-N (de Nederlandstalige versie) telt 21 procedures die voornamelijk betrekking hebben op de collectie. Slechts in mindere mate wordt verwezen naar het museumdepot. Procedure 11, Risicobeheer, geeft een kader om een gebouw dat in aanmerking als depot te beoordelen. Het is een methode om risico's te meten, waarbij de combinatie gemaakt wordt tussen de kans en het effect van een risico. Deze risicometing gaat niet over de conditiecontrole van de objecten zelf maar wel over de omgevingsfactoren die mogelijk een risico vormen voor de collectie. Hierbij wordt rekening gehouden met:

- het potentiële gevaar voor het object wegens zijn huidige standplaats (diefstal, overstroming, brand, vandalisme, ongeschikte omgevingscondities),
- het potentiële gevaar voor het object wegens zijn huidige conditie, waarbij ook staat en onderhoud van het gebouw wordt meegenomen,
- het potentiële gevaar dat een object vormt voor andere objecten of mensen,
- het potentiële gevaar voor het object wegens het toekomstige gebruik ervan,
- steekproefsgewijze risicomonitoring om risico's te beperken.

⁶⁹ Spectrum - Collections management procedures; <http://www.mda.org.uk/spectrum.htm>. Ook in het Nederlands vertaald: Spectrum-N, *Standaard voor collectiemanagement in musea*. Versie 1.0, 2008 (opvraagbaar via www.faronet.be).

3.4.2. Ideale bewaaromstandigheden voor materialen

Erfgoed bestaat uit verschillende materialen. Elk type materiaal heeft zijn eigen specifieke eigenschappen. Deze bepalen hoe het object zal reageren in een bepaalde omgeving. Het is van belang de omgevingsfactoren, die een invloed op het erfgoed hebben, onder controle te houden. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de meest ideale bewaaromstandigheden⁷⁰.

Tabel 3. Ideale bewaaromstandigheden voor materialen

Materiaalsoort	Temperatuur in °C	RV in %	Max. lux	Max. µWatt/lumen
Papier	16-18	50-55	50	75
Perkament	15-18	52-55	50	75
Textilia en kostuums	16-18	48-55	50	75
Leder, bont en veren	18-20	48-55	50	75
Hout	16-20	48-55	150	75
Ivoor, hooft, been, schildpad, parelmoer	16-20	48-55	150	75
Tin	14-25	Max. 45	geen	geen
Andere metalen: zilver, koper, lood, ijzer, zink	2-25	Max. 45	geen	geen
Keramiek, email	18-20	43-45	300	75
Glas	18-20	40	300	75
Mineralen	16-22	60	50	75
Steen	2-25	constant	geen	geen
Plantenmateriaal	Max. 20	48-55	50	75
Vloeistofpreparaten	2-18	35-50	50	75
Kunststof: cellulose	Max. 10	40	150	75
Kunststof: nylon	Max. 10	60	150	75
Foto: zwart-wit	10-18	30-35	50	75
Foto: kleur	10-18	25-30	50	75
Magnetische dragers	17-20	40	-	-
LP, CD en DVD	12-20	40-55	-	-
Diskettes	Max. 18	35-50	-	-

3.4.3. Checklist gebouw / erfgoeddepot

Het nu volgende overzicht somt punten op die meegenomen kunnen worden bij de invulling van een erfgoeddepot. Dit is gebeurd op basis van de studies in Antwerpen en Limburg. De diverse punten houden rekening met het feit dat een erfgoeddepot niet alleen een opslagruimte is van erfgoed, maar dat er ook een depotwerking is in de vorm van personeelsleden en een publieke functie⁷¹.

Inrichting van het depot

De ruimtelijke indeling is slechts hypothetisch en schematisch. Of al deze ruimtes al dan niet aanwezig zijn is afhankelijk van de functies die men in de depotwerking wil integreren. Er is evenmin rekening gehouden met de mogelijke oppervlaktelaten. In deze fase van het onderzoek is de doelstelling na te gaan of een inrichting volgens onderstaande punten haalbaar is.

⁷⁰ DE RUYSSER, S., *Wenselijkheid en mogelijkheden van een gemeenschappelijke depotwerking in stedelijke context*, 2004, p. 45.

⁷¹ DRIESSEN, P., *Wenselijkheids- en haalbaarheidsstudie voor een open, geïntegreerde en integrale depotwerking in Limburg*, 2003, p. 113-116.

1) Publieke zone zonder erfgoed

- a) Onthaal: inkomhal, vestiaire, informatiebalie ...
- b) Nutsvoorzieningen: sanitaire ruimtes, telefoon ...
- c) Commerciële ruimte: bookshop, cafetaria ...
- d) Educatieve ruimte: auditorium, vergaderzalen ...
- e) Studieruimte: documentatiecentrum, computerzaal ...

2) Niet-publieke zone zonder erfgoed

- a) Nutsvoorzieningen voor het personeel: refter, toiletten ...
- b) Administratieve ruimtes: kantoren, vergaderzalen ...
- c) Archief: archief voor de documentatie over de collecties
- d) Studieruimte voor personeel: bibliotheek
- e) Toezichtruimte: bewakingskamer, controlekamer ...
- f) Technische ruimtes: ruimtes met installaties die de werking ondersteunen: stookkamer, elektriciteitskasten ...
- g) Opslagruimte voor materiaal

3) Publieke zone met erfgoed

- a) Onderzoekruimte: ruimte waar de bezoekers de objecten op aanvraag fysiek kunnen onderzoeken
- b) Tentoonstellingszone: één of meerdere zalen waar een tijdelijke of permanente tentoonstelling kan worden ingericht.

4) Niet-publieke zone met erfgoed

- a) Laas- en loskade: ruimte waarin de transportwagens kunnen binnen rijden om de o objecten te laden en te lossen
- b) In- en uitpakruimte: ruimte waar objecten ingepakt worden voor transport of opslag en waar objecten uitgepakt worden na transport
- c) Transitruimte: tijdelijke bewaarplaats voor binnengekomen objecten
- d) Quarantaineruimte: tijdelijke bewaarplaats voor geïnfecteerde voorwerpen in afwachting van een verdere behandeling
- e) Desinfecteerruimte: behandelingskamer(s) voor geïnfecteerde objecten
- f) Schoonmaakruimte: plaats waar de objecten gereinigd kunnen worden
- g) Registratieruimte: plaats waar de objecten geregistreerd en gefotografeerd kunnen worden
- h) Onderzoekruimtes voor personeel: ruimte waar het personeel van de deelnemende erfgoedorganisaties de objecten fysiek kan bestuderen en onderzoeken
- i) Restauratieateliers: ateliers waar zowel aan actieve conservatie gedaan kan worden als waar er restauraties uitgevoerd kunnen worden
- j) Laboratoria: plaatsen waar er onderzoek gedaan kan worden naar materialen en technieken en de goede bewaring van objecten
- k) Depot: opslagruimtes voor langere tijd: Welk erfgoed kan op de site technisch ondergebracht worden ?

Technische aspecten

Technische overwegingen bij de inrichting van een erfgoeddepot, in het bijzonder de ruimte waar de collectie bewaard wordt:

- Is het depot lichtdicht?
- Is het bestand tegen brand?
- Is het bestand tegen water?
- Zijn elektrische leidingen weggewerkt?
- Kan een constante temperatuur verzekerd worden?
- Kan een constante relatieve vochtigheid verzekerd worden?

3.4.4. Veiligheidszorg⁷²

Het rapport *Veiligheidszorg in Vlaamse, Britse en Nederlandse musea*⁷³ was voor de Nederlandse Museumvereniging aanleiding een werkgroep Veiligheidszorg op te zetten die aanbevelingen moest geven over de optimalisatie van de veiligheidszorg. Dit leidde in maart 1997 tot de publicatie van het Handboek veiligheidszorg in musea, systematische aanpak van veiligheidszorg. Bij dat handboek werd het softwareprogramma MUSAVE (Museum Standaard Audit Veiligheidszorg) uitgegeven. Enkele jaren later, in 2000, werd de tweede, verbeterde editie van dat programma gepubliceerd. MUSAVE is een questionnaire van ruim 600 vragen aan de hand waarvan de musea hun veiligheidszorg kunnen toetsen. Het zal duidelijk zijn dat niemand met al die 600 vragen zal worden geconfronteerd omdat er een relationeel schema is van vragen en vervolgvragen. Het antwoord NEE op de vraag naar elektronische detectiesystemen zal dus niet leiden naar vragen over de samenstelling van die systemen.⁷⁴ Momenteel wordt er aan een vernieuwing van het handboek en de software gewerkt.

Naast de veiligheidsmaatregelen voor erfgoed zijn er ook bepalingen voor de veiligheid van personen die er mee werken. De Wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk is de Belgische basiswet op het vlak van de veiligheid en de gezondheid op het werk. In het A.R.A.B. (Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming) vinden we een belangrijk luik over onder andere brandbescherming, het hanteren van werktuigen en het gebruiken van bewaarvloeistoffen.

3.4.5. Conditiecontrole van objecten

Metamorfoze, het Nederlandse programma voor het behoud van het papieren erfgoed (<http://www.metamorfoze.nl>) ontwikkelde een scorekaart om in kaart te brengen welke schades aanwezig zijn. De scorekaart voor de conditie bevat de volgende soorten schade:

1. Mechanische schade: door verkeerd gebruik en/of geweld (bijvoorbeeld boeken die uit de band hangen, scheuren in papier)
2. Biologische schade: schimmels, bacteriën
3. Chemische schade: door stoffen aanwezig op of in het document of voorwerp (bijvoorbeeld verzuring of inktvraat)
4. Plaagschade: insecten, knaagdieren
5. Lichtschade: verkleuring en vervaging als gevolg van licht
6. Brandschade: schade als gevolg van brand, bijvoorbeeld brandgaten, rookschade
7. Waterschade: schade als gevolg van water, bijvoorbeeld lekkage

3.4.6. Integrated Pest Management (IPM)⁷⁵

De wezenlijke principes van IPM vinden al sinds 15 jaar hun ingang in de musea. Zij omvatten al de methoden ter bestrijding van ongedierte, zonder dat er pesticiden of chemicaliën onder eender welke vorm worden gebruikt. De uitgangspunten van IPM zijn essentieel terug te voeren tot mens, milieu en object. In het belang van de drie 'partijen' worden niet langer schadelijke stoffen aangewend, maar worden in het bijzonder natuurlijke methoden aangewend. IPM is een integraal plan van aanpak dat

⁷² Een uitgebreide beschrijving van de veiligheidsaspecten kunnen volgende publicaties ter verdieping geraadpleegd worden: BOTTERMAN, R., HEYLEN, R., SALIERES, R., ELSEN, G., *Risicobeheer en verzekeringen in de musea*, Brussel (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap), 2002. <http://www.handboekveiligheidszorgmusea.nl> / <http://www.museum-security.org> / Zie ook <http://www.faronet.be>, onder de rubriek dossier is er een rubriek veiligheidszorg.

⁷³ ETMAN, O. & GEELLEN, P., *Veiligheidszorg in Vlaamse, Britse en Nederlandse musea*, zp, 1993.

⁷⁴ <http://www.handboekveiligheidszorgmusea.nl/2007/12/02/de-musave-software/>

⁷⁵ PINNIGER, D. & WINSOR P., *Integrated Pest Management*, Londen (MLA), 2005.

een instelling kan volgen om infecties en ongedierte te voorkomen en bestrijden, onder het motto dat voorkomen beter is dan genezen. Preventieve maatregelen staan dan ook centraal.

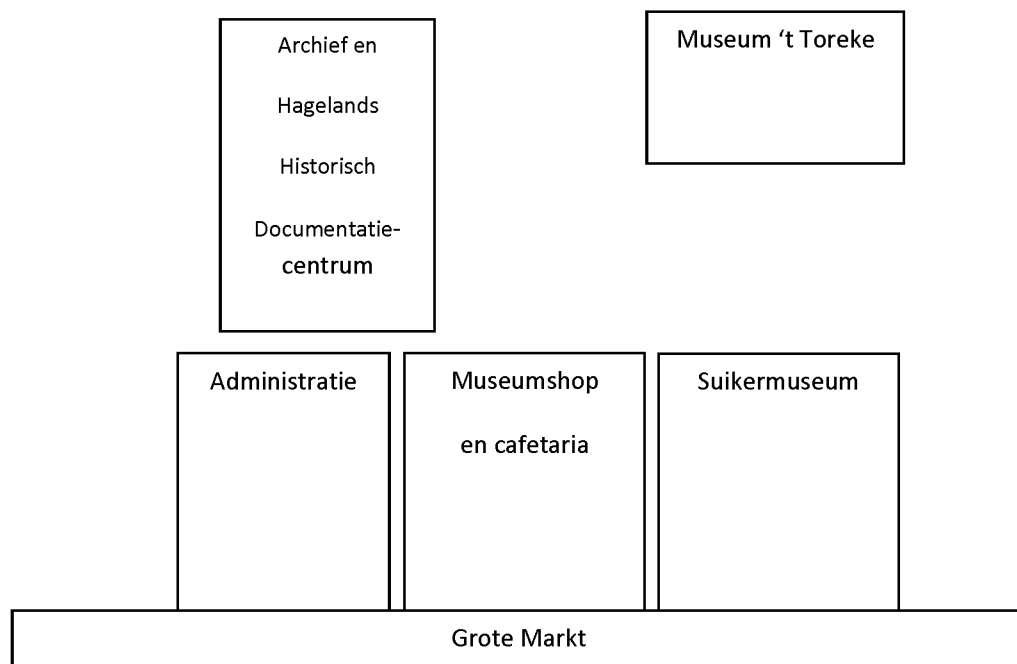
3.5. Praktijkvoorbeelden in Vlaanderen en in het buitenland

Op verschillende plaatsen is er al ervaring opgedaan met centrale depotwerking, die inspirerend kan werken voor de invulling van een regionale depotwerking in West-Vlaanderen.

3.5.1. Erfgoedsite Tienen

De erfgoedsite Tienen bestaat uit een aantal onderdelen: museum 't Toreke met depotruimte (geopend in 1999), het Suikermuseum (geopend in 2002), het Stadsarchief, het Hagelands Historisch Documentatiecentrum, een seminarieruimte, een streekshop en een museumcafé.

Figuur 4. Schets van de erfgoedsite Tienen

Personeel

De huidige personeelsbezetting bestaat uit 23 voltijdse personeelsleden, opgedeeld in 4 diensten:

- Techniek en onderhoud
- Inhoud archief en musea
- Communicatie en exploitatie
- Administratie en financiën

Het is moeilijk in voltijdse equivalenten uit te drukken hoeveel personeelsleden specifiek voor het depot werken. Het is een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van het personeel.

Personeelsleden hebben meerdere taken die het brede spectrum aan depotwerking omvatten.

Het depot

Het depot profileert zich als regionaal depot, met klemtonen op religieus erfgoed (textilia kerkfabrieken) en archeologica, zowel van eigen stad als van enkele buurgemeenten. Voor dit laatste

is een intergemeentelijke vereniging opgericht met een archeoloog, die opgenomen is in het personeelsbestand van de erfgoedsite.

Budget

- Voor de inrichting van de hele site ('t Toreke, Suikermuseum en andere voorzieningen) was er een éénmalige investering voor ruwbouw en inrichting van 9 miljoen euro. Het depot kostte 2,5 miljoen euro. Het ging om aanpassing en uitbreiding van bestaande gebouwen.
- De jaarlijkse exploitatiekosten (energie, onderhoudscontracten, ...) bedragen ongeveer 60.000 euro.
- De personeelskosten voor behoud en beheer zijn moeilijk te berekenen vanwege de gemengde inzet van het personeel.

Toekomstplannen

- Mogelijke uitbreiding van depot het Toreke
- Mogelijke uitbreiding in een leegstaande voormalige Tiense kapel

Opbouw van depot

- De totale oppervlakte is 1000m²
- 3 verdiepingen, in hetzelfde gebouw als museum 't Toreke

Figuur 5. Schets van het depot van de erfgoedsite Tienen

3.5.2. Bokrijk

Depotwerking

Ongeveer één jaar geleden werd het volledig nieuwe erfgoeddepot van Bokrijk in gebruik genomen. Het was het einde van enkele jaren opbouwen en verhuizen van de collectie. Het depot huisvest de volgende objectcategorieën:

- Landbouw en veeteelt
- Ambachten en technieken
- Huisraad
- Meubilair
- Metaal
- Papier
- Textiel

Het depot is een halfopen erfgoeddepot. Het Openluchtmuseum Bokrijk kiest ervoor om op bepaalde tijdstippen (zoals de activiteit 'Bokrijk achter de schermen') het publiek te laten binnenkijken in het depot. Het publiek heeft dus geen toegang tot het depot zelf, maar kan via een speciaal ingerichte publieksruimte kennismaken met de werking van een depot. Het erfgoed zelf staat daarbij niet centraal, maar wel de wijze waarop een depot is ingericht en werkt.

Technische gegevens

- Het depot is een nieuw gebouw met een hoge inertie geconstrueerd, waardoor het binnenklimaat amper beïnvloed wordt door de omgevingsfactoren.
- De wanden zijn opgebouwd als een dubbele schil met, naast de 10 cm dikke geïsoleerde gevelpanelen, een spouwisolatie en een binnenwand van 19 cm kalkzandsteen. Ook het dak en de vloer zijn op een speciale manier geïsoleerd.
- Het depot beschikt over een thermocel, die een warmtetechniek toepast om houtaantastende organismen te verdelgen.
- De temperatuur varieert weliswaar met de buitentemperatuur, maar gaat van minimum 16° tot maximum 24° en met een maximale schommeling van 2° per 24 uur.
- Het relatieve vochtgehalte wordt constant gehouden op 52% (met een afwijking van 3%).
- Verwarmen gebeurt door middel van een wandverwarmingssysteem. Dit beslaat ongeveer 205 m² wandoppervlakte, waardoor bijsturing makkelijk kan verlopen, zowel om te verwarmen als te koelen.
- Het depot beschikt ook over een aantal deeldepots voor papier, textiel en metaal met een individuele klimaatunit.
- Het depot bestaat uit drie bouwlagen met een totale bruikbare oppervlakte van 1810 m².

Tabel 4. Specificaties van het depot in Bokrijk

Omschrijving van de ruimte	Grootte in m ²
Administratie gelijkvloers	100
Deeldepots gelijkvloers	100
Administratie verdieping	240
Lift	3,5
Hoofddepot – netto gelijkvloers	410
Hoofddepot - platformconstructie	500
Hoofddepot - compactstapeling	800
Totaal	2.153,50

Tabel 5. Budgettaire gegevens bouw van het depot

Artikel budget	Kostprijs in euro
Afbraak bestaande bergschuur	7.768,20
Ruwbouw + afwerking	707.408,24
Elektriciteitswerken, data, inbraak, brand	103.454,76
Verwarming, koeling en verluchting	232.187,61
Sanitaire installatie	23.824,89
Personenlift	34.540,71
Rekkensysteem + niveauverdeling	146.736,25
Thermocel	122.486,58
Brandwerend glas	32.961,59
Meubel en inrichting	12.862,42
Studie stabiliteit	15.779,79
Studie technieken	27.955,84

Studie veiligheidscoördinatie	3.610,04
Aankondigingen aanbesteding	1.897,66
Allerlei (sloten, publiciteit, terreinaanleg)	49.638,60
Totaal (inclusief BTW)	1.523.113,18

3.5.2. Tongeren

Depotwerking

Momenteel wordt het Gallo-Romeins Museum helemaal herbouwd. In het vroegere museum was er een depotruimte voorzien. Door verbouwingen worden de objecten, voornamelijk archeologica, bewaard buiten het museum, in de cellen van de oude gevangenis van Tongeren. Dit is slechts een tijdelijke oplossing. In het vernieuwde museum zal geen depot voorzien zijn. Het nieuwe depot zal een gebouw zijn dat zich niet op hetzelfde terrein als het museum bevindt. Het gaat om een soort buitendienst. Op het moment van het bezoek (21/5/2008) werd de aankoop van de Ambiorixkazerne in Tongeren afgerond tussen de provincie en het ministerie van Defensie. De kazerne beschikt over een bruikbare oppervlakte van 4.200m². In een eerste fase zal het voornamelijk fungeren als depot voor de collectie van het Gallo-Romeins Museum en de kunstcollectie van de provincie Limburg. Nadien gaat het depot een regionale functie en een publiekswerking, in de vorm van seminarieruimten en een bibliotheek, ontwikkelen.

Tabel 6, Geraamde kostprijs van het depot in Tongeren

Kosten		Kostprijs in euro
Eenmalige kosten	Aankoop gebouw	910.000
	Inrichting	1.770.000
Jaarlijkse kosten	Personeel (9 functies)	456.000
	Werking (informatica, logistiek, verdere uitwerking inrichting)	385.500
	Exploitatiekosten	46.000

3.5.4. Antwerpen

De Musea Antwerpen zijn momenteel de enige in Vlaanderen die een centrale depotwerking hebben. Omdat hier al bijna 10 jaar ervaring is opgedaan met deze werking, komt deze werking hier uitgebreid aan bod.

Achtergrond

De musea Antwerpen hebben een depot voor grote en minder belangrijke stukken op verschillende plaatsen gehad, voordat in 1999 het depot verhuisde naar de huidige locatie: een opleidingscentrum in een voormalige kazerne, waar nu verschillende stadsdiensten gevestigd zijn. Het gebouw ligt aan de rand van Antwerpen (wijk Luchtbal). Het depot is gevestigd op het gelijkvloers (restaurantateliers en schilderijendepot) en eerste verdieping (overige depots).

Het gebouw

De depots zijn gevestigd in voormalige opleidingslokalen, die allemaal afzonderlijk afsluitbaar zijn. De totale oppervlakte van de depots (zonder ateliers) is 2.400 m². Er is geen lift, wel een laad- en losruimte op het gelijkvloers en een ingang voor ladderlift op de eerste verdieping.

Aanpassing van het gebouw

Eigenlijk zijn er maar betrekkelijk weinig aanpassingen aan het gebouw gedaan om het geschikt te maken als depot:

- voor de ramen aan de zuidzijde zijn voorzien van rolluiken en voor de kelderramen zijn tralies geplaatst.
- er zijn luchtbevochtigers geplaatst.
- klimaatcontrole is niet nodig: de rolluiken aan de zuidzijde en de dikke muren zorgen voor een redelijk constante temperatuur. In de gang staat soms de verwarming aan, in de lokalen volstaan de verwarmingsbuizen die er doorheen lopen.
- temperatuur en vochtigheidsgraad worden gemeten.
- de meeste lokalen zijn niet geheel lichtdicht, er komt langs ramen boven aan de noordzijde indirect wat licht binnen. Waar licht schadelijk zou kunnen zijn, is wel een afscherming gemaakt.
- waar nodig zijn deuren verhoogd om grote stukken binnen te kunnen dragen.
- er is een centraal alarmsysteem.
- er is wel brandbeveiliging, maar geen sprinklersysteem.

Het gebouw is stukje voor stukje opgeknapt en aangepast na een overhaaste verhuizing. Per lokaal zijn er, als er geld was, rekken geplaatst (meestal vaste rekken, alleen de schilderijen en enkele meubelen staan in compactus). De filosofie van het hele gebouw is met zo weinig mogelijk middelen een zo groot mogelijk resultaat bereiken.

Er is geen ruimte meer om zaken uit te pakken en te manipuleren: alle lokalen zijn vol.

Indeling van het depot

In de depotlokalen is het materiaal zoveel mogelijk op soort gerangschikt: vlaggen, textiel, porselein, meubels enzovoort. Er is geen indeling naar museum waar het vandaan komt, via registratie en standplaatscatalogus kunnen alle stukken teruggevonden worden.

Er is een apart reinigingsdepot, afgezonderd van de andere depots (via een gang met deuren). Alle 'verdachte' materialen gaan daarheen. Er is een diepvries.

Op het gelijkvloers zijn twee restauratieateliers: een voor schilderijen en polychromie en een voor hout en scheepsmodellen. Daarnaast zijn er nog papierrestauratoren in het museum Plantin-Moretus, en botenrestaurator bij 't Steen en een boekbinderij.

Voor welke instellingen werkt het depot?

Vrijwel alle musea van de stad Antwerpen (11) hebben materiaal in het depot staan, de een meer dan de ander. Daarnaast hebben de musea nog eigen depots, maar bijvoorbeeld in het nieuwe MAS is maar een klein en dan nog deels publiek depot voorzien. Daarnaast staan er grote interieurelementen van afgebroken polderkerken (de kleine stukken zijn destijds naar kerkfabrieken gegaan) en stukken uit het voormalig Koninklijk Paleis op de Meir (uit de stallen).

Er is al veel materiaal overgedragen: interieurelementen aan kerkfabrieken, andere stukken aan andere musea, schenking of langdurige bruikleen. De filosofie is: je moet niet alles zelf bewaren, maar er is wel enige terughoudendheid in het afstoten, bijvoorbeeld van een collectie typmachines, die eigenlijk geen bestemming heeft. Collectiemobiliteit wordt bevorderd door bezoek van collega-musea.

Andere depots

Er is een apart depot voor industrieel en maritiem erfgoed (grote stukken) aan de kaai. Daar werken 5 gepensioneerde dokwerkers aan het onderhoud. Dat depot moet op termijn weg.

De musea zijn nog op zoek naar een ander depot voor de spullen van het Etnografisch Museum, die niet in het MAS worden getoond.

Werking voor eigen musea

Musea die gebruik willen maken van het depot (stukken lenen, onderzoeken, brengen) moeten dat via een formulier aanvragen. Dat is beter voor de planning van de depotbeheerder. Het depot is vol, dat betekent dat er goed met musea overlegd moet worden over het brengen van nieuwe stukken.

De stukken zijn allemaal geregistreerd in Adlib en gefotografeerd, per deelcollectie bij elkaar. Registreren gebeurde in het depot in de tijd dat de musea een achterstand met registratie hadden, inmiddels is die ingehaald.

De musea zijn nu wel gewend dat hun collecties op materiaalsoort samen staan met andere, maar dat heeft wel tijd nodig gehad.

Personeel

Er werken 2,5 personeelsleden in het depot, maar een halftijdse medewerker werkt voortdurend buitenshuis aan registratie in musea. Taken van het depotpersoneel zijn: registreren, herschikken, opvolgen van stukken in het depot, ontvangst en uitleen, onderhoud van stukken (stofvrij maken). Er is een aparte poetsvrouw voor de vloeren.

Het depot valt onder de directie Behoud en Beheer van de Antwerpse musea. Die beschikt ook over een kunsttransportteam van 2 mensen. Het team is nu ook ingeschakeld bij de verhuizing van het MAS.

Binnen de directie Behoud en Beheer is er maandelijks overleg met alle registratoren en met alle verantwoordelijken voor behoud en beheer; dat werkt erg goed.

De afdeling Behoud en Beheer geeft veel advies, ook extern. Die functie is heel belangrijk.

Investing

Investing in aanpassing gebouw en de exploitatiekosten zijn onbekend. De inrichting van lokalen met rekken heeft in totaal 400.000 euro gekost, waarvan 36.000 voor compactusrekken voor schilderijen in twee lokalen van ongeveer 5x10 m.

Aandachtspunten bij inrichting van een bestaand gebouw

- Bij heel hoge ruimtes kan je beter met een mezzanine werken dan met heel hoge rekken, want daar heb je een vorkheftruck bij nodig.
- Stof is vaak een probleem in oude gebouwen

Het probleem aan de bron aanpakken: het verzamelbeleid

De Musea Antwerpen hebben sinds enige tijd een streng aankoopbeleid. Alle aankopen boven 5.500 euro moeten positief advies krijgen van het hoofd Behoud en Beheer en het hoofd Publieksbeleid.

Elke aankoop moet verantwoord worden: waarom is het belangrijk voor de collectie, waar wordt het opgeborgen of getoond?

In de strategische cyclus van de stedelijke musea wordt nu gewerkt aan een algemeen collectieplan en een collectieplan en afstotingsplan per museum. Dat moet in 2012 af zijn.

De musea zijn kritisch op schenkingen en aanvaarden lang niet alles meer.

Wat is de functie van een depot?

Een depot is geen laatste rustplaats, maar moet een onderdeel zijn van collectiemobiliteit; Toch zijn er collecties die waarschijnlijk nooit meer getoond worden, en die toch bewaard blijven: voor onderzoek, als voorbeeld, als 'teken van de tijd'. Voor elk stuk moet afgewogen worden welke functie het heeft of zal hebben en of het daarom bewaard moet blijven.

3.5.5. Het Zeeuws Museum⁷⁶

Het Zeeuws Museum bewaart meer dan 30.000 kunstschaten die herinneren aan het verleden van Zeeland. In het museum worden onder andere volgende zaken getoond en bewaard:

- Zeeuwse wandtapijten en de Tachtigjarige Oorlog
- Streekdrachten, sieraden en accessoires

⁷⁶ <http://www.zeeuwsmuseum.nl>

- Porselein en zilver
- Archeologische vondsten
- Oude schilderijen en kunstnijverheid
- Natuurhistorie, fossielen en schelpen
- Moderne en hedendaagse kunst

In het depot is de collectie van het Zeeuws Museum opgenomen, maar ook een regionale invulling: Hedendaagse Kunst provincie Zeeland, Collectie porselein van particulier en een gedeelte van de collectie van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.

Het museum beschikt over 1VTE behoud en beheer en aantal medewerkers met diverse taken.

Het depot bestaat uit 5 verdiepingen: niveau -2 en -1 hebben elk drie depotruimten, niveau 0, 1 en 2 elk twee depotruimten. Elke ruimte heeft een oppervlakte van +/- 150m² en de hoogte is ongeveer 2,70 m. Daarnaast is er nog een aparte quarantaine ruimte, inpakruimte en restauratieatelier.

De depotruimten zijn volgens materiaalsoort ingericht: depot voor steen, grote stukken, preparaten, opgezette dieren, schelpen en mineralen en botten, porselein, hout, metaal, schilderijen, papier, textiel.

Het depot bestaat gedeeltelijk uit de verbouwing van een bestaand deel van het museum, gedeeltelijk uit een stuk nieuw bouw. Dit laatste heeft voornamelijk betrekking op het optimaliseren van het transport van het erfgoed (bouwen van lift en verbeteren van de toegang tot depot). Voor de werken was een éénmalige investering van 1.800.000 € nodig.

3.5.6. De centrale depotvoorziening in Zeeland

Opzet van de depotvoorziening

De provincie Zeeland nam in 2007 het initiatief om een oplossing te zoeken voor de toenemende vraag aan depotruimte. Hiervoor zette het een experimenteel project op. Samen met COVRA, de Centrale Organisatie Voor Radioactief Afval. COVRA is gespecialiseerd in bewaren. COVRA slaat radioactief afval op in grote loodsen, maar in die loodsen is nog de nodige ruimte beschikbaar voor museaal medegebruik. De provincie Zeeland en meer in het bijzonder de Vereniging van Zeeuwse Musea kunnen gratis gebruik maken van de overblijvende loodsen. De enige restrictie is dat dit gebeurt voor 100 jaar.

Het maritiem museum, MuZEEum fungeert als pilootinstelling. Het muZEEum heeft een representatieve selectie van museale objecten gemaakt en deze zijn sinds het najaar van 2007 ondergebracht in de loods voor laag radioactief afval.

Criteria voor opname in het centrale depot

In principe kan elk museum een beroep doen op het centrale depot. Enkele beperkingen zijn wel aangebracht. Een eerste zijn voorwaarden op het vlak van soorten erfgoed. Het gaat om voorwerpen uit een museum die het waard zijn om bewaard te worden. Meer specifiek: voorwerpen die dus niet in een vaste tentoonstelling staan opgesteld, maar wel binnen het collectiebeleid vallen. Gemikt wordt op die voorwerpen die behoren tot de in Nederland gehanteerde categorie C of voorwerpen die het waard zijn om te bewaren, maar die het museum niet veel nodig zal hebben. Dit laatste is belangrijk, want het gebouw is slechts beperkt toegankelijk: enkel op afspraak en voor beperkte groep medewerkers. Er kan niet gewerkt worden in het depot. Een weloverwogen beslissing is dus nodig vooraleer stukken overgebracht worden. Bij overbrenging is een tweede beperking opgenomen: de stukken moeten gefotografeerd en geregistreerd zijn in de vorm van een inventarislijst.

Kostprijs van depotgebruik

Het gebruik van het depot is gratis, maar het depot is leeg en moet ingericht worden. Daarom wordt een financiële inspanning gevraagd van de deelnemende musea. Musea kunnen een zogenaamde 'nis' laten inrichten. Een nis is 4,5 m breed, circa 2,5 m hoog en 0,9 m diep. Per nis is dan ook ruim 20 m² schapruimte binnen een basisopstelling beschikbaar. Musea zijn verplicht minimaal één nis in gebruik te nemen.

Op dit ogenblik is er 150 meter rek beschikbaar. Op basis van deze 150 meter werd een vergelijking opgesteld tussen de jaarlijkse kostprijs voor een nieuwbouw en de jaarlijkse kostprijs als men gebruik maakt van het COVRA depot.

Tabel 7. Geraamde kosten van het centrale depot in Zeeland

	nieuwbouw	COVRA
gebouw + klimaatinstallatie 1.500.000 € (afschrijving 40 jaar)	€ 97.500	€ 0
energie	€ 12.500	€ 0
beveiliging	€ 5.000	€ 0
inrichting (afschrijving 10 jaar)	€ 1.000	€ 1.000
depotbeheerder (0,5fte)	€ 22.500	€ 22.500
totaal	€ 138.500	€ 23.500
Kosten per meter rek	€ 936	€ 170
Kosten per 4,5 meter rek (verplicht in te nemen rekruimte)	€ 4212	€ 765

Vanuit financieel oogpunt is dit voor de Zeeuwse musea een unieke gelegenheid een deel van hun collectie over te brengen naar dit depot. Uiteraard is zo'n kans eerder uitzonderlijk, gezien de bijzondere situatie waar de provincie Zeeland zich in bevindt met deze loods voor radioactief afval.

3.6. Kostprijs van erfgoeddepots

Eenmalige kosten

Tijdens een gesprek met de architect en de ingenieur voor de site Transfo In Zwevegem (zie hoofdstuk 8), werd gevraagd naar de mogelijke kostprijs indien een depot zou gebouwd worden in het Transfo-gebouw. Bij een eerste raming werd een minimale prijs van 600 €/m² vooropgesteld. Deze prijs kan echter makkelijk oplopen tot 1000 €/m². Ter vergelijking volgen hieronder de investeringskosten van verschillende bestaande depots.

Tabel 8. Vergelijking van kostprijs van diverse depots

Depot	Oppervlakte	Totale kostprijs	€/m ²
't Toreke Tienen	1000 m ²	+/- 2.000.000 €	2000 €/m ²
Victoria & Albert Museum Londen, Glass Store	1970 m ²	+/- 2.000.000 €	1015 €/m ²
Rijksmuseum Volkenkunde Leiden, Depots 's Gravenzande	3600 m ²	3.500.000 €	972 €/m ²
Scheepvaartmuseum Amsterdam	4000 m ²	+/- 6.000.000 €	1500 €/m ²
Zeeuws museum	1800 m ²	1.800.000 €	1000 €/m ²
Tongeren	4200 m ²	2.680.000 €	638 €/m ²
Bokrijk	2153 m ²	1.523.113 €	707 €/m ²

Exploitatiekosten

Het is moeilijk in het algemeen aan te geven hoe hoog exploitatiekosten zijn. Deze hangen van veel factoren af, onder andere van de klimaat- en beveiligingssystemen, die onderhouden moeten worden. Hoe ingewikkelder deze systemen, hoe duurder het onderhoud is. Om een idee te krijgen geven we twee voorbeelden (zonder personeelskosten) van exploitatiekosten:

- Depot erfgoedsite Tienen: +/- 60.000 € / jaar
- Zeeuws Museum: +/- 260.000 € / jaar.

3.7. Het huidige wettelijke kader

Tot voor kort waren er geen expliciete bepalingen rond depot, depotwerking en depotbeleid in wet- en regelgeving opgenomen. Deze nood werd in de bespreking van het Cultureel-erfgoeddecreet opgenomen.

Het Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid voorziet voor de provincies een jaarlijkse werkingssubsidie voor de uitvoering van een cultureel-erfgoedbeleid. De werkingssubsidie wordt toegekend voor:

- minstens de ondersteuning van musea die een kwaliteitslabel hebben en die door de provincies bij het regionale niveau ingedeeld worden,
- desgewenst de uitbouw van een regionaal depotbeleid⁷⁷.

Om de ontwikkeling van een regionaal depotbeleid te ondersteunen voorziet het Cultureel-erfgoeddecreet een financiële bijdrage door middel van een tewerkstellingssubsidie: *“de middelen voor aanvullende subsidies voor tewerkstelling die beschikbaar zijn voor herverdeling worden toegekend voor tewerkstelling in het kader van het regionale depotbeleid. ... De aanvullende subsidie voor tewerkstelling bedraagt maximaal 35.500 euro per voltijds equivalent.”* De verdeling van de middelen gebeurt in een eerste fase gelijk over de provincies totdat aan elke provincie twee voltijdse equivalenten toegekend werden⁷⁸.

⁷⁷ Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, art. 62.

⁷⁸ Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid art. 102.

3.8. Het depot is meer dan een opslagruimte

Duidelijk is dat bij de bouw, een verbouwing, de inrichting en de invulling van depots verschillende keuzes moeten gemaakt worden. Welke optie ook gekozen wordt, het is van fundamenteel belang de depotcollectie goed te documenteren, of zoals Joaul het stelde : “An evaluation of the contents of the reserve by type of collection is a good way of rationalizing acquisitions, especially if one can ‘network’ with other museum with the same approach, organizing complementary programmes or even exchanges of collections and shared storage facilities”. ... “They could well lead the reader to conclude that the problem of rescue collections will be one of the key issues of museology in the years to come”.⁷⁹ Nadenken over collectiebeleid is dus meer dan noodzakelijk, zoals al blijkt uit het voorbeeld van de depotwerking in Antwerpen.

⁷⁹ JAOUL, M., ‘Why reserve collections’, In: *Museum International*, n° 188, vol. XLVII, n° 4, 1995, p. 7.

Hoofdstuk 4

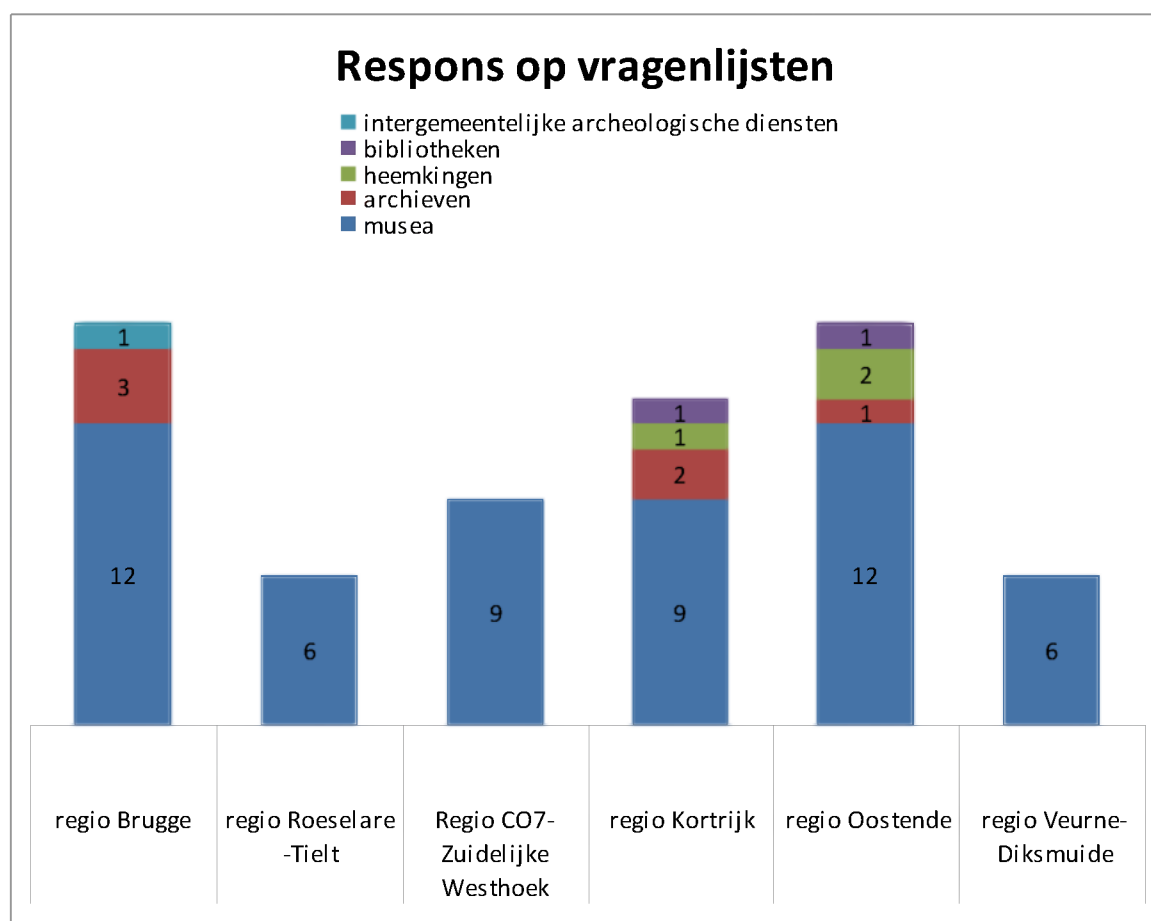
De erfgoedorganisaties en de (deel)collecties

4.1. Algemene gegevens

Via de vragenlijsten zijn gegevens verzameld over de organisaties zelf, hun depots en hun (deel)collecties (voor de uitleg van de onderzoeksmethodiek, zie hoofdstuk 1). In dit hoofdstuk komen de resultaten aan bod over allerlei aspecten van de organisatie en de (deel)collecties; de depots komen aan de orde in hoofdstuk 5.

De vragenlijsten zijn verzonden aan 92 musea, 51 cultuurbeleidscoördinatoren, 17 gemeentelijke archiefdiensten, 7 openbare bibliotheken en 2 intergemeentelijke archeologische diensten, samen 169. De totale respons was 66 (39%), maar van de cultuurbeleidscoördinatoren werd niet verwacht dat ze de vragenlijst invulden, tenzij er geen enkele andere verantwoordelijke is in de gemeente voor erfgoedcollecties. Worden de cultuurbeleidscoördinatoren niet meegerekend, dan is de respons 56%⁸⁰. Niet alle vragenlijsten zijn volledig ingevuld, zodat de respons per onderdeel kan verschillen. Per onderdeel komen we hierop terug.

Grafiek 2. Respons op vragenlijsten

⁸⁰ De ingevulde vragenlijst van de provinciale Bibliotheek kwam pas aan nadat alle gegevens verwerkt waren. Deze gegevens zijn in de onderstaande overzichten niet verwerkt. Ze veranderen de analyses en conclusies niet wezenlijk. In de databank zullen deze wel worden opgenomen.

Het indelen in 'deelcollecties' is vaak niet gebeurd, waardoor de registratie van de collecties globaal is gebleven. Omdat van verschillende instellingen enkel gegevens zijn verkregen over de gehele collectie, zonder onderverdeling, worden alle collecties hierna aangeduid als (deel)collecties.

4.1.1. Personeel

Alle instellingen is gevraagd aan te geven hoeveel professioneel personeel ze in dienst hebben en hoeveel mensen belast zijn met behoud en beheer. In het algemeen lopen de aantallen personeel zeer uiteen, van 0 tot 170 (in de Stedelijke Musea Brugge). Van de 44 instellingen die antwoorden gaven er 26 aan hoeveel mensen aan behoud en beheer werken. Ook hier lopen de cijfers zeer uiteen, van 0 tot alle werknemers. Het is niet duidelijk of in het laatste geval bedoeld wordt dat alle werknemers naast andere taken ook aan behoud en beheer werken (wat logisch lijkt).

In 19 musea, waarvan gegevens beschikbaar zijn, werkt gemiddeld 27% van het personeel aan behoud en beheer, in 6 gevallen niemand en in 3 gevallen iedereen. De vier archieven die gegevens verstrekten zetten gemiddeld 33% van hun personeel in voor behoud en beheer, de twee bibliotheken die de vragenlijst invulden gaven aan dat 3,5% van het personeel ingezet wordt voor behoud en beheer. Nu is behoud en beheer in een openbare bibliotheek van een andere orde dan in een museum of archief, de cijfers zijn dan ook niet vergelijkbaar en ook maar gebaseerd op te weinig gegevens.

Dezelfde vraag is gesteld voor vrijwilligers. Naast in enkele pure vrijwilligersorganisaties zijn vrijwilligers actief in professionele musea en archieven. In 15 professionele musea of collecties werken vrijwilligers mee, ook aan behoud en beheer, zij het sporadisch. De aantallen vrijwilligers lopen uiteen van 1 tot 20, vrijwilligers die werken aan behoud en beheer variëren van 0 tot 5. Gemiddeld zijn er in een museum 8 vrijwilligers aan het werk en in de 10 musea waar vrijwilligers meewerken aan behoud en beheer zijn dat er gemiddeld 3.

4.1.2. Beleid

4.1.2.1. PLANNING

Bij een doordacht beleid in erfgoedinstellingen hoort planning. Planmatig werken dwingt tot nadenken over missie en doelstellingen, het aanwenden van mensen en middelen en over de collectie zelf in al zijn aspecten. Voor musea geldt dat zorgvuldig behoud en beheer maar mogelijk is als duidelijk is in welke richting het museum gaat evolueren en als het museum weet wat het wil verzamelen, bewaren en presenteren en wat niet en hoe dat zal gebeuren. Mutatis mutandis geldt dit ook voor archieven: ook zij hebben een missie en een profiel nodig om te bepalen wat zij archiveren en wat niet en volgens welke kwaliteitsstandaarden dat zal gebeuren.

Daarom is gevraagd of instellingen beschikken over een beleidsplan, een collectieplan, een calamiteitenplan en een afstootbeleid. Dat levert de volgende resultaten op:

Tabel 9. Beleid en planning in instellingen

beleidsplan	collectieplan	calamiteitenplan	afstootbeleid	
61%	34%	20%	16%	Totaal (44)
55%	30%	18%	18%	Musea en objectencollecties (33)
80%	50%	30%	20%	Archieven (6)
60%	40%	20%	0%	Andere (5, heemkringen, bibliotheken)

Wellicht beschikken meer instellingen over één of meer van deze plannen, maar dat hebben zij dan niet aangegeven. Verschillende instellingen gaven aan nog niet over een collectieplan en een afstootbeleid (die aan elkaar gekoppeld zijn, een dynamisch collectiebeheer is pas mogelijk als er een collectieplan is) te beschikken, maar er wel aan te werken.

4.1.2.2. BUDGET VOOR BEHOUD EN BEHEER

Er is ook gevraagd of de instelling een jaarlijks budget voor behoud en beheer heeft, dat blijkt bij 43% het geval te zijn. Naar de hoogte ervan is niet gevraagd. Als er geen afzonderlijk budget voor behoud en beheer is, wil dit niet zeggen dat er geen geld aan besteed wordt, wel dat deze budgetten van elders moeten komen, of van een ruimer algemeen budget en er dus geen aanspraak op vaste bedragen gemaakt kan worden.

4.1.2.3. EXPERTISE

Voor het zorgvuldig behandelen van het erfgoed is kennis vereist, die soms zeer specialistisch is. Om in te kunnen schatten welke deskundigheid erfgoedinstellingen zelf hebben, is gevraagd of instellingen over specifieke deskundigheid beschikken en zo ja over welke: op het vlak van registratie, conservatie, restauratie of andere. 55% gaf aan over deskundigheid te beschikken, maar niet elke instelling specificeerde dit nader. Als dit gebeurde, gaf het merendeel aan dat het eigen personeel kan registreren, soms in welk programma. Een instelling meldde kennis te hebben van specifieke terminologie van het museumthema. Wat betreft restauratie gaven vrijwel alle instellingen aan hiervoor een beroep te doen op externe specialisten, die ze dan ook kennen. Voor de conservering gaven de meesten aan hiervoor cursussen gevolgd te hebben en te kunnen buigen op ruime praktijkervaring. Bij andere deskundigheid meldden sommige expertise op het vlak van materialen of soorten erfgoed, bijvoorbeeld beelden en achtergrondkennis van het thema van het museum.

Deze eerste inventarisatie toont dat er, voor zover gemeld, basiskennis aanwezig is, maar speciale deskundigheid is nauwelijks gevonden. In Middelkerke is Kathleen Ribbens actief in de uitbouw van het museum van het kusttoerisme; zij beschikt over expertise op het vlak van papierrestauratie en volgt momenteel een opleiding in textielrestauratie. Het PMMK heeft een deskundige op het vlak van samengestelde materialen en kunststoffen, Barbara De Jong, in dienst. De Stedelijke Musea Brugge hebben eigen restauratoren in dienst.

4.1.2.4. VERZEKERINGEN

Van de 44 geregistreerde organisaties gaven er 21 aan dat hun materiaal verzekerd is tijdens transport (48%) en 19 dat diefstal, vernieling en verlies verzekerd zijn (43%). 16 instellingen (36%) gaven aan dat zowel transport als verlies, diefstal en vernieling gedekt zijn door een verzekering.

4.1.3. Profiel van de collecties

Bij de algemene gegevens per instelling is gevraagd welke soorten erfgoed deze bewaren: archief, documentatie, bibliotheek en voorwerpen, en wat de omvang van elk van deze collecties is. De meeste instellingen beschikken over meer dan één soort erfgoed, maar de collecties zijn wel meestal onderling verbonden: een museum heeft een eigen archief, een bibliotheek voor eigen onderzoek en verzamelt documentatie over het eigen thema. In een archiefinstelling zijn vaak foto's, kranten en ander documentair materiaal ondergebracht, bibliotheken herbergen ook documentaire collecties. De volgende combinaties kwamen voor:

Tabel 10. Profiel van de collecties

Profiel	Aantal instellingen	Verdeling
Archief+bibliotheek+documentatie+voorwerpen	12	11 musea, 1 heemkring
Archief+bibliotheek+documentatie	3	3 archieven
Archief+bibliotheek+voorwerpen	1	1 museum
Archief+documentatie	2	1 archief, 1 heemkring
Archief+documentatie+voorwerpen	1	1 archief
Archief+voorwerpen	1	1 archief
Archief	0	
Bibliotheek+documentatie+ voorwerpen	5	4 musea, 1 heemkring
Bibliotheek+documentatie	1	1 bibliotheek
Bibliotheek+ voorwerpen	3	3 musea
Bibliotheek	2	1 bibliotheek, 1 museum
Documentatie+ voorwerpen	3	2 musea, 1 heemkring
Documentatie	0	
Voorwerpen	6	5 musea, 1 collectie

Totaal 40 instellingen (2 instellingen zijn wel geregistreerd in het onderzoek, maar nog niet opgenomen en niet meegerekend, van twee zijn alleen depotgegevens opgenomen), met 14 archiefcollecties, 27 documentaire, 27 bibliotheek- en 32 objectencollecties.

4.1.4. Omvang, aangroei en afstoot van de collecties

De omvang van de collecties is helaas vaak niet duidelijk of niet aangegeven. Dit zou kunnen wijzen op een gebrek aan kennis hierover, als gevolg van een gebrek aan registratie. Er is maar van 6 gemeente- of stadsarchieven de omvang gemeld. Verderop in dit hoofdstuk gaan we hier dieper op in. Om een indruk te krijgen van de dynamiek van collecties is gevraagd naar de jaarlijkse aangroei en afstoot. De respons op deze vragen was gering. Wat betreft afstoot gaven veel instellingen aan dat ze (nog) geen afstootbeleid hebben, 8 van de 44 hebben het wel (18%). Aangroei blijkt ook moeilijk aan te geven, soms omdat instellingen er niet echt zicht op hebben, soms gaven instellingen aan dat de aangroei van jaar tot jaar zeer uiteenlopend kan zijn. De respons op deze vraag naar aangroei van de collecties was als volgt:

Tabel 11. Aangroei van de collecties

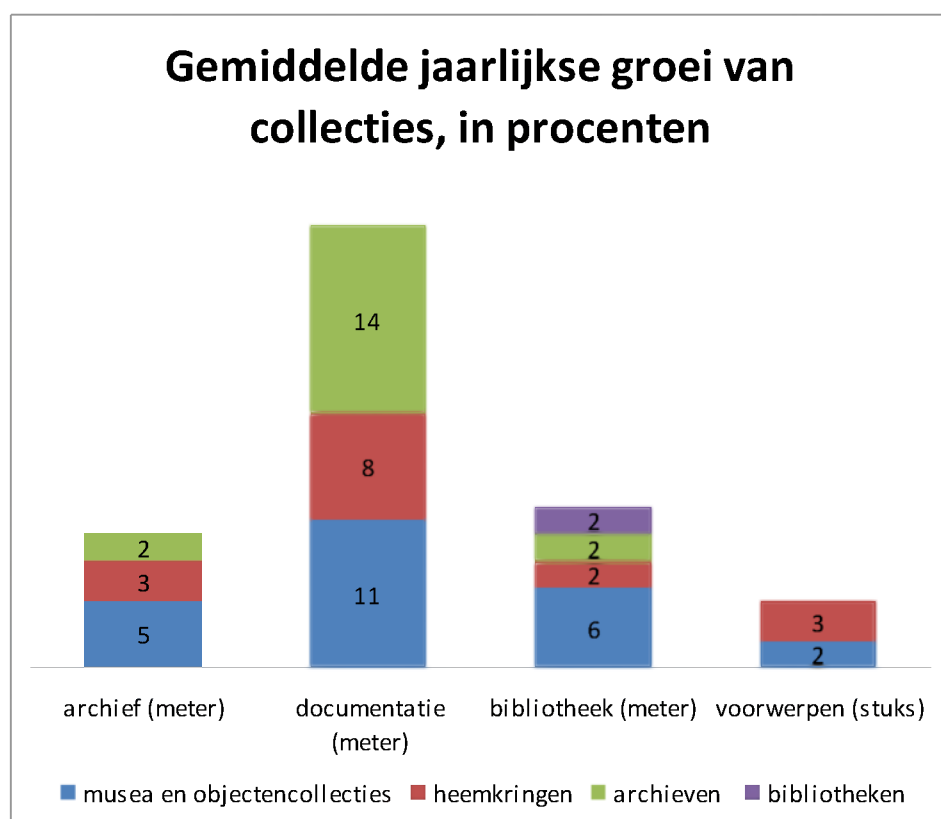
	Collectie archief	Collectie documentatie	Collectie bibliotheek	Collectie voorwerpen
Musea en objectencollecties (n=31)	10	13	13	19
Archieven (n=6)	6	5	1	0
Heemkringen (n=3)	1	2	1	1
Bibliotheken (n=2)	0	1	2	0

Dat betekent dat van de collecties de totale respons op de vraag naar aangroei als volgt was:

- archieven: 39%
- documentatie: 48%
- bibliotheek: 39%
- voorwerpen: 45%.

De gemiddelde groei van de collecties is per collectie categorie⁸¹

Grafiek 3. Gemiddelde procentuele groei per jaar van de collecties

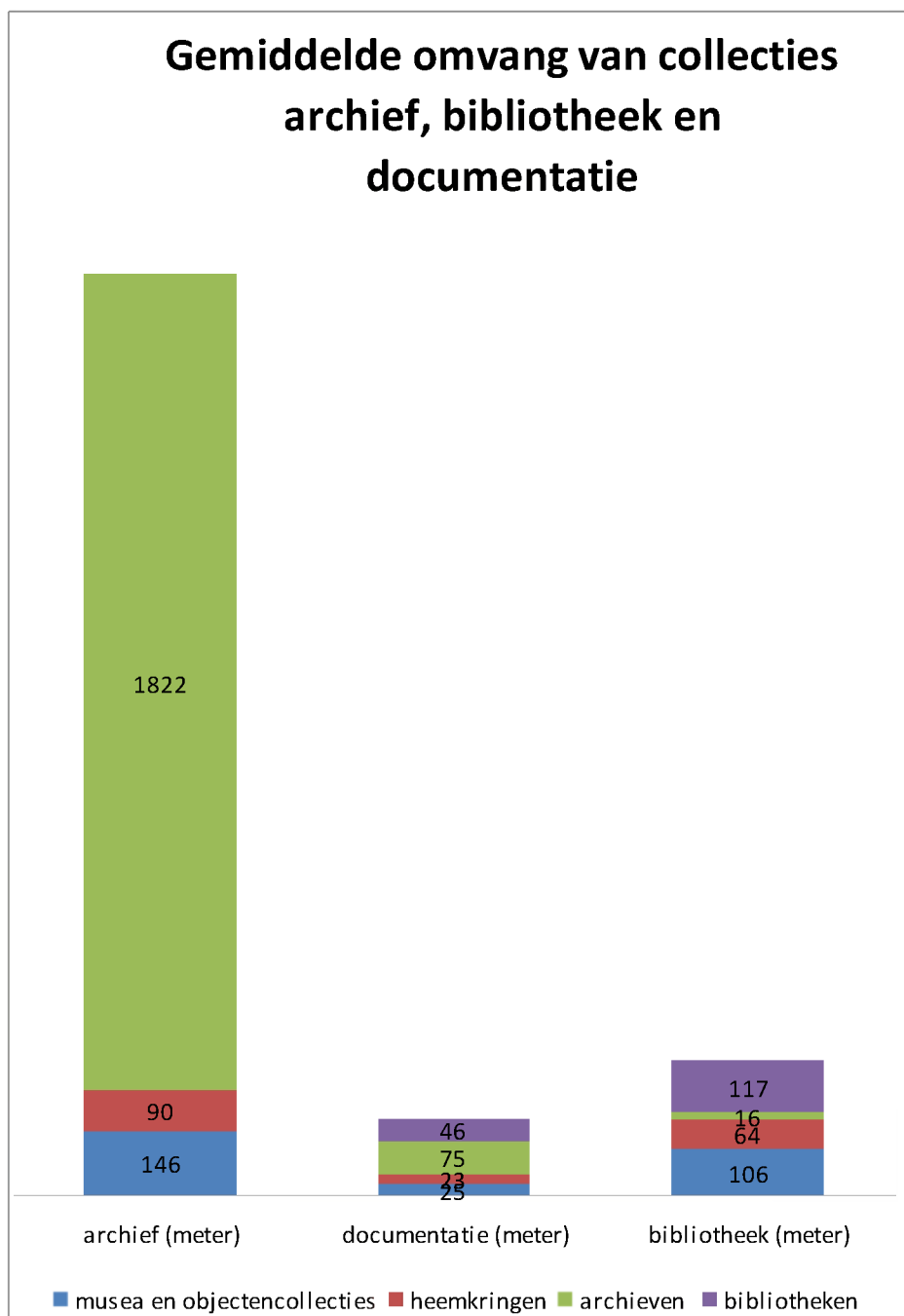
Onderzoeken in de VS en Groot-Brittannië naar de groei van museale collecties geven aan dat dit percentage bij de voorwerpen redelijk hoog ligt. In de VS werd in de jaren 1970 in musea van 'the Smithsonian Institution' een groeipercantage van 1 tot 2 procent per jaar berekend. In Groot-Brittannië leverde een berekening in 61 musea in 1988-89 een groeipercantage van 1,5% op⁸². Percentages zeggen nog niet veel over de absolute groei. Deze moet op termijn per instelling berekend worden, met de gemiddelde omvang van de objecten erbij, om zicht te krijgen op de ruimte die nodig zal zijn om deze collecties onder te brengen, in tentoonstellingsruimtes of depots. Op basis van de beschikbare gegevens kan de gemiddelde omvang aangegeven worden, met het voorbehoud dat er een betrekkelijk kleine respons was, zeker van heemkringen en bibliotheken, de cijfers daarvan zijn niet representatief. Daarbij komt dat in de categorie bibliotheek ook verschillende soorten

⁸¹ Bij de collecties documentatie zijn alleen de collecties waarvan de omvang in meters is aangegeven meegerekend.

⁸² WEIL, S.E., 'Collecting then, collecting today: what's the difference?' in: Anderson, G., *Reinventing the Museum*, p. 285

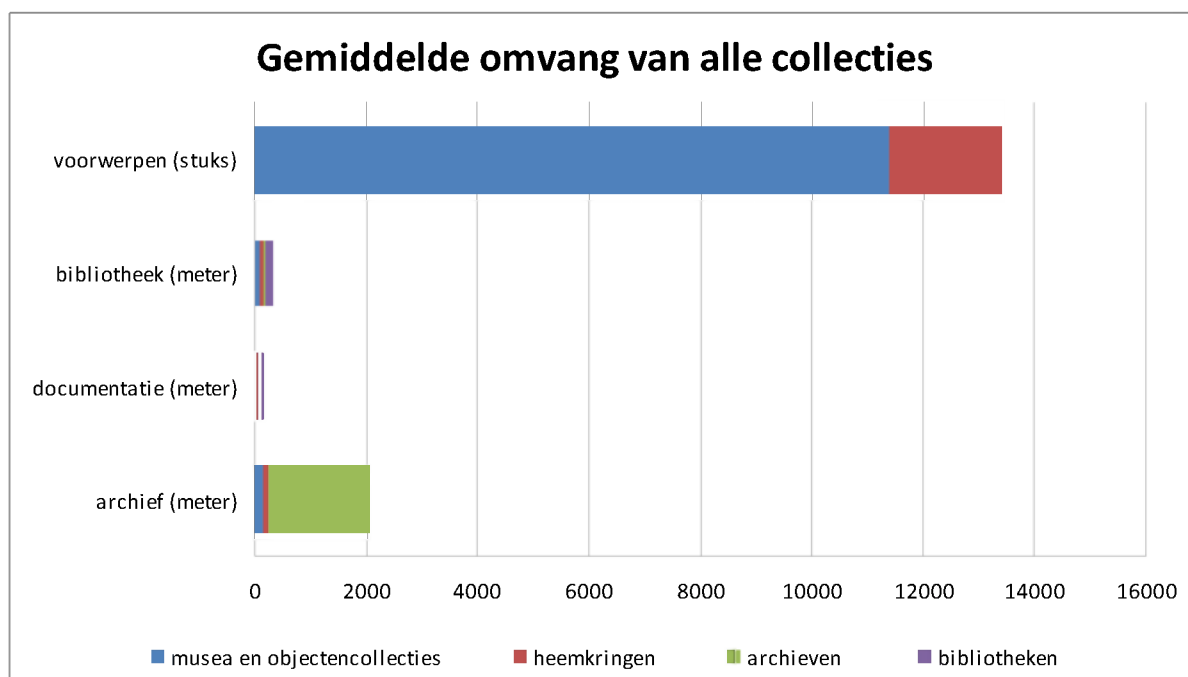
collecties verenigd zijn, namelijk onderzoeks- en handbibliotheken en erfgoedbibliotheken. De collectie van de bibliotheek die hier is opgenomen is een erfgoedbibliotheek, de overige zijn handbibliotheken. In hoofdstuk 4.3 komt dit verder aan de orde.

Grafiek 4. De gemiddelde omvang van de collecties archief, bibliotheek en documentatie

De collecties voorwerpen zijn hier niet bij aangegeven, omdat ze het grootst zijn, al gaat de vergelijking mank, want deze collecties worden aangegeven in stuks en de andere in meters. Onderstaande grafiek is dan ook enkel een indicatie van de orde van grootte. De gemiddelde omvang van een collectie voorwerpen op basis van deze selectie is 11.391 stuks, terwijl de gemiddelde omvang van alle geregistreerde **collecties** 7.802 stuks is (zie hoofdstuk 4.4).

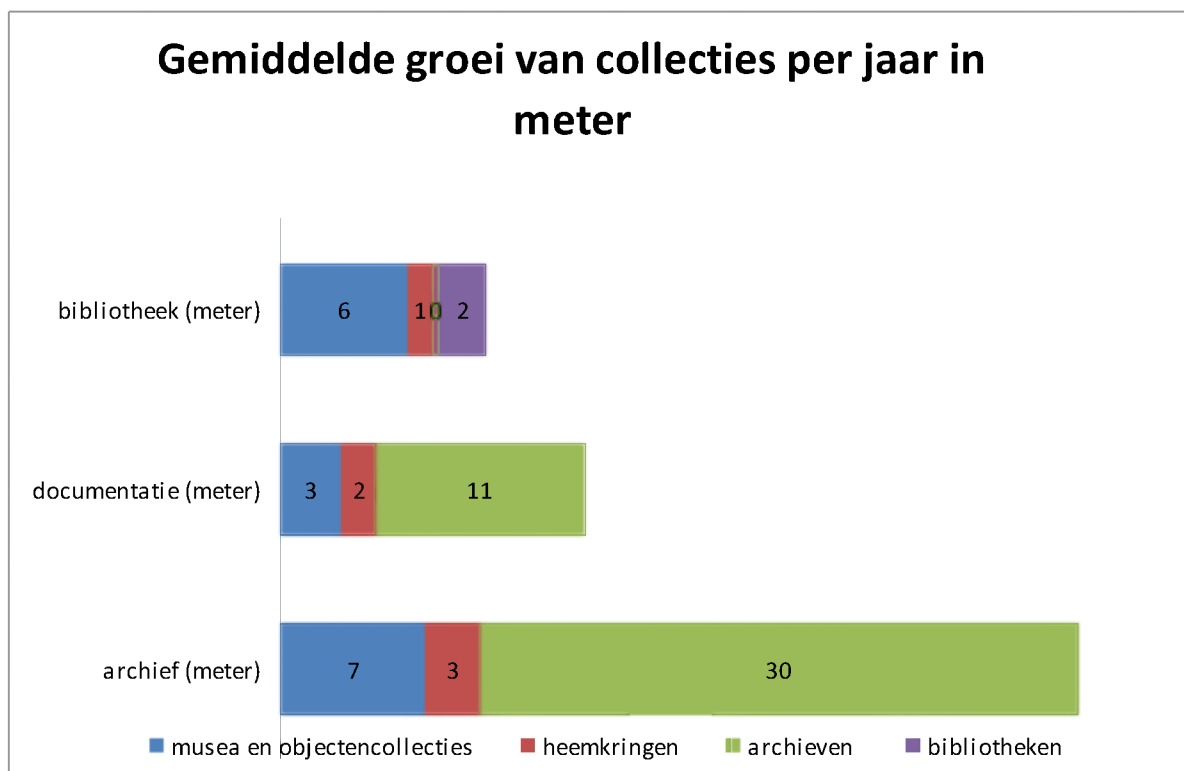
Grafiek 5. De gemiddelde omvang van de collecties voorwerpen, bibliotheek, documentatie en archief

Uit deze grafiek blijkt dat de gemiddelde omvang van de collecties voorwerpen in musea het grootst is, gevolgd door voorwerpen bij heemkringen en archiefcollecties in archiefinstellingen, al is vergelijken met de andere categorieën moeilijk vanwege de verschillende meeteenheden (stuks en meters).

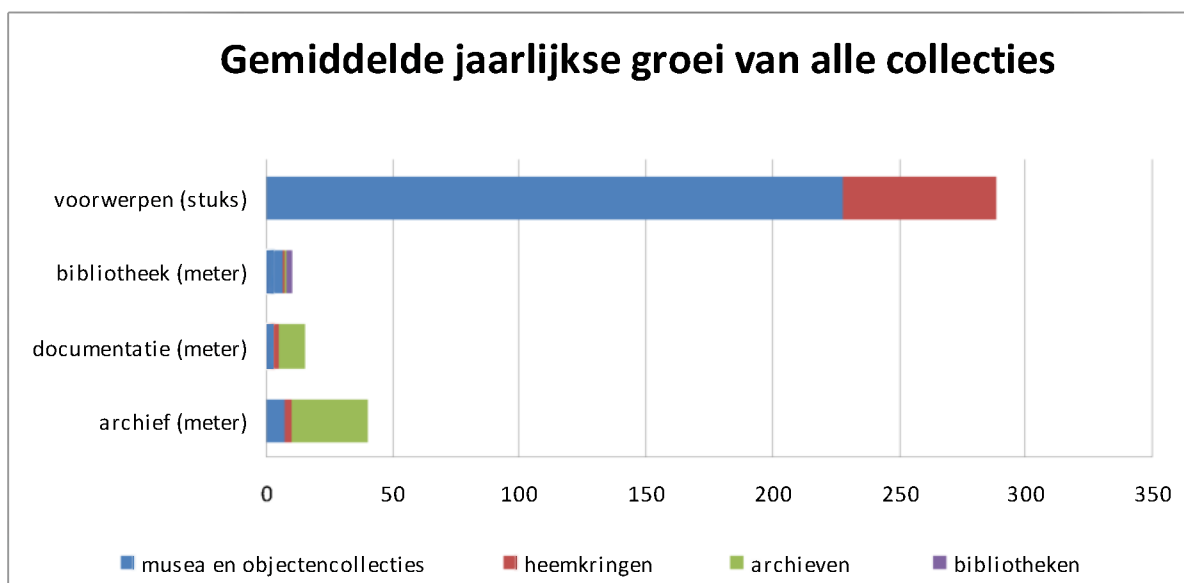
Met de nodige reserves kunnen de volgende gemiddelde absolute groeicijfers per jaar gehanteerd worden voor de archief-, documentaire en bibliotheekcollecties:

Grafiek 6. Gemiddelde groei van de collecties archief, documentatie en bibliotheek in meter

Met de voorwerpen erbij levert dat het volgende beeld op:

Grafiek 7. Gemiddelde groei van de collecties archief, documentatie en bibliotheek in meter en voorwerpen per stuk

De collecties voorwerpen hebben geen groter groeipercentage dan de andere, maar groeien absoluut het hardst omdat ze op zichzelf al zo omvangrijk zijn. Uiteraard zeggen deze cijfers niets over de

grootte van de objecten; daarover is te weinig relevante informatie ontvangen om er berekeningen mee te doen.

4.2. Archieven

In het onderzoek is eveneens aandacht besteed aan de depotproblematiek van archieven en archiefcollecties en daarmee samenhangende gegevens, zij het minder uitgebreid dan aan die van musea en objectencollecties.

De instanties die ze verzamelen en bewaren verschillen, de collecties eveneens. In de eerste plaats moet er een onderscheid gemaakt worden tussen privaatrechtelijke en publiekrechtelijke archieven, dat stoelt op juridische verschillen (zie hoofdstuk 3.5.).

4.2.1. Privaatrechtelijke archiefinstellingen

In West-Vlaanderen zijn er enkele privaatrechtelijke archiefinstellingen, zoals het archief van het bisdom. Er wordt veel (eigen) privaatrechtelijk archief bewaard in instellingen als kloosters, scholen, bij verenigingen en in bedrijven. Heemkundige kringen ontfermen zich er soms over. Deze archieven kunnen gedeponeerd worden in overheidarchieven zoals het provinciaal of het Rijksarchief, of bij archieven van maatschappelijk-filosofische stromingen, de zogenaamde 'kleurarchieven'.

Juridisch gezien vallen deze privaatrechtelijke archieven onder het Cultureel-erfgoeddecreet, als ze gedeponeerd worden in een erkende culturele archiefinstelling.

Private archieven en documentaire collecties kunnen centraal geregistreerd worden in Archiefbank Vlaanderen (www.archiefbank.be), waar en door wie ze ook bewaard worden. Voor West-Vlaanderen zijn er 117 steekkaarten geregistreerd met bestanden of fondsen van personen, families, bedrijven, verenigingen of andere instellingen (zoals scholen) in West-Vlaanderen. Daarnaast worden in alle beschrijvingen verwijzingen gemaakt naar gerelateerde bestanden of naar onderdelen van een bestand, die betrekking hebben op de provincie. Archiefbank is daarmee een belangrijk centraal instrument om zicht te krijgen op en inzicht te krijgen in het private archivalische en documentaire erfgoed.

Privaatrechtelijke archiefbewaarplaatsen zijn als instellingen niet betrokken geweest bij het onderzoek. De provinciale Archiefdienst heeft contact met enkele ervan (zie Archiefbank, www.west-vlaanderen.be/jahia/Jahia/site/archiefdienst/cache/offonce/pid/1699). In dit onderzoek is een heemkring naar voren gekomen, die archieven beheert. Of er andere heemkringen zijn met private archieven is niet duidelijk, de enquête van Heemkunde West-Vlaanderen geeft hier ook geen uitsluitsel over.

In januari 2004 startte in het Rijksarchief Brugge het project 'registratie en valorisatie van bedrijfsarchieven als bron voor de studie van de industrialisatie in de provincie West-Vlaanderen'. Het project heeft als doel bedrijfsarchieven op te sporen en een geschikte oplossing te vinden voor het behoud ervan. De grootste groep archieven is afkomstig van de textiel-, voedings- en metaalindustrie.⁸³ Het Rijksarchief is actief op het vlak van acquisitie van bedrijfsarchieven; zo wordt het archief van Lernout en Hauspie bewaard in het Rijksarchief van Beveren.

⁸³ DERWAELE, J., 'Op zoek naar de ondernemersgeest ... Bedrijfsarchieven in West-Vlaanderen', In: *Bibliotheek- en Archiefgids*, 8, 2005, 2, p. 26-30.

De aard van dit private archivalische erfgoed en de problematiek eromheen, vooral de moeizame opname ervan in erkende archiefinstellingen, zijn echter zo verschillend van die van objecten, dat het veel te ver voert in het verband van dit rapport er dieper op in te gaan.

4.2.1.1. ARCHIEVEN VAN MUSEA

(Deel)collecties die aangemerkt zijn als archief in musea zijn een onderdeel van de instelling en dienen als referentie voor de eigen collectie en onderzoek daarnaar. Het archief van een museum is een onmisbare bron van informatie over herkomst, samenstelling en levensloop van objecten en collecties en als zodanig onontbeerlijk voor een kwalitatief hoogstaande museumwerking. Het archief is een werkinstrument en hoort in het museum zelf thuis of in een zeer toegankelijke nabije andere plaats.

4.2.2. Publiekrechtelijke archiefinstellingen

Publiekrechtelijke archiefinstellingen als het Rijksarchief, het provinciaal archief, gemeente- en OCMW-archieven bewaren archief, gevormd door publiekrechtelijke instellingen. Wat zij moeten bewaren, is vastgelegd in de Archiefwet van 1955 (zie hoofdstuk 3.5.). Die wet is echter verouderd en zeer summier. Over het algemeen bewaren gemeente- en OCMW-archieven naast historisch archief (afgesloten dossiers) materiaal dat weliswaar geen open dossier meer is, maar nog een administratieve functie vervult (het semi-statisch archief). Dat moet dus dicht bij de administratie bewaard worden.

Publiekrechtelijke instellingen als kerkfabrieken zijn ook wettelijk verplicht hun archief bij te houden. Zij kunnen het desgewenst deponeren in een publiekrechtelijke archiefinstelling.

Publiekrechtelijk archief is in de eerste plaats een administratief en juridisch instrument: het ondersteunt de werking van openbare instellingen, fungeert als juridisch bewijs en is van belang voor de burger in het kader van de openbaarheid van bestuur. Deze archieven moeten daarom snel en makkelijk toegankelijk zijn, dus dicht bij degenen die ze gebruiken. De culturele functie ervan komt pas naar voren als het statisch is geworden, met andere woorden geen actieve functie meer vervult in het bestuurlijke proces. Vanaf dan hoeft het ook niet meer dicht bij de administratie bewaard te worden.

4.2.2.1. GEMEENTE- EN STADSARCHIEVEN

Hoewel gemeente- en stadsarchieven dus maar een beperkte culturele functie hebben, zijn ze vaak wel verweven met het erfgoed(beleid) in een gemeente en zijn archivariissen specialisten op het gebied van papieren erfgoed. Daarom besteden we hier wat meer aandacht aan deze sector.

Elke gemeente is verplicht een archief bij te houden krachtens het gemeentedecreet. De manier waarop dit gebeurt, is niet gespecificeerd en verschilt nogal, van ongeordende rijen dozen op een zolder tot en goed functionerende archiefdienst, die werkt voor de administratie en belangstellende burgers. Een indicatie van de kwaliteit van de archiefdienst is de functie van archiefverantwoordelijke. In geheel Vlaanderen liggen de percentages van gemeenten met een archiefverantwoordelijke als volgt⁸⁴:

⁸⁴ De cijfers zijn gebaseerd op het onderzoeksrapport *Archiefneden in Vlaanderen* uitgevoerd door de Opleiding Archivistiek van 2003.

Tabel 12. Gemeenten in West-Vlaanderen met een archiefverantwoordelijke

Provincie en totaal aantal gemeenten	Aantal gemeenten met archiefverantwoordelijke in de provincie	Percentage gemeenten met archiefverantwoordelijke in de provincie
Antwerpen (70)	49	70%
Vlaams Brabant (65)	51	78%
Limburg (44)	25	57%
Oost-Vlaanderen (65)	40	61%
West-Vlaanderen (64)	43	67%

Er zijn in totaal 180 gemeenten met een archiefverantwoordelijke én een toegankelijke archiefruimte, dat is 58%. Daarvan zijn er 136 een gemeentearchief en 44 een stadsarchief.

In Vlaanderen zijn negentig volwaardige archiefdiensten, diensten met een voltijdse medewerker en een toegankelijke leeszaal. Onderstaande tabel geeft aan hoe deze verdeeld zijn over de diverse provincies.

Tabel 13. Het aantal volwaardige archiefdiensten in Vlaanderen

	Archiefdiensten	Gemeenten	%
Antwerpen	18	70	26
Vlaams Brabant	20	65	31
Limburg	12	44	27
Oost-Vlaanderen	17	65	26
West-Vlaanderen	23	64	36

De hoge percentages in West-Vlaanderen zijn te verklaren door de actieve ondersteuning van de provincie via weddensubsidies en een archiefconsulent. De cijfers hierboven dateren uit 2003. Er zijn recentere cijfers beschikbaar via de provinciale Archiefdienst, maar die zijn gerangschikt volgens een ander systeem en ook niet helemaal bijgewerkt. Volgens deze gegevens zijn er 16 archiefdiensten met minstens een 4/5 archiefmedewerker en 11 met een halftijdse archiefmedewerker; al deze 27 steden en gemeenten hebben een leeszaal.

4.2.3. (Deel)collecties archief

Er zijn van slechts 6 stads- en gemeentearchieven gegevens bekend gemaakt via de vragenlijsten over (deel)collecties, van 2 ervan is enkel de omvang bekend. Deze gegevens weerspiegelen dus maar een klein deel van de werkelijkheid. Het gaat maar over 9 % van het aantal steden en gemeenten in de provincie. Als we uitgaan van de gegevens van de provinciale Archiefdienst, zijn er 27 steden en gemeenten met een archiefwerking, dan gaat het over 42%; hanteren we de cijfers uit het onderzoek van 2003 dan betreft het 36%. Reden dus om geen algemene conclusies aan deze gegevens te verbinden. Voor de volledigheid vermelden we ze wel:

- alle 4 instellingen die hierover gegevens hebben verstrekt bewaren hun materiaal in zuurvrije dozen;
- het betreft in alle gevallen 19^e en 20^e eeuws administratief archief;
- de registratiegraad is als volgt:

Tabel 14. Registratie-, automatiserings- en digitaliseringsgraad van archiefcollecties

	registratiegraad	automatiseringsgraad	digitaliseringsgraad
0%	0	0	3
1-20%	1	2	1
21-80%	2	2	0
81-100%	1	2	0

In sommige gemeenten beheert de heemkundige kring (delen van) het gemeentearchief. Dit is in West-Vlaanderen het geval in vier gemeenten⁸⁵.

Andere publiekrechtelijke archieven, zoals van kerkfabrieken, zijn niet in het onderzoek betrokken. Kerkelijk erfgoed komt aan de orde in hoofdstuk 4.6

4.3. Documentair erfgoed en erfgoedbibliotheken

4.3.1. (Deel)collecties documentatie

Documentatiemateriaal is aangetroffen in alle soorten instellingen die onderzocht zijn. Er zijn 34 (deel)collecties documentatie aangetroffen in 25 instellingen. Er zijn echter maar redelijk volledige gegevens bekend van 25 (deel)collecties.

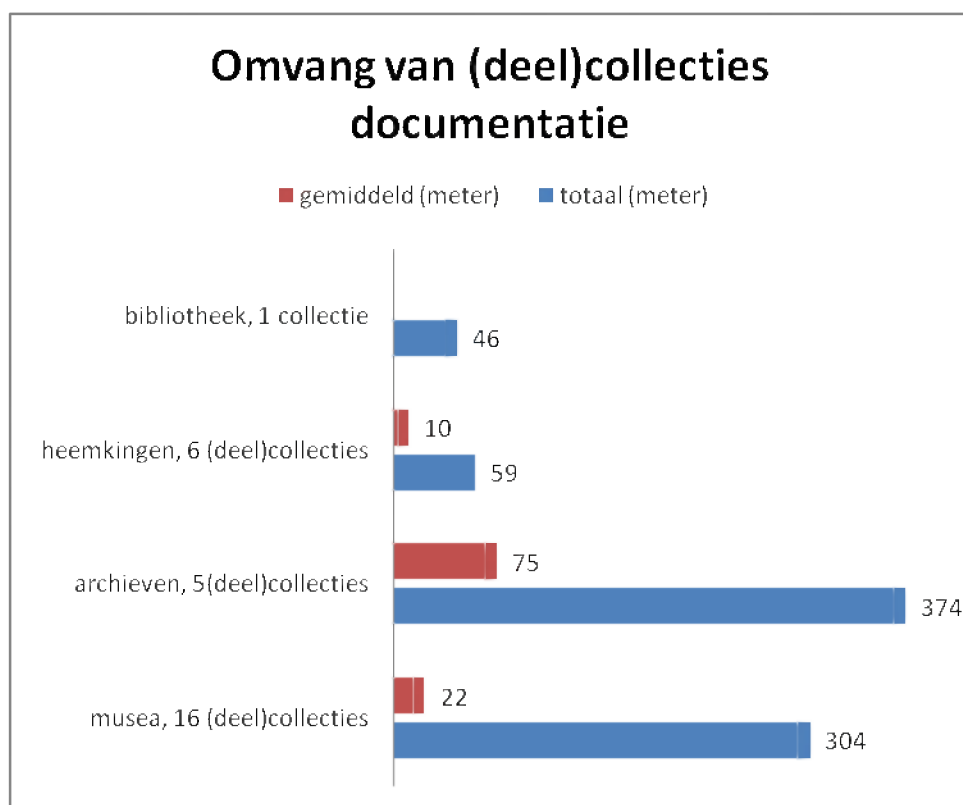
De omvang van de collecties is alleen berekend op basis van de opgaven in aantal meters. Het berekenen van een totale omvang van deze collecties is lastig, omdat het gaat om zeer uiteenlopende materialen, die op verschillende manieren geteld worden. De gevraagde en gelukkig meest voorkomende manier is in meters, maar een aantal soorten documentatiemateriaal laten zich zo niet meten: digitale collecties bijvoorbeeld. Voor één collectie was er gaan opgave van de omvang. Vijf collecties werden in aantal stuks weergegeven, dat zijn er te weinig en met te uiteenlopend subcategorieën om er zinvolle conclusies aan te verbinden.

Het is aan te bevelen documentatie te tellen per subcategorie, maar aangezien de opgave van de soorten documentatie zeer summier is gebeurd, kon dat niet. Er kan dan ook niet aangegeven worden om welke soorten documentair materiaal het gaat.

Van 28 van de 34 (deel)collecties documentatie is de omvang in meters aangegeven. De totale en gemiddelde omvang van de 28 (deel)collecties is hieronder aangegeven.

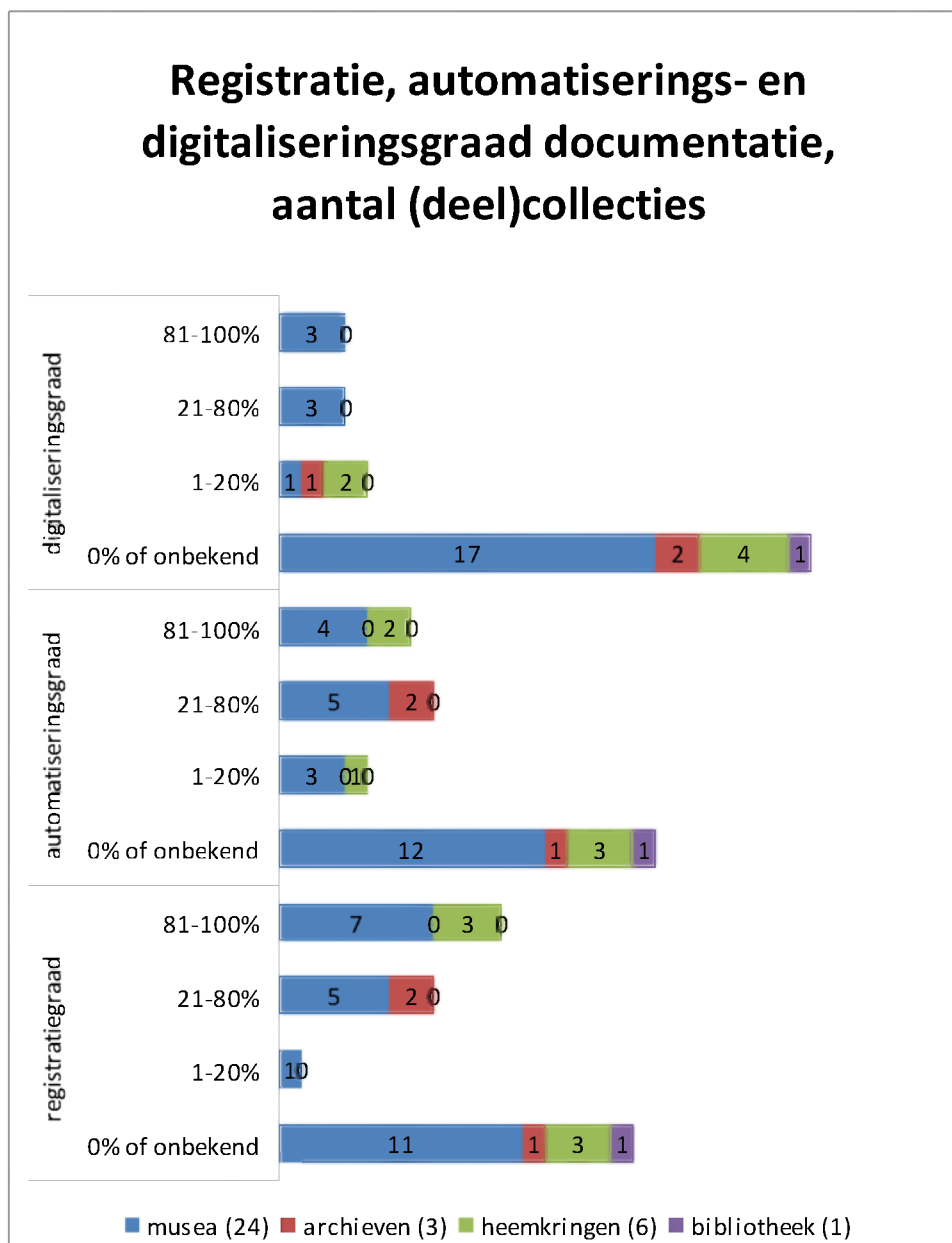
⁸⁵ Heemkunde West-Vlaanderen heeft een enquête gehouden bij de aangesloten verenigingen naar de samenstelling van hun documentatiecentrum. Deze cijfers zijn afkomstig van de enquête.

Grafiek 8. Omvang van de deelcollecties documentatie

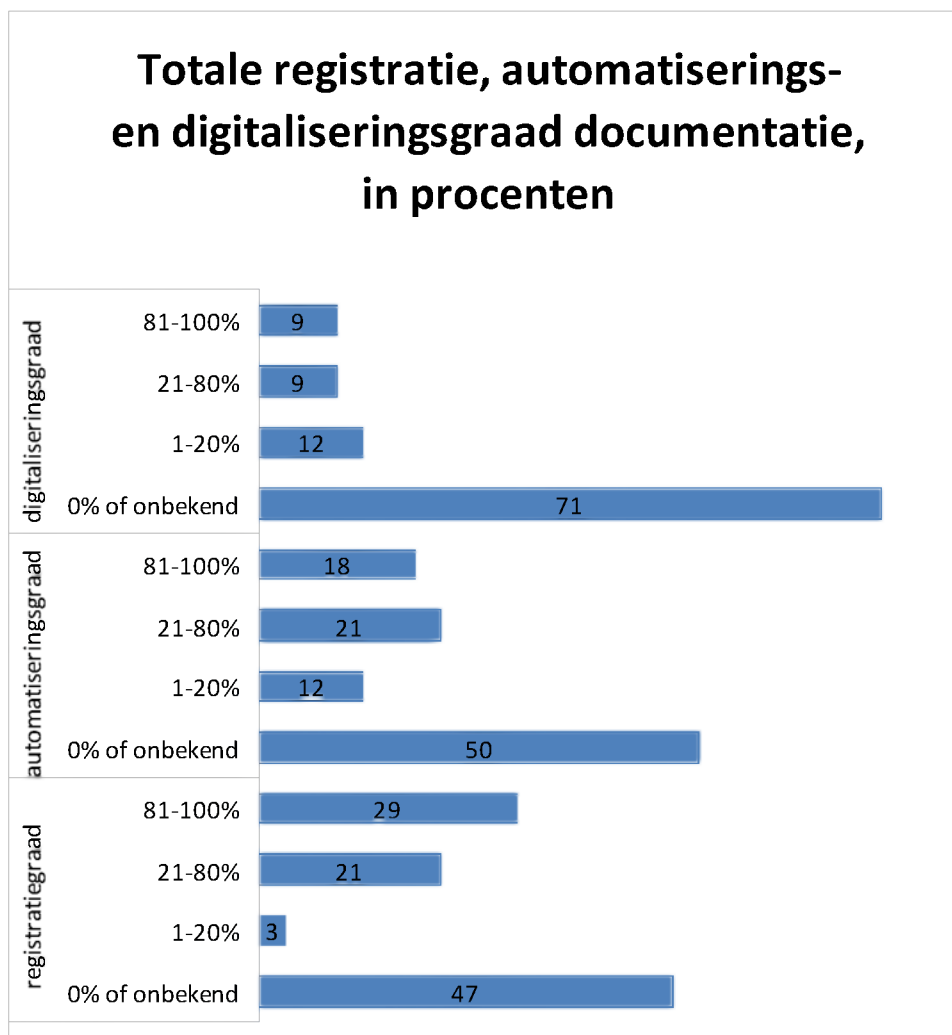
De mate van registratie is berekend op basis van de opgave over alle 34 (deel)collecties. Uitgesplitst per soort instelling geeft dat de volgende resultaten:

Grafiek 9. Registratie-, automatiserings- en digitaliseringsgraad van (deel)collecties documentatie

Het totaalbeeld is als volgt:

Grafiek 10. Procentuele registratie-, automatiserings- en digitaliseringsgraad van alle (deel)collecties documentatie

Met de nodige voorzichtigheid vanwege de kleine steekproef en het aantal (deel)collecties waarover geen opgave over registratie is gedaan (14 van de 34) kan worden gesteld dat er nog veel moet gebeuren aan registratie.

Waar het is aangegeven, blijkt dit materiaal merendeels uit de 19^e en 20^e eeuw te stammen. Slechts een deelcollectie blijkt ouder te zijn.

4.3.2. Bibliotheken

In het onderzoek is onder 'bibliotheek' verstaan boeken voor en boeken na 1900, kranten en tijdschriften. Helaas is nauwelijks aangeduid om welk bibliotheekmateriaal het gaat. Bij bibliotheken moet een extra onderscheid gemaakt worden tussen handbibliotheken en erfgoedbibliotheken. Handbibliotheken zijn werkinstrumenten om basistaken van een museum, archief of andere erfgoedinstelling uit te kunnen voeren. Erfgoedbibliotheken verzamelen, bewaren en ontsluiten schriftelijke en digitale documenten als neerslag van het verleden en met het oog op de toekomst. In dit onderzoek zijn er maar twee bibliotheken geregistreerd met erfgoedcollecties, terwijl dat er meer zijn.

Erfgoedbibliotheeken krijgen met de invoering van het Cultureel-erfgoeddecreet nu voor het eerst een eigen plaats in het erfgoedlandschap. Hiervoor worden structuren ontwikkeld, die toegesneden zijn op deze materie. Het is daarom in het kader van dit onderzoek naar regionale erfgoeddepots niet zinvol dieper in te gaan op erfgoedbibliotheeken. Het is wel belangrijk de ontwikkelingen in deze sector te volgen, om te zien of deze van invloed zijn op het verzamelen, bewaren en ontsluiten van andere materialen in anderen instellingen.

Daarbuiten blijft het onoverzichtelijke veld van documentair en bibliothecair erfgoed bestaan, dat op vele plaatsen verspreid aanwezig is. Het is belangrijk voor (erfgoed)gemeenschappen in de provincie, lokaal of regionaal. Het beeld wordt nog complexer als collecties in openbare bibliotheken erbij betrokken worden.

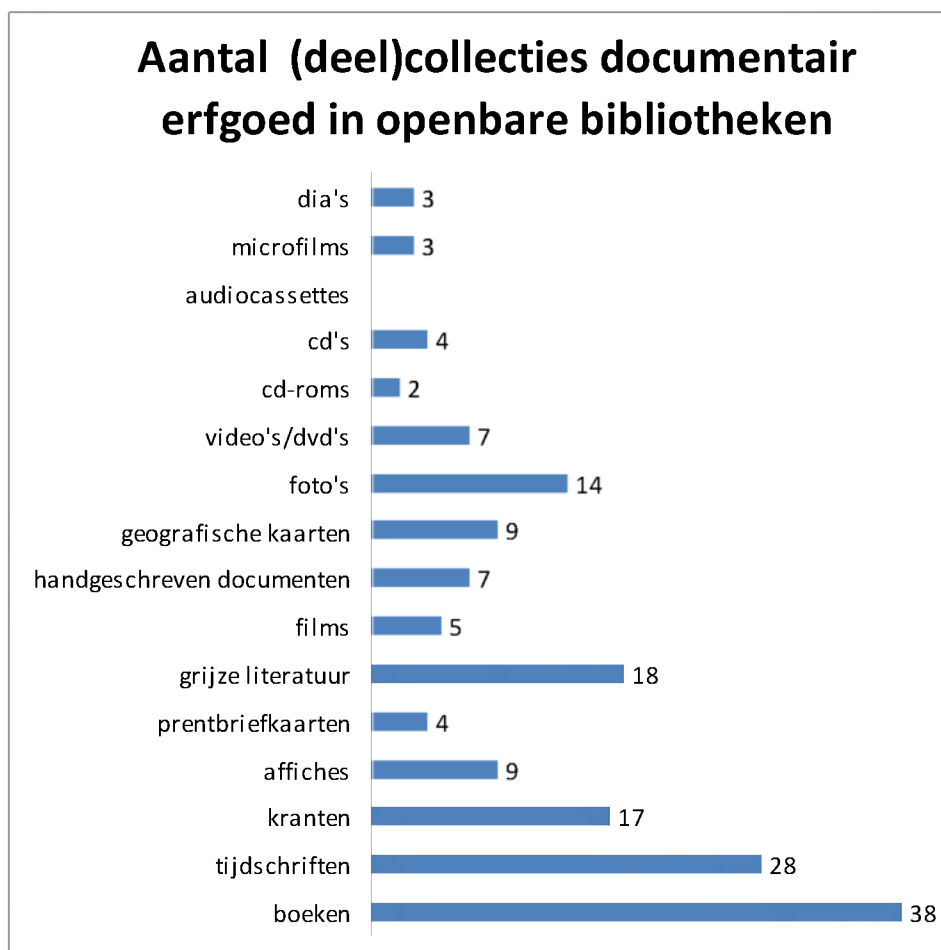
4.3.3. Collecties in openbare bibliotheken

In het kader van het Streekgericht Bibliotheekbeleid heeft de provincie West-Vlaanderen in 2004 een beperkte enquête gehouden over het bewaren van documentair erfgoed met een lokaal of regionaal verleden. Uit de enquête blijkt de enorme verwevenheid van documentair erfgoed met openbare bibliotheken.

De categorieën die in deze enquête gebruikt zijn, verschillen van de in dit depotonderzoek gehanteerde en die van Heemkunde West-Vlaanderen (zie 4.3.4).

In totaal werden er 60 vragenlijsten verstuurd, er kwamen 45 ingevuld terug (75%).

Grafiek 11. Aantal (deel)collecties documentair erfgoed in bibliotheken

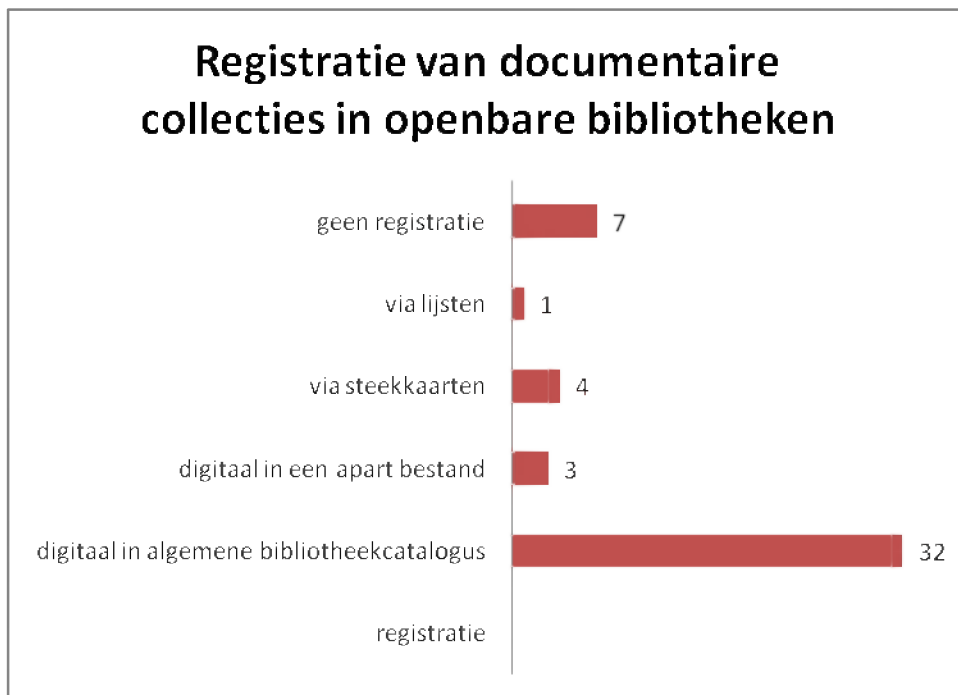

De omvang van de (deel)collecties (aantal items per collectie) loopt uiteen van 5 tot 30.000, de gemiddelde omvang is 2.245 items, waarbij aangetekend moet worden dat dit cijfer zo hoog is vanwege twee hele grote collecties. Als deze niet meegerekend worden, ligt het gemiddelde rond 225 items.

Diverse collecties blijken gedigitaliseerd te zijn: 4 krantencollecties, codices, middeleeuwse handschriften en een persoonsarchief.

Er is veel materiaal ontsloten, vooral via de eigen bibliotheekcatalogi.

Grafiek 12. Registratie van documentaire collecties in openbare bibliotheken

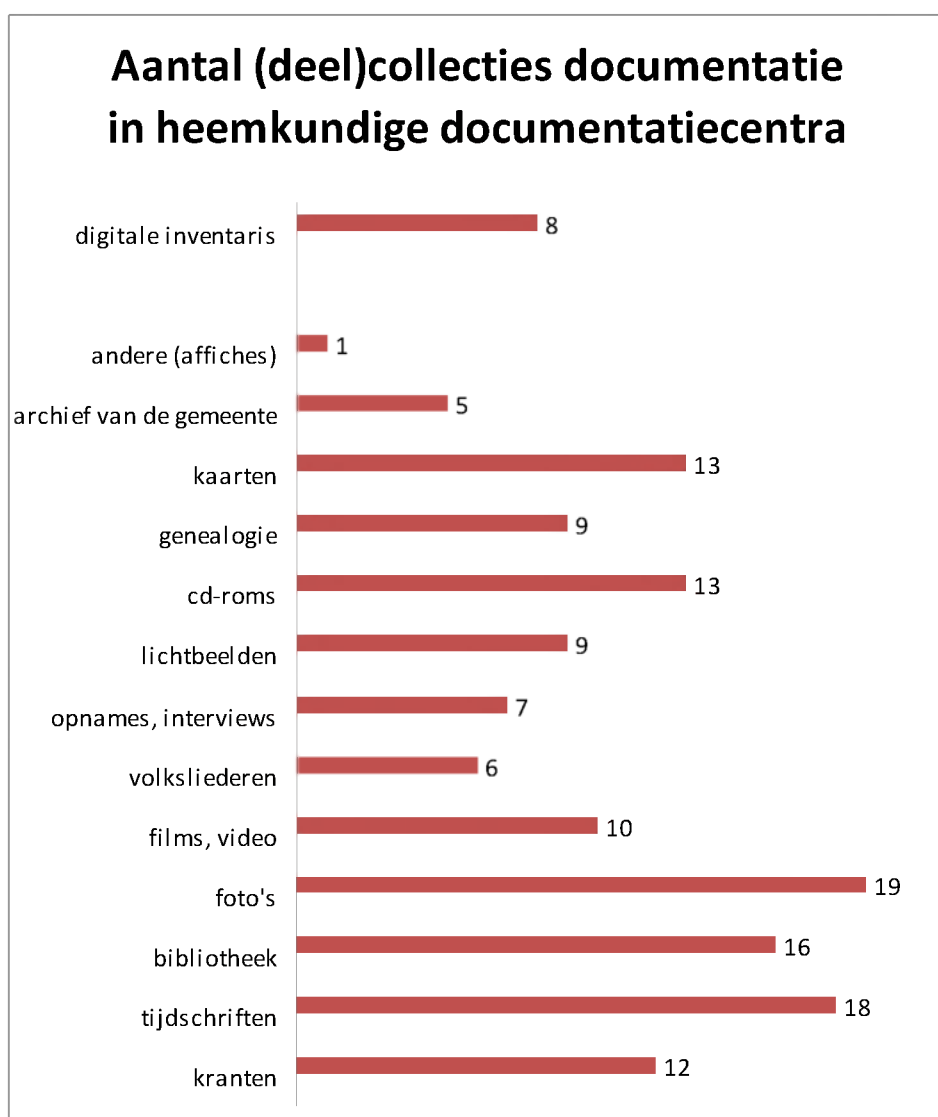

28 bibliotheken werken samen met een archief, heemkring, museum, erfgoedcel, plaatselijk deskundigen of anderen wat betreft opname en ontsluiting van collecties of doorverwijzing van publiek. De overgrote meerderheid van de bibliotheken wil samenwerken met de provinciale bibliotheek, om te bezien of materiaal dat zij afvoeren opgenomen kan worden in het Fonds West-Vlaanderen.

4.3.4. Heemkundige documentatiecentra

Heemkunde West-Vlaanderen heeft de heemkundige documentatiecentra in kaart gebracht. Er is geregistreerd welke materialen deze documentatiecentra herbergen, niet de aantallen. Wat betreft registratie is alleen genoteerd of er een digitale inventaris aanwezig is. Dat blijkt het geval voor 8 van de 20 onderzochte documentatiecentra. De categorieën die hier gehanteerd zijn, zijn verschillend van die in het onderhavige onderzoek en van het hierboven aangehaalde onderzoek van het Streekgericht Bibliotheekbeleid. Vergelijking is dan ook niet echt mogelijk. Deze gegevens zijn een aanvulling, om te tonen dat er een enorme diversiteit aan deze materialen is, dat ze zeer verspreid zijn en dat er nog maar een zeer beperkt zicht op de aard en omvang van deze collecties bestaat.

Grafiek 13. (Deel)collecties documentatie in heemkundige documentatiecentra

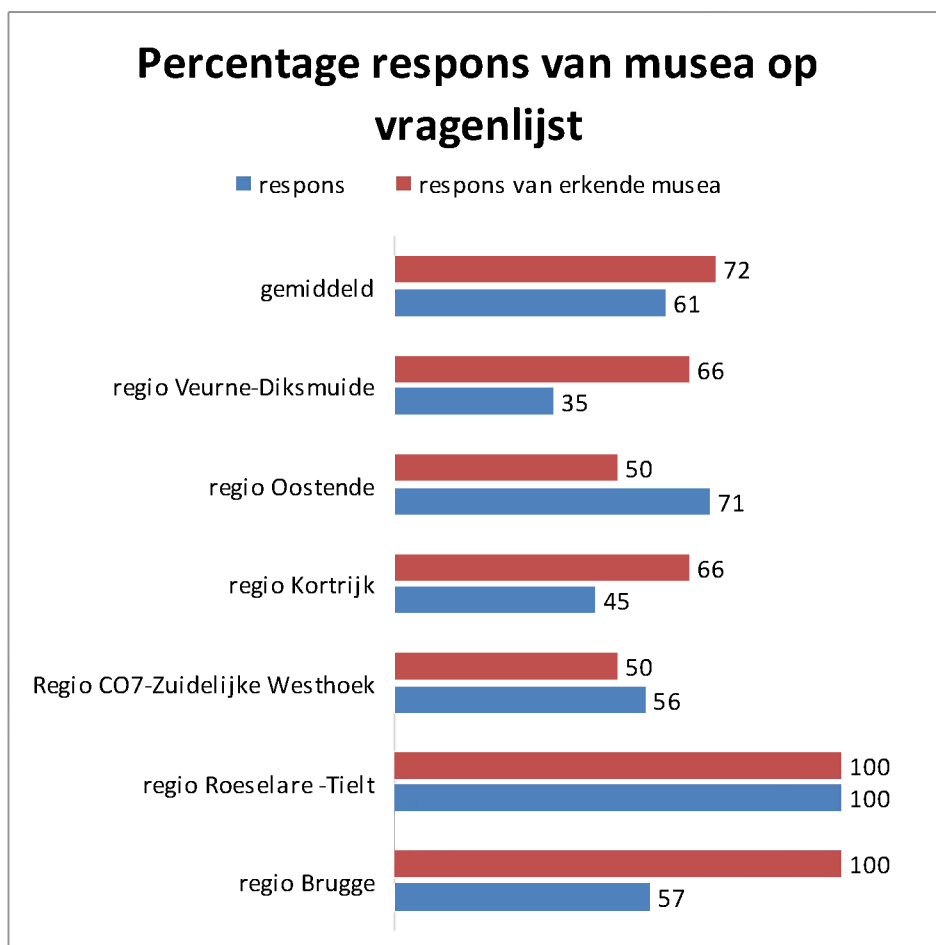

4.4. Museale voorwerpen

De focus van het onderzoek lag op de problematiek van de voorwerpen in musea. Onder museale collectie wordt in dit onderzoek verstaan elke collectie roerend erfgoed, die publiek toegankelijk is; daar vielen bijvoorbeeld ook gemeentelijke kunstcollecties onder. Of een museum al of niet erkend is, speelde geen rol (zie ook hoofdstuk 1).

Hoeveel musea er precies zijn in de provincie West-Vlaanderen, is niet bekend. Sommige initiatieven zijn semi-privaat en hebben nauwelijks een werking; die zijn niet allemaal bekend. Een ander probleem is de manier waarop men musea telt. In verschillende steden ressorteren diverse musea onder een directie. In het berekenen van de respons zijn alle instellingen apart gerekend, omdat enkele daarvan ook apart een erkenning hebben. In bijlage 4 staat een lijst van aangeschreven instellingen en ontvangen respons. Een aantal musea is persoonlijk bezocht om een beter zicht te krijgen op de depotsituatie. Een overzicht daarvan is in bijlage 2 opgenomen.

Grafiek 14. Percentage musea dat antwoordde op de vragenlijst

Hoewel de respons van musea gemiddeld 61% is, zijn van alle grote en op twee na alle erkende musea gegevens verzameld. Dat betekent dat er een redelijk representatieve groep musea is onderzocht. Van de instellingen die reageerden, vermeldden er vier (nog) geen collectie te hebben.

4.4.1. (Deel)collecties

Door registratie op deelcollectieniveau, met zoveel mogelijk indeling van deelcollecties volgens de AAT-toptermen, was het de bedoeling een scan te maken van de soorten erfgoed die musea bewaren, met het oog op bewaringseisen (voor uitleg over de methodiek, zie hoofdstuk 1). Het bleek heel erg moeilijk deze gegevens te verkrijgen. Daarvoor zijn er diverse oorzaken:

- veel musea zijn (nog) niet vertrouwd met de methodiek van indelen in deelcollecties.
- veel collecties zijn niet of gedeeltelijk geregistreerd.

Het gevolg hiervan is dat van een aantal musea er maar zeer globale gegevens geregistreerd zijn en dat het indelen van collecties in deelcollecties in veel gevallen niet gelukt is. De overzichten die hieronder staan moeten dan ook met de volgende reserves bekeken worden:

- voor een groot aantal collecties gaat het om schattingen van de omvang;
- van een aantal collecties is de omvang helemaal niet bekend of aangegeven in vierkante meters; de omvang staat dan geregistreerd als 'nul' (vierkante meters zijn niet op te tellen bij tellingen per stuk)
- de indeling in deelcollecties is veelal niet gemaakt, om welke reden dan ook. Op basis van de beschrijving van de (deel)collectie door de beheerder is wel aangegeven onder welke topcategorieën de (deel)collectie valt, maar een nadere uitsplitsing ervan kan niet gegeven worden.

- sommige collecties zijn zo algemeen omschreven, dat er ook documentair en archiefmateriaal bij gerekend is.

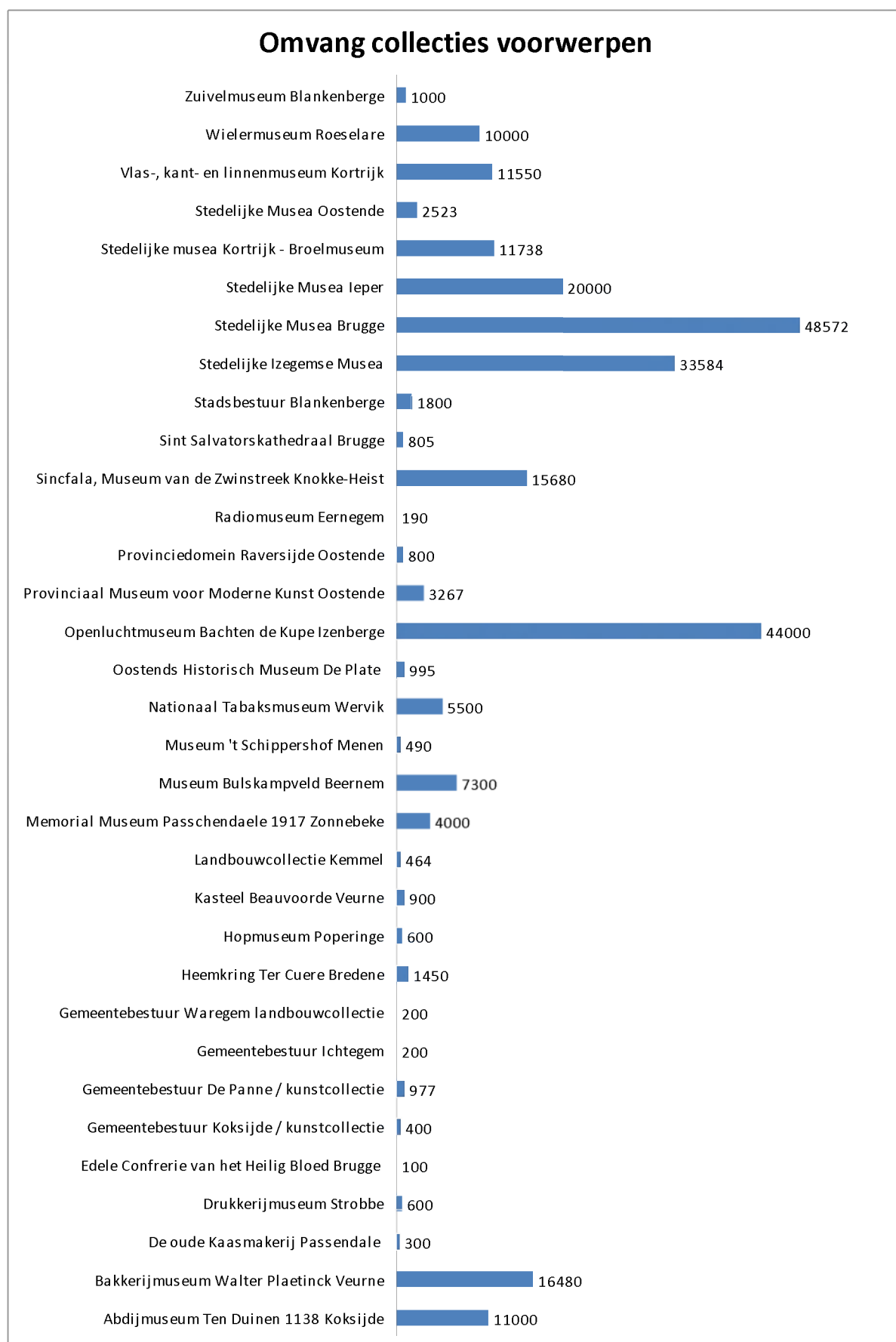
De gegevens die hier gepresenteerd worden zijn dus enkel **indicatief**.

4.4.1.1. OMVANG VAN DE (DEEL)COLLECTIES

Hieronder is de omvang van de collecties per instelling aangegeven. Onder instelling is hier verstaan een bestuurlijke eenheid. Stedelijke musea die onder een bestuur vallen, zijn hier samengenomen. In totaal zijn er **166 deelcollecties** en ongeveer **257.465 voorwerpen** geteld.

De omvang van de collecties loopt zeer uiteen. De gemiddelde omvang van een totale museumcollectie is 7.802 voorwerpen, de kleinste collectie omvat 50 objecten, de grootste (in een museum) 44.000. Een extrapolatie naar het totale aantal voorwerpen dat zich bevindt in museale collecties levert het volgende op: van 43 collectiebeherende instanties zijn geen gegevens beschikbaar, gerekend dat ze een gemiddeld aantal voorwerpen hebben, dus 7.802 per instelling, levert dat 335.486 voorwerpen op; in totaal zouden de musea dan ongeveer **592.951 voorwerpen** bevatten. Dit is waarschijnlijk een onderschatting, want bijvoorbeeld gemeentelijke kunstcollecties en heemkundige collecties zijn niet meegeteld in deze extrapolatie.

Grafiek 15. Omvang van de (deel)collecties voorwerpen

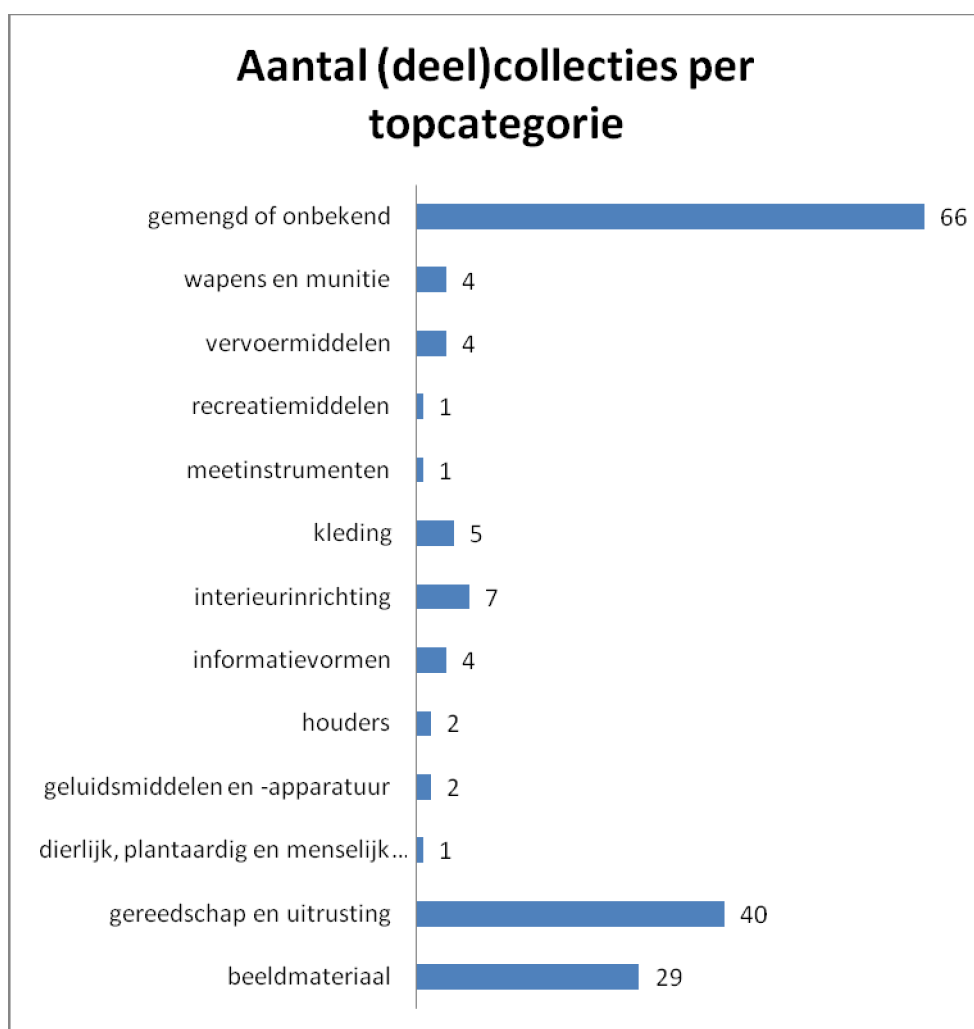
Tabel 15. Omvang van de museumcollecties

Aantal voorwerpen	Aantal musea
Minder dan 5000	21
5000-10.000	4
10.001-25.000	5
25.001-50.000	3

4.4.1.2. SOORTEN VOORWERPEN

Met een indeling in topcategorieën van de AAT is gepoogd een beeld te krijgen van de soorten erfgoed die de collecties bevatten.

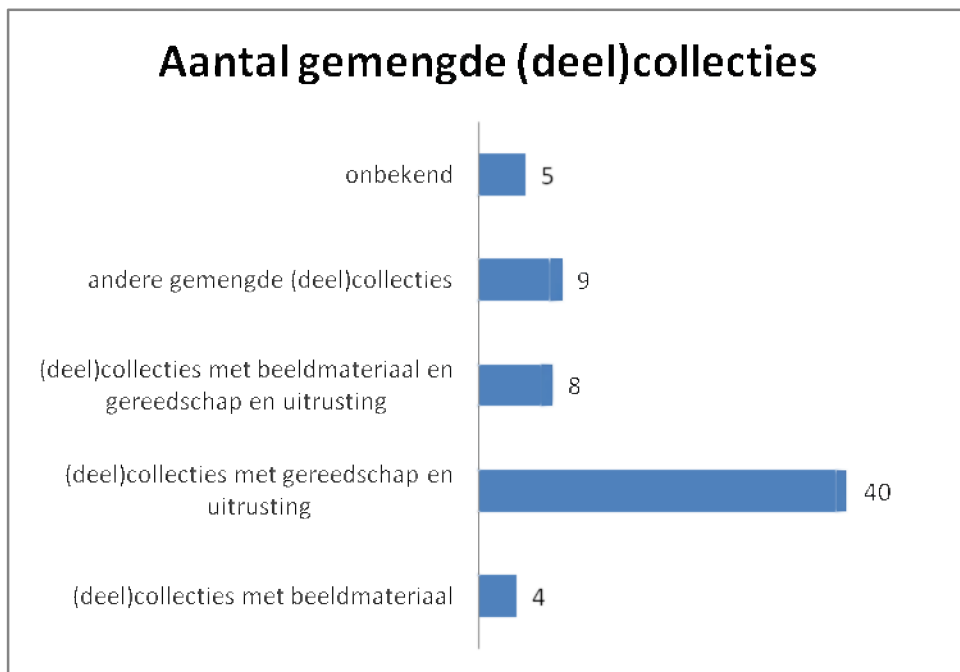
Grafiek 16. Aantal (deel)collecties voorwerpen per AAT-topcategorie

De meeste (deel)collecties die onder te brengen zijn in één topcategorie vallen onder de noemer gereedschap en uitrusting: 40 van de 166, dat is 24%. Van de gemengde collecties bevat het merendeel ook gereedschap en uitrusting, namelijk 48 van de 66, dus in 73%. Dat betekent dat in totaal in 88 (deel)collecties gereedschap en uitrusting voorkomt, dat is in 53% van alle (deel)collecties. Een andere categorie die veel voorkomt is beeldmateriaal. Dit komt voor in 29 (deel)collecties (17%) en in 4 gemengde (deel)collecties (6%). In totaal komt beeldmateriaal voor in 19% van alle

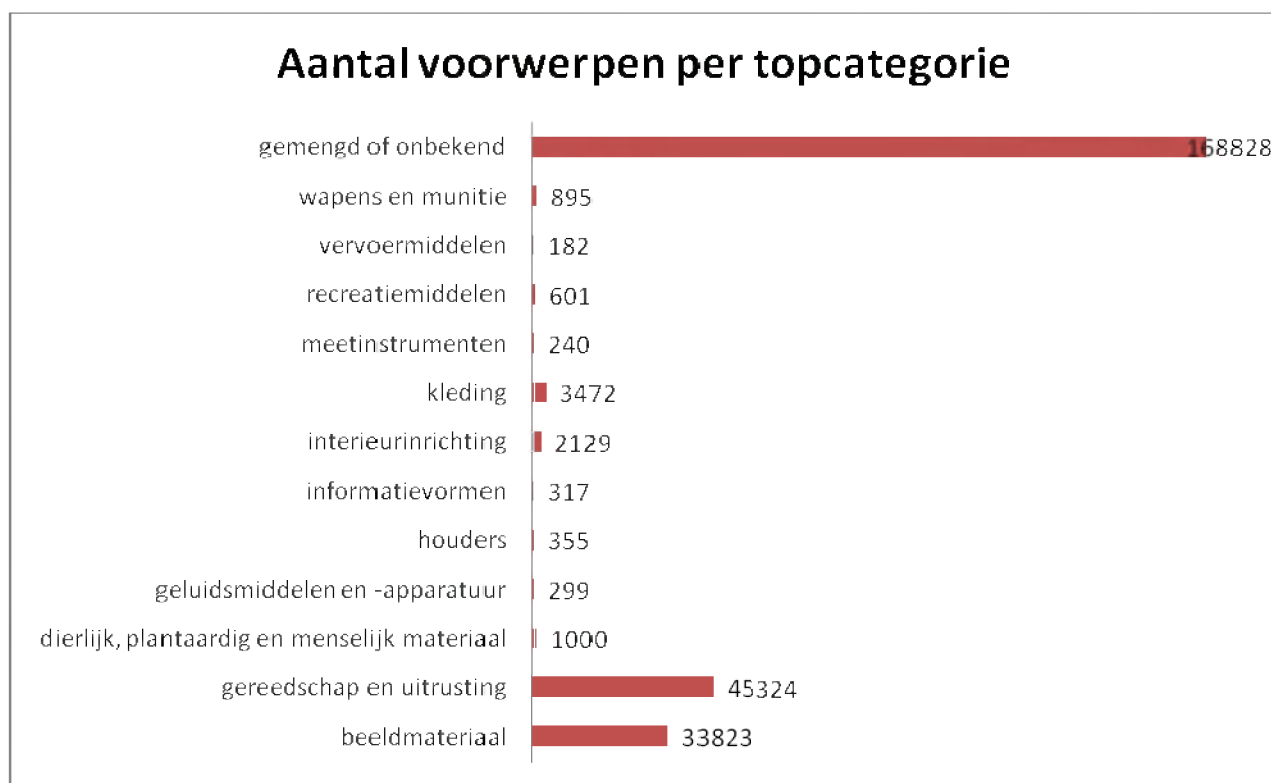
(deel)collecties. Interieurinrichting komt qua aantal (deel)collecties als derde: in 7 (deel)collecties en in 23 gemengde (deel)collecties. In totaal komt het in 18% van de (deel)collecties voor.

Grafiek 17. Aantal gemengde (deel)collecties

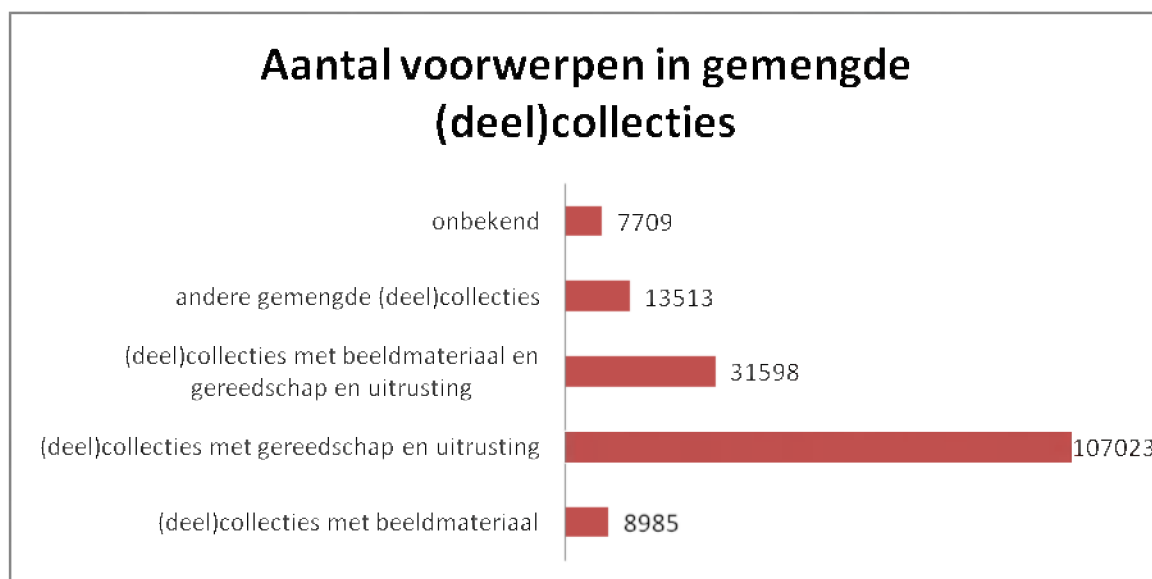
Omdat de omvang van de (deel)collecties zo uiteen loopt, zeggen deze cijfers op zichzelf nog niet veel. Een betere indicatie is omvang op objectniveau. Daaruit blijkt dat de (deel)collecties die enkel gereedschap en uitrusting bevatten het omvangrijkst zijn, maar vrijwel in het niet vallen bij de gemengde collecties.

Grafiek 18. Aantal voorwerpen per topcategorie

In de gemengde (deel)collecties komt gereedschap en uitrusting alweer het meest voor. Het is niet bekend hoe de verdeling per topcategorie in elke (deel)collectie is, maar op grond van de overige gegevens mag aangenomen worden dat gereedschap en uitrusting hiervan het grootste aandeel heeft, gevolgd door beeldmateriaal. Onderstaande onderverdeling van de gemengde collecties bevestigt dat.

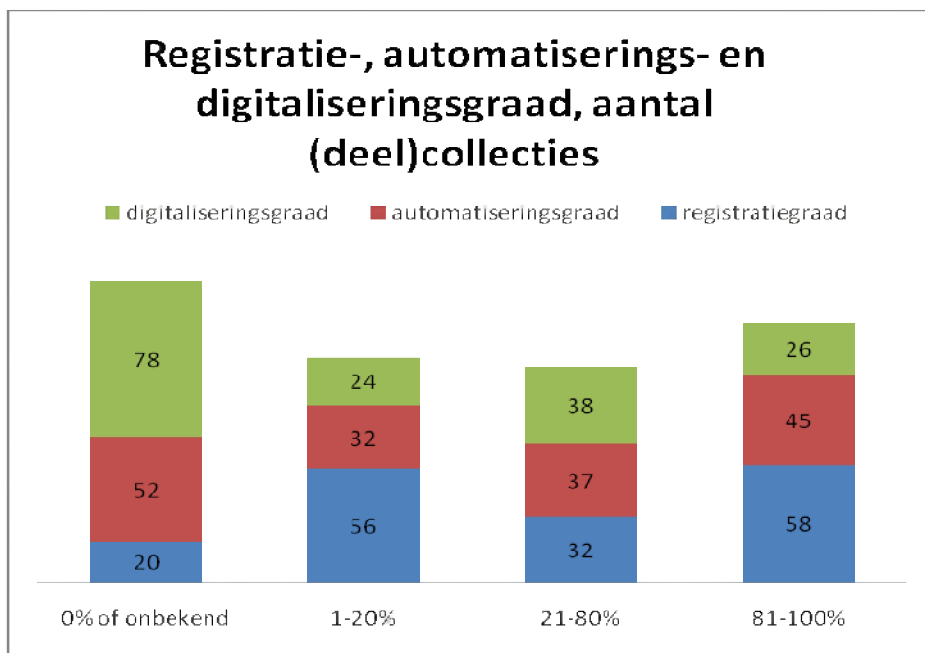
Grafiek 19. Aantal voorwerpen in gemengde (deel)collecties

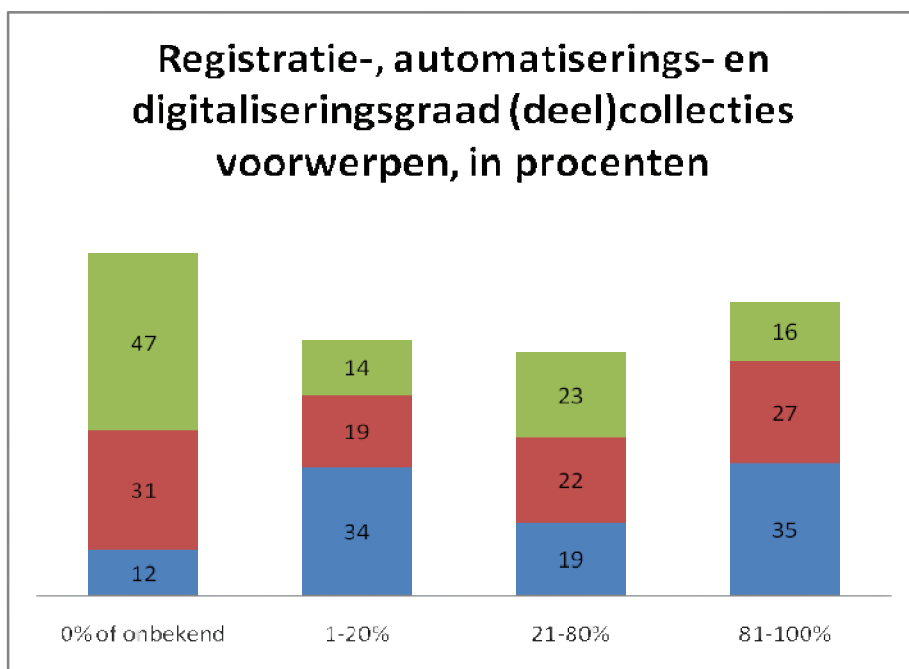
4.4.1.3. REGISTRATIE

Om in te schatten hoe de situatie rond behoud en beheer van het roerende erfgoed is, is het belangrijk te weten hoe het staat met registratie van de (deel)collecties. Registratie is immers de basis van alle andere activiteiten in een museum.

Grafiek 20. Registratie-, automatiserings- en digitaliseringsgraad van (deel)collecties voorwerpen

Grafiek 21. Procentuele registratie-, automatiserings- en digitaliseringsgraad van (deel)collecties voorwerpen

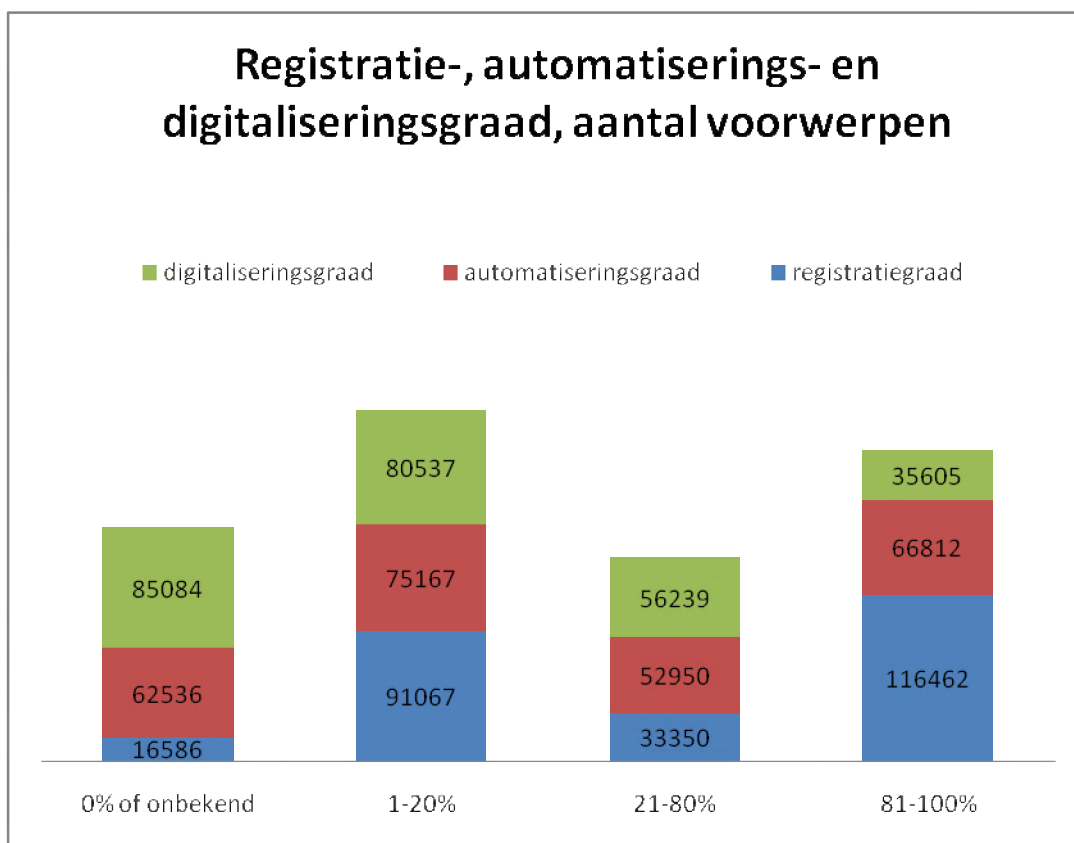

Hieruit blijkt dat ongeveer 1/3 van de (deel)collecties geheel geregistreerd is, iets minder dan 1/3 geregistreerd is in een of ander computerprogramma en slechts een klein deel – minder dan 1/5 –

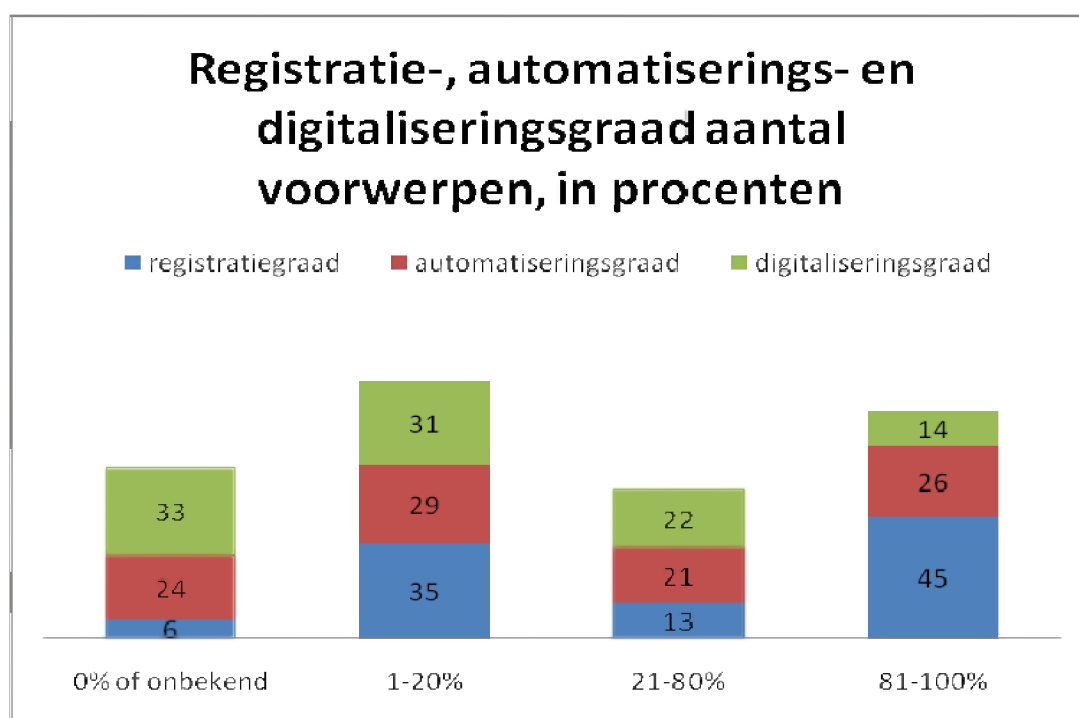
gedigitaliseerd is, dat wil zeggen digitaal gefotografeerd. Op veel plaatsen wordt wel aan registratie en automatisering gewerkt, maar dat werk is nog lang niet af. Ook deze cijfers moeten weer met de nodige omzichtigheid bekeken worden, de vraag naar registratie werd nogal eens niet ingevuld.

Bekijken we het aantal geregistreerde voorwerpen, dan verandert het beeld iets. Het aantal voorwerpen dat (bijna) volledig is geregistreerd ligt dan hoger en het aantal nauwelijks geregistreerde voorwerpen eveneens.

Grafiek 22. Registratie-, automatiserings- en digitaliseringsgraad per object

Grafiek 23. Procentuele registratie-, automatiserings- en digitaliseringsgraad van objecten

Zelfs als deze situatie niet geheel representatief is voor alle instellingen, betekent dit nog dat er nog veel werk te doen is op het vlak van registratie.

4.4.1.4. GROOTTE VAN DE OBJECTEN

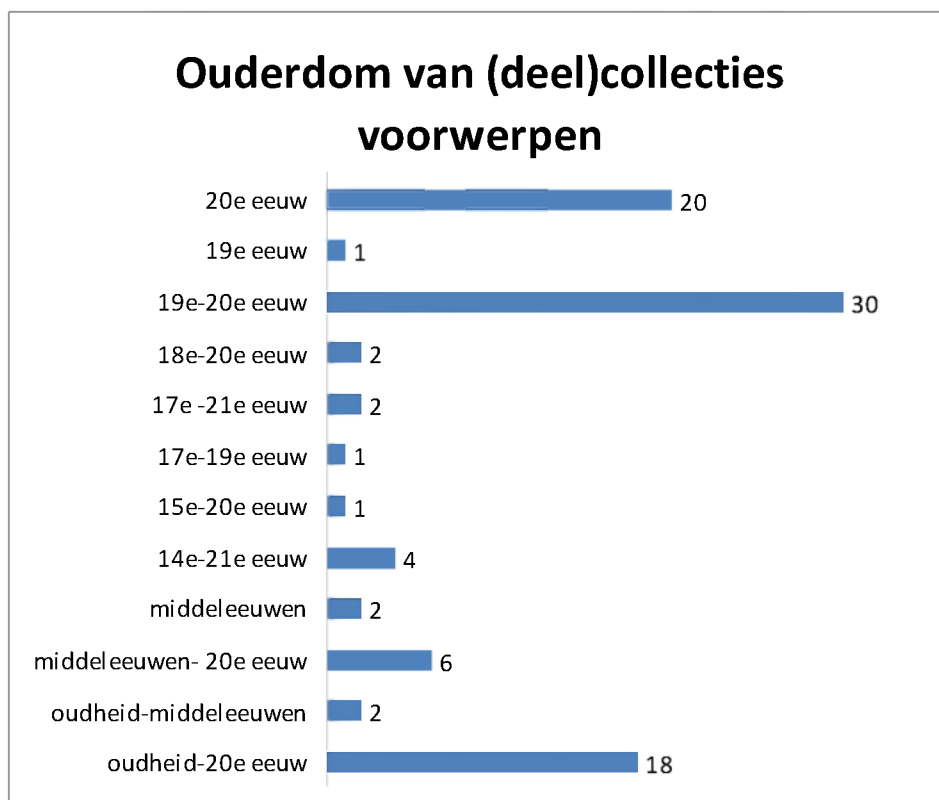
Om een inschatting te kunnen maken van de omvang van eventuele depots, is de collectiebeheerders gevraagd de grootte aan te geven van het grootste en het kleinste voorwerp in de collectie en de gemiddelde grootte van voorwerpen. Dit bleek een lastig te beantwoorden vraag. Voor een deel is het probleem terug te voeren op gebrekkige registratie. Daarbij lopen de formaten van voorwerpen zo uiteen, dat het gemiddelde berekenen heel moeilijk is. De formaten lopen uiteen van 1 cm², 1 cm³ of een doorsnede van 5 mm tot landbouwmachines van 7 tot 10 meter lang, 2 tot 3 meter hoog en 2,5 tot 3 meter breed. Van een aantal (deel)collecties is het duidelijk dat de voorwerpen erin zeer omvangrijk zijn. Dit geldt vooral voor (landbouw)machines.

4.4.1.5. OUDERDOM

Bij elke deelcollectie is gevraagd de ouderdom ervan aan te geven. Deze verschaft informatie over de eventuele kwetsbaarheid van objecten. Ook om allerlei andere redenen die met beschrijving en waardering van objecten en deelcollecties te maken hebben is het belangrijk te weten hoe oud een object is, maar in daarop gaan we hier verder niet in.

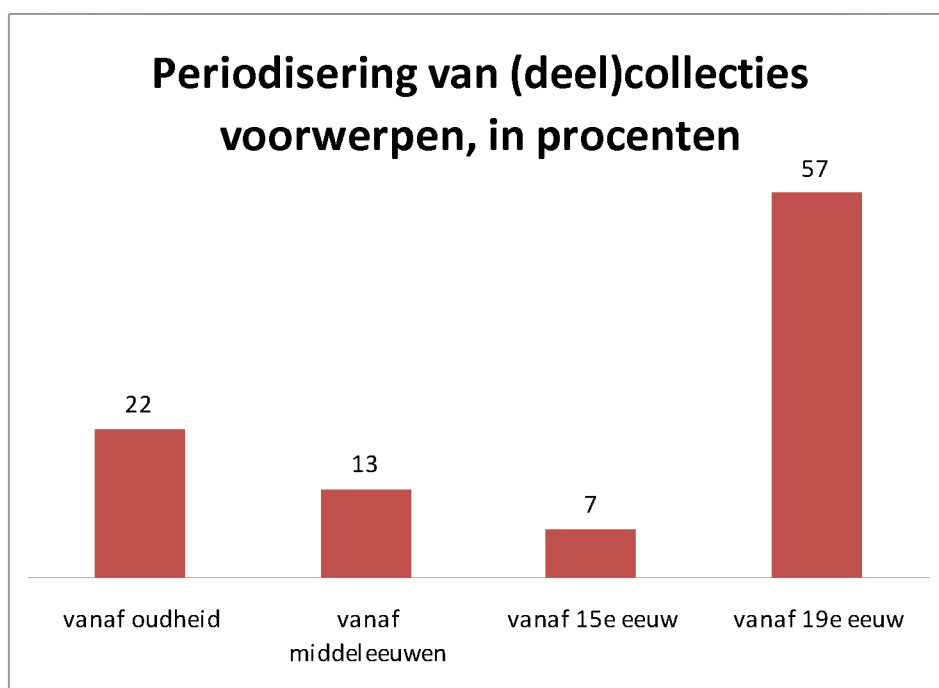
Van 89 van de 166 geregistreerde (deel)collecties (54%) is de ouderdom aangegeven, zij het vaak in heel ruime termen.

Grafiek 24. Ouderdom van (deel)collecties voorwerpen

Als deze categorieën gegroepeerd worden en procentuele aandeel ervan op het geheel berekend wordt, is de uitkomst als volgt.

Grafiek 25. Percentage (deel)collecties per periode

Met de nodige slagen om de arm, kan geconcludeerd worden dat de meerderheid van de (deel)collecties van redelijk recente datum is.

4.5. Private verzamelingen

Hoewel private verzamelingen geen onderdeel vormden van het onderzoek, kwam in de focusgroepen en in gesprekken met erfgoedbeheerders regelmatig naar voren dat er aandacht zou moeten zijn voor private collecties. Voor musea zijn private collecties soms een bron voor aanvulling van de museale collectie. Als een museum een private collectie verwerft, ontbreekt momenteel vaak de ruimte om deze tijdelijk op te slaan, te inventariseren en een definitieve bestemming te geven. Private verzamelaars lenen ook wel materiaal uit aan musea.

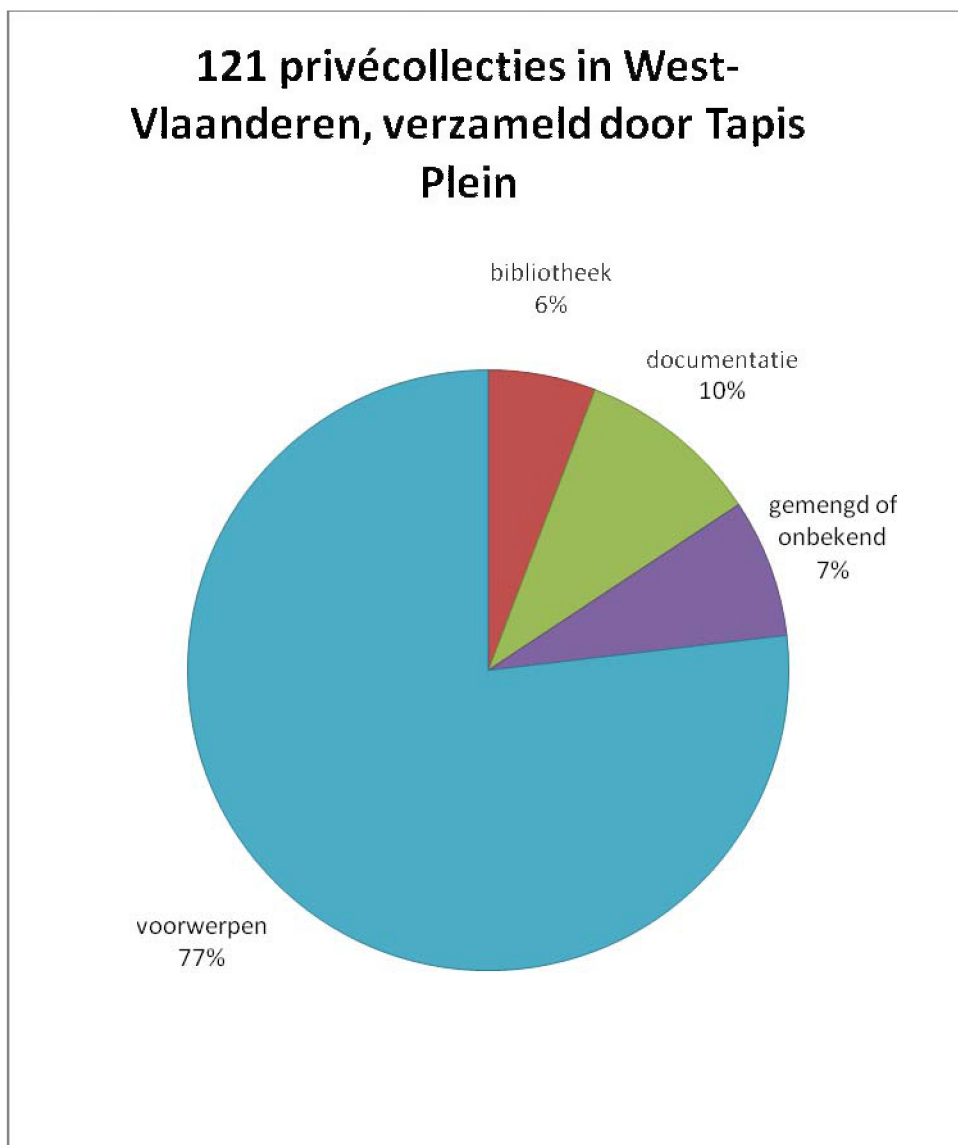
Er bestaat een grijze zone van private collecties, die soms voor publiek toegankelijk zijn of die de eigenaars publiek toegankelijk zouden willen maken. Zo bestaan er heemkundige kringen met een collectie, die niet of nauwelijks aan publiek getoond wordt of kan worden. Er bevindt zich heel wat erfgoed in kloosters en religieuze instellingen, dat privé-bezit is. Het wezenlijke onderscheid tussen private verzamelingen en musea is de publieke functie: een museum heeft een opdracht voor een publiek, voor erfgoedgemeenschappen, een private verzameling heeft dat per definitie niet. Private verzamelingen zijn net als oudere museumverzamelingen een spiegel van de eigen tijd en van persoonlijke voorkeuren. Tegenwoordig is er een verschuiving in museale collecties merkbaar van de collectie als doel tot de collectie als middel om publiek te bereiken en een rol te spelen in de (erfgoed)gemeenschap⁸⁶, waardoor musea juist verder af komen te staan in de verzamelpolitiek van private verzamelaars.

Anderzijds, als erfgoed - materiaal dat bewaard wordt met het oog op de toekomst, dat een rol speelt in de (erfgoed)gemeenschap - wordt gemaakt door 'gewone' mensen en niet door professionals, is het verschijnsel 'verzamelen' interessant. Er bestaat ook een wisselwerking tussen private verzamelaars en musea. Denk maar aan de verzamelaars van militaria, waar musea gewijd aan de Eerste Wereldoorlog nauwe banden mee onderhouden.

Het is heel moeilijk zicht te krijgen op private verzamelingen. Soms willen verzamelaars niet met hun collectie in de openbaarheid treden. Vaak opereren verzamelaars in een eigen circuit, dat los staat van de museale netwerken. Uit het oogpunt van democratisering van erfgoedproductie en verzamelen als cultuur van alledag heeft Tapis Plein vzw een project uitgevoerd rond verzamelen, *Vlaanderen verzamelt*. In het kader daarvan zijn private verzamelingen geïnventariseerd. Van eigenaars die daartoe toestemming gaven, staat de verzameling vermeld op internet (www.vlaanderenverzamelt.be). Tapis Plein vond in West-Vlaanderen 93 verzamelingen van objecten, variërend van eendjes en frisdrankblikjes tot brillen, militaria en mineralen.

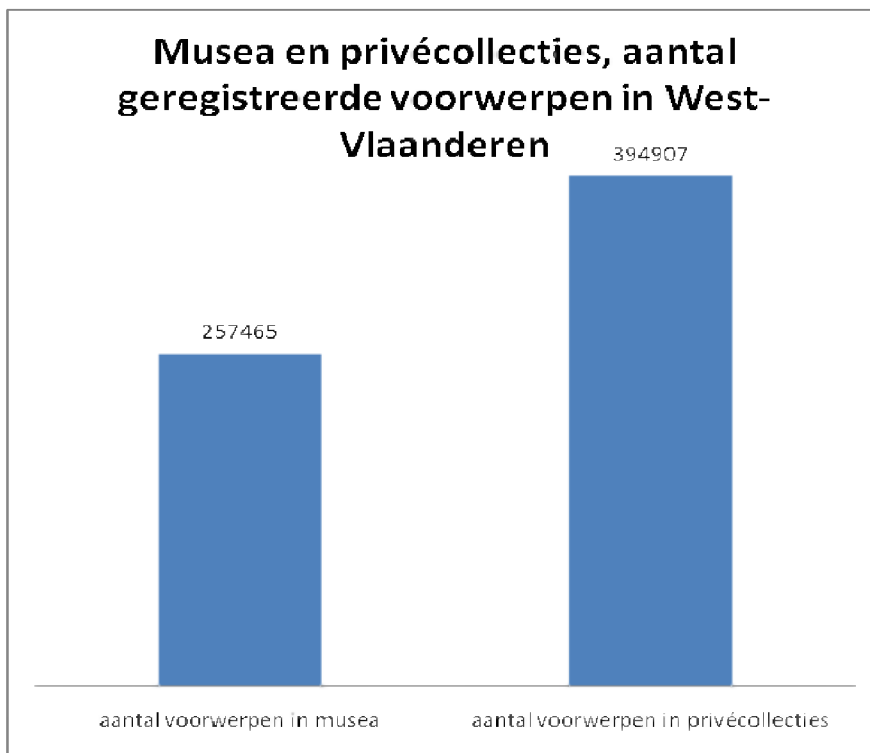
⁸⁶ WEIL, S.E., 'Collecting then, collecting today : what's the difference?' in : Anderson, G., *Reinventing the Museum*, p. 284-291

Grafiek 26. Privécollecties in West-Vlaanderen

De omvang van deze private collecties is groot, hierin bevinden zich in totaal meer voorwerpen dan in de onderzochte musea, zoals blijkt uit grafiek 27.

Grafiek 27. Aantal voorwerpen in musea en in privécollecties

Het is niet aan te geven hoeveel private verzamelingen er in totaal zijn en hoe omvangrijk ze zijn. Ze worden voor een regionaal depotbeleid pas interessant als ze publiek kunnen worden, via verwerving door een museum, bruiklenen of andere vormen van openbaarmaking.

4.6. Religieus erfgoed

Het behoorde ook niet tot de opdracht de toestand van het erfgoed van kerken, kloosters en religieuze instellingen te registreren. Kloosters en religieuze instellingen (bijvoorbeeld scholen) zijn private instellingen. Kerkfabrieken, die de goederen van de parochie beheren, zijn publiekrechtelijke instellingen.

Bij het beheer van religieus erfgoed doen zich dezelfde verschijnselen voor als in musea: het moet geregistreerd, zorgvuldig behandeld en in de juiste omstandigheden bewaard worden. Over het algemeen zijn deze taken toebedeeld aan vrijwilligers, die daarvoor vrijwel niet op ondersteuning kunnen rekenen. De erfgoedcel Brugge heeft een medewerker voor religieus erfgoed. Op landelijk niveau is er het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur, dat advies verleent.

De behoefte aan een depot voor religieus erfgoed is dus niet onderzocht. Toch is het bekend dat kloosters in hoog tempo gesloten worden. Voor de goederen van het kloosters moet dan een andere bestemming gezocht worden, via herbestemming naar een andere religieuze instelling of een museum. Parochies kampen met gebrek aan vrijwilligers die zorg kunnen dragen voor het erfgoed⁸⁷.

In het uiterste geval worden parochies opgeheven en moet er ook voor deze goederen (die een publiekrechtelijk statuut hebben) een andere bestemming gezocht worden.

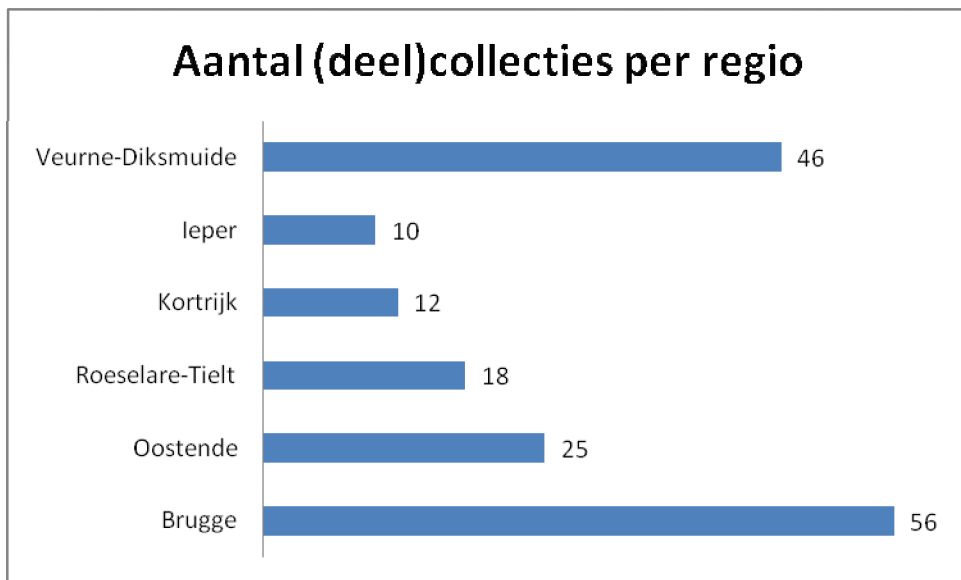
Het CRKC vervult nu de rol van adviseur, depotbeheerder en bemiddelaar bij herbestemming via een online databank (www.ckrk.be) maar is onvoldoende uitgerust om deze rol voor elke instelling te spelen.

⁸⁷ Mondelinge communicatie Jan Klinckaert, directeur CRKC.

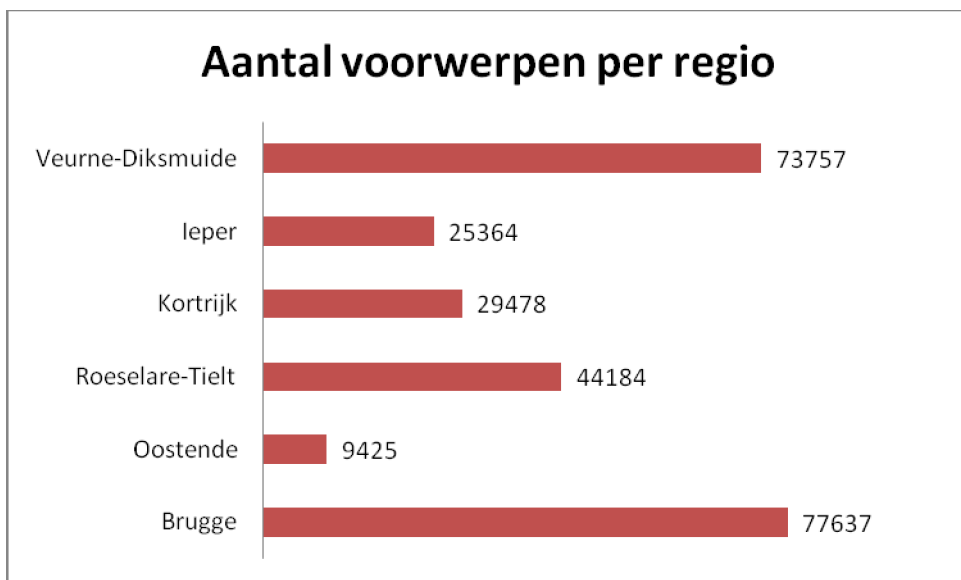
4.7. Per regio

Voor een regionale depotwerking is het van belang te weten hoeveel erfgoed er ongeveer in de regio in publiek toegankelijke instellingen bewaard wordt.

Grafiek 28. aantal (deel)collecties per regio

Grafiek 29. Aantal voorwerpen per regio

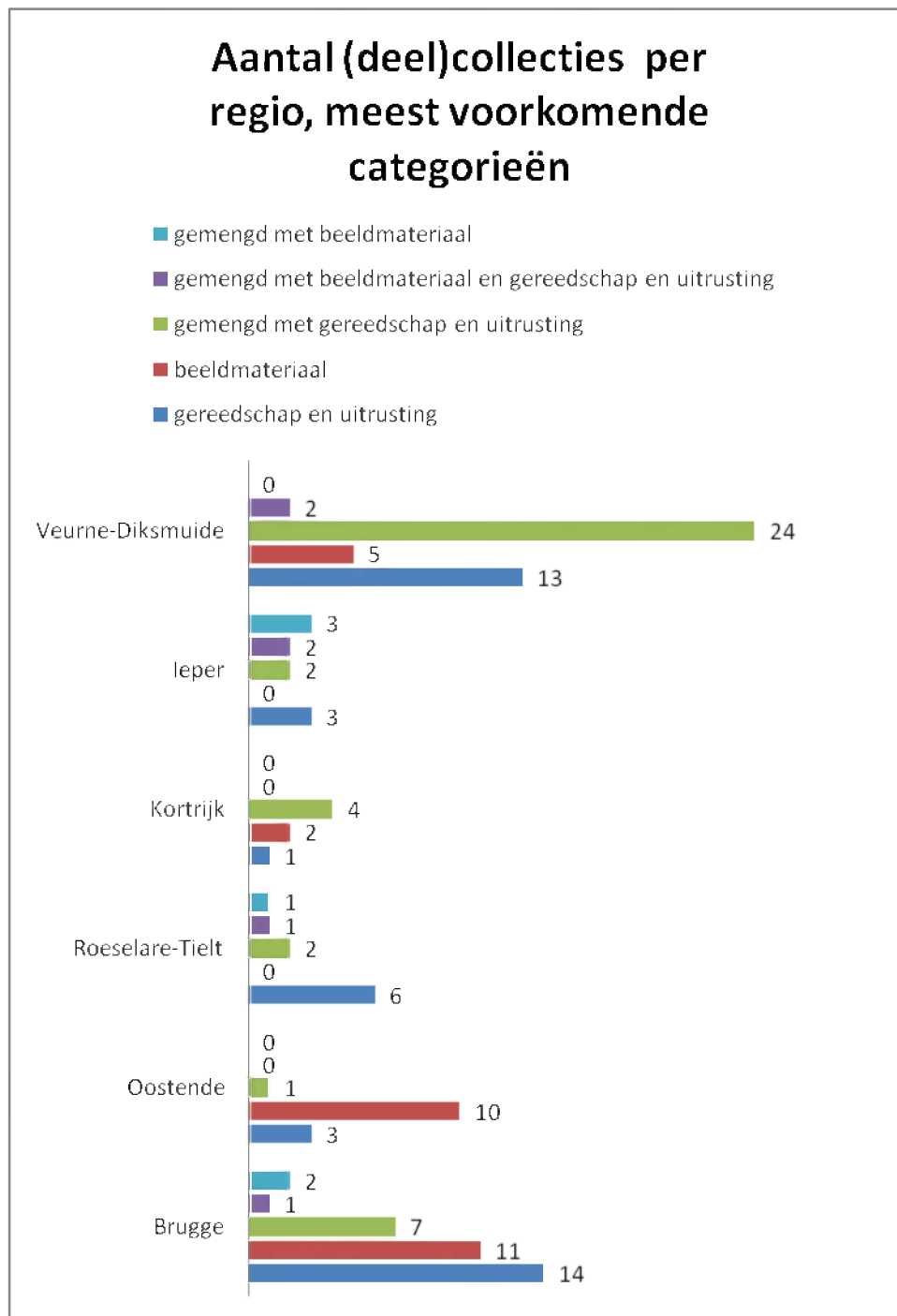

De opvallende cijfers voor Veurne-Diksmuide zijn voor een groot deel (meer dan de helft van de getelde voorwerpen) afkomstig van Openluchtmuseum Bachten de Kupe in Izenberge, met de meest omvangrijke collectie die aangetroffen is in de hele provincie. Op zichzelf geeft dit al aan dat het beheer van een dergelijke collectie problematisch is, tenzij er een schare personeel en geld beschikbaar is, wat niet het geval is.

De regio Brugge heeft de meeste (deel)collecties en voorwerpen, hetgeen een weerspiegeling is van de grote concentratie van musea in Brugge.

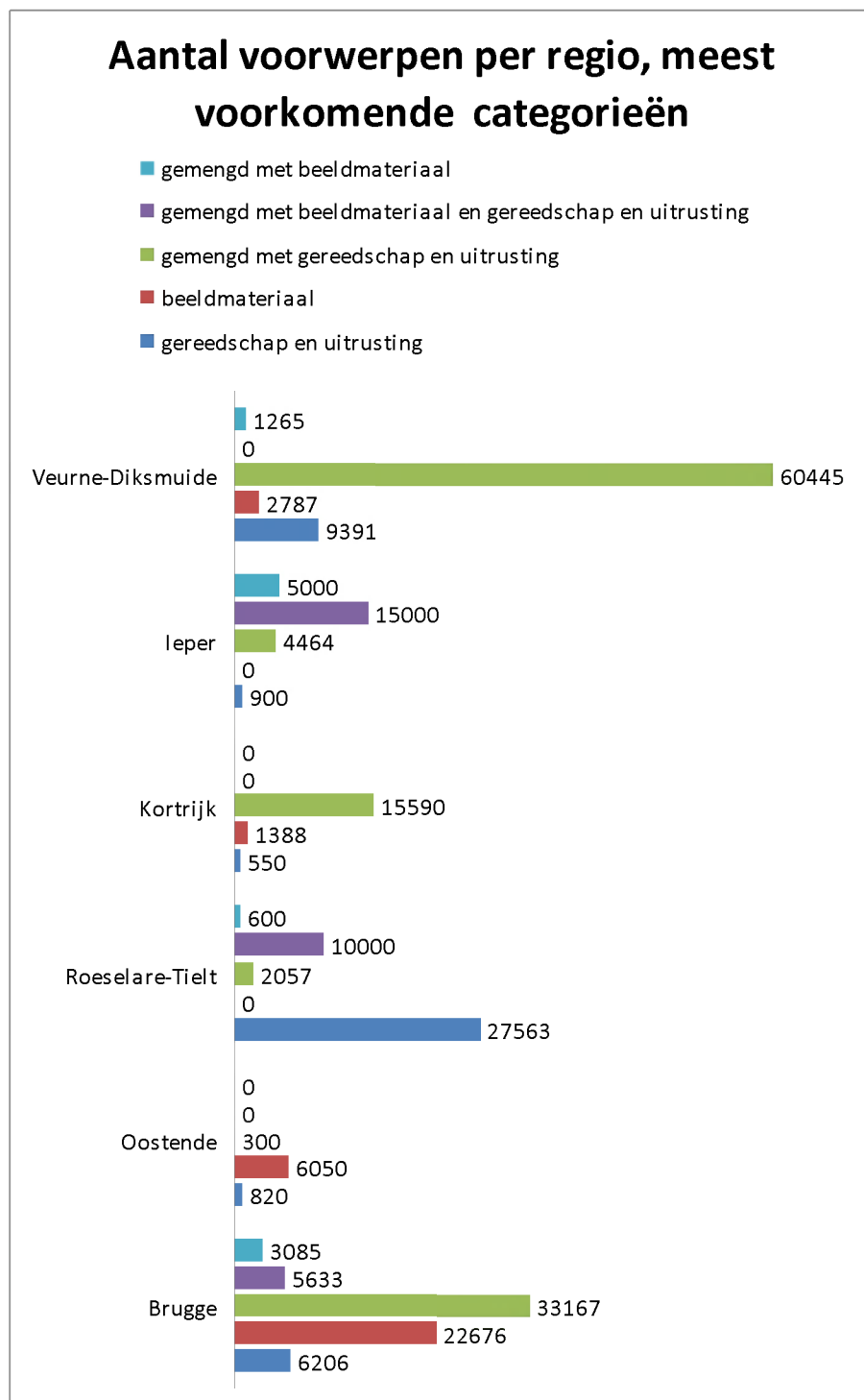
Een verdeling van de meest voorkomende categorieën voorwerpen per regio bevestigt deze vaststellingen. De regio Veurne-Diksmuide is weer de uitschieter wat betreft gereedschap en uitrusting en dat is voornamelijk terug te voeren op Openluchtmuseum Bachten de Kupe. De omvangrijke (deel)collecties beeldmateriaal in Brugge en Oostende zijn te verklaren door de aanwezigheid van kunstmusea. Verder zijn de regionale verschillen niet zo groot.

Grafiek 30. Meest voorkomende topcategorieën voorwerpen per regio, aantal (deel)collecties

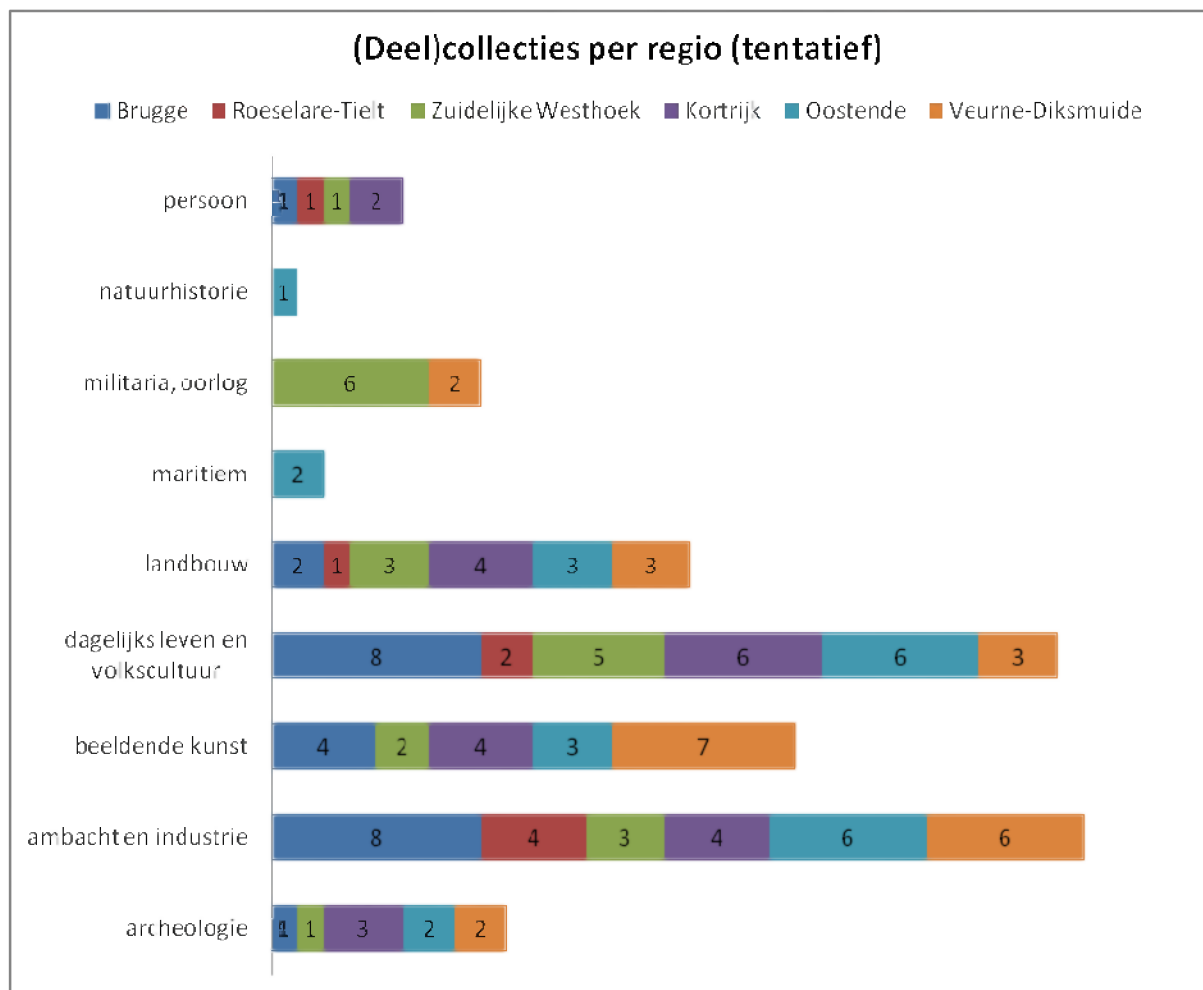
Een onderverdeling naar aantallen voorwerpen geeft nog een iets ander beeld: daar steekt de regio Brugge (voornamelijk de stad Brugge) met kop en schouders boven de rest uit qua aantallen kunstvoorwerpen (beeldmateriaal). De concentratie van gereedschap en uitrusting in de regio Roeselare-Tielt valt op, die voornamelijk is terug te voeren op de Stedelijke Musea Izegem. Het is dus duidelijk dat de aanwezigheid van een of enkele musea met een uitgebreide specifieke collectie een stempel drukt op de aard van het bewaarde erfgoed in een regio.

Grafiek 31. Meest voorkomende topcategorieën voorwerpen per regio, aantal voorwerpen

Op basis van de aard van de (deel)collecties en de missie of invalshoek van het museum zelf, kan nog een andere regionale, meer thematische indeling gemaakt worden. Deze indeling is globaal, maar geeft toch een idee van een aantal thema's per regio.

Grafiek 31. Thematische indeling van musea per regio

Met deze indeling kan een nadere onderverdeling gemaakt worden van de zeer ruime categorie gereedschap en uitrusting in ambacht en nijverheid, landbouw en dagelijks leven. Ook archeologische collecties, die veelal vallen onder de topcategorieën gereedschap en uitrusting en bouw materiaal, zijn zo beter zichtbaar te maken.

4.8. Problematische collecties

Wat uit al deze cijfers niet naar voren komt, zijn collecties die helemaal niet geregistreerd zijn en dat voorlopig ook niet worden, dat zijn vooral archeologische collecties, en collecties die niet meer getoond worden en wachten op een nieuwe bestemming; dat betreft vooral landbouw- en ambachtencollecties.

4.8.1. Archeologische collecties

Archeologische collecties komen, zoals hierboven al aangegeven, in de cijfers als zodanig nauwelijks voor; omdat ze vaak niet geregistreerd zijn – ze zijn veelal een erfenis uit het verleden waarvan

niemand de exacte context meer kent – is hun omvang in vierkante meters aangegeven of in aantal dozen. Daardoor kon hun omvang niet meegeteld worden in de overzichten die in paragraaf 4.4 gegeven zijn. Dergelijke collecties zijn bijvoorbeeld aangetroffen in het Broelmuseum in Kortrijk en Museum 't Schippershof in Menen. Het probleem van 'verweesde' archeologische collecties is landelijk en wordt momenteel in kaart gebracht door een werkgroep van onder andere het VIOE, provinciaal archeologen, erfgoedcellen en museumconsulenten. Een eerste inventarisatie in West-Vlaanderen leverde 25 instellingen op, die archeologische collecties hebben. Daaronder bevinden zich ook de twee intergemeentelijke archeologische diensten en het VIOE, dat een depot heeft in Kortemark.

Archeologische collecties zijn lang niet altijd museale collecties, sommige zijn dat per toeval geworden, omdat ze opgeborgen zijn in een museumdepot. Voor archeologische collecties geldt misschien nog meer dan voor andere objectencollecties dat ze zonder beschrijving en contextinformatie waardeloos zijn. Resultaten van opgravingen zijn onderzoeksmateriaal en nog geen museumcollecties en hoeven ook niet compleet bewaard te worden. Bulk materiaal kan na beschrijving en bestudering voor een deel vernietigd worden, uiteraard na de nodige zorgvuldigheid en archeologische deontologie in acht genomen te hebben (zie hoofdstuk 2). Pas na bestudering kunnen objecten een museale bestemming krijgen.

Dat is echter nog geen oplossing voor de collecties die al lang in depots wachten op onderzoek. Het is geen exclusief West-Vlaamse verschijnsel, maar het hypothekeert wel heel wat depotruimte, zolang er geen beleid is uitgestippeld om een bestemming voor deze collecties te vinden.

4.8.2. Landbouw- en ambachtelijke collecties

Andere problematische collecties zijn enkele landbouw- en ambachtencollecties, die niet meer getoond worden. Daarnaast staan collecties op de nominatie om te verdwijnen, althans in de presentatie sterk gereduceerd te worden. Van de 13 collecties in West-Vlaanderen, die beschreven zijn in de studie *Veldwerk-denkwerk* van het Centrum voor Agrarische Geschiedenis uit 2005 zijn er twee al niet meer voor publiek toegankelijk (landbouwcollectie Bissegem en collectie Jodoigne in Roeselare) en moet de landbouwcollectie in Kemmel binnenkort gedeeltelijk het veld ruimen voor een nieuw bezoekerscentrum.

In deze studie is vastgesteld dat er veel agrarisch en ambachtelijk erfgoed bewaard wordt, maar veel van hetzelfde.⁸⁸ Hiermee is nog een probleem aangeroerd, dat breder is dan deze collecties alleen. Gezien de enorme hoeveelheden gereedschap en uitrusting, die aangetroffen zijn in de provincie, komt de vraag naar voren in hoeverre hier niet 'veel van hetzelfde' tussen zit en of er ook witte vlekken zijn; die vraag is nog niet te beantwoorden, bij gebrek aan registratie en toegankelijkheid daarvan. Bij industriële collecties, zeker als het gaat om machines van uit dezelfde soort fabrieken, die vaak regionaal geconcentreerd waren, speelt dit probleem eveneens. Het wordt nog verzwaaard door de omvang van de stukken, waarvoor grote opslagruimtes nodig zijn. Aan industriële collecties zit nog een ander aspect, namelijk dat veel ervan nog in private handen zijn, maar vroeg of laat aan musea aangeboden zullen worden. Musea zullen zich gezamenlijk daarop moeten voorbereiden. Zij moeten afspreken hoe zij in het aanbod gaan selecteren, om te voorkomen dat zij elk voor zich door opname van deze stukken met beheersproblemen geconfronteerd worden. Een ander probleem is dat er nauwelijks een overzicht bestaat van industriële roerende collecties, zodat selectiecriteria opstellen heel moeilijk wordt⁸⁹.

De problematiek is echter breder dan dat. In de hoofdstukken 5 en 8 komen we hierop terug.

⁸⁸ WOESTENBORGH, B., *Veldwerk, denkwerk*, p. 131.

⁸⁹ JANSSEN, E. en DE RUYSSER, S., *Bewaring van Industrieel erfgoed*, p. 26.

4.9. Besluit

Wat heeft de 'quick scan' opgeleverd?

Deze vraag moet met de nodige reserves beantwoord worden, omdat de conclusies gebaseerd zijn op onvolledige gegevens en daarom op extrapolaties. De bevindingen zijn echter wel met heel wat plaatsbezoeken en in gesprekken met focusgroepen verder onderbouwd.

Hieronder zal de nadruk liggen op de musea en de museale collecties.

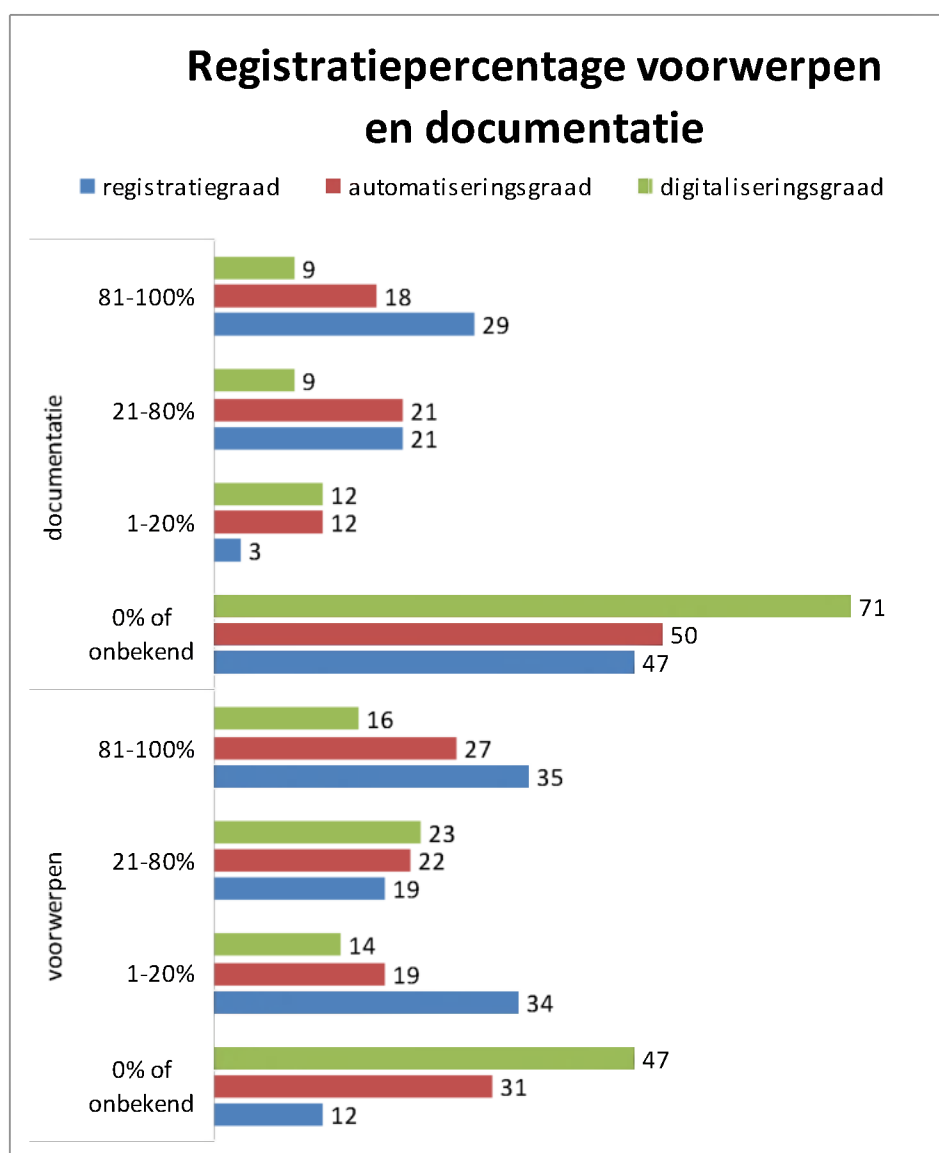
1. Op organisatieniveau

- 61% van de erfgoedinstellingen en 55% van de musea hebben een beleidsplan; collectieplannen zijn er veel minder, evenals calamiteitenplannen. Afstootbeleid staat vrijwel overal de kinderschoenen of bestaat nog niet.
- 27% van het museum personeel en 33% van het archiefpersoneel werkt aan behoud en beheer.
- Instellingen beschikken wel over expertise om hun basis werking uit te voeren, maar specifieke deskundigheid is niet gemeld.
- Minder dan de helft van de instellingen is verzekerd.

2. Op collectieniveau

- De meeste erfgoedinstellingen hebben meer dan een categorie erfgoed in huis. Deze categorieën zijn onderling vaak thematisch verbonden.
- De gemiddelde groei van collecties varieert van 2% (voorwerpen) tot 14% (documentatie). Gekoppeld aan de gemiddelde omvang van de collecties betekent dit dat de absolute groei van 2 tot 36 meter op jaarbasis voor archief, bibliotheek en documentatie. De groei van voorwerpen is gemiddeld jaarlijks 60 stuks bij heemkringen en 228 stuks bij musea.
- Van archiefinstellingen is te weinig bekend via dit onderzoek om er extrapolaties van te maken. De provinciale Archiefdienst volgt de gemeentearchieven op, private archiefinstellingen zijn niet onderzocht.
- Documentair en bibliotheekmateriaal is zeer verspreid en moeilijk te registreren: daar bestaan nog geen duidelijke afspraken over of standaarden voor. De gegevens die voorhanden zijn, zijn onderling niet vergelijkbaar.
- Vanwege de summiere en disparate gegevens kan er geen vergelijking in registratiegraad gemaakt worden tussen alle categorieën. Vergelijking van voorwerpen en documentatie, op basis van de beschikbare gegevens, levert op dat de situatie bij documentatie iets beter is (grafiek 32).

Grafiek 32. Vergelijking van registratiepercentage van voorwerpen en documentatie

- Registratie van voorwerpen is een achilleshiel. Registratie staat aan de basis van vrijwel alle andere (basis)taken en is onontbeerlijk voor een dynamisch collectiebeleid, waar depotwerking een onderdeel van is. Gebrek aan registratie ligt onder andere aan de basis van enkele problematische categorieën roerend erfgoed, zoals archeologische, landbouw- en ambachtencollecties.
- De (deel)collecties voorwerpen zijn voor het merendeel van vrij recente datum (tot 200 jaar oud) en bestaan voor meer dan de helft uit gereedschap en uitrusting.

Hoofdstuk 5

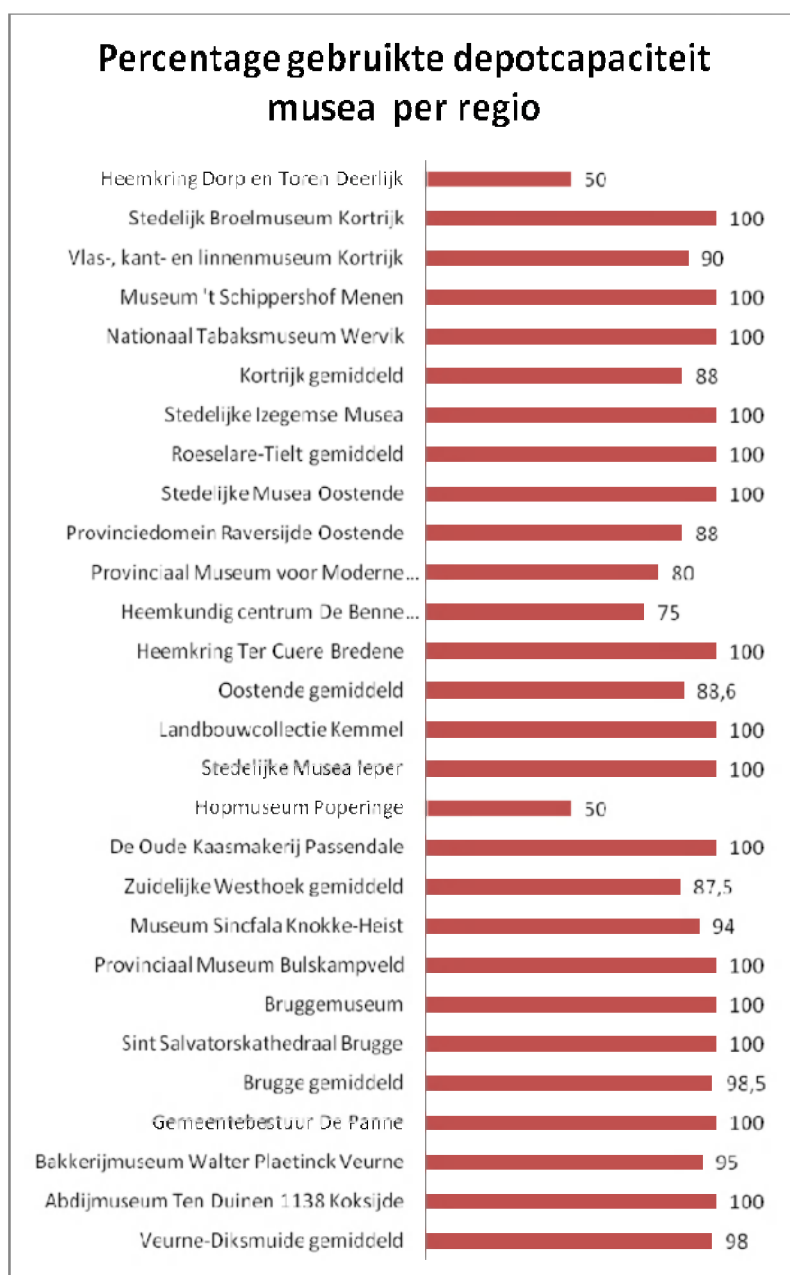
De bestaande depots

5.1. Museumdepots

Via de vragenlijsten, plaatsbezoeken en focusgroepen zijn gegevens verzameld over bestaande depots van musea en archiefinstellingen van steden en gemeenten.

Op basis van de vragenlijsten komt het volgende beeld naar voren wat betreft benutting van capaciteit van depots.

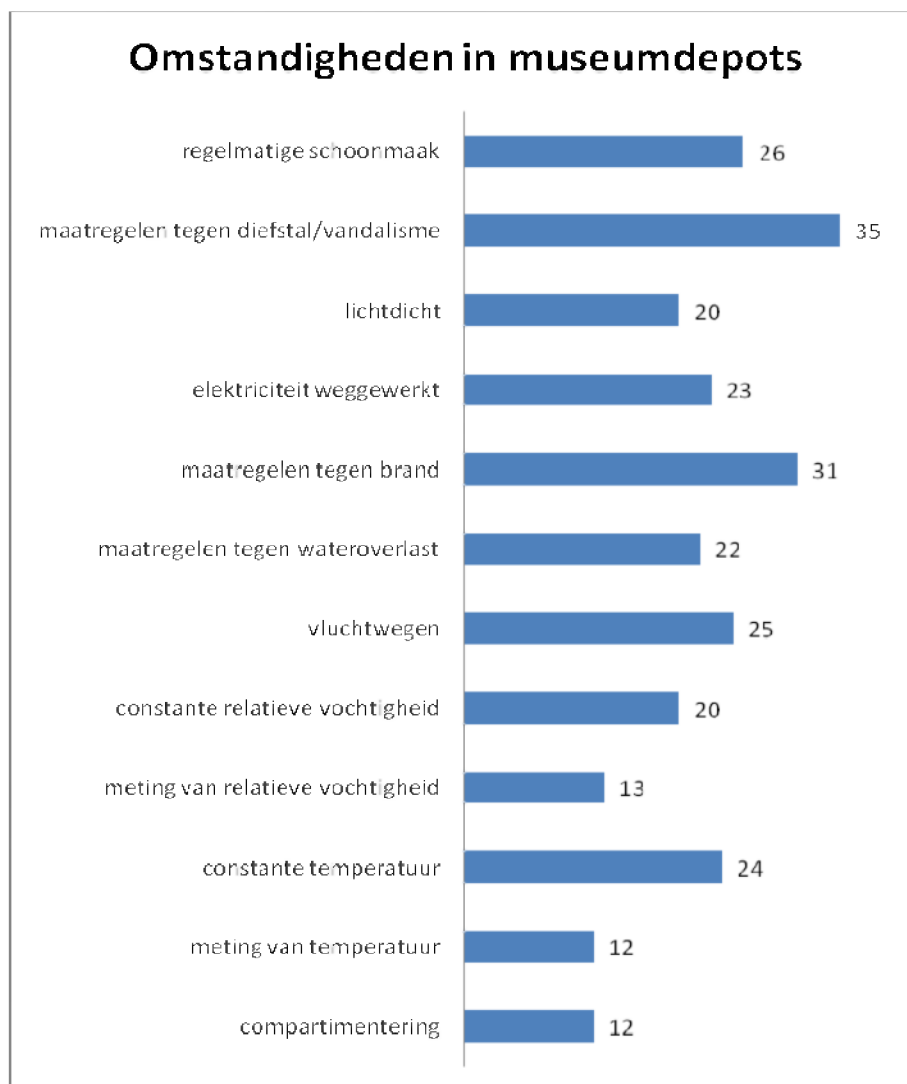
Grafiek 33. Gebruikte depotcapaciteit in musea, in procenten

De gemiddelde benutting van deze depots is 92%.

Van 58 depotruimtes in 28 instellingen zijn gegevens verstrekt over de faciliteiten in de depotruimtes.

Grafiek 34. Omstandigheden in museumdepots

Er is geen enkel depot waarin alle maatregelen voor een verantwoorde bewaring genomen zijn. Er zijn wel een aantal goed uitgeruste depots aangetroffen, maar zelfs daar waar de situatie redelijk in orde is, zijn er soms problemen, zoals ruimtegebrek. Uit een gestandaardiseerde vragenlijst komen niet alle kenmerken en kenpunten naar voren, het is daarom belangrijk hier melding te maken van de opmerkingen die bij de vragenlijst gemaakt zijn, van informatie uit de focusgroepen en van plaatsbezoeken.

5.1.1. De museumdepots nader bekeken

De kenmerken van depots, die niet in cijfers en grafieken zijn uit te drukken, zijn de volgende:

- De depots zijn verspreid over verschillende gebouwen.
 - 12 instellingen gaven aan dat het depot zich in meer dan een gebouw bevindt. Dit hoeft niet problematisch te zijn, bijvoorbeeld wanneer de instelling ook presentaties heeft in verschillende gebouwen. Verschillende gebouwen kunnen wel inefficiëntie in de hand werken, zeker als de voorwerpen niet echt logisch bijeengehouden kunnen

worden. Het probleem van verschillende gebouwen doet zich onder andere voor in instellingen die grote objecten hebben, waarvoor een speciale loods nodig is, die op het eigen terrein niet beschikbaar is.

- Ruimtes die als depot dienen zijn eigenlijk niet geschikt daarvoor (gangen, ruimtes in oude gebouwen).
 - Dit is voor bewaring al een groter probleem. Bij 5 instellingen is het depot of een deel van de depots niet geschikt om er voorwerpen in te bewaren.
 - Het gebruik van ongeschikte ruimtes impliceert ook slechte bewaaromstandigheden: vochtig, licht, temperatuurschommelingen.
- De depots staan overvol
 - Deze vaststelling blijkt niet uit de cijfers, maar wel bij plaatsbezoeken. De depots die voor 100% vol zitten, zijn vaak eigenlijk voor 120% vol. De instellingen woekeren met ruimte en moeten creatieve oplossingen bedenken. Dit is vooral het geval in de grote instellingen, zoals de Stedelijke Musea van Brugge, Leper en Kortrijk.
- De depotruimte moet op korte termijn worden ontruimd.
 - Dit probleem doet zich voor in Oostende, waar de collectie van de Stedelijke Musea en een deel van de collectie van het Oostends Historisch Museum De Plate in het oude postgebouw van Oostende ondergebracht zijn. Binnenkort krijgt dit gebouw een andere bestemming waardoor er voor de collecties elders onderdak moet gevonden worden. Op het moment van het plaatsbezoek in maart 2008 werd mee gedeeld dat de stedelijke collectie zou verhuizen naar het PMMK. Voor de collectie van De Plate was er nog geen oplossing.

Daarnaast zijn sommige musea meer depot dan tentoonstelling, dat wil zeggen dat (vrijwel) alle voorwerpen in de publieksopstelling staan.

Vaak komen meer problemen in een instelling voor en accumuleren ze daardoor. Daarom is een aantal instellingen nu al op zoek naar oplossingen.

Op basis van de ingevulde vragenlijsten, de focusgroepen en de plaatsbezoeken kan het volgende overzicht gemaakt worden van de depotsituatie in diverse museale instellingen en objectencollecties.

Overzicht van de depotsituatie in musea en van objectencollecties per regio

Brugge

Instelling	Depot verspreid over diverse gebouwen	Conditie van depot	Depot (deels) ongeschikt voor functie	Depot moet ontruimd worden	Behoeft aan meer, betere of nieuwe depotruimte	Werkt zelf aan oplossing	opmerkingen
Stedelijke Musea Brugge	Ja, elke museum of museumlocatie heeft depots in het eigen gebouw, vaak verspreid over verschillende ruimtes.	goed	Depots in allerlei ruimtes. Te weinig efficiënt; te weinig plaats		ja	ja	Depots zijn zeer verspreid en te klein, de musea Brugge zoeken daarom oplossingen. De Pakhuizen worden verbouwd als depotruimte voor niet kwetsbare materialen. Er komt een nieuw depot voor kunstwerken van het Groeningemuseum
Provinciaal Museum Bulskampveld	Ja, dat wil zeggen enkele depotruimtes voor niet meer tentoongesteld materiaal en een (buiten)expositie van alle overige materiaal, dat zeer dicht opeen staat.	redelijk	Depots zijn zeer vol en geen echte depotruimtes (zolder, schuren)		ja		
Sint Salvatorskathedraal Brugge	Nee	goed					

Stad Torhout, kunstcollectie			ja			Eventueel via GINTER	
Stad Torhout, landbouwcollectie			ja				Collectie die niet meer getoond wordt.
Stad Torhout, aardewerkcollectie							Plannen voor een museum
Sincfala Knokke Heist	Ja, verschillende ruimten in1) oud schoolgebouw (kelder, gelijkvloers, niveau 1 en zolder), 2) nieuwe museumvleugel (niveau 1 en zolder) en 3) op site losstaand gebouw als depot ingericht	Schoolgebouw museum					
Stad Blankenberge, kunst- en kaasstolpencollectie		Redelijk, conditie wordt verbeterd					
Zuivelmuseum Blankenberge							Geen problemen gemeld.

Oostende

Instelling	Depot verspreid over diverse gebouwen	Conditie van depot	Depot (deels) ongeschikt voor functie	Depot moet ontruimd worden	Behoefte aan meer, betere of nieuwe depotruimte	Werk zelf aan oplossing	opmerkingen
Stedelijk Museum Oostende	ja			ja	ja	Ja, collectie zou verhuizen naar depot PMMK	
Provinciaal Museum voor Moderne Kunst Oostende		goed			ja	Ja,	Depot wordt in 2008 verder uitgebreid op kelderverdieping, maar gebrek aan ruimte en circulatie (en dus bereikbaarheid) blijft.
Provinciaal Domein Raversijde	Ja, één in het museumgebouw (archeologica) en één in bunker (militaria)	goed					Wil op vlak van bewaring archeologica samenwerken met andere musea en archeologische diensten
Oostends Historisch Museum De Plate	Ja, verschillende ruimten in museumgebouw: gelijkvloers, niveau 1 (4 kamers voor verschillende materialen), niveau 2 (voor niet brandbaar materiaal)	Slecht tot redelijk		ja	ja	Ja, maar met moeite	Het museum heeft een deel van de collectie in het oude postgebouw liggen (eigendom van de stad), dat ontruimd moet worden. Men hoopt een oplossing te vinden in Oostende zelf. Door deze onduidelijkheden heeft het museum nog geen visie op mogelijke depotinvullingen.

Roeselare-Tielt

Instelling	Depot verspreid over diverse gebouwen	Conditie van depot	Depot (deels) ongeschikt voor functie	Depot moet ontruimd worden	Behoefte aan meer, betere of nieuwe depotruimte	Werk zelf aan oplossing	opmerkingen
National Wielermuseum Roeselare	Ja	redelijk		deels	ja	Ja, eventueel stadsdepot	Depot in buitengebouw van de Technische Dienst van de stad gaat verdwijnen.
Stedelijke Musea Izegem	Ja	goed				ja	Verhuizing naar Epéron d'Or, maar depots daar zullen ook vol zijn.

Veurne-Diksmuide

Instelling	Depot verspreid over diverse gebouwen	Conditie van depot	Depot (deels) ongeschikt voor functie	Depot moet ontruimd worden	Behoeft aan meer, betere of nieuwe depotruimte	Werkt zelf aan oplossing	opmerkingen
Abdijmuseum Ten Duinen 1138 Koksijde		Goed uitgeruste depots in museumgebouw	Ja, een buitendepot		ja	ja	Kapel Ster der Zee zou extra depotruimte kunnen bieden
Gemeente Koksijde, kunstcollectie			ja		ja	ja	Over 2 tot 3 jaar is er een nieuw depot beschikbaar
Bakkerijmuseum Walter Plaetinck Veurne	Ja, maar op hetzelfde terrein	Goed uitgeruste depots			ja		
Gemeentebestuur De Panne, kunstcollecties		goed					
Mout- en Brouwhuis De Snoek Alveringem					ja		
Gemeente Veurne, kunstcollectie			Ja, collectie staat verspreid in het stadhuis onder slechte omstandigheden		ja		
Stad Diksmuide, kunstcollectie					ja		De collectie is overgebleven nar sluiting van het stedelijk museum en strikte selectie.
Stad Diksmuide, diamantcollectie							Bewaaromstandigheden in orde
Nieuwpoort, kunstcollectie					ja		

Zuidelijke Westhoek /CO7

Instelling	Depot verspreid over diverse gebouwen	Conditie van depot	Depot (deels) ongeschikt voor functie	Depot moet ontruimd worden	Behoeft aan meer, betere of nieuwe depotruimte	Werkt zelf aan oplossing	opmerkingen
Stedelijke Musea Ieper	Ja	redelijk	ja		ja	Ja	De stedelijke musea zijn actief op zoek naar een nieuw depot
Hopmuseum Poperinge	Ja	goed					Depot in orde
Stad Poperinge, kunstcollectie			ja		ja	ja	De stad overweegt een depot te bouwen voor het semi-dynamisch archief en de kunstcollectie
Landbouwcollectie Kemmel		redelijk		ja	ja	ja	De landbouwcollectie heeft geen depot, of is zelf een te bezoeken depot. De collectie moet plaats maken voor een nieuw bezoekerscentrum.
Memorial Museum Passchendaele 1917 Zonnebeke	Ja	goed					Depot in orde
Talbot House Poperinge		goed					Depot in orde

Kortrijk

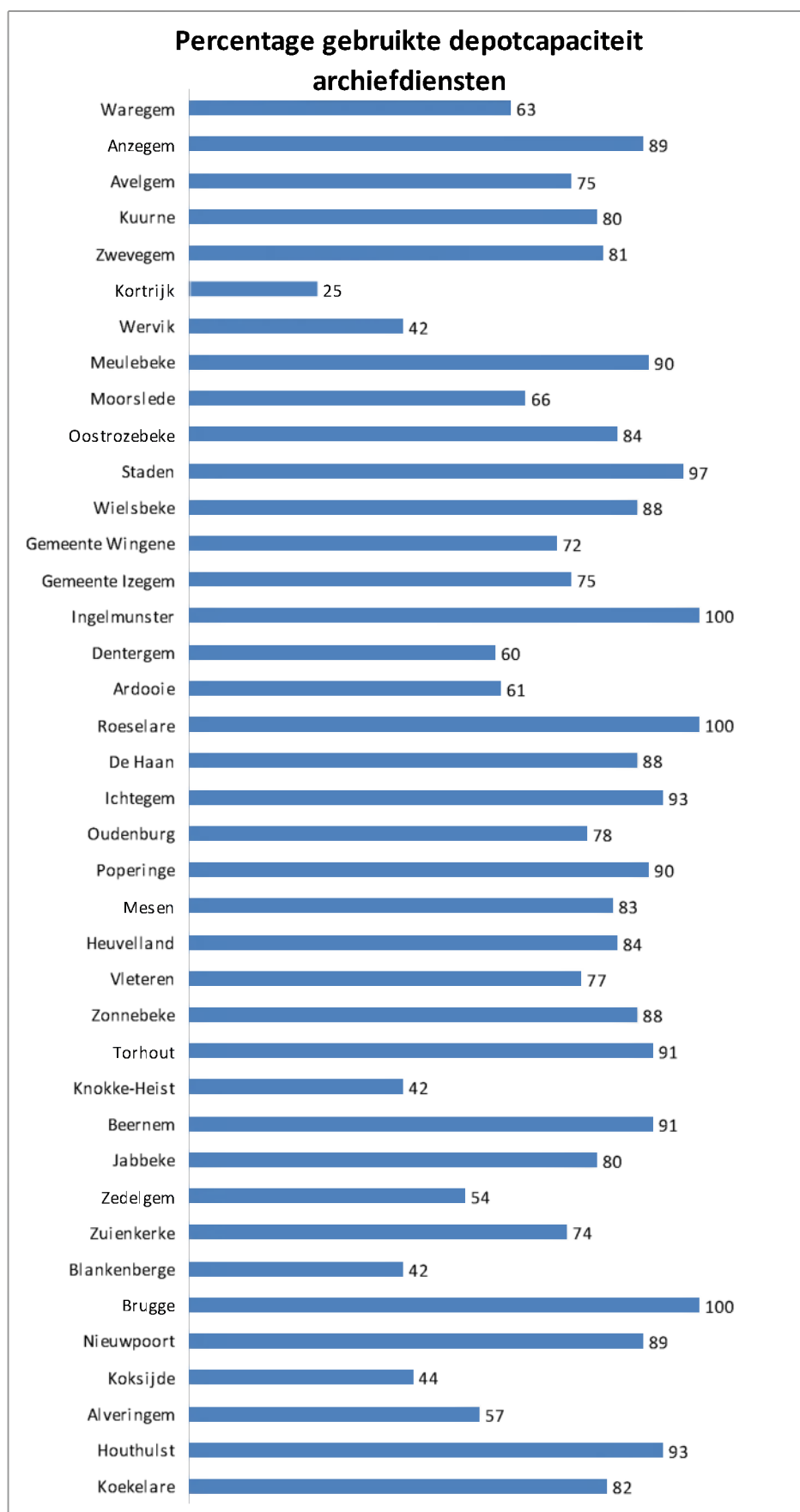
Instelling	Depot verspreid over diverse gebouwen	Conditie van depot	Depot (deels) ongeschikt voor functie	Depot moet ontruimd worden	Behoefte aan meer, betere of nieuwe depotruimte	Werkt zelf aan oplossing	opmerkingen
Stedelijke Musea Kortrijk - Broelmuseum	ja	Redelijk (kantoren Broelmuseum), goed (kooi in stadsarchief)	Ja, elke mogelijke ruimte is in gebruik als depot (gebouw Broelkaai)		ja	Ja, in samenwerking met erfgoedcel	Het museum Kortrijk 1302 heeft geen eigen depot. Een gedeeltelijke ontruiming van de Groeningeabdij moet opgevangen worden binnen de stedelijke musea.
Vlas-, kant- en linnenmuseum Kortrijk	Ja	Redelijk	Moeizame circulatie, veel te kleine ruimtes		ja	Ja, in samenwerking met erfgoedcel	
Nationaal Tabaksmuseum Wervik	Ja	Redelijk	ja		ja		Het Nationaal Tabaksmuseum is op zoek naar uitbreiding van het de depotcapaciteit. Een mogelijkheid bestaat in het overnemen van het gebouw van het Tabakscentrum naast het museum
Museum 't Schippershof Menen	Ja	goed					Depots in orde
Heemkring Dorp en Toren Deerlijk		goed					Depot in orde

Hieruit blijkt dat 19 van de 36 instellingen en/of collecties behoefte hebben aan meer en/of betere depotruimte. De meeste daarvan zijn actief op zoek naar een oplossing. In heel wat instellingen zijn de depots verspreid over verschillende gebouwen.

5.2. Archiefdepots

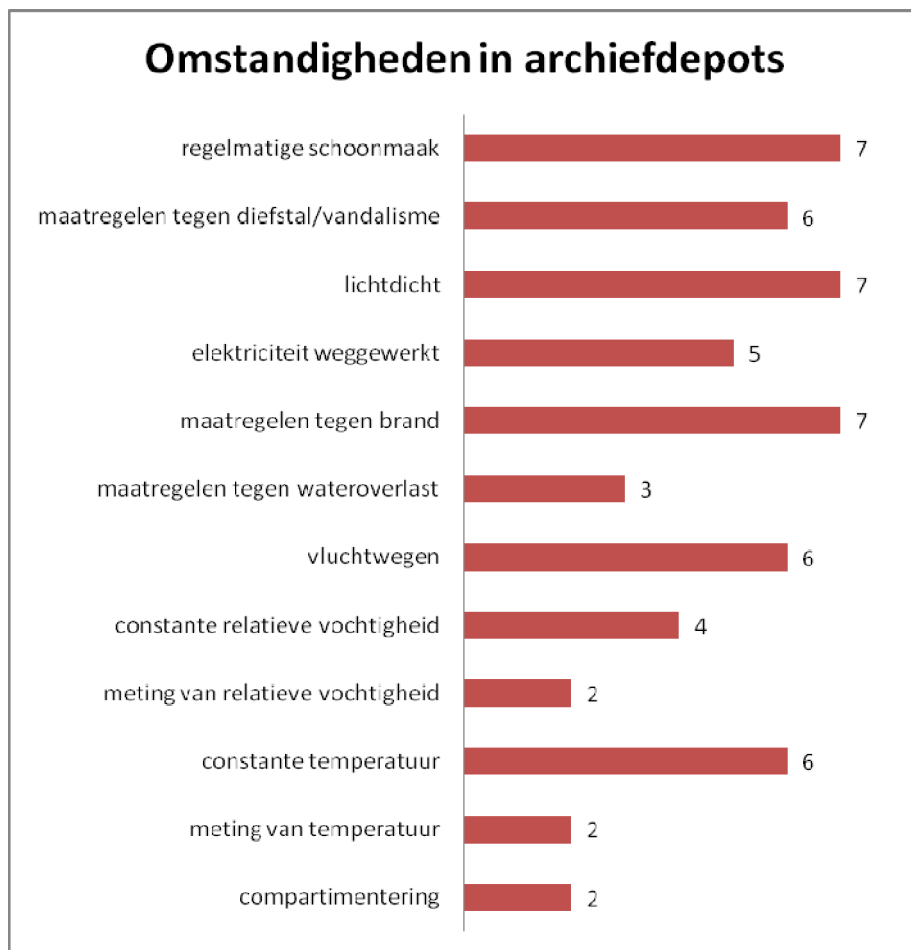
De gegevens over archiefdepots uit het onderzoek zijn aangevuld met gegevens van de provinciale Archiefdienst. Deze zijn verzameld in 2000 en worden jaarlijks aangepast op basis van opgaven van gemeente- en stadsbesturen zelf. Waar besturen verzuimen deze gegevens te leveren, zijn ze niet up-to-date. Dat voorbehoud moet dus gemaakt worden bij onderstaande cijfers: ze weerspiegelen niet voor alle gemeenten de huidige situatie.

Grafiek 33. Gebruikte depotcapaciteit in archieven, in procenten

De gemiddelde benutting van archiefdepots is volgens de beschikbare opgaven 76%.
Op basis van de ingevulde vragenlijsten kan van 9 depotruimtes in 6 instellingen aangeven hoe de bewaaromstandigheden zijn.

Grafiek 36. Omstandigheden in archiefdepots

Op basis van de ingevulde vragenlijsten, de informatie uit de focusgroepen en van de provinciale Archiefdienst kan het volgende overzicht gemaakt worden van de depotsituatie stads- en gemeentearchieven.

Brugge

Instelling	Depot verspreid over diverse gebouwen	Conditie van depot	Depot (deels) ongeschikt voor functie	Depot moet ontruimd worden	Behoeft aan meer, betere of nieuwe depotruimte	Werkt zelf aan oplossing	opmerkingen
Archief stad Brugge					Ja, op termijn	ja	Stadsarchief zoekt zelf naar uitbreiding van depotruimte in de stad.
Archief stad Blankenberge							Depot in orde
Archief gemeente Oostkamp					ja	ja	Er is een nota opgesteld voor nieuwe archiefbewaarplaats in het toekomstig administratief centrum
Archief stad Torhout					ja	Ja, ook voorstander van oplossingen via GINTER	Er is een centraal depot in opbouw
Archief stad Knokke-Heist							Nieuw magazijn in de brandweerkazerne
Archief gemeente Damme	ja						
Archief gemeente Zedelgem							Depot in orde. Nieuw archiefgebouw in Aatrijke. Bedoeling om uit te groeien tot regionaal historisch centrum Overeenkomst om ook archief van kerkfabrieken op te nemen.
Archief gemeente Beernem							Depot in orde

Oostende

Instelling	Depot verspreid over diverse gebouwen	Conditie van depot	Depot (deels) ongeschikt voor functie	Depot moet ontruimd worden	Behoeftte aan meer, betere of nieuwe depotruimte	Werkt zelf aan oplossing	opmerkingen
Archief Gemeente Oudenburg					ja		Kampte in 2004 met plaatsgebrek; was toen voorstander van het samenbrengen van archief en museumcollectie in één bewaarplaats naar het voorbeeld van Tienen.
Archief Gemeente Ichtegem							Depot in orde
Archief Stad Oostende					ja	ja	

Roeselare-Tielt

Instelling	Depot verspreid over diverse gebouwen	Conditie van depot	Depot (deels) ongeschikt voor functie	Depot moet ontruimd worden	Behoefte aan meer, betere of nieuwe depotruimte	Werkt zelf aan oplossing	opmerkingen
Archief Gemeente Wielsbeke							Stond in 2004 niet afkerig tegenover een centrale archiefbewaarplaats in een intergemeentelijk samenwerkingsverband
Archief Stad Roeselare					ja	ja	Stadsarchief zoekt naar groter depot
Archief Stad Tielt							Er wordt een nieuwe depotruimte ingericht in het stadhuis
Archief Gemeente Dentergem					Ja, maar nog geen schoning gebeurd		

Veurne-Diksmuide

Instelling	Depot verspreid over diverse gebouwen	Conditie van depot	Depot (deels) ongeschikt voor functie	Depot moet ontruimd worden	Behoefte aan meer, betere of nieuwe depotruimte	Werkt zelf aan oplossing	opmerkingen
Archief Gemeente Koekelare	Ja, kelder gemeentehuis en zolder van OCMW				ja	ja	plannen voor nieuw archiefgebouw (renovatie van voormalige maalderij) met plaats voor archief, documentatie van De Spaenhiers, van de kerkfabrieken en de muziekacademie.
Archief Gemeente Alveringem	Ja, gemeentehuis en zolder openbare bibliotheek						
Archief Gemeente Koksijde		goed					Depot in orde
Archief Gemeente Lo-Reninge					ja		Plaatsgebrek in gemeentehuis, in 2004 waren er plannen om het gemeentehuis uit te breiden.
Archief Gemeente Kortemark					ja		
Archief Stad Diksmuide					ja	ja	Plannen om de kerk van Kaaskerke in te richten als archiefbewaarplaats, dossier zit vast wegens problematiek financiering.

Zuidelijke Westhoek/CO7

Instelling	Depot verspreid over diverse gebouwen	Conditie van depot	Depot (deels) ongeschikt voor functie	Depot moet ontruimd worden	Behoefte aan meer, betere of nieuwe depotruimte	Werkt zelf aan oplossing	opmerkingen
Archief Stad Poperinge		goed					Archief en bibliotheek in een nieuw gebouw (2006)
Archief Stad Ieper					ja	ja	Nieuw archiefgebouw in aanbouw

Kortrijk

Instelling	Depot verspreid over diverse gebouwen	Conditie van depot	Depot (deels) ongeschikt voor functie	Depot moet ontruimd worden	Behoeft aan meer, betere of nieuwe depotruimte	Werkt zelf aan oplossing	opmerkingen
Archief Stad Kortrijk		goed					Depot in orde, fungeert ook voor stedelijke musea
Archief Gemeente Anzegem					ja		staat open voor intergemeentelijke samenwerking
Archief gemeente Deerlijk							Depot in orde
Archief stad Waregem		goed					Depot in orde. Aparte ruimte wordt gebruikt voor een deel van de collectie kunstwerken en voorwerpen.
Archief stad Harelbeke							Depot in orde. Geen extra ruimte voor bewaring van niet-gemeentearchief Ook ruimte voorzien voor heemkundige kring (bewaring van archief + vergaderruimte)
Archief gemeente Spiere-Helkijn	ja	Deels onvoldoende	Deels (loods)				

Hieruit blijkt dat 13 van de 30 instellingen behoefte hebben aan meer en/of betere depotruimte; 8 daarvan zijn actief op zoek naar een oplossing of werken al aan verbetering.

5.3. Depots van erfgoedbibliotheken en documentatiecentra

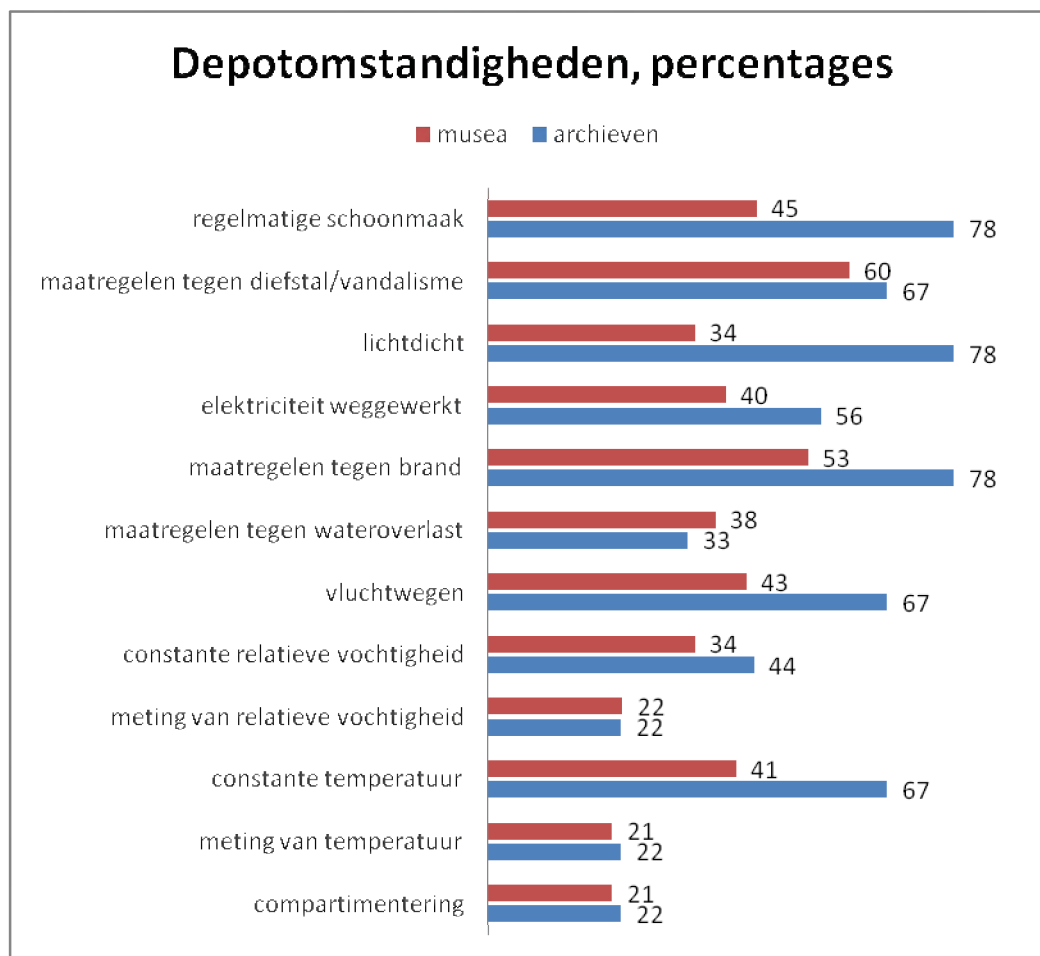
Van erfgoedbibliotheken zijn te weinig gegevens uit het onderzoek naar voren gekomen om er conclusies aan te verbinden. De bibliotheek van Oostende meldt dat de bewaaromstandigheden van de erfgoedcollectie goed zijn, de erfgoedbibliotheek Brugge dat het depot niet de eerste zorg is. De bewaaromstandigheden in heemkundige documentatiecentra zijn niet onderzocht.

5.4. Besluit

De gegevens over depots, hun benuttingsgraad en faciliteiten, zijn nogal verscheiden en moeten met de nodige voorzichtigheid gehanteerd worden. Toch zijn er enkele conclusies te trekken.

- De bezettingsgraad van museumdepots en objectencollecties (voornamelijk gemeentelijke kunstcollecties) is 92%.
- De bezettingsgraad van stedelijke en gemeentelijke archieven is 76%.
- Hoewel er van meer museumdepots dan van archiefdiensten gegevens beschikbaar zijn, levert een vergelijking van de depotfaciliteiten op dat de archieven beter uitgerust zijn dan de musea.

Grafiek 37. Vergelijking van depotomstandigheden in musea en archieven

- 53% van de musea en beheerders van collecties en 43% van de archieven geeft aan behoefte te hebben aan betere depots en/of meer opslagruimte.

Hoofdstuk 6

Wensen, noden en problemen

6.1. Wensen en noden

Naast onderzoek naar de collecties, het collectiebeheer en de situatie van de huidige depots is gevraagd naar noden en wensen van erfgoedbeheerders rond behoud en beheer. Dit is gebeurd via de schriftelijke vragenlijsten, in de focusgroepen en tijdens plaatsbezoeken. Bij deze vragen is er vanuit gegaan dat een regionaal depotbeleid meer is dan het beschikbaar stellen van opbergruimte, maar gepaard zou moeten gaan met dienstverlening en het bevorderen van samenwerking rond behoud en beheer en samenhang in de collecties.

6.1.1. Naar een overkoepelende depotwerking?

De eerste vraag is uiteraard of er behoefte is aan een vorm van overkoepelende werking inzake depots. Via de antwoorden op de vragenlijsten is deze vraag niet goed te beantwoorden, omdat hier enkel de vraag gesteld werd naar voorkeuren voor netwerken. Het niet invullen van de vraag kan niet zomaar geïnterpreteerd worden als geen behoefte hebben aan een extern depot of een overkoepelende werking. Sommige respondenten gaven dat wel zo aan. De belangrijkste informatie hierover is afkomstig uit de focusgroepen.

In de eerste plaats gaven de deelnemers aan de focusgroepen zelf aan dat bij het beantwoorden van de vraag een onderscheid gemaakt moet worden tussen musea, archieven en erfgoedbibliotheken. In de tweede plaats was een algemene bedenking dat een regionale depotwerking niet als neveneffect mag hebben dat gemeenten of organisaties hun verantwoordelijkheid ontlopen. Elke instelling moet de verantwoordelijkheid over zijn collectie blijven behouden. Tenslotte was een algemene opvatting dat depots in geen geval de laatste rustplaats mogen worden voor collecties waar geen enkele bestemming voor is.

6.1.1.1. MUSEA

Het onderbrengen van materiaal elders is voor veel musea niet de eerste nood, wel een gemeenschappelijke depotwerking met expertiseverlening. Er is vooral gebrek aan personeel. Musea hebben een actief depot nodig, waarin regelmatig gewerkt wordt en dat dus dicht bij huis moet zijn. Behoud en beheer zijn taken van elke grotere instelling zelf, die alleen in die instelling zelf uitgevoerd kunnen worden. Structurele ruimtenood van (grotere) instellingen kan niet opgelost worden met regionale depotwerking.

Er zijn wel situaties waarin een extern depot als opslagruimte zinvol is. Dit is het geval voor collecties die niet meer worden gebruikt, maar niet mogen afgestoten worden, bijvoorbeeld schenkingen. In het verleden zijn schenkingen nogal eens kritiekloos aanvaard, bijvoorbeeld door gemeentebesturen. Er is geen tijdelijk opvangnet voor calamiteiten, verhuizingen of andere gevallen, waarin collecties tijdelijk ondergebracht moeten worden. Dat zou zeer wenselijk zijn. Dit zou ook kunnen functioneren voor private collecties, die plotseling beschikbaar komen voor musea en direct ergens opgenomen moeten worden, voor ze een definitieve bestemming krijgen. Een bijzondere categorie in de private collecties, die in musea opgenomen zouden kunnen worden en waarvoor externe depots dienst zouden kunnen doen, vormen machines, die omvangrijk zijn en niet zomaar overal ondergebracht kunnen worden. Voor heemkundige collecties die door opheffing van de heemkring geen bestemming meer hebben, is evenmin een opvangmogelijkheid.

De provincie zou private collecties, die relevant worden geacht voor de provincie, toch kunnen opvangen in een regionaal depot. Dit impliceert een gezamenlijk provinciaal collectiebeleid, waaruit blijkt welke collecties relevant zijn (zie hoofdstuk 2.6.2)⁹⁰.

Heemkringen zijn vaak krap behuist, met als gevolg dat veel van het erfgoed geen goede bestemming krijgt. Vaak is er geen eigen apart depot. De tentoonstellingsruimte fungeert dan als depot. Ondanks de nood is er toch terughoudendheid vast te stellen. Veel van de heemkringen vrezen namelijk dat het erfgoed bij een overdracht hun eigendom niet meer is. Een andere reden voor de terughoudendheid is het lokaal gebonden karakter van het erfgoed, dat niet meer tot zijn recht zou komen in een regionaal geheel. Veel van de heemkringen werken met vrijwilligers, van wie men moeilijk kan verwachten dat ze verre verplaatsingen moeten maken.

Projectarchieven van archeologen vinden nu nergens onderdak (projectarcheologen houden die persoonlijk bij). Uit tijdgebrek worden deze archieven niet onderzocht. Een eerstelijns ontsluiting via een regionaal depot zou nuttig zijn. De problematiek van archeologische collecties komt aan bod in paragraaf 6.2.

6.1.1.2. ARCHIEVEN

Archivarissen die aan de focusgroepen deelnamen vroegen zich af wat de relevantie is van een regionaal depotbeleid voor de archiefsector. De meeste archivaren pleitten voor een eigen aanpak voor de archiefsector. Zij merkten op dat lokale overheden een wettelijke plicht hebben hun archieven naar behoren te bewaren (op basis van de Archiefwet van 1955 en het Gemeentedecreet). Daarbij aansluitend moet het Rijksarchief voorzien in het bewaren van archieven van lokale overheden.

De meeste archiefdiensten bewaren naast statische ook semi-dynamische archieven. Deze laatste worden nog regelmatig opgevraagd door de lokale administratie. Het is dus niet wenselijk dat deze dossiers 'ver' binnen of buiten de gemeente bewaard worden.

De depotwerking voor archieven zal anders van opzet moeten zijn dan die voor bijvoorbeeld museale voorwerpen. Terwijl voor deze laatste voornamelijk een gesloten ruimte voorzien dient te worden zonder grote publiekswerking, is het voor de archieven wenselijk een grotere publiekswerking uit te bouwen. Immers, archieven worden dagelijks geraadpleegd door onderzoekers.

Als er gedacht wordt aan gemeenschappelijke initiatieven, is het aangewezen om na te gaan of een regionale archiefwerking in de vorm van bijvoorbeeld streekarchieven mogelijk is.

Voor publiekrechtelijke archieven bestaan er regels en wetgeving, maar problemen duiken op bij de privaatrechtelijke archieven. Hier kan een gemeenschappelijk (transit)depot misschien wel een oplossing bieden. Maar dan moeten er duidelijke afspraken gemaakt worden tussen lokale en provinciale overheden, het Rijksarchief, de thema-archieven en heemkringen.

6.1.1.3. BIBLIOTHEKEN EN DOCUMENTATIECENTRA

Van de kant van bibliotheken en documentatiecentra was er weinig input in de focusgroepen. Twee erfgoedbibliotheken vulden wel de vragenlijst in. Openbare bibliotheken met een erfgoedcollectie beantwoordden de vraag in de enquête van het streekgericht bibliotheekbeleid uit 2004 over eventuele afstoot naar het fonds West-Vlaanderen van de Provinciale Bibliotheek. Vrijwel alle bibliotheken reageerden hier positief op.

Net zoals archieven hebben bibliotheken en documentatiecentra een andere publieksfunctie dan museale depots. Een regionale oplossing zou moeten inspelen op die publieksfunctie. Er bestaan al netwerken en provinciale instellingen: het streekgericht bibliotheekbeleid en de Provinciale Bibliotheek

⁹⁰ Er bestaan verschillende systemen om de waarde van objecten of deelcollecties aan te geven, per museum en per regio. Beide benaderingen zijn gebruikt in het *Wetenschappelijk Onderzoek Deelcollecties Waasland* (WODE), uitgevoerd in 2007. Er werd per deelcollectie zowel gepeild naar de waarde van een deelcollectie voor het museum (de relatie tot de missie) als naar de waarde voor de regio.

met een Fonds West-Vlaanderen. De grote erfgoedbibliotheek van Brugge geeft aan de voorkeur te geven aan het landelijke netwerk van erfgoedbibliotheeken in oprichting.

6.1.2. Modellen voor een regionale depotwerking

In de vragenlijsten en bij de focusgroepen is gevraagd welk organisatiemodel in een regionaal depotbeleid de voorkeur zou krijgen. De vijf modellen zijn ontleend aan de studie die in Limburg is uitgevoerd in 2003⁹¹:

1. Centraal provinciaal erfgoeddepot

In dit model is er één centraal georganiseerde depotwerking voor alle soorten roerend erfgoed in de provincie.

2. Centrale regionale erfgoeddepots

In dit model zijn er diverse centraal georganiseerde depots voor alle soorten roerend erfgoed in de provincie. De regionale depots functioneren zelfstandig (dus niet in een provinciaal netwerk).

3. Gespecialiseerde regionale erfgoeddepots

Verschillende groepen erfgoedbeheerders werken regionaal samen rond het behoud en beheer van een specifieke erfgoed-, materiaal- of objectsoort. De regionale depots functioneren zelfstandig (dus niet in een provinciaal netwerk).

4. Het aangestuurde netwerk

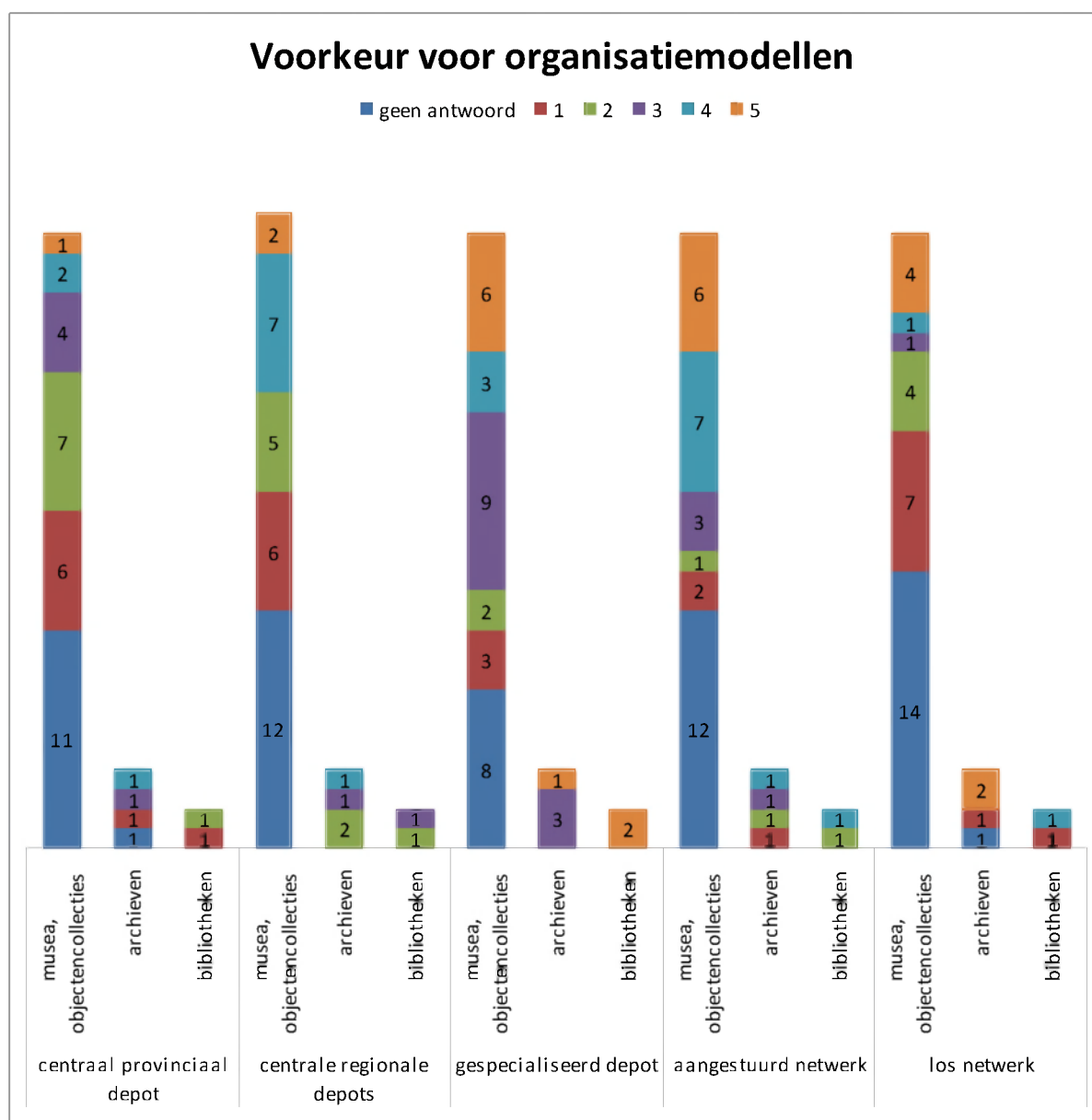
In dit model worden bestaande of nieuw te bouwen depots centraal en structureel gestuurd. De depots kunnen gespecialiseerd zijn, zoals in model 3, of geschikt voor alle soorten materiaal en objecten, zoals in model 2.

5. Het losse netwerk

In dit model wordt eveneens uit gegaan van de bestaande depots, maar de werking wordt niet centraal gestuurd. Ad hoc oplossingen worden gezocht op het moment dat er zich problemen stellen. In de vragenlijsten werd gevraagd een voorkeur aan te geven van 1 tot 5 (1 als laagste, 5 als hoogste waardering) voor elk model. Niet alle instellingen beantwoordden deze vraag, sommige omdat ze aangaven geen behoefte te hebben aan een regionaal depotbeleid, andere om onbekende redenen. Onderstaande tabel geeft de voorkeuren aan, zoals ze in de vragenlijsten naar voren zijn gekomen. In de toelichting werden deze antwoorden soms genuanceerd. Verschillende instellingen gaven aan een voorkeur te hebben voor een aangestuurd netwerk met gespecialiseerde depots. Andere gaven aan dat het organisatiemodel niet zo heel veel uitmaakt, als er maar resultaten boekt worden qua onderzoek en ontsluiting.

⁹¹ DRIESSEN, P., *Wenselijkheids- en haalbaarheidsstudie voor een open, geïntegreerde en integrale depotwerking in Limburg*, zp 2003, p. 128-148.

Grafiek 38. Voorkeur voor organisatiemodellen

In grafiek 38 is waardering 1 de laagste en 5 de hoogste. Hoe groter de bovenste balken, hoe groter de voorkeur voor dat model is. Er is een redelijk grote voorkeur voor het gespecialiseerde depot en het aangestuurde netwerk, gevolgd door centrale regionale depots. Voor een los netwerk of een centraal provinciaal depot is weinig animo.

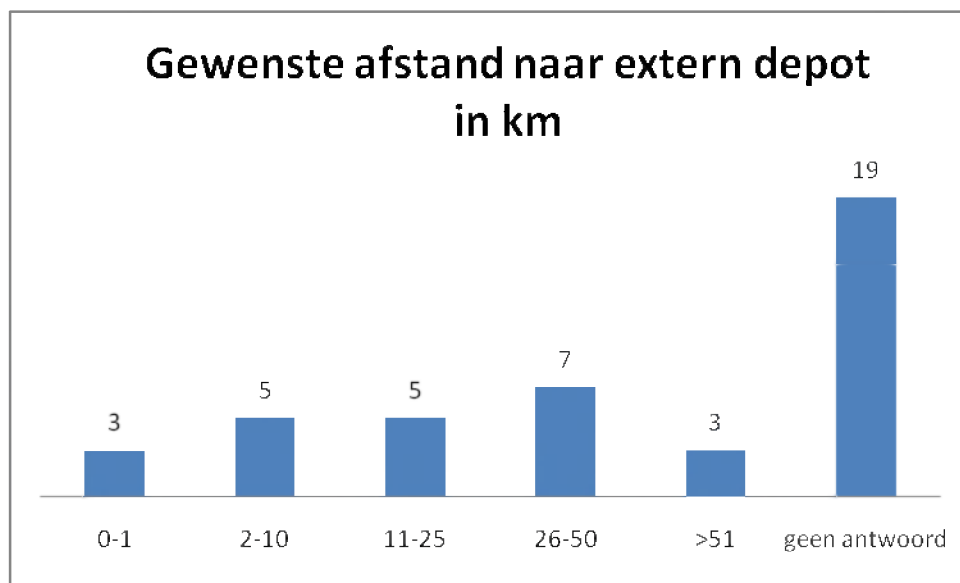
Uit de enquête zelf komt een lichte voorkeur voor gespecialiseerde depots naar voren, gevolgd door het aangestuurde netwerk en centrale regionale depots. Deze modellen sluiten elkaar niet uit, zoals ook bleek uit de besprekingen in de focusgroepen. De meest voorkomende voorkeur in de focusgroepen (waarin voor een deel andere respondenten waren dan bij de vragenlijsten) was er voor een aangestuurd netwerk, waarin de grotere spelers kunnen uitgroeien tot expertisecentra. Een combinatie van een centraal depot en verschillende kleinere in een netwerk is ook mogelijk. Er bestond wel wat reserve bij de term aangestuurd netwerk, omdat dat te veel eenrichtingverkeer zou impliceren. Een interactief netwerk is een betere term. Coördinatie is volgens de respondenten noodzakelijk en moet bij de provincie liggen. Dit sluit aan bij de kerntaak van de provincies, namelijk

het faciliteren van lokale actoren. Bestaande structuren en inspanningen moeten zoveel mogelijk meegenomen worden in een netwerk en een meerwaarde krijgen door impulsen van de provincie. Er zou gewaakt moeten worden voor versnippering van middelen over te veel actoren in het netwerk. Uitsluitend een centraal depot is niet wenselijk.

Welk model ook gekozen wordt, inzet van mensen en middelen vanuit de provincie zijn noodzakelijk. Als de provincie daarin wil investeren, zijn veel instellingen/gemeenten bereid tot samenwerking. Tenslotte was een algemeen gedragen mening dat opslag in een regionaal depot per definitie tijdelijk moet zijn.

Er is ook gevraagd naar de gewenste afstand tot een eventueel depot. Ook hier kan geen antwoord betekenen dat de vraag niet is ingevuld of dat de instelling geen behoefte heeft aan een extern depot.

Grafiek 37. Gewenste afstand naar een extern depot

De instellingen die bereid zijn een grotere afstand af te leggen, zijn meestal instellingen met collecties die een specialistische of gezamenlijke aanpak nodig hebben, zoals archeologische of landbouwcollecties. Dit komt in 6.2. nader aan de orde.

6.1.3. Depotwerking

Bij het voorstellen van depotmodellen is er altijd van uitgegaan dat er een werking aan fysieke depotlocaties vastgekoppeld zou worden. De aard van die werking is in de focusgroepen uitgebreid aan de orde gesteld.

Zoals hierboven al is aangegeven, is voor veel instellingen fysieke ruimte ofwel niet de grootste nood, ofwel een nood die men toch het liefst in de eigen instelling of de eigen stad wil oplossen. Een dienstverlening gekoppeld aan een regionale depotwerking kan wel op algemene bijval rekenen. Het uitgangspunt daarvoor is altijd dat er personeel beschikbaar moet zijn om instellingen te helpen bij registratie en behoud- en beheertaken, een **consulentwerking**. Invulling daarvan kan op verschillende manieren gebeuren: door consulenten in dienst van de provincie en/of door personeel van regionaal erkende musea, die hiervoor een vergoeding ontvangen van de provincie. Daarnaast zou in de regionale depotwerking deskundigheid van landelijke expertisecentra ingezet moeten kunnen worden.

Andere diensten die vanuit regionale depotwerking geleverd kunnen worden zijn:

- Coördinatie van expertise-uitwisseling tussen partners in het netwerk.

- Samenstelling vanuit regionale depotwerking van referentiecollecties.
- Inventarissen van verschillende instellingen digitaal linken.
- Herbestemming van (deel)collecties organiseren.
- Focussen op de typische (historische) elementen van de provincie en thematisch werken.

Voor de werking van de depots zelf werden de volgende voorzieningen noodzakelijk geacht:

- Ruime openingsuren om toegang voor museummedewerkers vlot te laten verlopen.
- Een collectie die in een depot wordt ondergebracht moet verzekerd zijn.
- Elke bewaargeving moet contractueel geregeld worden.

Daarnaast zouden op te nemen collecties of stukken aan de volgende eisen moeten voldoen:

- Alleen geïnterpreteerde stukken kunnen opgenomen worden in een regionaal depot.
- Alleen stukken die perfect in orde zijn, worden opgenomen.

Om te voorkomen dat depots een aanzuigend effect krijgen (er is vrijwel overal plaatsgebrek), is in de focusgroepen gewezen op het belang van selectie en collectieplanning. Een zinvol depotbeleid is pas mogelijk als de waarde van collecties bekend is en er niet te veel gelijkaardige voorwerpen opgeslagen worden. Dat kan pas als de collecties geregistreerd zijn en op grond daarvan vergeleken kunnen worden (zie ook hoofdstuk 2).

Eigenlijk zou sensibilisering rond collectiebeleid (onder andere waardering van collecties) vooraf moeten gaan aan een depotbeleid, maar gezien het tijdgebrek moet dit sensibiliseringsproces tegelijk met het ontwikkelen van een depotbeleid plaatsvinden.

Ook als er nog geen volledige registratie is gebeurd, zijn selectiecriteria voor toelating van stukken of (deel)collecties in een extern depot noodzakelijk. Voor elk opgenomen stuk of (deel)collectie moet er een bestemmingsplan zijn, bijvoorbeeld regelmatige wisseling van stukken voor tentoonstellingen.

Aan opname zonder duidelijke bestemming zou een maximum termijn gesteld moeten worden.

De vraag hoe deze selectiecriteria eruit moeten zien, is niet beantwoord. Ten dele gaat het om selectiecriteria als fysieke toestand en eventuele schade en bovengenoemde eisen als registratie en een bestemming. Daarnaast zijn er vragen gesteld maar nog niet beantwoord over selectie, zoals: moeten er veel dezelfde soorten objecten in de depots opgenomen worden of moet er streng geschied worden? Is de opvang ook bedoeld voor private collecties en zo ja welke? Kunnen kerkfabrieken een beroep doen op de depots en zo ja, op welke voorwaarden?

Deze vragen geven al aan dat regionale depotwerking gerelateerd is aan en invloed heeft op collectiebeleid van instellingen.

6.2. Problematische collecties

In hoofdstuk 4.8 is al gewezen op de problematiek van archeologische en landbouwcollecties. In hoofdstuk 5 is niet specifiek aangegeven hoe de depotsituatie voor deze collecties is, omdat deze gegevens niet te filteren zijn uit de algemene informatie over de depots. Toch is bij plaatsbezoeken gebleken dat deze een groot probleem vormen qua beheer.

Een aantal archeologische collecties ligt in depots, maar nog vrijwel niet onderzocht en zonder echte bestemming. Musea die deze collecties in depot hebben, gaven aan daarvoor de voorkeur te geven aan een specifieke oplossing, via een thematisch depot en samenwerking met gespecialiseerde musea en archeologische diensten. Het Abdijmuseum Ten Duinen 1138 in Koksijde, dat een grote archeologische collectie heeft, voelt veel voor een rol in zo'n thematisch netwerk. Onderzoek van deze collecties (die nu bij gebrek daaraan vrijwel waardeloos zijn) zou een onderdeel moeten zijn van die specifieke depotwerking.

Landbouw- en ambachtelijke werktuigen en machines komen heel veel voor in de provincie. Sommige collecties zijn niet meer toegankelijk, voor andere dreigt dat gevaar. De collecties zijn zo omvangrijk, de stukken vaak zo groot en dus lastig qua bewaring en de problematiek van de collecties zo gelijklopend (onder andere een teruglopende publieke belangstelling), dat een gezamenlijke

thematische aanpak nodig is. De meeste beheerders toonden zich bij plaatsbezoeken voorstanders van een gezamenlijke aanpak en gaven aan een flinke afstand naar een eventueel depot te willen afleggen, als er maar een oplossing komt. Met behulp van centrale depotwerking en samenwerking rond collectievorming en –mobiliteit kunnen deze collecties gestroomlijnd en het beheer ervan generationaliseerd worden.

De problematiek van deze collecties, en die van kerkelijk erfgoed eveneens (zie hoofdstuk 4.7), beperkt zich niet tot de provincie West-Vlaanderen. Uiteraard moet er oog zijn voor de noden in de provincie en moet er in een regionaal depotbeleid aandacht zijn voor de problematische collecties, maar een deel van de problemen zal op landelijk niveau aangepakt moeten worden, omdat een aanpak per provincie versnippering in de hand werkt. In hoofdstuk 10.3 komt dit verder aan de orde.

6.3. Besluit

- Er is brede steun voor een netwerk van depots en met ondersteuning via consulentwerking. De invulling van dat netwerk staat nog open, voor de meeste respondenten staan de eventuele resultaten en vooruitgang in collectiebeheer voorop.
- er moet een streng selectiebeleid komen. Depots mogen geen dumpplaats worden voor tweede garnituur en collecties waar geen bestemming (meer) voor is.
- Aan opslagruimte alleen is minder behoefte, niet zozeer omdat er genoeg ruimte is, wel omdat (vooral grotere) instellingen hun collecties om praktische redenen in de buurt willen hebben en ook tot hun eigen verantwoordelijkheid vinden behoren.
- Een regionaal depotbeleid zou een rol moeten spelen bij stroomlijning van collectiebeleid van instellingen, bijvoorbeeld via centrale registratie en het bevorderen van collectiemobiliteit.
- Regionale depotwerking moet afzonderlijk vorm krijgen voor musea, archieven en bibliotheken.
- Er is een duidelijke behoefte aan tijdelijke opslagruimte.

Hoofdstuk 7

Krachtlijnen van het onderzoek

In de voorgaande drie hoofdstukken (4, 5 en 6) zijn de collecties, de depots, de problemen, wensen en noden van de erfgoedbewaarders in de provincie aan bod gekomen. Omdat de onderzochte instellingen, musea, archieven en bibliotheken, onderling te veel verschillen als organisatie, qua doelstellingen en juridische omkadering, worden ze hier afzonderlijk besproken.

7.1. Musea en publieke objectencollecties

Wat het meest opvalt, is dat er nog zo veel aspecten van collecties **onbekend** zijn. Aan de basis van dat probleem ligt een gebrekkige registratie. Veel instellingen werken hard aan registratie, maar tegelijkertijd signaleren zij een gebrek aan personeel om deze taak naar behoren en in een vlot tempo uit te voeren. Alle instellingen beschikken over basisdeskundigheid, sommige over specifieke expertise, hoewel niet alle deskundigheid gedetecteerd is.

De depots zitten vol tot overvol, met objecten die voor een deel onbekend zijn, want ze zijn niet of summier geregistreerd. Hoewel de nood vrij hoog is, is de bereidheid een depot buiten de eigen instelling te gebruiken klein, omdat veel musea hun depot actief gebruiken en dus willen dat het makkelijk bereikbaar is. Dat is een positief gegeven: zij beschouwen depots niet als laatste rustplaats, maar als schatkamers van waaruit ze de permanente collectie of tijdelijke tentoonstellingen voeden, waar ze onderzoek in doen of laten doen. Een aantal musea is daarom actief op zoek naar een oplossing binnen de eigen stad, vaak wel voor enkele musea samen (Brugge, Kortrijk, Ieper), met een open oog voor noden van andere instellingen in de bredere regio. De beheerders van problematische collecties zijn meer bereid depotoplossingen te zoeken buiten hun eigen instelling.

Veel depots herbergen erfenissen, die in het verleden zonder veel oog voor missie of samenhang aan de collectie zijn toegevoegd en evenmin goed zijn geregistreerd. Voor deze stukken is meestal geen directe bestemming binnen de instelling en moet op termijn een andere bestemming gezocht worden.

Om collecties te beheren en te beheersen is een collectieplan een onmisbaar instrument. Nog maar weinig musea hebben er één, al is de intentie om er één op te stellen bij veel instellingen aanwezig.

Naarmate musea professioneler hun taken aanpakken, worden de spanningsvelden, waar overvolle depots een onderdeel van zijn, duidelijker. Een museum dat zijn basistaken gewetensvol probeert uit te oefenen, ervaart dat er een kritische massa is voor goed behoud en beheer, een maximale omvang van de collectie waarvoor verantwoord behoud en beheer gegarandeerd kan worden. Dat kan betekenen dat goed behoud (financieel) niet haalbaar is voor de gehele collectie. Het museum moet dan keuzes maken, bijvoorbeeld ontzamelen, aan een extern depot toevertrouwen of genoeg nemen met een lager niveau van behoud en beheer. Het benadrukken van kwalitatief hoogstaand behoud en beheer krijgt steeds meer een ethische invulling, namelijk de plicht duurzaam om te gaan met het erfgoed, om het zo goed mogelijk door te kunnen geven aan toekomstige generaties.

De grotere gerichtheid op het publiek in plaats van de collectie zelf (de paradigmawisseling uit hoofdstuk 2) brengt met zich mee dat missies, en daarmee collecties, sneller zullen veranderen en dus niet geheel behouden kunnen worden. Ook dit is (of wordt) een spanningsveld. Voor de toekomst zal de grotere publieksgerichtheid eisen stellen aan collectieontwikkeling (een term die de Nederlandse museoloog Peter van Mensch consequent gebruikt om de dynamiek ervan aan te duiden) en faciliteiten om deze doordacht en in samenwerking met andere instellingen aan te pakken (via ruil, bruiklenen, afspraken over verzamelbeleid en dergelijke). Collectieontwikkeling zal steeds

minder een zaak zijn van individuele instellingen, maar plaats moeten vinden in netwerken⁹². Het regionale depotbeleid kan daar handreikingen voor doen, bijvoorbeeld door collectiemobiliteit te bevorderen, actief te bemiddelen voor herbestemming of centrale (referentie)collecties bijeen te brengen, waaruit instellingen kunnen putten.

Nu is de paradigmawisseling in theorie wel voltrokken, in de praktijk zijn veel musea nog zeer collectiegericht. Hoewel de verwachting is dat musea meer gaan inspelen op maatschappelijke behoeften en hun publieke rol de leidraad laten worden voor hun missie en dus hun collectieontwikkeling, zullen het huidige collectieprofiel en de verzamelfilosofie daarachter niet snel drastisch wijzingen. Juist het overeenkomende profiel van een aantal collecties kan via een regionaal depotbeleid geoptimaliseerd worden en hun problemen kunnen gezamenlijk aangepakt worden. In het verleden werd vanuit een vrij statische visie verzameld, op verschillende manieren (zie hoofdstuk 2). Vooral de systematisch-encyclopedisch, chronologisch-evolutionair en thematisch verzamelde collecties vertoonden de neiging sterk te groeien, met deze manier van verzamelen streeft men namelijk naar compleetheid. Dat heeft niet voorkomen dat er overlap zit in diverse collecties en er toch witte vlekken zijn, bijvoorbeeld omdat hedendaags verzamelen nauwelijks gebeurt. De meest problematische en omvangrijke collecties, die in de provincie zijn aangetroffen, zijn vanuit deze visies verzameld. Ze stellen grote problemen wat betreft beheer, om uiteenlopende redenen, en worden steeds minder getoond omdat de publieke belangstelling ervoor afneemt (landbouw- en ambachtelijke collecties). Ongewild speelt hier dan toch het publiek een rol, zij het voorlopig een negatieve: "er is weinig belangstelling meer voor, dus bergen we de collectie voorlopig maar op". Met een regionaal depotbeleid kan er een nieuwe dynamiek in deze collecties gebracht worden, op verschillende manieren:

- door als tijdelijk depot te dienen voor collecties die op herbestemming wachten
- door grote en veeleisende stukken (qua beheer) op te nemen en daarmee eigen depots van instellingen te ontlasten
- door centrale (referentie)collecties te creëren waaruit instellingen uit de hele provincie kunnen putten voor bruiklenen.
- door collecties bijeen te brengen voor onderzoek (archeologische collecties), waarna beslist kan worden welke bestemming de beste is voor deze collecties.
- door in een netwerk expertise rond behoud en beheer van de verschillende betrokken instellingen samen te brengen
- door op termijn te komen tot gezamenlijke afspraken over verzamelen en collectiebeleid, zoals gebeurt binnen Samdok (zie hoofdstuk 2).

De regionale depotwerking gaat op die manier een dynamische collectieontwikkeling bevorderen, zonder de eigen verantwoordelijkheid van de instellingen over te nemen. Dat is precies wat de deelnemers aan de focusgroepen wensten: ondersteuning en facilitering, zodat zij hun collectie adequaat en dynamisch kunnen beheren.

Uit het gehele onderzoek is gebleken dat er een breed draagvlak bestaat voor een regionaal depotbeleid dat bestaat uit dienstverlening via consultants en netwerking enerzijds en het beschikbaar stellen van extra ruimte anderzijds. Inschatten hoe groot de behoefte aan extra depotruimte echt is, kan pas als de collecties goed beschreven zijn en berekend kan worden hoe de evolutie van de collectie op termijn zal zijn. Nu kan dat maar heel globaal aangegeven worden. Deze constatering leidt weer tot een pleidooi voor gedegen registratie.

De hamvraag is: wat zal er in eventuele regionale depots komen te staan? Wat er niet in mag komen is voor iedereen duidelijk: collecties die afgeschreven zijn, geen bestemming meer hebben. Depots

⁹² VAN MENSCH, P., 'Afstoten in perspectief : van instelling naar netwerk. Terugblik op twintig jaar selectie en afstoting', in: *Niets gaat verloren*, p. 209-211.

zijn een faciliteit om 'levende' collecties op te vangen. De meest genoemde reden (en een grote nood) voor onderbrenging in een regionaal depot is een calamiteit, verhuizing, reorganisatie of andere reden waarom een instelling tijdelijk ander onderdak voor zijn collectie zoekt. Het depot kan collecties die beschikbaar komen voor musea van private personen of instellingen die gesloten worden (bijvoorbeeld heemkundige collecties waar geen beheerder meer voor is) opvangen om er van daaruit een nieuwe bestemming voor te vinden. Maar deze functies kunnen en mogen niet de enige bestaansredenen voor een regionaal depot als magazijn zijn (dus afgezien van de dienstverlening die eraan gekoppeld is). Regionale depots kunnen een extensie zijn van bestaande depots voor grote stukken, stukken die speciale behandeling vereisen of stukken die uit verschillende collecties bij elkaar worden gezet om inhoudelijke redenen (voor onderzoek of als referentie), permanent of tijdelijk. De vele gemeentelijke kunstcollecties, die nu her en der staan te verkommeren, zouden zo aan een tweede leven kunnen beginnen, regionaal bijeengebracht om vervolgens via tijdelijke tentoonstellingen en bruiklenen (de 'kunstuitleen') een publieksfunctie te krijgen, in plaats van een verborgen bestaan te leiden.

Zal er gebruik worden gemaakt van de regionale depots? De noden zijn vrij duidelijk, de bedenkingen ook. Musea hebben graag hun collecties bij de hand, heemkringen vrezen het verlies van zeggenschap en van het lokale karakter van hun collecties. Toch is er ook een grote bereidheid tot samenwerking, behoefte aan ondersteuning en een gedrevenheid om verantwoord met het erfgoed om te gaan. Voor sommige problematische collecties kan een regionaal depot op korte termijn al soelaas bieden, voor andere kan op langere termijn blijken dat een regionaal depot wel een aanvaardbare oplossing is. Het depotbeleid verleent diensten en faciliteiten, er is geen verplichting tot deelname.

7.2. Archieven

De archivariissen zelf hebben ervoor gepleit archieven niet zonder meer op dezelfde manier in een regionaal depotbeleid op te nemen als musea en objectencollecties. Archiefinstellingen en het erfgoed dat ze beheren stellen andere eisen aan een gezamenlijk beleid, hoewel er aan overkoepeling en samenwerking wel behoefte is.

Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen archiefbescheiden en archiefinstellingen en dan weer tussen publiek- en privaatrechtelijk archief (bescheiden en instellingen). Publiekrechtelijk archief heeft een administratief-juridische functie en moet beschikbaar zijn voor de diensten die het geproduceerd hebben. Er is om deze reden dan ook een dicht net van publiekrechtelijke archiefdiensten, die ondersteund worden vanuit de provinciale Archiefdienst via subsidies en archiefconsulentschap. Die ondersteuning heeft de professionalisering van deze sector al goed op weg geholpen. Alleen historisch archief, dat geen functie meer heeft in de administratie, kan op grotere afstand bewaard worden.

De archiefdepots van gemeenten zijn minder vol dan die van musea. De graad van registratie was niet goed te meten, bij gebrek aan voldoende gegevens.

Het probleem van privaatrechtelijke archieven is niet in de eerste plaats een depotprobleem en daarom in dit onderzoek niet aan de orde gekomen. Het is een probleem van sensibilisering van private archiefbewaarders en van afspraken over verwerving en bewaring tussen archiefinstellingen. Aangezien er al instrumenten bestaan om overzicht te krijgen over dit disparate veld (Archiefbank Vlaanderen) en enige zeer goed toegeruste landelijke archiefinstellingen al expertise hierover hebben opgebouwd, is het zaak met de bestaande instellingen samen te werken om dit erfgoed te vrijwaren. Waar het vervolgens wordt ondergebracht, is van secundair belang, als het maar toegankelijk gemaakt wordt.

Een groot verschil tussen archiefbescheiden en objecten is de frequentie van consultatie. Museale objecten worden over het algemeen niet veel door externe onderzoekers geraadpleegd (al gebeurt dat wel), archiefdocumenten worden in principe vaker onderzocht, zij het sommige meer dan andere. Een archiefinstelling moet dan ook altijd een publieksfunctie hebben.

Hoewel archivistiek en museologie verschillende vakgebieden zijn, zijn er veel overeenkomsten. Bij beide staat de zorg voor het erfgoed volgens ethische normen voorop. Archivarissen en museumconservatoren of –medewerkers zijn inhoudelijke en materiaaltechnische specialisten. Juist omdat archivaren deskundig zijn op het gebied van conservatie van papier en ander documentair erfgoed (foto's bijvoorbeeld), zijn zij een belangrijke partner wat dit aspect betreft in een regionaal depotbeleid. Archivarissen zijn ook geïnteresseerd in samenwerking rond behoud en beheer, maar houden tegelijkertijd sterk vast aan de eigenheid van hun sector. In veel gemeenten is de archivaris de enige erfgoedprofessional.

Een nood die ook bij archiefinstellingen isesignaleerd, is het gebrek aan tijdelijke opvang. Daarin kan in een regionaal depotbeleid wel voorzien.

7.3. Bibliotheken en documentatiecentra

Hoewel deze sector maar zijdelings is onderzocht, valt de enorme versnippering van dit veld en het daar bewaarde erfgoed op. Als er ergens stroomlijning nodig is, is het in deze categorie erfgoed – het documentaire erfgoed en erfgoedbibliotheken. Er zijn heemkringen met documentair erfgoed (zoals gedefinieerd in hoofdstuk 1), openbare bibliotheken, musea, archieven en heel veel particulieren, wiens erfgoed ook hier en daar publiek wordt gemaakt, bijvoorbeeld via beeldbanken. Naast de versnippering is er de volstrekt onoverzichtelijke registratie: openbare bibliotheken registreren in het bibliotheeksysteem (hoewel niet alle documentair erfgoed daarin wordt ingevoerd), heemkringen hanteren elk hun eigen systeem, musea ook.

Er zijn een aantal grote erfgoedcollecties in openbare bibliotheken, die van Brugge voorop. Deze bibliotheek vermeldde dat het depot niet de grootste zorg is. Deze bibliotheken geven de voorkeur aan het samenwerkingsverband dat de Vlaamse erfgoedbibliotheek gaat vormen en dat is ook het juiste niveau van samenwerking voor deze omvangrijke, bijzondere collecties.

Dan blijven de kleinere, veelal lokaal georiënteerde collecties over. Zij vervullen een lokale functie, zijn een 'lokaal geheugen' en moeten dus ook op dat niveau functioneren. Op provinciaal niveau is er de Provinciale Bibliotheek met een fonds West-Vlaanderen. Dat fonds willen vrijwel alle bibliotheken verrijken met hun eventuele afvoer. Het probleem wat betreft bewaring is dat openbare bibliotheken geen bewaarfunctie hebben, maar juist een vrij grote circulatie van materiaal kennen; dat is in tegenspraak met het 'bewaarkarakter' van het documentaire erfgoed dat ze beheren. Zolang bibliotheken dat zelf geen probleem vinden, is dit erfgoed ondergebracht in goed toegankelijke instellingen en dus voor het publiek bereikbaar, als het tenminste goed geregistreerd is. Veel openbare bibliotheken werken ook al samen met plaatselijke (erfgoed)instellingen en verenigingen. Voor openbare bibliotheken is er een netwerk: het streekgericht bibliotheekbeleid. Hoewel dat niet gericht is op erfgoed, is een van de opdrachten erin wel samenwerking stimuleren. Die samenwerking kan thematisch ingevuld worden, bijvoorbeeld rond dat documentaire erfgoed.

7.3.1. Het versnipperde documentaire erfgoed

Het is hierboven al signaleerd: het documentaire en bibliothecaire erfgoed is zeer versnipperd. Het depotprobleem van dit materiaal is tweeledig: enerzijds is er veel lokaal gebonden erfgoed, dat zo dicht mogelijk bij het publiek moet bewaard worden, dat erin geïnteresseerd is of kan worden. Dat is dus geen pleidooi voor regionale oplossingen. Anderzijds gaat het vaak om materiaal dat zeer uiteenlopende bewaareisen stelt (foto's, audiovisueel materiaal, kranten) en dat digitaal ontsloten kan

worden. Dan is het niet meer gebonden aan een bepaalde bewaarplaats en kan het juist wel centraal worden bewaard, onder de juiste condities. Hoe groot de behoefte aan meer depotruimte is, is niet duidelijk en kan pas geconstateerd worden als er beter zicht is op de collecties.

Er zijn prachtige voorbeelden van digitale ontsluiting, zoals de krantendatabank *Geheugen van Ieper* (www.geheugenvanieper.be). Met dit project is zowel de ontsluiting als de conservatie gewaarborgd, want na digitalisering moeten de kwetsbare kranten niet meer gemanipuleerd worden. Dit soort projecten is zeer waardevol en navolgenswaard, het probleem is dat digitalisering en digitale ontsluiting duur zijn.

De eerste nood is echter zicht krijgen op de collecties en de vele beheerders. Coördinatie en uniforme registratie van het materiaal zijn een noodzakelijk begin. Als er zicht is op de collecties, kan bekeken worden welke conservatie- en ontsluitingsmethoden het meest geschikt zijn en welke prioriteiten er gelegd moeten worden.

7.4. De toekomst ligt in samenwerking

De praktijk tot nu toe is die van individuele instellingen die collecties verzamelen en beheren. Die praktijk heeft om verschillende redenen zijn grenzen bereikt of bereikt die binnenkort. Collecties zijn niet meer beheersbaar: te weinig ruimte, te weinig geld, te weinig personeel om aan de gestegen kwaliteitseisen te voldoen. Tegelijkertijd is de rol van de collectie aan het veranderen. Van een doel op zich (uit wat voor oogpunt ook verzameld) wordt een collectie meer en meer een middel om een publieke taak te vervullen. Steeds meer komt de vraag naar voren welk doel de erfgoedinstelling wil bereiken en welke voorwerpen of documenten daarvoor bewaard moeten worden. De collecties zullen letterlijk op hun waarde geschat moeten worden, waarbij de criteria voor de waardering vooraf gedefinieerd moeten worden met het oog op het doel van de verwerving en bewaring (of afstoting) ervan.

Niet alleen om praktische redenen (efficiency, rationele inzet van mensen en middelen) maar ook om inhoudelijke is samenwerking noodzakelijk: instellingen moeten zich profileren, niet 'meer van hetzelfde' zijn, maar zich onderscheiden via hun missie en daaraan gekoppelde collectie. Dat werkt alleen maar als instellingen samenwerken, elkaars collecties kennen, hun deskundigheid inzetten voor hun eigen instelling en andere en omgekeerd. Dat klinkt idealistisch, maar in de opvatting van vrijwel alle experts die zich met collecties en collectiebeleid bezig houden⁹³, is de instelling binnen vier muren niet meer houdbaar, niet duurzaam. Een regionaal depotbeleid is daarom een eerste stap om een gezamenlijke dynamiek voor erfgoedcollecties te bereiken.

⁹³ Zie de vele publicaties hierover, genoemd in de literatuurlijst, onder andere van Simon Knell, Peter van Mensch, de ervaringen van Instituut Collectie Nederland en de andere buitenlandse voorbeelden van samenwerking.

Hoofdstuk 8

Mogelijke locaties voor regionale erfgoeddepots

8.1. Potentiële locaties

In de vragenlijsten en tijdens de focusgroepen is gevraagd om bestaande locaties aan te duiden, die in aanmerking kunnen komen voor vestiging van een regionaal depot. Er zijn heel wat suggesties gedaan, die allemaal nagetrokken zijn. Sommige vielen om verschillende redenen af: het gebouw bleek toch niet vrij te komen of pas op lange termijn of was om welke reden dan ook niet geschikt. Hiervan volgen twee voorbeelden.

8.1.1. Enkele niet nader onderzochte locaties

Pakhuizen Oostende

De Pakhuizen in Oostende staan in voor de opslag, overslag en behandeling van goederen. Door de aanwezigheid van verschillende loodsen, werd deze site als mogelijke erfgoeddepotlocatie naar voren gebracht. Het beheer van de Pakhuizen is mede in handen van het Autonoom Gemeentebedrijf Vismijn Oostende. Via deze weg werd informatie opgevraagd over de Pakhuizen. Door de hoge huurprijs en het beperkte aantal beschikbare opslagplaatsen (de vraag is groter dan het aanbod) komen de Pakhuizen niet langer meer in aanmerking om een erfgoeddepot in uit te bouwen.

Contactgegevens:

Marc Vieren

Accounting Manager

Autonoom Gemeentebedrijf Vismijn Oostende

T.: 059/33.90.90

Kazerne Langemark Poelkapelle

Een tijd terug werd een leegstaand gebouw op de site van de legerkazerne te Langemark Poelkapelle als mogelijke locatie voor een erfgoeddepot naar voor gebracht. Een deel van de site wordt nog gebruikt door de Dienst Opruiming en Vernietiging van Ontploffingstuigen (DOVO). Na overleg met de verantwoordelijke commandant is gebleken dat de site niet ideaal is voor het opslaan van erfgoed. Regelmatig worden op de site ontmijningen uitgevoerd, waarbij een veiligheidsperimeter in acht dient genomen te worden. Door mogelijke trillingen door ontploffingen is deze site niet geschikt.

Contactgegevens:

Kapitein Gunther Haustraete

T.: 051:70.80.80

Het blijft echter wel een mogelijkheid dat op termijn legerkazernes in aanmerking komen voor ombouw tot erfgoeddepots. In West-Vlaanderen zouden bijvoorbeeld de kazernes of delen ervan op de sites van Zedelgem en Lombardsijde een mogelijkheid zijn. Onderhandelingen dienen te verlopen via het Ministerie van Defensie. Door de getrapte legerstructuur kan dit enige tijd in beslag nemen. Maar er bestaan op dat vlak mogelijkheden: de provincie Limburg kocht de Ambiorixkazerne aan voor de uitbouw van een erfgoeddepot in Tongeren.

8.1.2. Onderzochte locaties

Na de eerste schifting bleven onderstaande locaties over, die nader onderzocht zijn. Ze zijn gegroepeerd per regio, omdat van meet af aan een belangrijke optie was om verschillende depots in de provincie op te zetten. Een uitgebreide beschrijving van de locaties, waarop onderstaande analyses zijn gebaseerd, staat in bijlage 5.

Dit overzicht is zeker niet uitputtend. Er zullen beslist meer geschikte gebouwen zijn of in de komende jaren beschikbaar komen, alleen zijn deze niet gemeld tijdens dit onderzoek. Over de gebouwen, die hieronder opgesomd en vervolgens geanalyseerd worden, is nog geen enkele beslissing genomen in het kader van een toekomstig regionaal depotbeleid. Die fase moet nog komen.

Figuur 6 Onderzochte locaties

Regio Kortrijk: Transfo Zwevegem, site D'Hondt Menen, site Verschaeve Kuurne, magazijn en kantoren naast het Nationaal Tabaksmuseum Wervik, site Deweer Otegem / Deweer Art Gallery

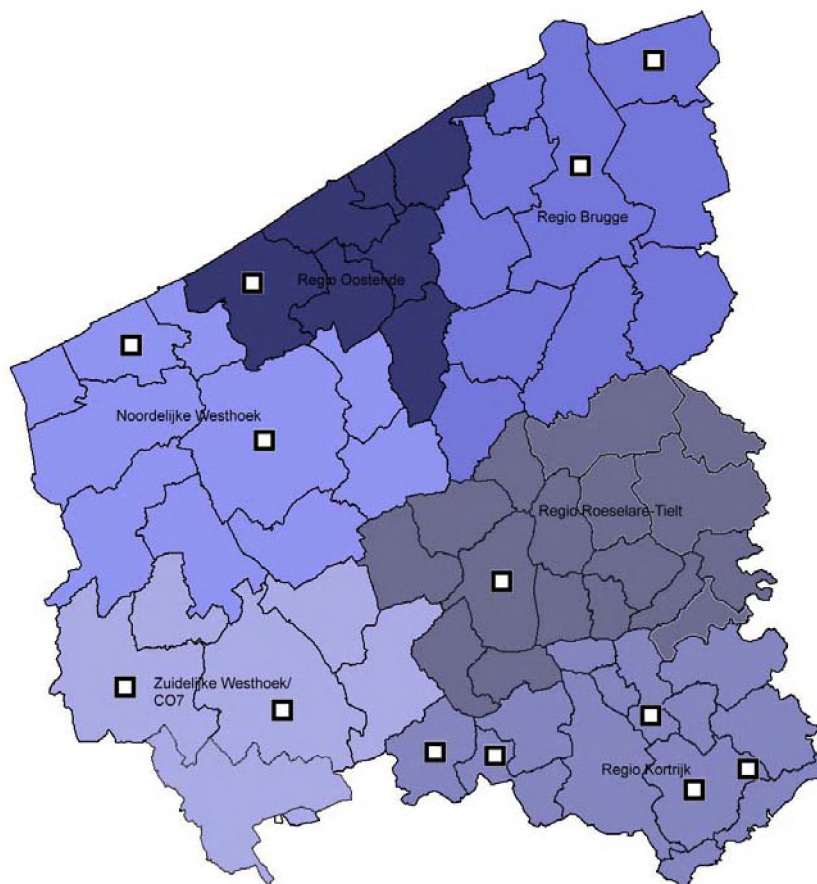
Regio Roeselare-Tielt: Bottelarij brouwerij Rodenbach Roeselare

Regio Zuidelijke Westhoek / CO7: toekomstig centraal depot Stedelijke Musea Ieper, site naast bibliotheek, Veurnestraat, Poperinge

Regio Noordelijke Westhoek: Oude Bloemmolens Diksmuide, kapel Ster der Zee Koksijde

Regio Brugge: Pakhuizen Brugge, eventueel depot Zwinstreek

Regio Oostende: eventueel depot Kuststreek

Regio Kortrijk

Locatie	Transfo Zwevegem
Omschrijving gebouw	Voormalige elektriciteitscentrale, die omgebouwd wordt tot een site voor evenementen en congressen, cultuur en sport.
Adres	P. Ferrardstraat 15-21 8550 Zwevegem
Eigenaar / beheerder	Het terrein was eigendom van Elektrabel, maar is overgedragen aan de gemeente Zwevegem. Investerings gebeuren door de gemeente, de intercommunale Leiedal en de provincie.
Plannen beschikbaar	Voor een aantal delen van de site zijn er reeds concrete plannen uitgetekend, zowel conceptueel als technisch. Voor een aantal verdiepingen in het centrale gebouw is er nog geen concrete invulling. Een mogelijkheid hier is een erfgoeddepot.
Termijn waarop gebouw beschikbaar is	Onmiddellijk

Locatie	Site D'Hondt Menen
Omschrijving gebouw	Historische hoeve met aantal leegstaande bijgebouwen en roterijen, die ooit dienst deden voor bewerking van vlas.
Adres	Wervikstraat 400 8930 Menen
Eigenaar	Familie D'Hondt
Plannen beschikbaar	Geen
Termijn waarop gebouw beschikbaar is	Is momenteel nog eigendom van de familie

Locatie	Site Vershaeve Kuurne
Omschrijving gebouw	Voormalige vlasfabriek
Adres	Luit.-Gen. Gérardstraat 20 8520 Kuurne
Eigenaar	Familie Vershaeve
Plannen beschikbaar	Geen
Termijn waarop gebouw beschikbaar is	Is momenteel nog eigendom van de familie

Locatie	Magazijn en kantoren naast het Nationaal Tabaksmuseum Wervik
Omschrijving gebouw	Het gebouw deed als kantoor voor de Vereniging van Tabakstelers. Het magazijn was keurruimte voor tabak.
Adres	Koestraat 65 8940 Wervik
Eigenaar	Vereniging voor Tabakstelers (Tabakssyndicaat)
Plannen beschikbaar	Er is een idee om, wanneer gebouw zou leeg komen, hier een uitbreiding van het depot van het Nationaal Tabaksmuseum te voorzien, eventueel met regionale functie.
Termijn waarop gebouw beschikbaar is	Tussen dit en 5 jaar zou het gebouw beschikbaar zijn.

Locatie	Site Deweer Otegem / Deweer Art Gallery
Omschrijving gebouw	In de gebouwen van Deweer Art Gallery worden tentoonstellingen hedendaagse kunst opgebouwd.
Adres	Tieghemstraat 6A 8553 Otegem
Eigenaar	Familie Deweer
Plannen beschikbaar	Op de site zijn er drie gebouwen te onderscheiden: 1/ Administratie en tentoonstellingsruimte, 2/ hieraan gekoppeld depot voor kunstwerken, 3/ nog in te vullen loods. Voor wat dit laatste betreft zijn er plannen om hier een depot voor hedendaagse kunst van te maken
Termijn waarop gebouw beschikbaar is	Onmiddellijk

Regio Roeselare-Tielt

Locatie	Bottelarij brouwerij Rodenbach Roeselare
Omschrijving gebouw	De bottelarij is een groot gebouw op de site van brouwerij Rodenbach, die nog in bedrijf is.
Adres	Spanjestaat 133-141 8800 Roeselare
Eigenaar	Palm Breweries, Steenhuffel
Plannen beschikbaar	Er zijn al plannen voor herinrichting getekend.
Termijn waarop gebouw beschikbaar is	Een deel onmiddellijk, het geheel over drie jaar

Zuidelijke Westhoek

Locatie	Toekomstig centraal depot Stedelijke Musea Ieper
Omschrijving gebouw	De stad Ieper is op zoek naar een locatie voor een centraal museumdepot. Deze is nog niet gevonden. Een eventuele locatie kan ook ingezet worden voor regionale depotwerking.
Adres	
Eigenaar	
Plannen beschikbaar	
Termijn waarop gebouw beschikbaar is	Afhankelijk van de planning van de stad Ieper

Locatie	Site naast bibliotheek, Veurnestraat, Poperinge
Omschrijving gebouw	De stad wil de site naast het gebouw van bibliotheek en archief in Poperinge verwerven om er een gebouw te zetten voor het semi-statische archief van de stad en de stedelijke kunstcollectie. Het gebouw kan ingeschakeld worden in de regionale erfgoeddepotwerking.
Adres	Veurnestraat 8970 Poperinge
Eigenaar	Nu nog privé-bezit; de stad wil de site kopen.
Plannen beschikbaar	Inplantingsplan beschikbaar
Termijn waarop gebouw beschikbaar is	3 tot 4 jaar

Noordelijke Westhoek

Locatie	Oude Bloemmolens Diksmuide
Omschrijving gebouw	Een verbouwde meelfabriek, die in 2003-2004 deels in gebruik is geweest als museum (Westoria).
Adres	Beerstblotestraat 1 8400 Diksmuide
Eigenaar	
Plannen beschikbaar	De plannen van de verbouwing voor Westoria zijn beschikbaar.
Termijn waarop gebouw beschikbaar is	Onmiddellijk

Locatie	Kapel Ster der Zee Koksijde
Omschrijving gebouw	Voormalige kapel van een internaat, nu eigendom van de gemeente en in gebruik als tentoonstellingsruimte.
Adres	Koninklijke Baan 8670 Koksijde
Eigenaar	Gemeente Koksijde
Plannen beschikbaar	Via de gemeente Koksijde.
Termijn waarop gebouw beschikbaar is	

Regio Brugge

Locatie	Pakhuizen Brugge
Omschrijving gebouw	Pakhuizen uit de 18 ^e eeuw, beschermd monument. De stad Brugge bereidt een dossier voor om de Pakhuizen te verbouwen als depot voor niet-kwetsbare stukken van de Stedelijke Musea en voor Raakvlak (Intergemeentelijke Archeologische Dienst). Er zal ruimte over zijn voor stukken van andere instellingen;
Adres	Komvest 45 8000 Brugge
Eigenaar	Stad Brugge
Plannen beschikbaar	Via de Technische Dienst van de Stad Brugge
Termijn waarop gebouw beschikbaar is	Afhankelijk van de voortgang van het dossier.

8.1.3. Draagvlak voor een regionaal erfgoeddepot

Regio Brugge – Knokke-Heist

Op aangeven van Sincfala is er een potentieel en een draagvlak om een regionaal depot uit te bouwen voor musea in de Zwinstreek. Op dit ogenblik bestaat er reeds een samenwerking op het vlak van gemeenschappelijke communicatie.

De betrokken musea zijn zowel gevestigd in België als in Nederland:

België

- Museum Sint-Janshospitaal – Damme
- Uilenspiegelmuseum – Damme
- Heemkundig Museum De Groene Tente – Dudzele
- Sincfala, Museum van de Zwinstreek – Knokke-Heist
- Bezoekerscentrum De Oude Pastorie – Lissewege (focus op lokale geschiedenis)
- Bezoekerscentrum Middelburg –Maldegem (focus op historische figuur Pieter Bladelin)

- Zomer 2008: nieuw museum: Oorlogs- en Bevrijdingsmuseum Ramskapelle (Collectie Freddy Jones).

Nederland

- Gemeentelijk Archeologisch Museum – Aardenburg
- Bezoekerscentrum 't Zwin – Retranchement
- Streeklandbouwmuseum Agrimuda – Sint-Anna ter Muiden
- Oudheidkundige Verzameling Belfort Sluis – Sluis

Er is een verder en meer diepgaand onderzoek nodig naar de haalbaarheid en de invulling van een grensoverschrijdende depotwerking (zie hoofdstuk 10.8).

Contactgegevens:

Estelle Slegers
Heemmuseum Sincfala
050/63.08.72

Regio Oostende – Middelkerke

In Middelkerke wordt momenteel sterk gefocust op de geschiedenis van het kusttoerisme. Enkele van deze initiatieven op dit vlak zijn:

- www.kunsthistorie.be (hierop zullen ook getuigenissen komen, opgetekend en verwerkt door Diane Dekeyzer, *Madame est servie*).
- Villa Les Zéphyr: reconstructie van vakantiewoning jaren '30 met eveneens aandacht voor de geschiedenis van Middelkerke. Dit museum gaat aansluiten bij www.historischehuizen.be
- Museum Oude Postgebouw: opening 2008, focus op geschiedenis kusttoerisme, gefinancierd door Toerisme Vlaanderen, Provincie en Gemeente.

Doelstelling van dit laatste is de uitbouw van Middelkerke als (kennis)centrum, museum, depot voor de geschiedenis van het kusttoerisme. Men beperkt zich niet tot Middelkerke alleen, de invalshoek is ingegeven door de geschiedenis van al de Belgische badplaatsen. Daarbij wordt zo veel mogelijk aansluiting gezocht bij bestaande initiatieven in andere steden:

- Blankenberge: Uitbouw van Belle Epoque Centrum en heemkring de Benne; focus op documentatie die betrekking heeft op het toerisme in Blankenberge.
- Knokke-Heist - Sincfala: Focus op Knokke en ontsluiting bij de Zwinstreek
- Oostende – De Plate: Focus op toerisme in Oostende

Het museum en de beoogde werking rond het Belgische kusttoerisme brengen een behoefte aan een erfgoeddepot met zich mee. Hierbij is Middelkerke bereid een regionale functie op zich te nemen op twee vlakken: 1) uitbouw van een depot voor objecten die in relatie staan tot het kusttoerisme, 2) expertiseontwikkeling en -deling op het vlak van behoud en beheer van hedendaagse materialen, zoals samengestelde materialen en kunststoffen.

Contactgegevens

Kathleen Ribbens
CC Middelkerke
059/31.30.16

8.2. Swotanalyse van de locaties

Van elke locatie is op basis van indicatoren, die ontleend zijn aan bestaande risicoanalysesystemen, een swotanalyse gemaakt. Hieronder volgen per locatie de tabellen met sterktes, zwaktes, kansen en

bedreigingen, gevolgd door de analyse. De beschrijving van elke locatie, waarop deze analyse is gebaseerd, staat in bijlage 5.

Roeselare Rodenbachsite

Ligging	Sterktes
	* Geschikte omgeving * Goed afsluitbaar terrein * Musea in de buurt
Bereikbaarheid en toegankelijkheid	Sterktes
	* Goed bereikbaar * Ruime toegang voor grote vrachtwagens. * Laden en lossen kan in grote loods. * Centrale ligging in provincie.
Kenmerken van het gebouw	Sterktes
	* Grote, hoge ruimtes. * Er is een ruime lift * Ruimtes geschikt voor zware stukken. * Redelijke constante temperatuur en vochtigheid. * Gedeeltelijke compartimentering. * Er zijn bureauruimtes en sanitair. * Geschikt (te maken) voor zeer uiteenlopende materialen. * Het gebouw is meteen beschikbaar.
	Zwaktes
	* Alle ruimtes hebben ramen. * Verdere compartimentering is nodig. * Klimaat- en vochtregeling moeten aangepast worden. * Het gebouw is niet direct gekoppeld aan een museum(werking).
Externe factoren	Kansen
	* Er zijn partners om mee samen te werken in het beheer van het depot: Nationaal Wielermuseum Roeselare, Stedelijke Musea Izegem, Erfgoedconvenant TERF. * Enkele potentiële partners zijn deskundig op het gebied van materialen en objectcategorieën: Musea Izegem: ambachten, machines, leer. Wielermuseum: fietsen. Daarmee kan het depot een thematische specialisatie ontwikkelen. * Er is ruimte voor publiekswerking. * Er zijn potentiële partners voor publiekswerking: brouwerij Rodenbach zelf, Musea Roeselare en Izegem, Erfgoedconvenant TERF. * Het gebouw heeft veel mogelijkheden, ligt centraal en kan daarom allerlei functies vervullen.

De eigenaar probeert al enkele jaren een culturele invulling voor de bottelarij te vinden, gezien het karakter van de site (grotendeels beschermd) en de ligging in de stad, die een industriële invulling vrijwel onmogelijk maakt. Het is een zeer ruim gebouw, met al enige voorzieningen, als enkele geklimatiseerde ruimtes en bureauruimtes. Het gebouw is geschikt voor grote stukken en goed

toegankelijk. Het is centraal gelegen in de provincie. Er zijn potentiële partners in de buurt om de werking uit te bouwen.

Er zijn plannen voor aanpassing van het gebouw voor de bibliotheek van Roeselare, die hier tijdelijk onderdak zou krijgen (het dossier is nog niet rond) vanwege een verhuizing. De bibliotheek zou een deel van de beschikbare ruimte gebruiken. De eigenaar is bereid tot overleg over gebruiksvoorwaarden.

Oude Bloemmolens Diksmuide

Ligging	Sterktes
	* Geschikte omgeving
	Zwaktes
	* Gebouw is niet omheind * Geen museum in Diksmuide zelf
Bereikbaarheid en toegankelijkheid	Sterktes
	* Goed bereikbaar * Goed toegankelijk voor vrachtwagens * Brede deuren
	Zwaktes
	* Geen overdekte laad- en losruimte
Kenmerken van het gebouw	Sterktes
	* Groot gebouw, recent gerestaureerd * Het licht is al deels afgeschermd * Nieuw verwarmingssysteem * Voorzieningen van museum: balie, toog, sanitair * Volledig uitgerust auditorium voor 100 personen * Het gebouw is meteen beschikbaar.
	Zwaktes
	* Toren is verbouwd voor museumfunctie en niet meteen geschikt als depotruimte. * Verdiepingen zijn wat onhandig van structuur (aanwezigheid van oude silo's). * Erg kleine liften. * Geen compartimentering. * Niet geschikt voor grote stukken. * Het gebouw is niet direct gekoppeld aan een museum(werking).
Externe factoren	Kansen

	* Gezien het verleden van het gebouw is een profilering rond nijverheid, ambachten en landbouw geschikt. Dat zou aansluiten bij de andere toren, waar nog machines in originele staat bewaard worden. * Er is ruimte voor publiekswerking. * Eventueel is Westhoek Streekmuseum partner voor publiekswerking; op termijn is een eventueel erfgoedconvenant voor de Noordelijke Westhoek een partner. * Potentiële partner heeft deskundigheid op het gebied van halfproducten, gereedschap en uitrusting.
--	--

Het gebouw staat leeg nadat het museum Westoria failliet is gegaan; de verbouwing is helemaal gericht geweest op de museumfunctie, voor een depot zouden er nog nieuwe aanpassingen nodig zijn. Qua uitstraling (industriële gebouw en inboedel beschermd) zou het als depot passen bij het profiel van enkele musea in Westhoek Streekmuseum, maar naar deze mogelijkheid is niet gepeild bij de betrokken musea. Er is in Diksmuide zelf niet echt een partner om mee samen te werken. Het gebouw is onmiddellijk beschikbaar en zeer goed bruikbaar voor publieksactiviteiten (daar is het voor gebouwd).

Pakhuizen Brugge

	Sterktes
Ligging	
	Zwaktes
	* Het gebouw ligt dicht aan het water (vroegere haven)
Bereikbaarheid en toegankelijkheid	Sterktes
	* Goed bereikbaar * Toegankelijk voor vrachtwagens * Grote overdekte inrijpoort voor laden en lossen * Centraal gelegen voor eventuele gebruikers in het Brugse Ommeland.
	Zwaktes
	* Geen lift
Kenmerken van het gebouw	Sterktes
	* Bureau ruimtes in het gebouw * geschikt voor grotere stukken
	Zwaktes
	* Lichtinval op twee verdiepingen * Gebouw moet grondig opgeknapt worden * Niet geschikt voor kwetsbare materialen
Externe factoren	Kansen
	* Potentiële partners Stedelijke Musea Brugge, Raakvlak, Erfgoedconvenant Brugge * Profilering mogelijk naar deskundigheid van partners en toekomstige opslagmogelijkheden: archeologie, beeldende en toegepaste kunst, volkskunde

	Bedreigingen
	* Nauwelijks publiekswerking mogelijk in het gebouw zelf.

De stad Brugge bereidt een dossier voor om de Pakhuizen te verbouwen tot erfgoeddepot voor minder kwetsbare stukken van de Stedelijke Musea. Er zal ruimte overblijven, die de Stedelijke Musea willen beschikbaar stellen voor andere musea. De Stedelijke Musea willen meewerken aan een regionaal depotbeleid. Pluspunt van de site is de aanwezigheid van de Intergemeentelijke Archeologische Dienst Raakvlak op de site. Deze wil op voorwaarden ook meewerken. Het kan nog enige jaren duren voor het gebouw bruikbaar is.

Site Veurnestraat Poperinge

Ligging	Sterkte
	* Musea in de buurt: Hopmuseum, Talbot House Poperinge, Stedelijke Musea Ieper
	Zwakte
	* Er stroomt water aan de achterkant van de site
Bereikbaarheid en toegankelijkheid	Sterkte
	* De site is bereikbaar voor vrachtwagens, wellicht niet voor hele grote (vrij smalle straat)
	Zwakte
	* Poperinge ligt vrij excentrisch in de Westhoek en de provincie als geheel.
Kenmerken van het gebouw	Zwakte
	* De site is nog eigendom van een privé-persoon. Als deze niet wil verkopen aan de stad, komt er een onteigeningsprocedure.
Externe factoren	Bedreigingen
	* Hoewel er partners in de regio zijn, zijn deze niet over deze plannen benaderd door de stad. De stad heeft ook nog geen plannen voor partnerschappen met musea. * Tegelijkertijd worden er in Ieper plannen ontwikkeld voor een nieuw depot voor de musea. * Het Hopmuseum in Poperinge heeft geen extra depotruimte nodig.

De plannen voor een eventueel depot bestaan alleen op papier; de site is nog niet in eigendom bij de stad. De stad heeft niet gepolst bij eventuele partners in de regio, terwijl in Ieper ook (concretere) plannen bestaan voor een museumdepot. De haalbaarheid van deze plannen is twijfelachtig, zeker omdat de eigen musea in de stad geen behoefte hebben aan depotruimte. Een functie als regionaal archiefdepot zou wel mogelijk zijn.

Kapel Ster der Zee Koksijde

Ligging	Sterkte
	* De kapel ligt dicht bij het Abdijmuseum Ten Duinen 1138
	Zwakte
	* De kapel ligt aan een zeer drukke baan (tram, vrachtverkeer)

Bereikbaarheid en toegankelijkheid	Sterkte
	* De kapel is goed toegankelijk via de weg. * Er is een toegangspoort van 2,5 m hoog in de kelder
	Zwakte
	* Koksijde ligt wat excentrisch in het arrondissement en ten opzichte van de rest van de provincie. * Er is geen lift
Kenmerken van het gebouw	Sterktes
	* Vrij droge ruimtes * Er is centrale verwarming * Er zijn enkele aparte ruimtes, die als bureau gebruikt kunnen worden. Er is sanitair. * Gebouw is op vrij korte termijn beschikbaar
	Zwaktes
	* Lichtinval * Niet geschikt voor kwetsbare stukken * Moeilijk te compartimenteren
Externe factoren	Kansen
	* Het Abdijmuseum Ten Duinen 1138 wil als beheerder en expert van het depot optreden. * Het museum wil zich profileren als deskundige betreffende (middeleeuwse) archeologie en het depot daarbij betrekken. * Eventueel depot voor erfgoed van cisterciënzers in de provincie (maar dat is zeer beperkt). * Op termijn is een eventueel erfgoedconvenant voor de Noordelijke Westhoek een partner. * Publiekswerking is mogelijk via Abdijmuseum Ten Duinen 1138.

Abdijmuseum Ten Duinen 1138 gaat de Kapel Ster der Zee ten dele gebruiken als depot voor het eigen archeologische materiaal. Daarnaast wil het museum ruimte en expertise beschikbaar stellen voor andere instellingen in de regio en de provincie als geheel voor archeologisch materiaal. Daarvoor is de kapel ook geschikt of aan te passen. De kapel is op vrij korte termijn beschikbaar.

Toekomstig depot Stedelijke Musea Ieper

Externe factoren	Kansen
	* De Stedelijke Musea Ieper willen hun toekomstige depot openstellen voor andere musea, op voorwaarde dat er personele ondersteuning komt vanuit de provincie. * Publiekswerking is mogelijk via Stedelijke Musea en erfgoedconvenant CO7.

Er is nog geen locatie bekend, de daadwerkelijke inrichting van het depot kan nog een tijd duren. De Stedelijke Musea hebben hun bereidheid uitgesproken mee te werken aan een regionaal depotbeleid, door een deel van hun depot ter beschikking te stellen voor andere instellingen.

Transfo – Zwevegem

Ligging	Sterktes
	* De site is een goed afgebakend terrein iets buiten het centrum van Zwevegem, wat profilering mogelijk maakt. * De ligging is centraal in het arrondissement Kortrijk.
	Zwaktes
	* In de nabijheid van het Kanaal Roeselare-Bossuyt, maar dit is geen gevaar, aangezien het gaat om de niveaus 1 t/m 3 van het centrale gebouw. * In de nabijheid van een industriezone.
Bereikbaarheid en toegankelijkheid	Sterktes
	* Op 10 km van de E17 en makkelijk bereikbaar. * Toegang tot gebouw is makkelijk voor vrachtwagens.
	Zwaktes
	* Er zijn nog verbouwingen nodig om objecten te verplaatsen. Er is enkel een personenlift. In de toekomst komt er een goederenlift.
Kenmerken van het gebouw	Sterktes
	* Oud industrieel gebouw, waardoor erfgoed versterkend kan werken voor behoud en beheer van zowel onroerend als roerend erfgoed. * Het gebouw en de site beschikken over verschillende ruimtes die zowel een depot-, kantoor- en vergaderfunctie op zich kunnen nemen.
	Zwaktes
	* Beperkte draagkracht van de vloeren (500 kg/m²)
Externe factoren	Kansen
	* Er is een duidelijke visie op de herwaardering van de site. Drie focussen: business, cultuur en sport. Dit bevordert de mogelijkheden tot publiekswerking. * Inhoudelijk kan gefocust worden op ambachtelijke – industrieel erfgoed
	Bedreigingen
	* Door een te sterke focus op publiekswerking kan een depotbeheer bemoeilijkt worden: een open depotwerking stelt andere functionele eisen.

De herwaardering van de site Transfo is gedreven door een duidelijke missie en visie. De ontsluiting van het gebied staat centraal. Dit gebeurt door een divers publiek aan te spreken en aan te trekken. Binnen de huidige beleidskaders kan dit mogelijkheden bieden voor verdere sensibilisering rond cultureel erfgoed. Alleen dient bewaakt te worden dat het erfgoed niet op de achtergrond komt te staan.

Site D'Hondt Menen

Ligging	Sterktes
	* Sterke verbondenheid met het vlasverleden.
	Zwaktes
	* In de nabijheid van de Leie en industriezone
Bereikbaarheid en toegankelijkheid	Sterktes

	* De site is makkelijk toegankelijk * Op 10 km van E17 en E 403
	Zwaktes
	* De site ligt excentrisch in de provincie
Kenmerken van het gebouw	Sterktes
	* Verschillende gebouwen: compartimentering en verscheidenheid aan inrichting is mogelijk. * Voormalige kantoren zijn nog aanwezig.
	Zwaktes
	* De verbouwing tot erfgoeddepot zal een zware investering vragen
Externe factoren	Kansen
	* Mogelijkheid tot profilering naar vlasergoed
	Bedreigingen
	* Site is nog in private handen en niet direct beschikbaar * Er is een geschil tussen de burgemeester en de eigenaar

Site Verschaeve Kuurne

Ligging	Sterktes
	* De site ligt in de nabijheid van Kortrijk en de E17
	Zwaktes
	* In de nabijheid van de Leie.
Bereikbaarheid en toegankelijkheid	Sterktes
	* De site en de gebouwen zijn makkelijk bereikbaar.
	Zwaktes
	* De site ligt excentrisch in de provincie
Kenmerken van het gebouw	Sterktes
	* Het terrein en de gebouwen van de voormalige vlasfabriek zijn in hun totaliteit bewaard gebleven. * Verschillende gebouwen zijn aanwezig, wat modulering van de ombouw mogelijk maakt
	Zwaktes
	* Om het gebouw om te vormen tot erfgoeddepot zijn zware investeringen nodig.
Externe factoren	Kansen
	* Profilering naar vlasergoed is mogelijk
	Bedreigingen
	* De eigenaar is eerder commercieel ingesteld, wat onderhandelingen over de huur of koop kan bemoeilijken.

Zowel de site D'Hondt als de site Verschaeve heeft een potentieel als depot. Mits de nodige ingrepen kan bijvoorbeeld ambachtelijk-industrieel, in het bijzonder vlasergoed, ondergebracht worden in deze sites. Een obstakel voor beide sites is dat het nog in private handen is en niet geweten is welke richting de eigenaars uit zullen gaan.

Kantoor en magazijn Vereniging voor Tabakstelers Wervik

Ligging	Sterktes
	* In de nabijheid van het Nationaal Tabaksmuseum, wat ontsluiting vergemakkelijkt
	Zwaktes
	* De site ligt excentrisch in de provincie
Bereikbaarheid en toegankelijkheid	Sterktes
	* Site is goed toegankelijk
	Zwaktes
	* Verder weg van autosnelweg (+/- 15 km)
Kenmerken van het gebouw	Sterktes
	* Kantoor-, vergader- en depotruimtes zijn aanwezig.
	Zwaktes
	* Eerder klein: 150m², maar door aanbrengen van niveaus kan dit verhoogd worden. Het blijft echter een beperkte capaciteit.
Externe factoren	Kansen
	* Uitbouw van een logistiek centrum: opleidingscentrum, kantoorruimte, tijdelijke opslag.
	Bedreigingen
	* Het Nationaal Tabaksmuseum heeft zelf een depotruimte nodig. Het magazijn zal snel vol zijn.

Het Nationaal Tabakmuseum is bereid een regionaal-thematische functie op zich te nemen door te focussen op het ambachtelijke erfgoed. In de buurt zijn er musea die een werking op dit vlak hebben, zoals De Oude Kaasmakerij, het Bakkerijmuseum Walter Plaetinck, Mout- en brouwhuis 'De Snoek', waarmee het Nationaal Tabaksmuseum samenwerkt in het kader van Westhoek Streekmuseum (zie hoofdstuk 9.3.1). Het Nationaal Tabaksmuseum bewaart zijn collectie momenteel verspreid: in het museum zelf, in het oude gemeentehuis van Geluwe en in een oude tabaksfabriek. Wanneer het magazijn zou vrijkomen, is het vrij snel terug vol met de eigen collectie.

Deweert Art Gallery – Otegem

Ligging	Sterktes
	* Centraal in arrondissement Kortrijk
	* Niet aan water noch aan industriezone
Bereikbaarheid en toegankelijkheid	Sterktes
	* Site is toegankelijk
	* Makkelijk bereikbaar door nabijheid van E17
	Zwaktes
	* De site ligt excentrisch in de provincie
Kenmerken van het gebouw	Sterktes
	* Zeer grote ruimte ter beschikking: 3200 m², maar mits aanbrengen van niveaus kan zeker het dubbele bereikt worden.
	* Aansluiting bij de galerij en de kantoren van Deweert.
	Zwaktes
	* Momenteel is het een magazijn, er zijn aanpassingen nodig om kunst en erfgoed in te kunnen opslaan.

Externe factoren	Kansen
	* Deweer wil zich profileren voor wat betreft hedendaagse kunst, waar al een werking rond is. * Mogelijkheid tot uitbouwen van PPS (publiek private samenwerking): Deweer, Zwevegem, Kortrijk, Leiedal. * Er is belangstelling op landelijk niveau voor de site.
	Bedreigingen * Door de focus op hedendaagse kunst, komen andere soorten erfgoed niet of nauwelijks aan bod.

Deze site biedt minder perspectieven voor een erfgoedwerking, hetgeen ook begrijpelijk is gelet op de huidige werking. Aan de andere kant is het wel een ideale uitvalsbasis om een netwerk op te zetten rond hedendaagse kunst. Dit hoeft niet beperkt te blijven tot de provincie West-Vlaanderen met het PMMK en Be-Part (Waregem) maar kan op landelijk niveau een rol spelen (SMAK, MUHKA).

8.3. De locaties en de noden

Het onderzoek van de locaties was een verkenning. Er zijn heel wat gebouwen in de provincie beschikbaar en een langere zoektocht zou beslist meer opgebracht hebben. De sites zijn onderling nogal verschillend en het is niet de bedoeling ze hier allemaal te vergelijken. De geschiktheid van locaties hangt af van veel factoren en van de eisen die eraan gesteld worden. Sommige locaties bestaan alleen nog maar in plannen en intenties. De locaties zijn in de eerste plaats onderzocht als mogelijk depot voor voorwerpen. In hoofdstuk 4 is al aangegeven dat archiefwerking andere eisen stelt aan depots dan museale werking. Er is een mogelijke locatie - in Poperinge - die gekoppeld zou worden aan een archief en die een rol als regionaal archief zou kunnen spelen.

De eisen die aan locaties gesteld worden, hangen af van de noden die er regionaal zijn en de (deel)collecties, waarvoor oplossingen in een extern depot gezocht worden. Zoals in hoofdstuk 4.7 is aangegeven, bestaat in alle regio's het meeste materiaal in musea uit gereedschap en uitrusting of combinaties daarvan met andere topcategorieën. Dat betekent dat eventuele depots vooral gericht moeten zijn op deze materialen. Daar bevinden zich ook heel omvangrijke stukken tussen, die zich vaak juist in de meest problematische beheersomstandigheden bevinden (zie hoofdstuk 4.8 en 6.2).

In hoofdstuk 5 is aangegeven dat 53% van de musea en beheerders van collecties en 43% van de archieven aangeeft behoefte te hebben aan betere depots en/of meer opslagruimte. In elke regio geven instellingen wel aan depotruimte nodig te hebben. Koppelen we deze gegevens van hoofdstuk 5 aan de locaties, dan ontstaat het volgende beeld:

Tabel 16. Mogelijke locaties en musea die van een regionaal depot gebruik zouden willen maken

Regio	Mogelijke locatie(s)	Musea of objectencollecties die depotruimte nodig hebben
Brugge	Pakhuizen Brugge Knokke-Heist	- Stedelijke Musea Brugge - Museum Bulskampveld Beernem
Oostende	Middelkerke	Stedelijk Museum Oostende Oostends Historisch Museum De Plate Provinciaal Museum voor Moderne Kunst Oostende
Roeselare-Tielt	Rodenbachsite Roeselare	Nationaal Wielermuseum Roeselare
Noordelijke Westhoek	Kapel Ster der Zee Koksijde Oude Bloemmolens Diksmuide	Abdijmuseum Ten Duinen 1138 Koksijde Gemeente Koksijde, kunstcollectie Bakkerijmuseum Walter Plaetinck Veurne Mout- en Brouwhuis De Snoek Alveringem Gemeente Veurne, kunstcollectie Stad Diksmuide, kunstcollectie Stad Nieuwpoort, kunstcollectie
Zuidelijke Westhoek	Toekomstig depot Stedelijke Musea Ieper Site Veurnestraat Poperinge	Stedelijke Musea Ieper Kunstcollectie stad Poperinge Landbouwcollectie Kemmel
Kortrijk	Transfo Zwevegem Site Deweer Otegem Site D'Hondt Menen Site Verschaeve Kuurne Magazijn naast Nationaal Tabaksmuseum Wervik	Stedelijke Musea Kortrijk (Broelmuseum) Vlas-, kant- en linnenmuseum Kortrijk Nationaal Tabaksmuseum Wervik

De noden per regio lopen uiteen, het aanbod van mogelijke locaties ook. Een indeling naar regio's is gemaakt op praktische gronden – de bereikbaarheid van een depot en de gewenste afstand naar een depot (zie hoofdstuk 6) – maar het is niet noodzakelijk dat regionale depots uitsluitend een regio bedienen. In hoofdstuk 10.3 komt dit aan de orde.

Sommige locaties hebben grote troeven, die een rol kunnen spelen in toekomstige besluitvorming over daadwerkelijke vestiging van depots en oprichting van een werking. Die troeven kunnen zijn verbondenheid aan een museum, aanwezigheid van potentiële partners in de regio, oppervlakte, al aanwezige voorzieningen in het gebouw zelf en uiteraard een combinatie hiervan.

Hoofdstuk 9

Samenwerkingsverbanden

In de provincie West-Vlaanderen is er al een sterke traditie van samenwerking, ook op cultureel en erfgoedgebied. Een regionaal depotbeleid kan dan ook aansluiting zoeken bij bestaande (project)verenigingen, regionale organisaties en netwerken in plaats van een geheel eigen structuur op te bouwen naast wat al bestaat. Aansluiten bij wat er al is en dat versterken kan een veel groter effect teweeg brengen dan de zoveelste nieuwe structuur in het leven roepen in het toch al zo intensief verkavelde erfgoedland. Aansluiting zoeken en samenwerken is door alle gesprekspartners aangeduid als een belangrijke voorwaarde voor het welslagen van het regionale depotbeleid.

9.1. Gebiedsgerichte werking cultuur

Vanuit de provincie zelf zijn er twee medewerkers specifiek belast met een opdracht voor gebiedsgerichte werking rond cultuur, één in de Westhoek en één in de regio Kortrijk. Beiden vullen de functie sterk in met erfgoed, in de regio Kortrijk rond het vlaserfgoed, in de Westhoek vooral op het snijvlak van ruimtelijke ordening, natuur en erfgoed. Aangezien een van de centrale opdrachten van de gebiedsgerichte werking het stimuleren van regionale samenwerking is, zijn deze twee functionarissen ideale partners om in deze regio's contacten te leggen voor een regionaal depotnetwerk. De coördinatie en werking binnen het netwerk kunnen zijn niet op zich nemen.

9.2. Culturele projectverenigingen en cultureel erfgoedconvenants

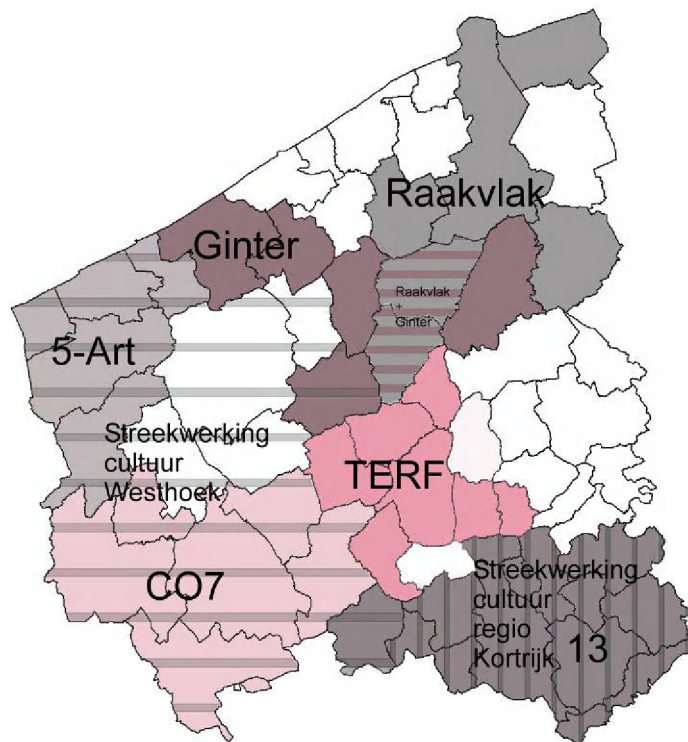
De provincie is rijk aan culturele projectverenigingen. Er zijn er vier die officiële Intergemeentelijke samenwerkingen voor de afstemming van het cultuuraanbod en de cultuurcommunicatie, die als zodanig worden gesubsidieerd vanuit het Decreet Lokaal Cultuurbeleid en één projectvereniging die opgericht is om samen te werken rond archeologie en één voor een regionale erfgoedconvenant. Projectverenigingen die samenwerken rond cultuuraanbod en –communicatie zijn

- **5-art**
Alveringem, De Panne, Koksijde, Nieuwpoort, Veurne
- **CultuurOverleg Zeven (CO₇)**
Heuvelland, Ieper, Langemark-Poelkapelle, Mesen, Poperinge, Vleteren, Zonnebeke
- **Intergemeentelijke Cultuurpartners Ginter**
Gistel, Ichtegem, Kortemark, Middelkerke, Oostkamp, Torhout, Zedelgem
- **Overleg Cultuur Regio Kortrijk (13)**
Anzegem, Avelgem, Deerlijk, Harelbeke, Kortrijk, Kuurne, Lendeledede, Menen, Spiere-Helkijn, Waregem, Wervik, Wevelgem, Zwevegem

In de regio Roeslare is de projectvereniging **TERF** opgericht, die een cultureel erfgoedconvenant heeft gesloten met de Vlaamse Gemeenschap. De gemeenten die hierin samenwerken zijn Hooglede, Izegem, Lichtervelde, Moorslede, Roeselare en Staden.

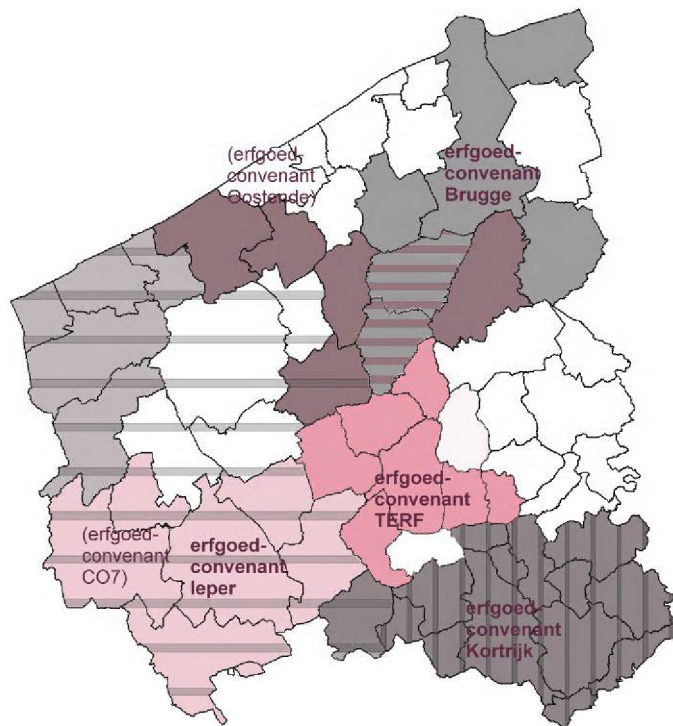
In Brugge en het Brugse Ommeland functioneert de projectvereniging **Raakvlak**, die de basis vormt voor een intergemeentelijke archeologische dienst. Deelnemende gemeenten zijn Brugge, Jabbeke, Knokke-Heist, Zedelgem, Beernem en Torhout. Torhout en Zedelgem maken dus deel uit van twee intergemeentelijke samenwerkingsverbanden, Ginter en Raakvlak.

Figuur 7. Culturele samenwerkingsverbanden

Naast het erfgoedconvenant TERF zijn er drie andere erfgoedconvenanten: Brugge, Kortrijk en Ieper. Het erfgoedconvenant Ieper wordt uitgebreid naar een regionaal convenant voor CO7, de aanvraag daarvoor ligt momenteel bij de Vlaamse Gemeenschap. Oostende bereidt een stedelijk erfgoedconvenant voor. De aanvraag is voorzien voor 2009. In de regio Kortrijk richt de erfgoedcel van Kortrijk zich ook al meer op de regio, ook al is het convenant nu alleen nog maar van toepassing op de stad Kortrijk.

Figuur 8. Erfgoedconvenants

In de verschillende focusgroepen is naar voren gebracht dat deze projectverenigingen uitstekende partners zijn in een eventueel regionaal depotbeleid. De actoren in de samenwerkingsverbanden kennen elkaar al en sommige hebben een erfgoedwerking, zoals hierboven is aangegeven.

Hoewel de projectverenigingen en de streekwerking niet de hele provincie dekken en er enkele witte vlekken zijn, zijn deze structuren aanknopingspunten voor en partners in een aanstaand regionaal depotbeleid. Er is al overleg en samenwerking, die uitgebreid kan worden naar behoud en beheer van erfgoed. In welke mate deze projectverenigingen een rol op zich gaan nemen en welke dan, moet nog met elk van hen overlegd worden.

9.3. Andere samenwerkingsverbanden en netwerken

9.3.1. Westhoek Streekmuseum

Westhoek Streekmuseum is een samenwerkingsverband van zeven ambachtelijke musea in de Westhoek: Hopmuseum Poperinge, Bakkerijmuseum Walter Plaetinck Veurne, Mout- en Brouwhuis De Snoek Alveringem, Fransmanmuseum Koekelare, De Oude Kaasmakerij Passendale, Kasteel Beauvoorde In Veurne en Nationaal Tabaksmuseum Wervik en een aantal gemeentebesturen. Het doel van de samenwerking is de werking beter op elkaar af te stemmen en te komen tot een sterkere publiekswerking. De provincie West-Vlaanderen coördineert de samenwerking.

9.3.2. Westhoek Archieven Overleg

In de Westhoek is onlangs het Westhoek Archieven Overleg gestart, een forum voor alle archivariissen in de Westhoek; ook dit forum is een mogelijke partner in een eventuele regionale aanpak van archiefdepots.

9.3.3. Streekgericht bibliotheekbeleid

Het streekgericht bibliotheekbeleid van de provincie kent een regionale aanpak. Het is een goed functionerend netwerk voor openbare bibliotheken. In hoeverre streekgericht bibliotheekbeleid een partner kan zijn in een regionaal depotbeleid is nog te bezien, gezien de nu al omvangrijke opdrachten van het streekgericht bibliotheekbeleid, waarbij de focus niet ligt op erfgoed.

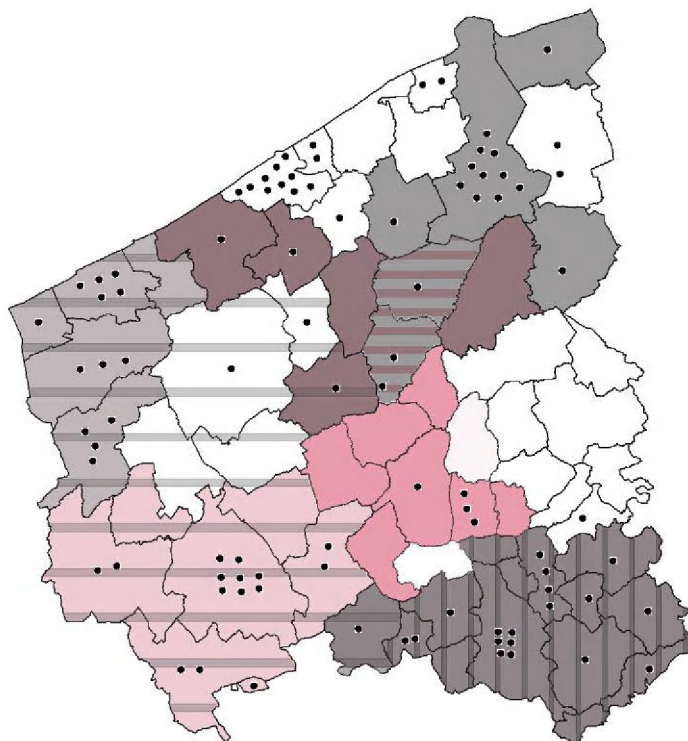
9.3.4. West-Vlaams ArchievenPlatform (WAP)

Het West-Vlaams ArchievenPlatform (WAP) werd in 2001 opgericht om het overleg tussen de archiefdiensten in de provincie te organiseren. Daartoe organiseert het Platformbestuur jaarlijks een algemene vergadering waarop vertegenwoordigers van de West-Vlaamse archiefdiensten uitgenodigd worden. Tijdens deze vergaderingen worden inhoudelijke archiefthema's besproken en zijn er informele momenten om de contacten tussen de deelnemers te bevorderen. Daarnaast biedt de provinciale Archiefdienst op zijn website een [WAP-archievenbank](#) aan.

9.4. Ligging

Een belangrijke vraag bij de eventuele inschakeling van bestaande samenwerkingsverbanden is of ze aansluiten bij de ligging van musea of clusters van musea. De meeste projectverenigingen zijn immers niet opgericht met het oog op behoud en beheer in erfgoedinstellingen.

Figuur 9. Ligging van musea

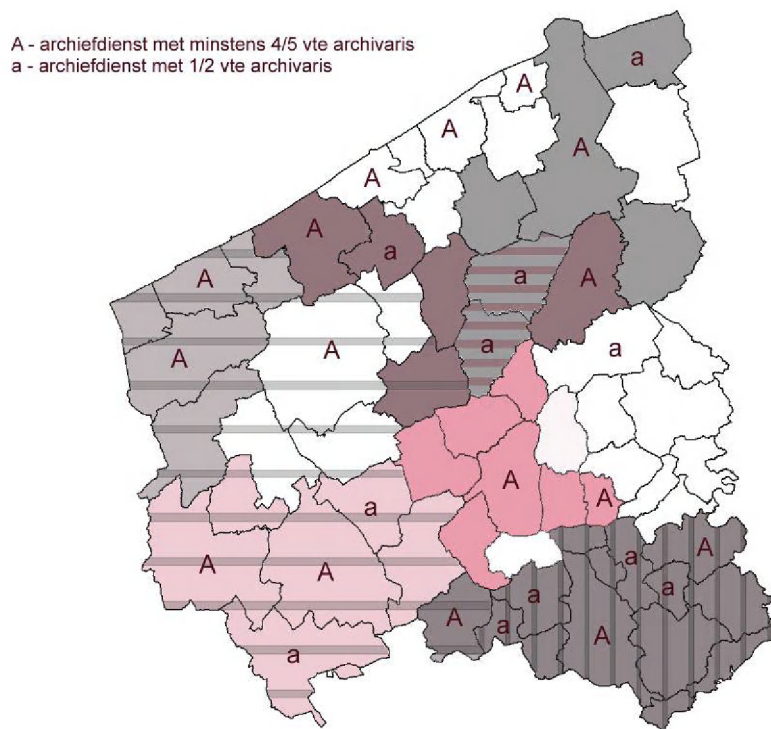

Op bovenstaande kaart zijn de musea aangegeven, die aangeschreven zijn met een vragenlijst in de enquête (zie hoofdstuk 4.4. en bijlage 4). Hieruit blijkt dat de 'witte vlekken' wat betreft

samenwerkingsverbanden redelijk overeenkomen met de gemeenten waar weinig musea zijn. Alleen de regio Oostende heeft geen samenwerkingsverband en wel veel musea.

Voor de publiekrechtelijke archiefdiensten geldt ongeveer hetzelfde, zoals uit onderstaande kaart blijkt. Ook hier is de regio Oostende weer een uitzondering.

Figuur 10. Ligging van archiefdiensten

Dat betekent dat de bestaande projectverenigingen en de gebiedsgerichte werking cultuur heel goede partners zijn om lokale actoren te bereiken en te activeren. Daarbij sluit de werking van de huidige en toekomstige erfgoedconvenants heel goed aan.

Hoofdstuk 10

Stappenplan voor een netwerk van regionale erfgoeddepots

10.1. Waarom een provinciaal netwerk?

Om de discussie te voeden en te stroomlijnen zijn op de vragenlijsten en in de focusgroepen de organisatiemodellen, zoals die gepresenteerd zijn in het rapport van de provincie Limburg (zie bijlage 1 en hoofdstuk 6) voorgelegd aan de respondenten. Bij het formuleren van de opdracht voor dit onderzoek is al uitgegaan van de opbouw van een netwerk met partners en voorzieningen in verschillende regio's (zie hoofdstuk 1.1.1). Alvorens een plan voor een netwerk voor regionale erfgoeddepotwerking te presenteren, moet het te kiezen netwerkmodel afgewogen worden tegen andere modellen. Daarom worden hieronder de vijf modellen, die in de bevraging zijn voorgelegd op een aantal kenmerken vergeleken.

1. Centraal provinciaal erfgoeddepot

Organisatie

- een centraal georganiseerde depotwerking voor alle soorten roerend erfgoed in de provincie
- geen inschakeling van partners in de werking

Sterktes

- overzichtelijke organisatie
- geschikt voor alle soorten objecten en bewaring (onder andere tijdelijke opvang)
- met betrekkelijk weinig personeel te exploiteren
- integrale werking rond behoud en beheer mogelijk

Zwaktes

- een depot is nauwelijks geschikt te maken voor alle soorten materiaal
- de afstand ertoe is voor een aantal potentiële gebruikers erg groot
- geen inbreng van deskundigheid en faciliteiten van partners

2. Centrale regionale erfgoeddepots

Organisatie

- diverse centraal georganiseerde depots voor alle soorten roerend erfgoed in de provincie. De regionale depots functioneren zelfstandig (dus niet in een provinciaal netwerk).
- geen inschakeling van partners in de werking

Sterktes

- overzichtelijke organisatie
- geschikt voor alle soorten objecten en bewaring (onder andere tijdelijke opvang)
- integrale werking rond behoud en beheer mogelijk op regionaal niveau
- makkelijk bereikbaar voor musea in de regio
-

Zwaktes

- een depot is nauwelijks geschikt te maken voor alle soorten materiaal
- geen inbreng van deskundigheid en faciliteiten van partners
- duurder dan een centraal depot, er is meer personeel nodig
- zonder centrale coördinatie (niet voorzien in dit model) gaat er veel expertise en ervaring verloren

3. Gespecialiseerde erfgoeddepots

Organisatie

- Verschillende groepen erfgoedbeheerders werken regionaal samen rond het behoud en beheer van een specifieke erfgoed-, materiaal- of objectsoort. De regionale depots functioneren zelfstandig (dus niet in een provinciaal netwerk).
- Inschakeling van partners in regionaal netwerk

Sterktes

- gespecialiseerde aanpak voor diverse soorten materiaal
- inbreng van deskundigheid en faciliteiten van partners mogelijk
- makkelijk bereikbaar voor musea in de regio

Zwaktes

- de organisatie vergt regionale coördinatie
- duurder dan een centraal depot, er is meer personeel nodig
- op regionaal niveau is niet voor alle soorten materiaal een gespecialiseerde voorziening te treffen
- integrale werking rond behoud en beheer moeilijk

4. Het aangestuurde netwerk

Organisatie

- bestaande of nieuw te bouwen depots worden structureel gestuurd. De depots kunnen gespecialiseerd zijn, zoals in model 3, of geschikt voor alle soorten materiaal en objecten, zoals in model 2.
- Inschakeling van partners in regionale netwerken
- Centrale aansturing vanuit de provincie

Sterktes

- flexibel model, de inrichting van depots kan aangepast worden aan regionale of thematische behoeften
- inbreng van deskundigheid en faciliteiten van partners mogelijk
- integrale werking rond behoud en beheer mogelijk
- makkelijk bereikbaar voor musea in de regio

Zwaktes

- de organisatie vergt veel coördinatie
- duurder dan een centraal depot, er is meer personeel nodig
- mogelijk te weinig inbreng van partners vanwege centrale sturing

5. Het losse netwerk

Organisatie

- Ad hoc oplossingen worden per regio gezocht op het moment dat er zich problemen stellen.
- Geen centrale sturing
- inbreng van deskundigheid en faciliteiten van partners mogelijk

Sterktes

- vergt weinig personeel voor organisatie
- flexibel model
- makkelijk bereikbaar voor musea in de regio

Zwaktes

- weinig doordachte aanpak
- onoverzichtelijke organisatie
- geen integrale werking rond behoud en beheer mogelijk
- inbreng van deskundigheid en faciliteiten van partners moeilijk vanwege het ontbreken van coördinatie

Zoals al is aangegeven, sluiten de modellen elkaar niet uit. In de besprekingen met erfgoedbeheerders is naar voren gekomen dat de meesten een centraal depot onwenselijk vinden: het is volgens hen organisatorisch niet haalbaar voor alle soorten erfgoed een depot in te richten, de afstand is een bezwaar en het gebrek aan interactiviteit ook. Dezelfde bezwaren, minus de afstand, gelden voor het tweede model, centrale regionale erfgoeddepots. Voor gespecialiseerde regionale depots is wel belangstelling, maar deze kunnen volgens de respondenten niet de enige organisatievorm zijn, omdat er op regionaal niveau nooit voor alle soorten materiaal aangepaste omstandigheden gecreëerd kunnen worden. De meeste respondenten benadrukten hun eigen verantwoordelijkheid en gaven aan hun ervaring en eventuele faciliteiten in te willen brengen in een eventueel netwerk. Ook de provincie zelf heeft bij de formulering van de opdracht aangegeven sterk in de richting van een provinciaal netwerk te denken. De voorkeur van de respondenten ging uit naar het aangestuurde netwerk, met de bedenking dat hier een grotere mate van interactiviteit in zou moeten zitten dan theoretisch is aangegeven. Dat er coördinatie nodig zou zijn stond voor hen allen vast, waardoor het losse netwerk als model minder aansprak. Daarom is voor de uitwerking van een model uitgegaan van het model van het aangestuurde netwerk, met de aanpassing dat aangestuurd vervangen wordt door interactief.

Zowel op basis van de bevindingen rond collecties en collectiebeheer als op basis van de wensen van musea is het netwerk opgezet rond twee assen: de fysieke depots en de werking rond behoud en beheer, breder nog, de werking rond collectieontwikkeling. Zoals al aangegeven is in hoofdstuk 2 kan het gebruik van depots niet los gezien worden van de complete museumwerking en is het denken over de rol van depots sterk in ontwikkeling. Die nieuwe ontwikkelingen hebben hun weerslag op depotwerking van elke instelling en op een eventuele regionale depotwerking in het bijzonder. Als dit gebeurt in een netwerk, komen hier immers de opvattingen en behoeften van verschillende instellingen samen en kan van daaruit ook samen gewerkt worden aan collectieontwikkeling.

10.2. Een modulair groeiscenario voor een interactief netwerk voor objectencollecties

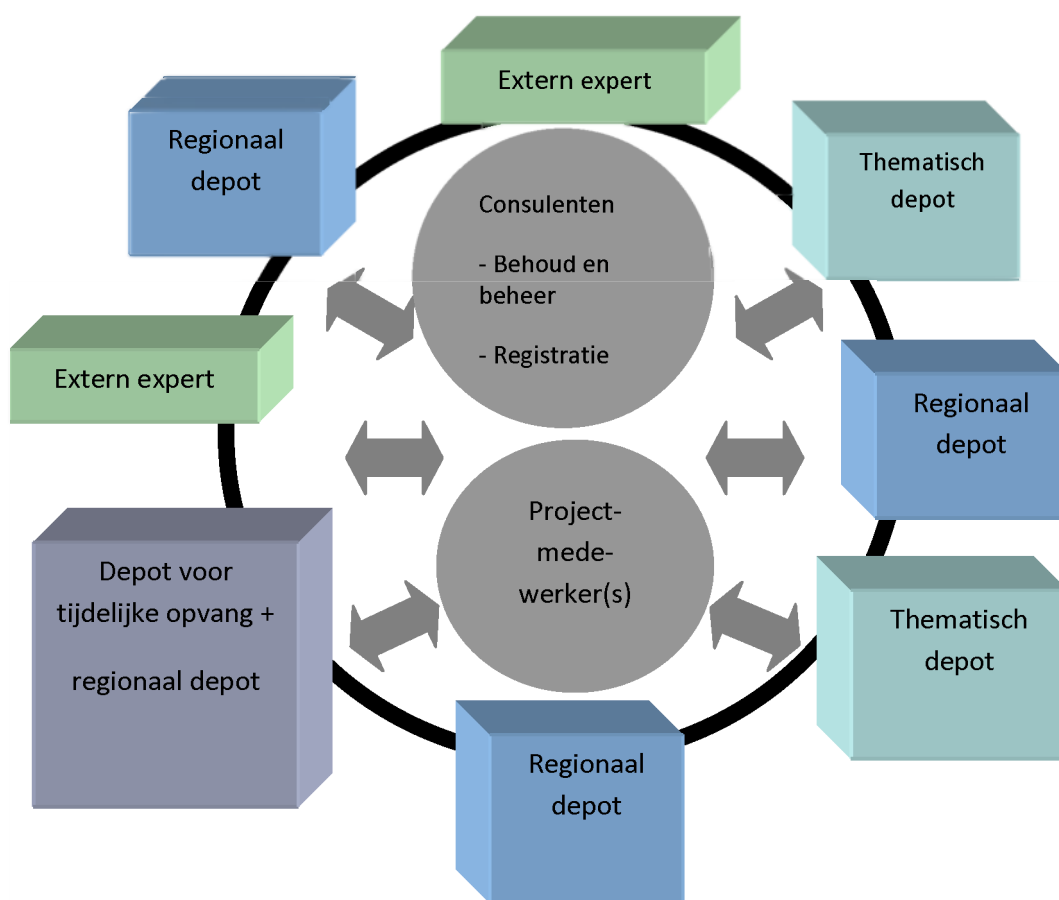
Op basis van de opdrachtomschrijving, de uitkomsten van het onderzoek - aard van de collecties (hoofdstuk 4), de depotomstandigheden (hoofdstuk 5), de noden en voorkeuren van respondenten (hoofdstuk 6), bestaande samenwerkingsverbanden (hoofdstuk 9) - de voorbeelden van elders en de relevante literatuur, is er een organisatie-model ontwikkeld, dat stapsgewijs kan worden geïmplementeerd: een interactief netwerk voor musea, gecoördineerd door de provincie. Voor archieven en bibliotheken volgen aparte aanbevelingen, conform de wensen van de betrokken erfgoedbeheerders.

In het onderzoek naar collecties en depotnoden is ook telkens naast een algemene een regionale invalshoek gekozen (zie hoofdstuk 4.7, 5.1 en 5.2). De analyses die per regio gemaakt kunnen worden, liggen mede aan de basis van de voorgestelde modellen.

10.2.1. Het interactieve provinciale netwerk voor depotwerking

Theoretisch ziet het interactieve netwerk er als volgt uit

Figuur 11. Model voor een interactief provinciaal netwerk voor depotwerking

Consulenten behoud en beheer en registratie

Centraal in het model staan twee consulenten, die musea bijstaan bij hun taken rond behoud en beheer en in het bijzonder registratie. Zonder deugdelijke registratie is immers een regionale depotwerking ook niet mogelijk (zie hoofdstuk 3). De taak van de consulenten is in de eerste plaats: detecteren, stimuleren, sensibiliseren, ondersteunen en coachen. De vele vragen zullen niet allemaal door deze twee consulenten kunnen opgevangen en opgelost worden. Vandaar dat ook een beroep zal moeten gedaan worden op projectmedewerkers en deskundige externen.

De werking van de consulenten is vergelijkbaar met de werking van de Collectiewacht Nederland.⁹⁴ Dit initiatief gaat uit van de provincie Gelderland en sluit qua werking nauw aan bij onze Monumenten- en Interieurwacht. Op regelmatige basis bezoeken en onderzoeken medewerkers van de Collectiewacht musea. Tijdens deze bezoeken maken zij een stand van zaken op over de staat van de collectie. Op basis daarvan stellen zij een kostenberekening op, die aangeeft welke investering nodig is om de collectie in zijn totaliteit te bewaren. Dit levert vaak een hoge prijsberekening op, waarna onmiddellijk een discussie gestart wordt over wat precies tot de kerncollectie⁹⁵ kan gerekend worden. Een stroomlijning van missie, visie en collectiebeleid brengt met zich mee dat slechts een beperkt aantal objecten het label 'urgent te behandelen' krijgt. De oorspronkelijk geraamde kosten kunnen hierdoor gedrukt worden. Ook de provincie West-Vlaanderen kan inzetten op het uitvoeren van nulmetingen. Al naargelang de geconstateerde urgentiegraad kunnen projectmedewerkers en externen ingezet worden.

⁹⁴ <http://www.collectiewacht.nl>

⁹⁵ De kerncollectie bestaat uit die objecten, die onmisbaar zijn voor het uitvoeren van de missie van het museum.

Deze werkwijze laat toe dat de consultants in de eerste fase van hun werking voornamelijk focussen op de implementatie van bestaande richtlijnen en standaarden. Daarbij zullen de procedures zoals beschreven in Spectrum-N een belangrijke leidraad vormen. Hoofdstuk 3 geeft hiervan een uitvoerig overzicht. Een samenvattend overzicht volstaat in deze paragraaf.

Taken van de consultant registratie en inventarisatie

- Onderzoek naar en implementatie van een uniform registratie- en inventarisatiesysteem, daarbij rekening houdend met de beschrijvingsstandaarden van ICOM en CIDOC. Als concrete voorbeelden kunnen het Oost-Vlaamse Move en de Erfgoedbank Limburg/Vlaams-Brabant ter inspiratie bestudeerd worden.
- Onderzoek naar de relatie tussen missie van een instelling en een regio en de erfgoedcollectie, waardoor de collectie, het verzamelbeleid en het afstootbeleid geëvalueerd kan worden. Hierbij wordt gedacht aan de implementatie van de richtlijnen betreffende het opstellen van een missie en een collectieplan en van de *Leidraad voor de afstoot van objecten* van het Instituut Collectie Nederland⁹⁶.

Taken van de consultant behoud en beheer:

- Screening van de collectie aan de hand van de schadeatlas van Metamorfoze⁹⁷.
- Scan van bestaande depots en mogelijke locaties met behulp van de methodieken van risicomanagement waarbij omgevingsfactoren, het gebouw en de bewaaromstandigheden opgelijst worden.

Projectmedewerkers

Voor projecten rond behoud en beheer kunnen projectmedewerkers aangesteld worden, die (op termijn) voor en met musea projecten uitwerken op het gebied van behoud en beheer, bijvoorbeeld rond thema's als preservatie van textiel of onderzoek van archeologische artefacten.

Depot voor tijdelijke opvang

In de gehele provincie is behoefte aan een depot voor tijdelijke opvang (zie hoofdstuk 6). De benutting hiervan is moeilijk te voorspellen en leegstand is inefficiënt en duur. Daarom is de beste oplossing een bestaand depot in het netwerk eveneens de functie van tijdelijk depot te geven. Daartoe moet dan wel ruimte gereserveerd worden, maar de werking ervan is een onderdeel van de werking van het gehele depot.

Regionale en thematische depots

In het netwerk worden in maximaal zes regio's (de regio's die in dit onderzoek onderscheiden zijn, zie hoofdstuk 1.2.3) erfgoeddepots opgericht. Dit kunnen zelfstandige organisaties, dat wil zeggen enkel opslagruimte met een werking, of depots van bestaande musea zijn. Een aantal regionaal erkende musea heeft al aangegeven dat hun (toekomstige) depot hiervoor gebruikt kan worden. Deze depots kunnen algemeen zijn, of zo algemeen mogelijk, dat wil zeggen geschikt voor diverse soorten materiaal, qua klimaat en qua werking. Ze kunnen ook thematisch zijn, qua werking en qua inrichting geschikt voor een soort objecten of materiaal. Een combinatie van beide is eveneens mogelijk: een algemeen depot met daarnaast een specialisatie. Een regionaal depot moet niet persé enkel voor die regio werken, maar kan zich bijvoorbeeld thematisch richten op enkele regio's of de provincie als geheel.

Externe experts

Het voordeel van een netwerk is dat er verschillende partners in opgenomen kunnen worden: musea, andere collectiebeheerders en deskundigen. Niet alle deskundigheid zal beschikbaar zijn bij de

⁹⁶ <http://www.icn.nl>.

⁹⁷ VAN DER MOST, P. et al (red.) *Schadeatlas archieven. Hulpmiddel bij het uitvoeren van een schade-inventarisatie*, Den Haag 2007, <http://www.metamorfoze.nl>.

consulenten en de partners. Daarom kunnen andere deskundigen, zoals restauratoren of inhoudelijke deskundigen, bijvoorbeeld van landelijke expertisecentra, in het netwerk ingeschakeld worden.

Interactie met partners

De interactie in het netwerk is uitermate belangrijk. De coördinatie van het netwerk ligt bij de consulenten. Zij werken samen met tal van partners, die op verschillende niveaus functioneren. Partners zijn zoveel mogelijk bestaande samenwerkingsverbanden als gebiedsgerichte werking cultuur, erfgoedconvenants en projectverenigingen (zie hoofdstuk 9). Daarnaast zijn musea, andere collectiebeheerders en cultuurbeleidscoördinatoren (potentiële) partners. Juist omdat er zo veel partners bij betrokken zijn, die niet allemaal dezelfde functie en dezelfde belangen hebben, is een decentralisatie van het netwerk noodzakelijk. Dit komt in hoofdstuk 10.3 uitgebreid aan de orde.

10.2.2. Een modulair groeiscenario

Een netwerk opbouwen en ervaring opdoen met regionale depotwerking kosten tijd. Een netwerk groeit, dat is er niet zomaar. Daarom kan dit model in stappen gerealiseerd worden. Het begin en de spil van het netwerk zijn de consulenten. Zij gaan contacten leggen, regionaal potentiële partners bijeen brengen, aftasten waar de beste kansen liggen om een netwerk met een depotlocatie op te starten. De werking, zoals hieronder beschreven in de matrix, bouwen zij stapje voor stapje uit. In welke regio de start zal plaatsvinden, is in dit stadium moeilijk te zeggen. Dat hangt af van een aantal factoren als beschikbaarheid van een locatie, de kosten (die komen in hoofdstuk 11 aan de orde), bereidheid van musea en andere partners om mee te werken en natuurlijk de noden in die regio of in de provincie als geheel, die in die regio (deels) opgevangen kunnen worden, bijvoorbeeld met een thematisch depot.

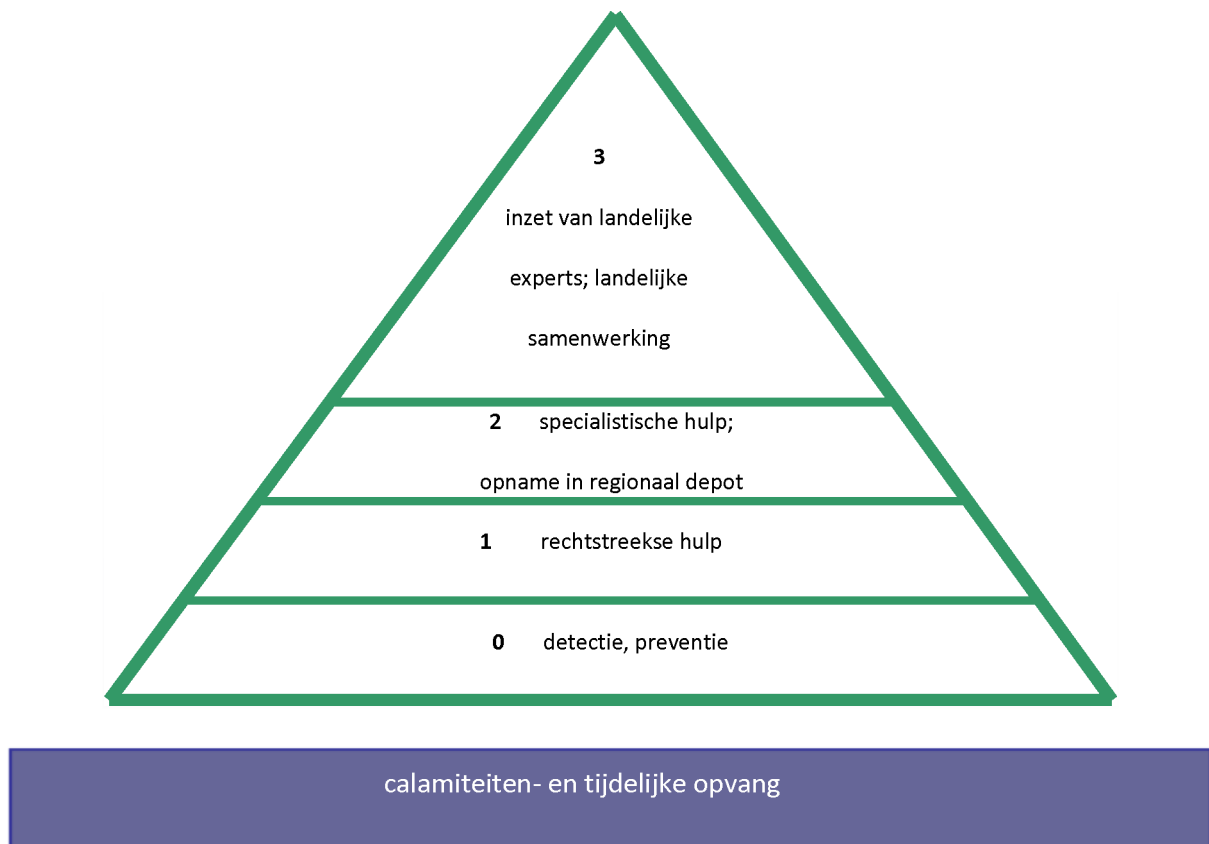
10.3. De werking van het netwerk

10.3.1. Het getrapte systeem

Het netwerk wordt opgedeeld in diverse niveaus ('lijnen'), naar analogie met de gezondheidszorg. Het idee hierachter is dat kennis over behoud en beheer en de toepassing ervan zo veel mogelijk in instellingen zelf aanwezig moet zijn. Die kennis kan vergroot worden via deskundigheidsbevordering en ondersteuning. Werken aan de basis is dus essentieel. Het tweede idee erachter is dat specialisatie alleen moet plaatsvinden als dat nodig is, met andere woorden dat specialistische kennis of ondersteuning pas wordt ingeroepen als duidelijk is wat het probleem is en dat het probleem niet met eenvoudige middelen of kennis is aan te pakken. Er moet dus een diagnose gesteld worden. Hoe complexer het probleem of de situatie hoe hoger het niveau waarop het aangepakt wordt.

Schematisch ziet dit getrapte systeem er als volgt uit.

Figuur 12. Het getrapte netwerk

Nuldelijns erfgoedzorg bestaat uit detectie, prospectie, doorlichting, preventie. Op dit niveau kunnen de consulenten globale metingen en nulmetingen van collecties uitvoeren. Problemen die dan geconstateerd worden, worden verwezen naar de eerstelijnszorg. Op dit niveau hoort ook preventie thuis, waarover de consulenten advies kunnen geven, eventueel met hulp van een website of andere media.

Eerstelijns erfgoedzorg is de rechtstreeks toegankelijke hulp betreffende behoud en beheer van de consulenten en regionale contactpersonen in erfgoedcellen of in musea. Een interactieve digitale helpdesk kan een goed hulpmiddel zijn (naar het voorbeeld van Helpdesk Lokaal Erfgoed van Heemkunde Vlaanderen⁹⁸).

Tweedelijns erfgoedzorg is tweeledig: deze wordt enerzijds gevormd door erfgoedzorgers die na doorverwijzing kunnen worden ingezet om een bepaalde vraag op te vangen, bijvoorbeeld restaurateurs of deskundigen in musea. Anderzijds bestaat het uit het doorlopen van een traject onder leiding van één van de consulenten dat leidt tot het opnemen, op grond van duidelijke criteria, van collecties in een regionaal depot.

⁹⁸ www.helpdeslokaalerfgoed.be.

Derdelijs erfgoedzorg is de dienstverlening waarop professionele erfgoedzorgers een beroep kunnen doen om hun taken rond behoud en beheer beter uit te kunnen voeren. Het kan bestaan uit het inzetten van landelijke expertisecentra, de landelijk erkende musea en archieven, de erfgoedbibliotheek, Faro. Te denken valt aan gezamenlijke oplossingen voor problematische collecties of gezamenlijke vormingsinitiatieven.

EHBO (Erfgoed Hulp Bij Ongevallen) of EUG (Erfgoed Urgentie Groep) is er voor het geval waarin de voornoemde preventieve en curatieve maatregelen geen oplossing bieden. Te denken valt aan calamiteiten, verhuizing of verbouwing. In deze gevallen is het nodig een opvangnet te creëren om snel een oplossing te bieden op het vlak van logistiek, tijdelijk depot, quarantaineruimte en andere maatregelen die nodig zijn om collecties snel en doelmatig onder te brengen. Dit opvangnet is provinciaal georganiseerd en het tijdelijke depot is ondergebracht in één van de regionale erfgoeddepots.

Getrapt, van lokaal naar landelijk

Zoals uit bovenstaand schema blijkt, houdt het netwerk niet op bij de provinciegrenzen. Dat kan niet, omdat deskundigen, expertisecentra en het steunpunt zich buiten de provincie bevinden. Het is ook niet wenselijk, omdat de problematiek van behoud en beheer, waar depots een onderdeel van zijn, niet uniek is voor de provincie West-Vlaanderen en gezamenlijke aanpak van een aantal zaken efficiënter en goedkoper zal zijn. Regelmatige afstemming van de provincies onderling en van de provincies samen met het Vlaamse niveau is wat betreft het erfgoeddepotbeleid zeer wenselijk.

10.3.2. Taken in het netwerk

Hoe de verschillende partners zouden kunnen functioneren in het netwerk is samengebracht in onderstaande matrix. Deze matrix is voorgelegd aan de provinciale museumconsulenten, de vier West-Vlaamse erfgoedcellen en de focusgroep. Hun opmerkingen en bedenkingen zijn hierin verwerkt.

Hoewel archieven en erfgoedbibliotheeken in principe buiten dit netwerk vallen, is hun expertise op het gebied van behoud en beheer belangrijk en worden zij wat betreft hun deskundigheid op dit gebied in het netwerk opgenomen. Waar de provinciale Bibliotheek en het provinciale Archief soortgelijke taken zouden kunnen opnemen voor hun sector, is dat ook aangegeven. Dit komt verder aan de orde in hoofdstuk 10.5.

Communicatie

Bij elk onderdeel van de regionale depotwerking is communicatie fundamenteel. Als potentiële partners en gebruikers van de faciliteiten niet weten wat het aanbod is, is de werking niet zinvol. Daarom is een goede en volgehouden communicatie met potentiële 'klanten' en met de partners in het netwerk noodzakelijk. Er moet een duidelijk aanspreekpunt zijn, van waaruit vragen kunnen doorstromen. Hulpmiddelen daarbij kunnen een digitale helpdesk en een telefonisch loket zijn.

Een kruisje in de matrix geeft aan dat deze instelling(en) de omschreven taak (mede) uitvoer(t)(en).

Niveau	Taak - activiteit	Provinciale consulenten - registratie - behoud en beheer Eventueel project- mede- werkers	Personeel regionaal en/of thematisch depot	Lokale en regionale actoren - project- verenigingen - cultuur- beleidscoör- dinatoren -erfgoed- verenigingen - musea basisniveau - archieven - andere partners	Erkende musea regionaal niveau	Provinciaal archief, provinciale bibliotheek	Erfgoed- convenants	Boven- provinciaal netwerk van erfgoed- consulenten	Landelijke instellingen - expertise- centra - musea - steunpunt
<i>Nuldelijns Erfgoedzorg (veldwerk en preventie)</i>	Globaal in kaart brengen van collecties	x		x		x (voor archief en bibliotheek)	x		
	Opvolgen uniform registratie- systeem	x		x	x				
	Begeleiden bij registratie	x							
	Registratie	x (op project- basis)		x					
	Advies voor preservatie geven	x		x (musea, archieven, erfgoed- verenigingen)					

Niveau	Taak - activiteit	Provinciale consulenten - registratie - behoud en beheer Eventueel project- mede- werkers	Personeel regionaal en/of thematisch depot	Lokale en regionale actoren - project- verenigingen - cultuur- beleidscoör- dinatoren -erfgoed- verenigingen - musea basisniveau - archieven - andere partners	Erkende musea regionaal niveau	Provinciaal archief, provinciale bibliotheek	Erfgoed- convenants	Boven- provinciaal netwerk van erfgoed- consulenten	Landelijke instellingen - expertise- centra - musea - steunpunt
	Nulmeting van conditie van collecties	x		x					
	Vorming verzorgen	x							
	Vorming faciliteren						x		
	Lokale actoren regionaal bundelen, regionaal netwerk onderhouden	x					x		
	Sensibiliseren rond behoud en beheer	x		x					
Eerstelijns Erfgoedzorg (opvangen)	Organiseren van herbestemming	x							

Niveau	Taak - activiteit	Provinciale consulenten - registratie - behoud en beheer Eventueel project- mede- werkers	Personeel regionaal en/of thematisch depot	Lokale en regionale actoren - project- verenigingen - cultuur- beleidscoör- dinatoren -erfgoed- verenigingen - musea basisniveau - archieven - andere partners	Erkende musea regionaal niveau	Provinciaal archief, provinciale bibliotheek	Erfgoed- convenants	Boven- provinciaal netwerk van erfgoed- consulenten	Landelijke instellingen - expertise- centra - musea - steunpunt
noden en behoeften)									
	Gericht advies behoud en beheer geven	x			x	x (voor archief en bibliotheek)			
	Uitschrijven draaiboek in geval van schenking, overdracht	x							
	Opstellen van virtuele referentie- collecties (databank)	x			x				
	Afstemming van collectieplannen	x			x				
	Uitbouw	x		x	x		regie		

Niveau	Taak - activiteit	Provinciale consulenten - registratie - behoud en beheer Eventueel project- mede- werkers	Personeel regionaal en/of thematisch depot	Lokale en regionale actoren - project- verenigingen - cultuur- beleidscoör- dinatoren -erfgoed- verenigingen - musea basisniveau - archieven - andere partners	Erkende musea regionaal niveau	Provinciaal archief, provinciale bibliotheek	Erfgoed- convenants	Boven- provinciaal netwerk van erfgoed- consulenten	Landelijke instellingen - expertise- centra - musea - steunpunt
	thematisch netwerk								
	Uitbouw regionaal netwerk	x		x	x		regie		
	Draaiboek opstellen voor best practices behoud en beheer	x				x (voor archief en bibliotheek)			
	Bevorderen van collectie-mobiliteit	x			x	x			
	Organiseren en begeleiden van collectie-mobiliteit	x				x (voor archief en bibliotheek)			
Tweedelijns Erfgoedzorg (fysieke depots)	Voorbereiden van fysieke depotwerking	x	x						

Niveau	Taak - activiteit	Provinciale consulenten - registratie - behoud en beheer Eventueel project- mede- werkers	Personeel regionaal en/of thematisch depot	Lokale en regionale actoren - project- verenigingen - cultuur- beleidscoör- dinatoren -erfgoed- verenigingen - musea basisniveau - archieven - andere partners	Erkende musea regionaal niveau	Provinciaal archief, provinciale bibliotheek	Erfgoed- convenants	Boven- provinciaal netwerk van erfgoed- consulenten	Landelijke instellingen - expertise- centra - musea - steunpunt
	Uitbouw van logistiek	x	x						
	Competentiepool van erfgoedzorgers opzetten	x			x		x		
	Begeleiding bij overdracht van materiaal naar regionaal depot	x							
	Uitwisseling van expertise tussen professionals en vrijwilligers organiseren	x			x	x (voor archief en bibliotheek)	x		
	Expertise ter beschikking stellen aan andere musea	x			x				

Niveau	Taak - activiteit	Provinciale consulenten - registratie - behoud en beheer Eventueel project- mede- werkers	Personeel regionaal en/of thematisch depot	Lokale en regionale actoren - project- verenigingen - cultuur- beleidscoör- dinatoren -erfgoed- verenigingen - musea basisniveau - archieven - andere partners	Erkende musea regionaal niveau	Provinciaal archief, provinciale bibliotheek	Erfgoed- convenants	Boven- provinciaal netwerk van erfgoed- consulenten	Landelijke instellingen - expertise- centra - musea - steunpunt
	Bewaren van collecties		x		x				
	Expertise van musea afstemmen	x			x		x		
<i>Derdelijns Erfgoedzorg</i>	Contact met steunpunten en expertisecentra	x						x	
	Landelijke aanpak problematische collecties	x						x	x
	Advies en ondersteuning calamiteiten-planning	x						x	x
	Landelijke activiteiten, zoals	x						x	x

Niveau	Taak - activiteit	Provinciale consulenten - registratie - behoud en beheer Eventueel project- mede- werkers	Personeel regionaal en/of thematisch depot	Lokale en regionale actoren - project- verenigingen - cultuur- beleidscoör- dinatoren -erfgoed- verenigingen - musea basisniveau - archieven - andere partners	Erkende musea regionaal niveau	Provinciaal archief, provinciale bibliotheek	Erfgoed- convenants	Boven- provinciaal netwerk van erfgoed- consulenten	Landelijke instellingen - expertise- centra - musea - steunpunt
	vorming, gezamenlijke digitale helpdesk								
<i>EHBO / EUG</i>	Draaiboek calamiteiten- en rampenplannen	x			x	x (voor archief en bibliotheek)			X (steunpunt)
	Uitbouw rampenplan op lokaal, regionaal, provinciaal en landelijk niveau	x		x	x		x	x	x
	Logistiek voor opvang calamiteiten	x	x						
<i>Coördinatie</i>	Opvolging van functioneren provinciaal netwerk, kwaliteitszorg	x			x				

Niveau	Taak - activiteit	Provinciale consulenten - registratie - behoud en beheer Eventueel project- mede- werkers	Personeel regionaal en/of thematisch depot	Lokale en regionale actoren - project- verenigingen - cultuur- beleidscoör- dinatoren -erfgoed- verenigingen - musea basisniveau - archieven - andere partners	Erkende musea regionaal niveau	Provinciaal archief, provinciale bibliotheek	Erfgoed- convenants	Boven- provinciaal netwerk van erfgoed- consulenten	Landelijke instellingen - expertise- centra - musea - steunpunt
	Regionaal kernteam dat behoud en beheer opvolgt	x		x	x		x		

10.3.3. Regionale erfgoeddepots in de praktijk

In het netwerk rond behoud en beheer zijn de depots een faciliteit naast andere dienstverlening. Opname van stukken in een regionaal of thematisch depot is aan eisen gebonden en vergt het doorlopen van een aantal stappen op het eerste niveau (de 'eerste lijn'). Opname in een depot is een mogelijkheid, die bekeken moet worden samen met andere, zoals herbestemming.

Uitgangspunten voor opname in een regionaal depot zijn:

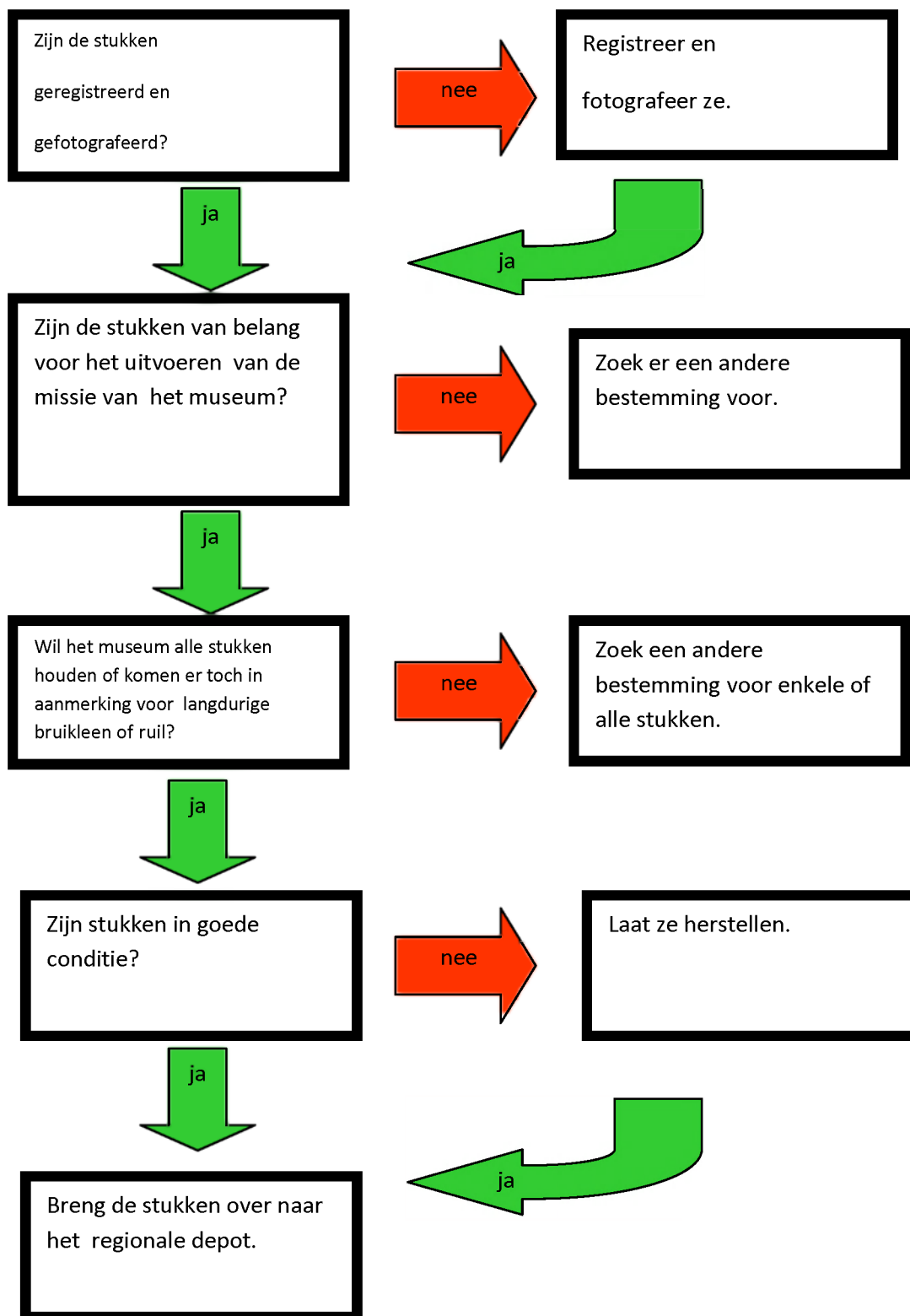
- de stukken moeten geregistreerd en gefotografeerd zijn;
- de stukken mogen niet geïnfecteerd zijn;
- de instelling die de stukken in depot geeft, moet een collectieplan hebben, waaruit blijkt wat de functie van deze stukken in de gehele collectie is. Met andere woorden: deze stukken moeten in relatie staan tot de missie van het museum (zie hoofdstuk 2).

Werkwijze

Hieronder is schematisch aangegeven hoe zou het plaatsen in een regionaal depot van een aantal stukken of een deelcollectie in zijn werk kunnen gaan.

Figuur 13. Schematisch protocol voor het plaatsen van voorwerpen in een regionaal depot

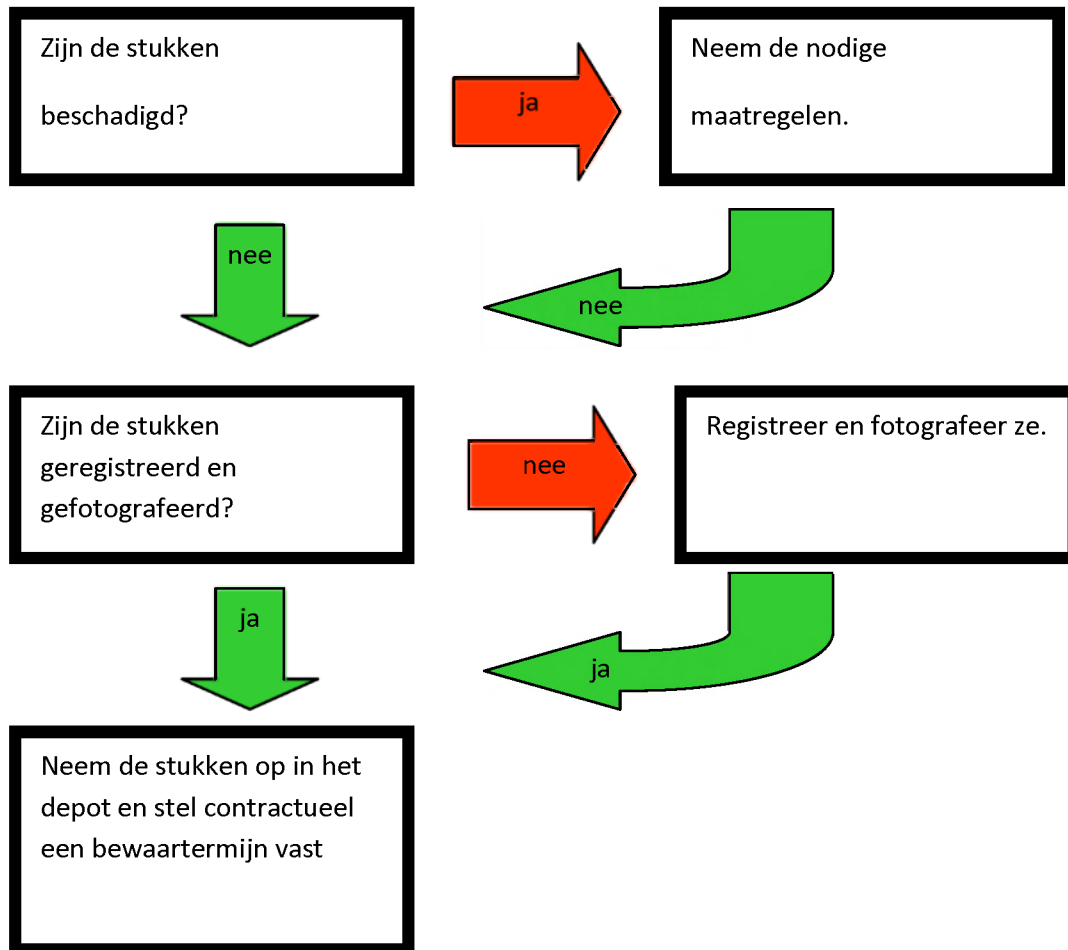
Stukken of deelcollecties kunnen in het regionale depot blijven zo lang ze een aantoonbaar belang voor de collectie als geheel hebben. Na vijf jaar moet een museum of een andere collectiebeheerder opnieuw aantonen dat de stukken nog steeds in het collectieprofiel passen en nodig zijn voor het uitvoeren van de missie van het museum.

De werking van het tijdelijke depot

De werking van het tijdelijke depot voor collecties die tijdelijk niet in het eigen depot kunnen worden ondergebracht, vanwege een calamiteit, een verhuizing of een reorganisatie, is wat anders.

In het geval van een calamiteit kan de volgende procedure worden gebruikt.

Figuur 14. Schematisch protocol voor het plaatsen van voorwerpen in een regionaal depot bij calamiteiten

De contractuele bewaartermijn is van belang om de eigenaar te stimuleren zelf een oplossing te zoeken voor het tijdelijke depotprobleem. Ook bij opname in het geval van een ramp is het belangrijk uiteindelijk te weten wat er in het depot staat. Ongeregistreerde stukken kunnen dus alleen in quarantaine gehouden worden. Registratie kan gebeuren door de instelling zelf, met hulp van de depotbeheerder of met een projectsubsidie (zie hoofdstuk 10.7).

De bewaarfunctie bij calamiteiten kan op dezelfde voorwaarden ook gelden voor archieven en bibliotheken, mits het depot hiervoor is ingericht.

Tijdelijke bewaring van stukken om andere redenen dan een ramp gebeurt via dezelfde procedure als voor lange termijnbewaring, alleen is de bewaartermijn hier gelimiteerd.

10.3.4. De faciliteiten in het depot

Aan welke eisen een depot moet voldoen en welke stappen in acht genomen moeten worden bij de planning ervan, is in diverse rapporten en literatuur uitgebreid beschreven. De twee Vlaamse

rapporten zijn hiervoor een goede leidraad, evenals publicaties als *The Manual of Museum Planning en Verzekerde bewaring*⁹⁹. Pas als er een concrete locatie of een plan voor nieuwbouw is en de omvang van het budget bekend is, kan een planning gemaakt worden voor de inrichting van het depot. Deze planning is met behulp van genoemde publicaties stap voor stap te maken. Een aantal zaken moet hier wel kort aan de orde komen. Deze betreffen niet zozeer de inrichting van het depot, als wel de werking ervan. De werking die gekozen wordt heeft repercussies op de inrichting.

Enkel opslagruimte

Als gekozen wordt voor een werking die enkel bestaat uit het aanbieden van opslagruimte, zijn er betrekkelijk weinig faciliteiten nodig. De minimale uitrusting bestaat dan uit

- een laad- en losruimte
- een ruimte om in- en uit te pakken
- één of meer ruimtes met rekken of pallets (voor grote stukken)
- kantoorruimte en voorzieningen voor het personeel
- kantooruitrusting voor de beheerder: meubilair, computer, netwerk, telefoon
- een beheerder, die de stukken ontvangt, inventariseert, plaatst, stofvrij houdt, op verzoek overdraagt aan de eigenaar.

Quarantaine

Als het regionale depot tevens dienst doet als tijdelijk depot, is een quarantaineruimte noodzakelijk voor collecties waarvan de conditie onbekend is of die bij een calamiteit beschadigd zijn. Van daaruit kunnen de stukken ofwel in het depot geplaatst worden, als ze onbeschadigd blijken te zijn, of naar een externe restaurator gebracht worden, of in eigen huis gerestaureerd worden.

Restauratie

Als er een restauratieatelier gekoppeld wordt aan het depot, moet bekeken worden voor welke materialen het atelier geschikt moet zijn. Het ligt zeer voor de hand dat een restauratieatelier een bepaalde specialisatie heeft, restaureren is immers zeer specialistisch werk en elke materiaalsoort en objectsoort vergt zijn eigen aanpak. Inrichting van een atelier moet daarom gebeuren op basis van een aantal overwegingen, zoals de grootste noden, de vraag of uitbesteden niet efficiënter is, de mogelijkheid van koppeling van een atelier aan een museum en dergelijke meer. Een restauratieatelier vergt investeringen in apparatuur en uiteraard personeel.

Onderzoek

Als een regionaal depot de gelegenheid geeft ter plaatse onderzoek te (laten) doen, moeten er daarvoor faciliteiten zijn. Naast bovengenoemde uitrusting voor opslagruimte is dan ook minimaal een studieruimte nodig, waar de stukken onderzocht kunnen worden. Eventueel kan er een documentatiecollectie worden aangelegd, een handbibliotheek voor de onderzoekers.

Publiekswerking

Al enkele decennia wordt er her en der geëxperimenteerd met open of halfopen depots. De magazijnen openstellen voor publiek gebeurt om verschillende redenen (zie hoofdstuk 3). De keuze voor publiekswerking heeft gevolgen voor de inrichting van het depot? Hoe uitgebreid de voorzieningen voor het publiek zijn hangt af van het soort publiekswerking dat men wenst. Een

⁹⁹ DEXTER LORD, G. & Lord, B. (eds) *The Manual of Museum Planning*, Lanham 2001; DRIESSEN, P., *Wenselijkheids- en haalbaarheidsstudie voor een open, geïntegreerde en integrale depotwerking in Limburg*, zp 2003; DE RUYSSER, S. *Wenselijkheid en mogelijkheden van een gemeenschappelijke depotwerking in stedelijke context*, 2004; *Verzekerde bewaring*, Brussel, zj.

rondleiding af en toe vergt minder voorzieningen in het depot dan een open of een halfopen depot, waar regelmatig bezoekers kunnen komen.

De eerste vraag die gesteld moet worden bij de keuze voor publiekswerking in een depot is het doel ervan. Een museum is immers meer dan een opslagruimte van objecten, de objecten zijn een deel van een interpretatie, die getoond wordt in een encensering. Stukken tonen zonder de context van de museumpresentatie moet dus een ander doel hebben dan het doel van het museum zelf. Het doel kan zijn sensibilisering voor behoud en beheer of voor collectieontwikkeling of confrontatie met de veelheid van objecten. Beperkte publiekswerking is mogelijk voor onderzoek. Voor de depotwerking niet zo belastende publiekswerking is mogelijk via tijdelijke tentoonstellingen of occasionele rondleidingen.

Het is verleidelijk publiekswerking te koppelen aan zo onzichtbaar werk als behoud en beheer. Toch is het ondoordacht openstellen van het depot niet aan te bevelen. Publiekswerking vergt personeel en voorzieningen, die niet in de museumpresentatie zelf gestoken kunnen worden. Alleen als de keuze voor publiekswerking in een depot beargumenteerd kan worden en bijdraagt aan een grotere publieke belangstelling voor erfgoed, een breder draagvlak voor behoud en beheer of een andere doelstelling, kan het georganiseerd worden.

10.3.5. De bijdrage van de gebruikers

Tot nu toe zijn de depotfaciliteiten vrijwel uitsluitend bekeken van de kant van het aanbod. De vraagzijde, de potentiële gebruikers, heeft eigen verantwoordelijkheden, die duidelijk vastgelegd moeten worden. Het verdient daarom aanbeveling elke transactie - het plaatsen van stukken in het depot - contractueel vast te leggen.

De eigenaars bepalen zelf, op basis van gegevens die de depotbeheerder verstrekt, of het depot geschikt is voor hun stukken. De eigenaars zijn verantwoordelijk voor het transport van en naar het depot en de verzekering tijdens het transport. Zij deponeren enkel geregistreerde en niet-geïnfekteerde stukken. Alleen in geval van een calamiteit kan tijdelijk van de eis van registratie en niet-beschadiging afgezien worden. De eigenaars betalen bij het overschrijden van een contractueel afgesproken bewaartermijn een huurprijs voor de depotruimte, te berekenen per meter ruimte op het rek of per vierkante meter en per maand.

Er voorbeeld van protocol voor het gebruik van een centraal depot is binnenkort beschikbaar in Zeeland (zie hoofdstuk 3.5.6)¹⁰⁰.

10.4. Netwerkvorming in de archief-, bibliotheek- en documentaire sector

10.4.1. Bestaande netwerken

Archieven

In de archiefsector zijn er op dit moment een aantal initiatieven, dat de netwerking tussen archieforganisaties bevordert. Er dient daarbij wel een onderscheid gemaakt te worden tussen publiekrechtelijke en privaatrechtelijke archieven. Voor deze laatste structureerde het Archiefdecreet van 2002 de sector in maatschappelijk-filosofische archieven (Kadoc, Amsab, Liberaal Archief en ADVN) en culturele thema-archieven (muziek, architectuur, letteren, religieus, deportatie en verzet). Het nieuwe Cultureel-erfgoeddecreet benoemt deze niet meer bij naam; een aantal zullen een archiefbeherende organisatie worden, andere een landelijk expertisecentrum. Daarnaast onderhouden

¹⁰⁰ Inlichtingen bij de Zeeuwse museumconsulent, i.de.wit@scez.nl.

de vier maatschappelijk-filosofische archieven Archiefbank Vlaanderen, een databank met gegevens over privaatrechtelijke archieven¹⁰¹.

De publiekrechtelijke archieven kennen een dergelijke ondersteunende structuur niet, bij gebrek aan een recent wettelijk kader. Het Rijksarchief heeft een toezichthoudende taak, maar kan binnen haar werking steden en gemeenten nauwelijks concreet ondersteunen. De provincie West-Vlaanderen verricht op dit vlak pionierswerk door de aanstelling van een provinciaal archiefconsulent, die lokale overheden wel kan ondersteunen. Hierdoor ontstaat een dynamiek en netwerking tussen archiefdiensten en archivarissen.

Bibliotheken

Binnen de sector van de bibliotheken bestaat een traditie tot samenwerking. Verschillende initiatieven stimuleren dit. De *streekgerichte bibliotheekwerking* zorgt voor een gezamenlijk registratiesysteem, collectiemobiliteit en uitwisseling van expertise. Ook de *Provinciale Bibliotheek* heeft op dit vlak een ondersteunende functie. Op landelijk niveau wordt samenwerking en overleg gestimuleerd. De bibliotheken van centrumsteden hebben een bewaarfunctie voor andere. Centumbibliotheken krijgen al naargelang de expertise een *SISO* nummer toegekend. Bij afvoer in andere bibliotheken komen deze terecht in de betreffende centumbibliotheek. Na een bepaalde periode wordt hier in een schoning gehouden. Het nieuwe Cultureel-erfgoeddecreet voorziet in de oprichting van een *Vlaamse Erfgoedbibliotheek*. Deze is niet, zoals de naam zou kunnen doen vermoeden geconcentreerd op één plaats, maar is een netwerk van bibliotheken met een bewaarfunctie.

Documentaire sector in het bijzonder de heemkundige sector

Heemkringen bewaren en ontsluiten het overgrote deel van het nog aanwezige documentair erfgoed. Hierbij kunnen ze rekenen op ondersteuning vanuit Heemkunde Vlaanderen, die al enige jaren initiatieven ontplooit om deze werking te stroomlijnen.

Noden en behoeften

De provincie moet op het vlak van netwerking en ondersteuning inzake behoud en beheer van de archief-, bibliotheek- en documentaire sector niet doen wat anderen al doen. Toch zijn er een aantal zwakke schakels in de bestaande netwerking:

- Historische statische gemeentearchieven.
Semi-dynamische archieven, zoals eerder al aangegeven, worden bij voorkeur zo dicht mogelijk bij de administratie bewaard. Maar wat gebeurt er op het moment dat deze in het statische stadium komen, kan de gemeente nog wel garant staan voor de raadpleging en ontsluiting van deze historische archieven?
- Historische publicaties
Vaak worden deze niet meer geraadpleegd in een openbare bibliotheek, maar de erfgoedwaarde is niet zo hoog dat ze naar een erfgoedbibliotheek kunnen overgebracht worden. Nochtans kunnen deze boeken interessant zijn voor de lokale geschiedenis en documenteren ze het verleden van de gemeente.
- Schenkingen (privé archieven, doodsprentjes, kranten, ...)
De opslagcapaciteit van heemkringen is vaak beperkt en door dit gebrek aan ruimte dreigen schenkingen van privaat documentair materiaal verloren te gaan.

In de bovengenoemde keten aan ondersteuning en netwerking kan de provincie een belangrijke rol spelen in de creatie van een regionaal documentatiecentrum of streekarchief. De volgende paragrafen bieden eerst een inzicht in de mogelijke samenwerkingsvormen, vervolgens wat wettelijk mogelijk is en tot slot wordt er één regio besproken als voorbeeld voor een mogelijke samenwerking.

¹⁰¹ <http://www.archiefbank.be>

10.4.2. Samenwerkingsverbanden: enkele mogelijkheden

Het opbouwen van een netwerk of het fysiek samenbrengen van archieven en archiefdiensten op regionaal niveau is een actie die in Vlaanderen niet of nauwelijks is onderzocht en uitgewerkt. Inspirerend kunnen de praktijkvoorbeelden uit Nederland zijn. In Nederland bestaat er al een jarenlange traditie tot samenwerking op het vlak van archiefbeheer. Niet enkel publiekrechtelijke archieven en archiefdiensten zijn hierbij betrokken, ook privaatrechtelijke en documentaire bronnen zijn meegenomen in een regionaal verband. Algemeen wordt hier de term 'streekarchieven' voor gebruikt. Maar deze term dekt vele ladingen en de vorm van een streekarchief hangt in belangrijke mate af van het soort werking men beoogt. De volgende onderverdeling kan aangebracht worden in het concept 'streekarchief'. De onderverdeling is gradueel:

- Streekarchivaraten

Archieven worden fysiek niet overgebracht naar een centrale plaats, ze blijven in de betreffende gemeente of stad bewaard en ontsloten. Enkel de archivaris reist rond. Op afgesproken tijdstippen doet de archivaris de verschillende gemeenten aan.

- Streekarchieven met een bundeling van kleine gemeenten

Kleinere gemeenten van ongeveer dezelfde grootte werken samen op het vlak van archiefbeheer. De archieven worden overgebracht naar een centrale plaats en de archivaris werkt vanuit deze plaats.

- Streekarchieven met een centrumstad als trekker

Een centrumstad neemt een voortrekkersrol op zich en fungeert als bewaarplaats. Kleinere gemeenten hangen hun karretje hier aan vast en brengen hun archief hier naartoe. De inbreng van de kleinere gemeenten is eerder beperkt, maar een zekere dienstverlening op het vlak van archiefbeheer is gegarandeerd.

- Regionale Historische Centra

Verschillende overheden; gemeenten, steden, provincie en het Rijk (de landelijke overheid), werken samen aan een bewaarplaats voor archieven van publieke instanties en privaatrechtelijke organisaties. Het werkingsgebied wordt vaak niet beperkt tot archieven, het uitbouwen van een historische en erfgoedbibliotheek en het creëren van een opvangnet voor documentair erfgoed behoren tot de mogelijkheden.

10.4.3. Samenwerkingsverbanden: het wettelijke kader

In Vlaanderen zijn dergelijke initiatieven tot intergemeentelijke archiefsamenwerking nog niet aanwezig. Een gemeentelijke samenwerking was tot enkele jaren terug enkel mogelijk op basis van intercommunales. Het Decreet van 6 juli 2001 houdende de intergemeentelijke samenwerking (B.S. 31 oktober 2001) bracht hierin verandering: het vervangt het (federale) kader voor intergemeentelijke samenwerking. Op basis van deze laatste zijn verschillende 'intercommunales' opgericht waarbij gemeenten samenwerken in allerlei 'harde' sectoren zoals elektriciteits- en watervoorziening, streekontwikkeling en afvalverwerking. Deze wetgeving kwam echter helemaal niet tegemoet aan de nood aan soepele samenwerkingsvormen. Met de goedkeuring van het Decreet Intergemeentelijke Samenwerking voerde de Vlaamse overheid een belangrijke bestuurlijke reorganisatie door. Deze kaderde binnen een globale bijsturing van de bestuurlijke organisatie in Vlaanderen. Daarbij kwamen ook andere aspecten aan bod, zoals het kerntakendebat, het vernieuwde Gemeentedecreet en het zoeken naar oplossingen voor publiek-private samenwerking.

Het Decreet Intergemeentelijke Samenwerking is van toepassing op de samenwerking tussen twee of meer gemeenten met het oog op het gemeenschappelijk behartigen van een doelstelling van gemeentelijk belang. Het initiatiefrecht hiervoor ligt bij de gemeenten. Zij beslissen autonoom of ze al dan niet willen samenwerken. Van verplichting is in het Decreet Intergemeentelijke Samenwerking geen sprake. De samenwerking kan zich wel uitsluitend richten op een taak die tot de bevoegdheden van de gemeente(raad) behoort.

Het decreet voorziet in verschillende samenwerkingsvormen: één zonder rechtspersoonlijkheid (de interlokale vereniging) en drie vormen met rechtspersoonlijkheid (project-, dienstverlenende en opdrachthoudende vereniging).

De interlokale vereniging

Dit is een contractueel samenwerkingsverband zonder rechtspersoonlijkheid. De interlokale vereniging heeft de eenvoudigste structuur. Het aanwerven van eigen personeel behoort hierdoor niet tot de mogelijkheden. Het decreet voorziet geen specifieke oprichtingsprocedure. Belangrijk bij deze samenwerkingsvorm is dat de deelname van privaatrechtelijke rechtspersonen hier, in tegenstelling tot de overige samenwerkingsvormen, wél mogelijk is.

De projectvereniging

Doel van deze vereniging is het plannen, uitvoeren en opvolgen van een duidelijk omschreven project. Deze soepele vorm van samenwerking heeft wel rechtspersoonlijkheid en kan dus eigen personeel aanwerven. Ook hier is de wijze van oprichting niet omschreven in het decreet en gelden dus geen uitgebreide bijzondere voorschriften. Voorbeelden zijn de culturele projectverenigingen (officieel officiële Intergemeentelijke samenwerkingen voor de afstemming van het cultuuraanbod en de cultuurcommunicatie, zie hoofdstuk 9.2.).

De dienstverlenende vereniging

De dienstverlenende vereniging is een samenwerkingsvorm met rechtspersoonlijkheid, zonder beheersoverdracht en met door alle deelnemende partners goedgekeurde statuten. Ze is bedoeld om activiteiten te ontwikkelen voor de aangesloten gemeenten, op domeinen waarvoor die gemeenten geen overdracht van hun beheersbevoegdheid kunnen of willen toestaan, bijvoorbeeld streekontwikkeling.

De opdrachthoudende vereniging

De opdrachthoudende vereniging is de meest vergaande vorm van samenwerking waarbij een beheersoverdracht vastgelegd wordt in statuten. Deze beheersoverdracht betekent dat de gemeenten beslissen de opdracht en niet langer zelfstandig uit te voeren, maar toe te vertrouwen aan het samenwerkingsverband.

In het kader van dit onderzoek is het niet zinvol een bepaalde juridische samenwerkingsvorm aan te bevelen. Veel hangt van het engagement dat een gemeente of stad wil nemen. Wel kan een suggestie gedaan worden naar mogelijk intergemeentelijke samenwerking rond archiefbeheer.

10.4.4. Een regio bij wijze van voorbeeld

Er is al intergemeentelijke samenwerking van archiefdiensten: Poperinge en Vleteren beschikken sinds kort over een gezamenlijke archivaris. Ook binnengemeentelijke samenwerking van gemeenten en OCMW-archief is mogelijk.

Op basis van de gegevens van de provinciale archiefdienst, de provinciale archiefconsulent, de enquête en de plaatsbezoeken, is een regio naar voren gekomen waar een zeker draagvlak aanwezig is om over te gaan tot een bredere intergemeentelijke archiefwerking. De regio rond Zedelgem zou als proefproject kunnen uitgewerkt worden. Het voorbeeld is niet dwingend bedoeld, maar het biedt een aanzet tot verdere ontwikkeling van het idee van intergemeentelijke archief- en eventueel documentatiesamenwerking.

Figuur 15. De gemeenten die eventueel kunnen samenwerken in een streekarchief

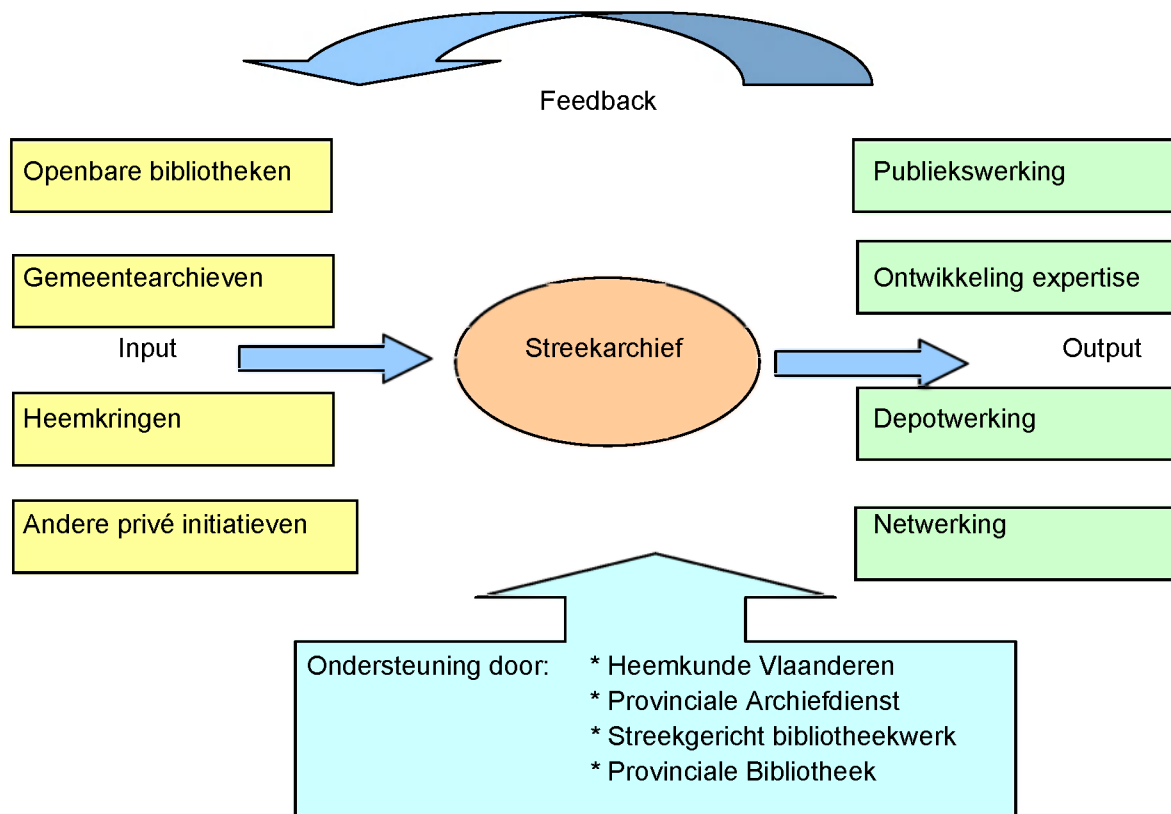

Oudenburg heeft plannen in de richting van de uitbouw van een erfgoedsite naar analogie met de erfgoedsite Tienen. Koekelare heeft plannen voor een nieuw archiefgebouw, waarbij gedacht wordt aan de renovatie van een oude maalderij. Dit concept zou ook verder reiken dan de archieven van de eigen gemeente. Ichtegem werkt momenteel aan de uitbouw van een archief- en documentatiecentrum van en over de gemeente. Echter plaatsgebrek dwingt de gemeente tot bepaalde keuzes. Zedelgem denkt aan de uitbouw van een regionaal historisch centrum. Oostkamp heeft plannen voor een nieuw archiefdepot in het Administratief Centrum. Torhout tot slot kampt met plaatsgebrek, maar zoekt naar oplossingen die zich niet noodzakelijk hoeven te beperken tot de gemeentelijke grenzen.

Model voor samenwerking

Bij het uittekenen van plannen op zakelijk, inhoudelijk en managementvlak kan een beroep gedaan worden op de provinciale Archiefdienst en de projectvereniging GINTER, waar de gemeenten Ichtegem, Oostkamp, Torhout en Zedelgem deel van uitmaken. Voor hen is een initiërende, stimulerende en flankerende rol weggelegd. Daarnaast hebben de lokale actoren een cruciale rol in de werking en de uitbouw van een streekarchief.

Figuur 16. Model voor intergemeentelijke samenwerking in een streekarchief

Een wisselwerking tussen deze actoren is nodig, zodat het streekarchief een duidelijk profiel krijgt en de werking is afgestemd op de noden van nu reeds actieve erfgoedbeherende instellingen. Het streekarchief heeft aan de ene kant een collectiegerichte functie (behoud, beheer en beschrijving van de collectie) en aan de andere kant een publieksgerichte functie. Het publiek heeft in dit kader een ruime betekenis: zowel de informatiezoekende burger als de participerende organisaties kunnen een beroep doen op het streekarchief. Publiekswerking kan in de vorm van tentoonstellingen, ruime openingsuren, het ter beschikking stellen van een depot en het ondersteunen van actoren in hun erfgoedwerking plaatsvinden. De bovenlokale organisaties van hun kant ondersteunen het streekarchief via adviezen, studiedagen of verdere netwerking.

10.5. Thematische netwerken

Naast een regionale aanpak van het provinciale netwerk is er ook een thematische benadering mogelijk. Dit kan eenvoudig door het kiezen van jaarthema's. Via een jaarthema kunnen partners samengebracht worden en projectmatig of langdurig samenwerken. Thema's kunnen inhoudelijk gekozen worden, bijvoorbeeld industrieel erfgoed, of naar materiaalsoort, bijvoorbeeld hout of kunststoffen. Thema's moeten aansluiten bij de aard van de aanwezige collecties, behoeften en de deskundigheid van instellingen (of juist het ontbreken ervan, om dat gat te dichten).

Via jaarthema's kan dus een bestendig netwerk in het leven geroepen worden. Een dergelijk netwerk functioneert binnen het provinciale netwerk, net zoals regionale samenwerkingsverbanden. Deze netwerking is vooral van belang voor thema's die veel voorkomen en/of die beheersproblemen geven.

Samenwerking kan bestaan uit het formuleren van een gezamenlijke missie, gezamenlijk collectieplannen uitwerken, expertise uitwisselen, onderlinge collectiemobiliteit bevorderen en bovenprovinciale contacten onderhouden.

Als voorbeeld volgen hier twee mogelijke netwerken rond thema's waarvan gebleken is dat ze veel voorkomen en beheersproblemen geven, namelijk landbouw en archeologie.

Voorbeeld 1, een netwerk voor landbouwcollecties

Collecties met landbouwwerktuigen en musea met een agrarisch thema zijn er volop in de provincie. Sommige zijn zeer lokaal of regionaal ingekleurd, bijvoorbeeld het Vlas-, Kant en Linnenmuseum in Kortrijk, het Nationaal Tabaksmuseum in Wervik en het Hopmuseum in Poperinge, die refereren aan een typisch lokale of regionale teelt uit het verleden. In andere musea is het thema niet zo specifiek regionaal gebonden, bijvoorbeeld het Bakkerijmuseum Walter Plaetinck in Veurne, de Landbouwcollectie in Kemmel of het Provinciaal Landbouwmuseum Bulskampveld. Daarnaast zijn er deelcollecties van landbouwwerktuigen in heel wat lokale en regionale musea. Tenslotte staan er een paar collecties in depot. Zij worden niet meer getoond en wachten op een andere bestemming. Zonder hier uitgebreid op de problematiek van deze collecties in te gaan (die is onder andere uitgebreid beschreven in het rapport *Veldwerk, denkwerk*¹⁰²) zouden in een netwerk oplossingen gezocht kunnen worden voor:

- collecties die op herbestemming wachten
- collecties die dreigen te verdwijnen
- collecties waarvoor te weinig depotruimte is (vooral voor grote stukken)
- collecties die nauwelijks actief beheerd worden
- schade en verval
- achterstand in registratie

Met de inzet van musea die deskundigheid hebben opgebouwd, de consultants, externe deskundigen en het landelijke expertisecentrum (Centrum voor Agrarische Geschiedenis) kunnen de partners prioriteiten aanduiden voor het netwerk en deze stap voor stap aanpakken. Ook hier geldt dat een netwerk moet groeien en dat het kan beginnen met enkele partners en een project.

Het netwerk en de thematische werking rond landbouw zouden enorm gestimuleerd kunnen worden als er een trekker zou zijn. De twee regionaal erkende musea met een landbouwthema, het Vlas-, Kant- en Linnenmuseum in Kortrijk en het Bakkerijmuseum Walter Plaetinck in Veurne, worden al op regionaal niveau ingeschakeld. Zonder extra personeel zouden zij zeker geen twee regionale depots op zich kunnen nemen. Het is daarom aan te bevelen het eigen provinciale museum Bulskampveld op te waarderen en te voorzien van een voltijdse conservator. Deze zou het museum zelf weer actief op de rails kunnen zetten en een voortrekkersrol kunnen spelen in een thematisch netwerk. En andere impuls voor het netwerk zou kunnen uitgaan van een gedeeltelijke heroriëntatie van Westhoek Streekmuseum (Hopmuseum Poperinge, Bakkerijmuseum Walter Plaetinck Veurne, Mout- en Brouwhuis De Snoek Alveringem, Fransmanmuseum Koekelare, De Oude Kaasmakerij Passendale, Kasteel Beauvoorde en Nationaal Tabaksmuseum Wervik) in de richting van behoud en beheer. Daarmee zou dit samenwerkingsverband een eigen thematisch netwerkje kunnen vormen in de Westhoek (dat is het al, maar nu gericht op onderzoek en publiekswerking).

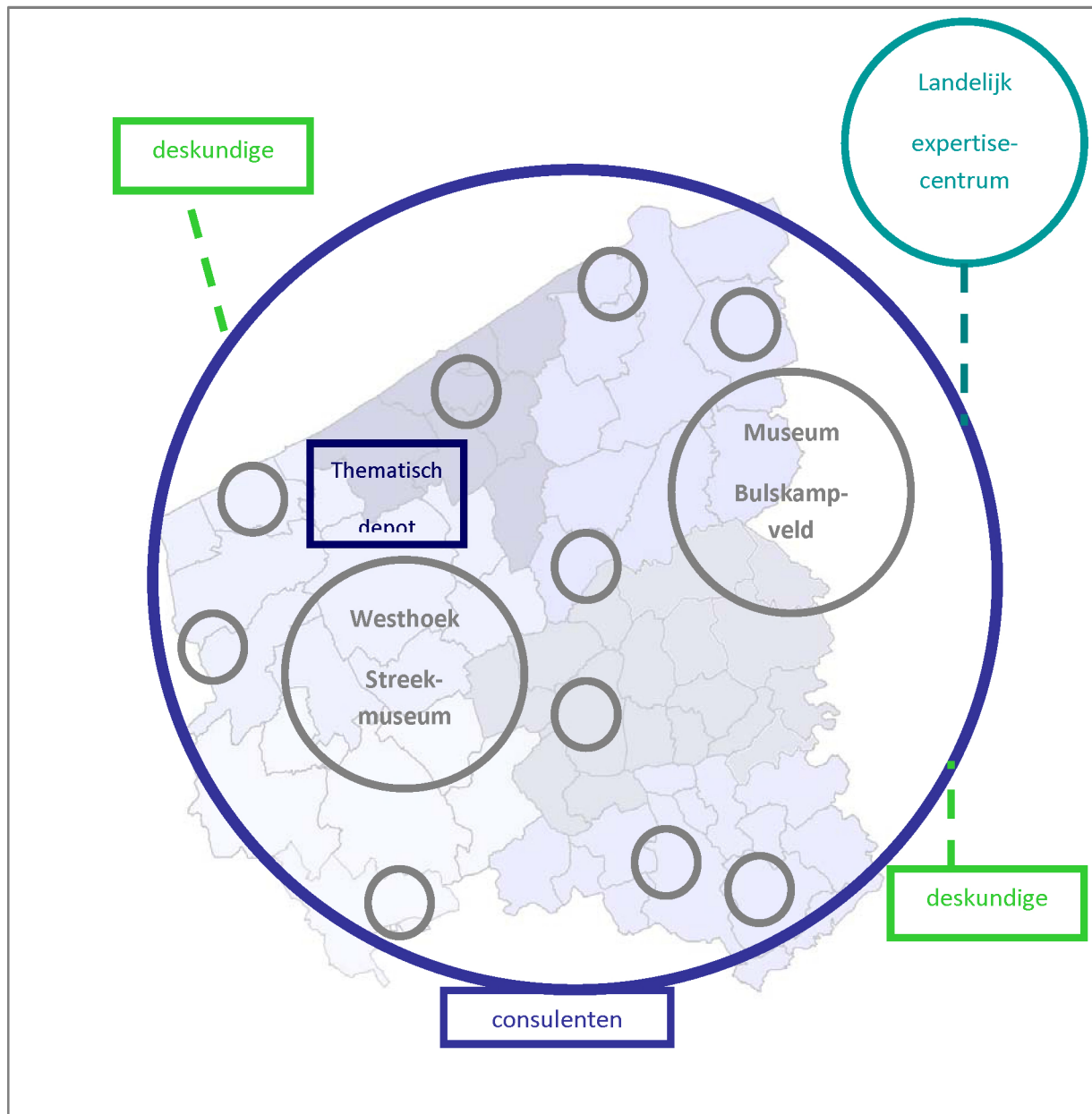
Het thema landbouw is zeer kenmerkend voor de provincie als geheel. De landbouwcollecties hebben echter een impuls nodig tot dynamiek en betere aansluiting bij maatschappelijke ontwikkelingen en belangstelling van het publiek (zoals geschetst in hoofdstuk 2), dan de meeste beheerders nu alleen

¹⁰² WOESTENBORGH, B., *Veldwerk, denkwerk. Agrarisch erfgoed in Vlaanderen; Stand van zaken en analyse*, Leuven 2005

kunnen realiseren. Beter behoud en beheer, die leiden tot een dynamische collectieontwikkeling, zijn daartoe belangrijke instrumenten.

Een mogelijk netwerk zou er uiteindelijk als volgt uit kunnen zien:

Figuur 17. Thematisch netwerk rond landbouwcollecties

Voorbeeld 2: een netwerk voor archeologische collecties

Archeologische collecties zijn verspreid over verschillende museumdepots. Heel wat van dat materiaal is niet onderzocht. Daarnaast zijn er archeologische diensten en projectarcheologen, die opgravingen doen en daar projectarchieven van produceren. Ook deze moeten ergens opgeborgen kunnen worden, om verder bestudeerd te worden. Een opgravingsarchief is in de eerste plaats bedoeld voor

onderzoek en is niet zonder meer een museumcollectie. Wat er na onderzoek mee gebeurt, is onderwerp van discussie in de archeologische wereld¹⁰³. Deze discussie is erg verwant aan de visieontwikkeling over collecties (zie hoofdstuk 2) en gaat ervan uit dat wat bewaard wordt in goede staat bewaard moet kunnen worden, hetzelfde uitgangspunt dus als ICOM hanteert voor museumcollecties.

Archeologische collecties bevinden zich op het snijvlak van roerend en onroerend erfgoed (zolang het materiaal in de bodem zit is het onroerend, is het opgegraven, dan is het roerend) en daarom een hete aardappel die heen en weer wordt geschoven tussen Vlaamse administraties met verschillende bevoegdheden. Die tweedeling komt ook tot uiting in de instellingen die zich bezighouden met archeologie: musea ressorteren onder het ministerie van Cultuur, Jeugd, Sport en Media, intergemeentelijke archeologische diensten en het VIOE onder het ministerie van Ruimtelijke Ordening.

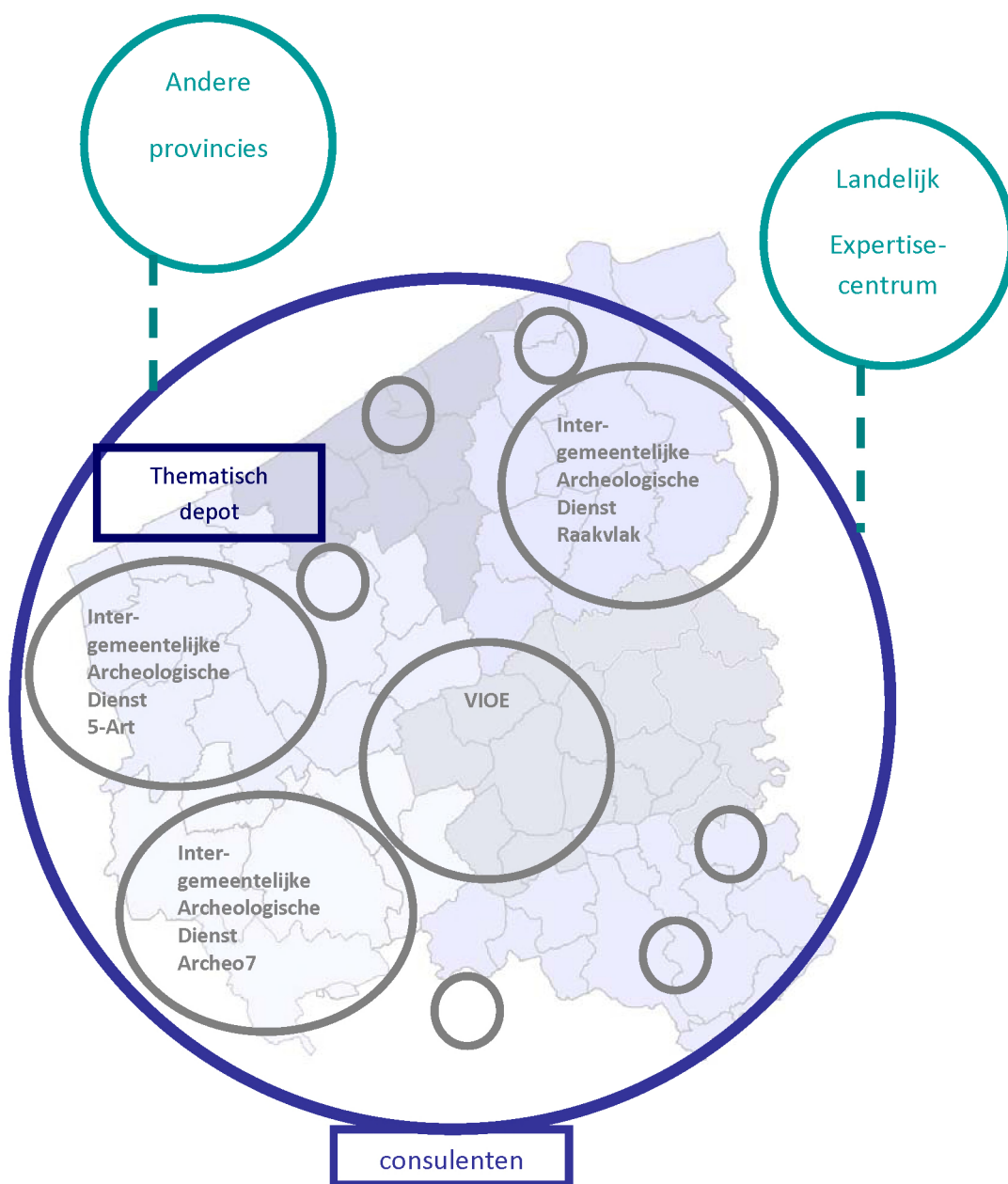
Juist vanwege deze institutionele barrières en de tweeledige aard van het archeologische erfgoed - onderzoeks- en museale materie - is het belangrijk alle spelers, archeologische diensten, het VIOE, gespecialiseerde musea als Abdijmuseum Ten Duinen 1138 in Koksijde en Museum Raversijde en andere musea, bijeen te brengen in een provinciaal thematisch netwerk, wat zich kan richten op

- onderzoek van de collecties in depots
- uitwisseling van ervaringen en deskundigheid
- het zoeken van gezamenlijke depotoplossingen
- overleg met andere provincies en landelijke experts
- discussie over collectiebeleid.

Een mogelijk netwerk zou er uiteindelijk als volgt uit kunnen zien:

¹⁰³ Bijvoorbeeld *Selection, Retention and Dispersal of Archaeological Collections. Guidelines for Use in England, Wales and Northern Ireland*, 1993; DUVAL, A., *Etude de la situation et du statut des collections archéologiques appartenant à l'état*, Poitou 2004.

Figuur 18. Thematisch netwerk rond archeologischecollecties

10.6. Een centraal registratiesysteem

10.6.1. Algemeen

Fundamenteel voor de werking van een erfgoedbeherende organisaties is dat, naast de verwerving van een collectie, deze collectie ook geregistreerd en gedocumenteerd is. Hieronder wordt verstaan de informatie over de collectie en over de context van de collectie, voor deze in een erfgoedbeherende organisatie is terecht gekomen. Het is een uitdaging voor de erfgoedbeherende organisatie om de gegevens zo op te slaan dat het ze zowel intern als extern makkelijk raadpleegbaar zijn.

Zonder gedetailleerd in te gaan op de technische aspecten van een collectiemanagementsysteem, beperkt deze paragraaf zich tot een overzicht van die informatie-elementen die vermeld staan in de beschrijvingsstandaarden van de diverse erfgoeddeelsectoren.

10.6.2. Museale informatie-elementen

Leidraad voor de museale informatie-elementen is de CIDOC-standaard.¹⁰⁴ De minimale informatie-elementen voor de beschrijving van een object zijn:

- objectnummer of volgnummer
- objectnaam
- aantal stukken of onderdelen beschreven in het betreffende record
- een korte fysieke beschrijving
- een verwijzing naar de verwervingsmethode de datum en van wie het object verworven is
- verwijzingen naar standplaatsinformatie
- verwijzingen naar beschikbare afbeeldingen

Voor de Vlaamse museale erkenning is vereist dat de volgende informatie is vastgelegd:

- organisatienaam
- objectnummer
- objectnaam
- titel
- verwervingsgegevens
- standplaats

10.6.3. Archivalische informatie-elementen

Voor wat betreft de beschrijving van archieven kan beroep gedaan worden op de ISAD-norm (International Standard on Archival Description)¹⁰⁵. De standaard maakt het mogelijk de volgende informatie-elementen te implementeren in een archiefbeheerssysteem:

- Identificatie van het archief
- Geschiedenis van het archief
- Geschiedenis van de archiefvormer
- Inhoud van het archief
- Raadplegingvoorwaarden

10.6.4. Inspirerende voorbeelden op provinciaal en landelijk niveau

Move – Musea Oost-Vlaanderen in Evolutie

Het internetplatform www.museuminzicht.be brengt de gegevens van Oost-Vlaamse Musea samen in een Adlib-applicatie. Musea geven decentraal gegevens in en deze zijn voor het grote publiek raadpleegbaar.

¹⁰⁴ De volledige Nederlandstalige beschrijvingsstandaard is raadpleegbaar op de website: <http://www.museuminzicht.be> onder de rubriek 'musea aan het werk'.

¹⁰⁵ De volledige Nederlandse vertaling van de ISAD-norm is raadpleegbaar op de website van de VVBAD: <http://www.vvbad.be/node/1159>

Erfgoeddatabank Limburg / Vlaams – Brabant

De erfgoeddatabank Limburg / Vlaams-Brabant is een databank die zoveel mogelijk digitale gegevensbanken over cultureel erfgoed in Limburg en Vlaams-Brabant koppelt. De gegevens zijn raadpleegbaar op: www.erfgoedlimburg.be en www.erfgoedvlaamsbrabant.be.

Archiefbank Vlaanderen

Sinds 2005 brengt Archiefbank Vlaanderen informatie samen over de Vlaamse private archieven in een online databank. Het publiek vindt in deze "gouden gids" gegevens over archieven van personen, families en organisaties. Archiefbank toont niet de archiefdocumenten zelf, maar wel de weg ernaar toe. De online raadpleging van deze databank kan op: www.archiefbank.be.

10.7. Ondersteunende provinciale subsidies

De provincie West-Vlaanderen heeft al enige subsidiereglementen voor cultureel erfgoed, waarop erfgoedbeheerders nu al een beroep kunnen doen voor projecten rond behoud beheer.

- Het Provinciaal Reglement voor de ontsluiting van cultureel erfgoed in West-Vlaanderen versterkt subsidies voor collectieregistratie, conservering en objectrestauratie, op voorwaarde dat er publieksontsluiting aan gekoppeld is. Publieksontsluiting moet minstens een derde van de kosten van project omvatten. Het reglement is bedoeld voor alle erfgoedactoren, met uitzondering van erkende musea en erfgoedconvenants.
- Het Provinciaal Reglement voor de toekenning van een oprichtings-, herinrichtings- of uitbreidingssubsidie aan West-Vlaamse musea is bedoeld voor erkende of naar erkenning strevende musea. Deze subsidie kan gebruikt worden voor het depot van een museum, dat ingeschakeld wordt in het regionale depotbeleid.
- Het Provinciaal Reglement voor de toekenning van een projectsubsidie aan West-Vlaamse musea is bestemd voor erkende of naar erkenning strevende musea.

Deze subsidiereglementen bieden voldoende aanknopingspunten om, eventueel na vastlegging van nieuwe thema's en prioriteiten, alle beheerders van roerend erfgoed te stimuleren meer aandacht te besteden aan behoud en beheer en registratie in het bijzonder. Het verdient aanbeveling in het kader van het regionale erfgoeddepotbeleid deze reglementen actief in te zetten voor de kwaliteitsverbetering van behoud en beheer.

10.8. Het Vlasmuseum als pilootproject

10.8.1. Inleiding

10.8.1.1. SITUATIESCHETS

Op de focusgroep van 26 mei 2008 rond het onderzoek naar regionale erfgoeddepots bleek dat de noden rond de depotwerking kaderen in een ruimere problematiek rond collectiebeleid. Om deze problemen op te lossen, werden er een aantal suggesties geformuleerd. Eén van deze suggesties is de uitbouw van thematische netwerken. Het Vlasmuseum zou, als regionaal erkend museum, vanaf 2012 ingeschakeld worden in een netwerk rond landbouw en ambachten.

Het Vlasmuseum wil zijn verantwoordelijkheid als regionaal erkend museum opnemen. De timing van het project bleek echter problematisch. Het Vlasmuseum is in 2008 gestart met een herprofilering, die zal uitmonden in de verbouwing en herinrichting van het museum in 2010. Opdat de hervorming zou slagen moeten een aantal vragen beantwoord zijn op vlak wetenschappelijk, publieks-, en

collectiebeleid. Eén van deze vragen is deze naar de registratie van het vlaserfgoed om zo de volledigheid en uniciteit van de collectie vast te stellen en de permanente collectie te verbeteren. 2012 is dus geen interessante deadline voor het museum. Daarom stelt het Vlasmuseum zich kandidaat om als pilootproject te fungeren en het verhaal van de regionale erfgoeddepots mee te trekken.

10.8.1.2. CONCEPT

Een goed collectiebeleid start met een goed registratiebeleid, ook op regionaal vlak. Het is namelijk belangrijk je collectie te kennen om ze vervolgens zo goed mogelijk te kunnen bewaren (behoud en beheer), onderzoeken (wetenschappelijk beleid), verzamelen (collectievorming) en te gebruiken (bruiklenen, tentoonstellingen, ...). Wil men de depotnaden rond het thema vlas in kaart brengen, dan moet er met andere woorden een grondige registratie gebeuren van het vlaserfgoed in de regio.

Dit project sluit aan bij eerdere projecten die getrokken werden vanuit de provincie.

- Onroerend erfgoed
Vanuit het streekhuis Zuid-West-Vlaanderen werd een project getrokken waarbij het onroerend vlaserfgoed in de Leie- en Mandelstreek in kaart gebracht werd. Dit leverde een uitgebreide inventaris van sites op. Deze sites zullen gedeeltelijk ontsloten worden via een toeristische route.
- Visueel erfgoed
De provincie West-Vlaanderen is gestart met een beeldbank, waarop alle fotocollecties van West-Vlaanderen verzameld en on-line ontsloten worden. Binnen deze beeldbank is er een onderdeel gewijd aan vlas. Het Vlasmuseum participeert in dit project.
- Immaterieel erfgoed
De provincie en het CAG hebben het project 'Vlasparlee' op poten gezet. Dit is een project waarbij de verschillende aspecten van de vlasnijverheid op sociaal en economisch vlak onderzocht worden aan de hand van interviews. In dit project wordt met andere woorden immaterieel erfgoed verzameld.
- Materieel erfgoed
Vandaag stelt het Vlasmuseum voor om ook de objecten of het materieel erfgoed in kaart te brengen. Dit zou een laatste stap betekenen in deze evolutie.

10.8.1.3. METHODIEK

Het registratieproject van het vlaserfgoed in de regio verloopt in drie stappen:

- Thesaurus opmaken
- Registratieproject (in twee fases)
- Ontsluiting van het project

10.8.1.4. PARTNERS

- Erfgoedcel Kortrijk
- Move
- Provincie West-Vlaanderen:
 - o Reinout Vanacker, museumconsulent
 - o Dominique Velghe, gebiedswerker Zuid-West-Vlaanderen
- Vlasmuseum
- Vrienden van het Vlasmuseum

10.8.1.5. DOELSTELLINGEN

- Voorbereiden regionaal erfgoeddepot rond vlas (eventueel uit te breiden naar andere thema's)
- Bevorderen van het collectiebeleid in het Vlasmuseum
- Verder uitbouwen regionale werking rond vlas (na immaterieel en onroerend)
- Vormen van een erfgoedgemeenschap
-

10.8.2. Thesauruswerkgroep vlas

10.8.2.1. OPZET

De basis voor een goede registratie is maken van goede afspraken: duidelijkheid in welke informatie geregistreerd wordt per object en eenvormigheid in het gebruik van de terminologie. Dit laatste is niet evident aangezien de vlasnijverheid een specifiek jargon kent, met daarin veel regionale verschillen. Een goede termenlijst of thesaurus is dan ook van belang, maar is niet voor handen. Daarom zal het Vlasmuseum, als wetenschappelijk instelling, een werkgroep samenstellen en trekken waarin over deze terminologie afspraken gemaakt worden.

10.8.2.2. WERKGROEP

De werkgroep staat onder leiding van het Vlasmuseum. Het museum selecteert de thema's voor de vergaderingen en doet de inhoudelijke voorbereiding. Op de vergadering gaan de partners in discussie met elkaar over de correcte term en geven daar waar nodig synoniemen of lokale varianten.

Het Vlasmuseum zoekt hiervoor aansluiting bij een aantal partners (move, vrienden van het Vlasmuseum en stuurgroep vlas)

10.8.2.3. ONTSLUITEN VAN RESULTATEN

De primaire doelstelling van deze thesauruswerkgroep is een inhoudelijke leidraad te maken die de registratie van het vlaserfgoed in het Vlasmuseum, de regio en Vlaanderen eenvormig en gestructureerd moet laten verlopen. (zie punt 3)

Daarnaast worden een aantal afgeleide producten ontwikkeld:

- Opname in de Am-Move-thesaurus:
Dit is de grootste thesaurus in Vlaanderen. Hij wordt samengesteld door de musea van de provincie Oost-Vlaanderen en de stad Antwerpen en wordt gratis verspreid onder de musea. Als de thesaurus vlas op eenzelfde manier verspreid wordt, dan garandeert de werkgroep zich van het feit dat andere musea hun vlaswerktuigen op eenzelfde manier gaan registreren.
- Publicatie:
De resultaten zullen verwerkt worden tot een publicatie. Dit zou een bekroning zijn op het werk van de thesauruswerkgroep. De publicatie kan verkocht worden in de shop van het museum.

10.8.3. Registratieproject

10.8.3.1. OPZET

Het Vlasmuseum, de erfgoedcel en de provincie willen het vlaserfgoed in de regio in kaart brengen. Dit om de noden voor een regionaal depot te onderzoeken, de collectievorming in het Vlasmuseum te stimuleren en een betere ontsluiting van het Vlaserfgoed te bevorderen.

10.8.3.2. VOORONDERZOEK

Het vooronderzoek heeft tot doel het vlaserfgoed in de regio te lokaliseren en de bewaarders te identificeren. Daarnaast wordt tijdens het vooronderzoek de eerste aanzet gegeven tot het onderverdelen van het erfgoed in deelcollecties, zodat de verdere registratie vlot verloopt. Concreet betekent dit dat het aantal collectiestukken, hun volume en toestand per deelcollectie in kaart wordt gebracht in samenhang met de locatie waar ze zich bevinden.

Het vooronderzoek wordt gedaan door de erfgoedcel, die op deze manier de eerste stappen in de richting van een regionale werking willen zetten. De inhoudelijk begeleiding gebeurt door het Vlasmuseum.

10.8.3.3. EIGENLIJKE REGISTRATIE

De eigenlijke registratie wordt door het Vlasmuseum verwerkt tot een project dat ingediend wordt voor projectsubsidies bij de provincie West-Vlaanderen en de Vlaamse Gemeenschap. Het is de bedoeling om voldoende subsidies binnen te halen in 2009 om een voltijds medewerker te kunnen aanwerven.

Het is de opdracht van deze medewerker om het vlaserfgoed in de regio in kaart te brengen en de gegevens van het vooronderzoek te verfijnen. Objecten worden nu individueel beschreven volgens de principes van de basisregistratie in een registratieprogramma. Dit met oog op de gegevens die nodig zijn om de noden voor een regionaal erfgoeddepot in kaart te brengen. Deze medewerker maakt ook een profiel op van alle "verzamelaars", zodat vermeden kan worden dat in de toekomst objecten verdwijnen.

De registratie gaat meteen ook gepaard met de digitalisering van het Vlaserfgoed. Voor objecten wil dit zeggen dat ze gefotografeerd worden. Gezien de omvang van dit project zal dit door een beroepsfotograaf gedaan worden. De foto's bieden mogelijkheden voor de ontsluiting.

10.8.4. Ontsluiting en bewaring

10.8.4.1. CONCEPT

Het registratieproject gebeurt grotendeels achter de schermen van de werking van het Vlasmuseum, de erfgoedcel en de provincie West-Vlaanderen. Eens de registratie afgerond is, willen we dit project naar een geïnteresseerd publiek brengen.

10.8.4.2. ONLINE DATABANK

De beste manier om de collectie vlaserfgoed in de regio te ontsluiten is via een on-line databank rond het thema vlas. Dit alleen ontsluiten voor de regio is echter niet haalbaar. Ten eerste zal het geïnteresseerd publiek in een dergelijke databank eerder beperkt zijn en ten tweede is de kostprijs niet in verhouding tot de schaal van het project. Daarom zou er gekeken moeten worden naar een samenwerking met andere organisaties, regio's of musea die rond het thema werken. Dit op een internationaal niveau.

Een mooi voorbeeld hiervan is de site www.maritiemdigitaal.nl waarin de collecties van scheepvaartmusea uit Nederland, Engeland en België samen ontsloten worden. De site heeft een aantal troeven: je kan zoeken in verschillende talen tegelijk, het geïnteresseerd publiek vindt wat het

zoekt in één thematische databank en de bezoeker van de site krijgt de kans om te reageren. Op deze manier ontstaat niet alleen interactie tussen de verschillende musea, maar ook met het geïnteresseerd publiek. Een ideale manier om een internationale erfgoedgemeenschap rond het museum en het thema vlas op te bouwen.

10.8.4.3. PRESENTATIE IN HET VLASMUSEUM

Het Vlasmuseum toont permanent vlaserfgoed en bouwt ook tijdelijke tentoonstelling rond het thema. Het is de bedoeling om de objecten die uit de registratie naar voor komen een plaats te geven binnen dit kader. Dit project zorgt niet alleen voor meer afwisseling in het museum, maar biedt ook de kans aan privé-verzamelaars om hun collectie aan het grote publiek te tonen.

Daarnaast is het ook mogelijk om dit project aan de hand van allerlei evenementen onder de aandacht te brengen. Een goede gelegenheid hiervoor zijn de MuZeumZondagen waar het Vlasmuseum een gratis activiteit organiseert in het museum.

10.8.4.4. REGIONAAL ERGOEDDEPOT

Het Vlasmuseum weet uit ondervinding dat de meerderheid van de verzamelaars van vlaserfgoed senioren zijn. De interesse is niet altijd even groot bij hun kinderen en daardoor dreigt in de toekomst een groot deel van het vlaserfgoed te verdwijnen. Door het in kaart brengen van dit erfgoed kan het Vlasmuseum de families het belang van dit erfgoed aantonen en eventueel het verlies van belangrijke collectiestukken vermijden. Dit laatste kan enerzijds door de rechtstreekse opname van de stukken in een regionaal erfgoeddepot of anderzijds door opgenomen te worden in de collectie van het Vlasmuseum. Het Vlasmuseum vreest dat dit laatste de meest evidente keuze zal zijn en verwacht daardoor een sterke stijging van zijn depotcollectie. De noden van het museum zullen op dit vlak dan ook stijgen.

10.8.5. Timing

		2008	2009	2010	2011
1. Planning					
1.1	Thema's bepalen	Juli			
2. Thesauruswerkgroep					
2.1	Concretisering werkschema	Juli-Augustus			
2.2	Vorbereiding door het vlasmuseum	Juli-September Voor iedere samenkomst			
2.3	Opstart werkgroep	September			
2.4	Afwerken thema's	Oktober- November (2)	Januari-juni (6)		
3. Registratie					
3.1	Vooronderzoek	September- December			
3.2	Grondige registratie (per thema)		Januari- augustus (8)		
3.3	Verwerking resultaten		September- december		
4. Ontsluiting					
4.1	Publicatie resultaten thesauruswerkgroep			Voorjaar	
4.2	Opname in Move			Voorjaar	
4.3	Online databank (internationaal project)			(vorbereiding)	(Uitvoering)
4.4	Opname in de presentatie van het Vlasmuseum			(vorbereiding)	(Uitvoering)
4.5	Regionaal erfgoeddepot				Start van de planning

10.9. Besluit

Een regionaal erfgoeddepotbeleid uitwerken zal een omvangrijke operatie worden. Er zijn aanknopingspunten en op deelterreinen voorbeelden van werking. Met het hier gepresenteerde model is een geleidelijke aanpak mogelijk, waarbij er zo veel mogelijk belanghebbenden bij de werking betrokken kunnen worden.

Hoofdstuk 11

Budget, financiering en fasering

11.1. Kostenberekening

Bij de berekening van de kosten van een regionaal depotbeleid moet rekening gehouden worden met verschillende soorten kosten. Dit zijn de eenmalige investeringen in gebouwen, de jaarlijkse exploitatiekosten, de personeelskosten en de eventuele kosten voor een centraal registratiesysteem (zie hoofdstuk 10.6). De kosten kunnen slechts bij benadering gegeven worden. Veel cijfermateriaal dat is verzameld, is onderling moeilijk vergelijkbaar omdat er verschillende grootheden verrekend zijn. Daarnaast wisten lang niet alle bezochte depotbeheerders wat hun faciliteit precies kost.

11.1.1. Aankoop of huur van een gebouw, aanpassingen

Zonder een concreet dossier is het moeilijk om aan te geven hoe groot de investering zal zijn voor het opzetten van een regionaal depot. Op basis van gegevens die verzameld zijn in diverse instellingen die bezocht zijn (hoofdstuk 3 en hoofdstuk 5) kan een indicatie van de kosten gegeven worden. Meer is niet mogelijk, omdat elk gebouw zijn eigen eisen stelt en investeringen afhankelijk zijn van de faciliteiten die ingebouwd worden.

Om de prijzen te kunnen vergelijken, worden deze aangegeven per m².

- Nieuwbouw (berekend op basis van de gegevens van het depot van Bokrijk, zie hoofdstuk 3.5.2) kost ongeveer 633 €/m².
- Koop van een bestaand gebouw (op basis van de aankoopprijs van de Ambiorixkazerne in Tongeren) kost 217 €/m².
- Aanpassing van een bestaand gebouw kost (op basis van de aankoopprijs van de Ambiorixkazerne in Tongeren) kost 422 €/m².
- Aanpassing en aankoop samen kosten dan 639 €/m².
- Huur van een bestaand gebouw (prijzen genoemd door brouwerij Rodenbach) variëren tussen de 1 en 2 €/m² per maand, 12 tot 24 €/m² per jaar. Dat zijn gangbare prijzen voor industriële panden. Voor een oppervlakte van 2100 m² is de huurprijs dan 25.200 tot 50.400 € per jaar; voor een oppervlakte van 4200 m² 50.400 tot 100.800 € per jaar.

Ter vergelijking de huur-, koop- en aanpassingsprijzen voor 2.100 m² (de oppervlakte van het depot in Bokrijk) en 4.200 m² (de oppervlakte van het depot in Tongeren). De prijzen zijn berekend op basis van de aankoopprijs in Tongeren en de genoemde huurprijzen.

Tabel 17. Huur-, koop- en aanpassingsprijzen voor 2.100 m² depotruimte

Vloer- opper- vlakte	Prijs per jaar huur 1 €/m ²	Prijs per jaar huur 2 €/m ²	Prijs per jaar aanpassing gebouw, afschrijving over 40 jaar	Prijs per jaar aankoop (217 €/m ²), afschrijving over 40 jaar	Prijs per jaar aanpassing gebouw, afschrijving over 20 jaar	Prijs per jaar aankoop (217 €/m ²), afschrijving over 20 jaar	totaal
2100 m ²	25.200 €		22.125 €				47.325 €
2100 m ²		50.400	22.125 €				96.650 €
2100 m ²	25.200 €				44.250 €		69.450 €
2100 m ²		50.400			44.250 €		94.650 €
2100 m ²			22.125 €	11.375 €			33.500 €
2100 m ²					44.250 €	22.750 €	67.000 €

Tabel 18. Huur-, koop- en aanpassingsprijzen voor 4.200 m² depotruimte

Vloer- opper- vlakte	Prijs per jaar huur 1 €/m ²	Prijs per jaar huur 2 €/m ²	Prijs per jaar aanpassing gebouw, afschrijving over 40 jaar	Prijs per jaar aankoop (217 €/m ²), afschrijving over 40 jaar	Prijs per jaar aanpassing gebouw, afschrijving over 20 jaar	Prijs per jaar aankoop (217 €/m ²), afschrijving over 20 jaar	totaal
4200 m ²	50.400 €		44.250 €				96.650 €
4200 m ²		100.800 €	44.250 €				145.050 €
4200 m ²	50.400 €				45.500 €		95.900 €
4200 m ²		100.800 €			45.500 €		146.300 €
4200 m ²			44.250 €	22.750 €			67.000 €
4200 m ²					45.500 €	88.500 €	134.000 €

Afgaande op recente cijfers van nieuwbouw en aankoop van een bestaand gebouw verschillen de prijzen in de voorbeelden die hier gegeven zijn nauwelijks. Vergelijken met huurprijzen kan als de afschrijving wordt berekend. Bij deze prijzen is kopen goedkoper dan huren.

11.1.2. Exploitatiekosten

De meeste depotbeheerders konden niet aangeven hoe hoog de exploitatiekosten van het depot zijn, omdat de kosten vaak verborgen zitten in verschillende begrotingsposten. In exploitatiekosten zijn inbegrepen energie en water, beveiliging, onderhoud van de installaties, schoonmaak en verzekering. Deze kosten kunnen zeer uiteenlopen naargelang de kwaliteit en de omvang van de voorzieningen (dure klimaatinstallaties zijn bijvoorbeeld ook duur in het onderhoud). Er kan daarom niet meer dan een algemene indicatie gegeven worden, op basis van de cijfers die de erfgoedsite in Tienen verstrekte en de cijfers van het nieuwe Zeeuws Museum. Deze kosten variëren van 60 tot 145 €/m² per jaar. Berekend voor de oppervlaktes die hiervoor gegeven zijn, is dat voor 2.100 m² tussen de 216.000 en 304.500 €; voor 4.200 m² tussen de 432.000 en 609.000 € per jaar.

11.1.3. Personeelskosten

Een belangrijke functie in het regionale erfgoeddepotbeleid gaan de consultants uitoefenen. Zij zijn de spil van het netwerk. Hun werking dient ondersteund te worden door minimaal een halftijdse logistiek-administratieve medewerker. Zodra er een depot geopend wordt, is daar een depotbeheerder voor nodig, ook minimaal halftijds.

In het netwerk kunnen naargelang accenten op thema's projectmedewerkers ingezet worden.

De minimale jaarlijkse kosten zijn dan op het moment dat er een regionaal depot actief is:

Tabel 14

Consulent behoud en beheer, A-niveau	1 vte	58.500 €
Consulent registratie, A-niveau	1 vte	58.500 €
Logistiek-administratief medewerker, C-niveau	0,5 vte	20.000 €
Depotbeheerder, B-niveau	0,5 vte	22.500 €
Totaal		142.500 €
Eventueel projectmedewerker, A-niveau	1 vte	58.500 €
Totaal met projectmedewerker		192.500 €

In de jaren daarna moet met loonindexering van ongeveer 2% rekening gehouden worden. Naast de personeelskosten moet rekening gehouden worden met werkingskosten van het netwerk, bijvoorbeeld voor communicatie.

11.1.4. Inrichting van het gebouw

Voor de inrichting zijn nauwelijks zinvolle bedragen te noemen. Er is variatie van een eenvoudig systeem van vaste rekken tot geavanceerde compactusrekken en alles er tussenin. Volledig op maat gemaakte systemen zijn duurder dan standaardformaten.

Er kan gekozen worden voor een geleidelijke inrichting, waarin elk jaar nieuwe rekken aangekocht worden en een inrichting die bij oplevering van het depot compleet is. Ter vergelijking: in het depot in Antwerpen is geleidelijk aan gedurende een aantal jaren op een oppervlakte van 2.400 m² voor 400.000 € aan rekken geplaatst, waaronder twee ruimtes met compactusrekken (ongeveer 100 m²) voor 36.000 €. Het depot in Bokrijk investeerde in rekken 146.736 € voor 1800 m² depotruimte (de

zuivere depotruimte zonder bureau- en andere ruimte). De prijzen per m² variëren dus tussen 82 en 167 €.

11.1.5. Centraal registratiesysteem

Zoals in hoofdstuk 10.6 is aangegeven, is het zeer wenselijk een centraal registratiesysteem in te voeren, als basis voor een verantwoorde collectieontwikkeling. Er zijn verschillende mogelijkheden.

Move en Erfgoeddatabank Limburg

Het systeem van de provincie Oost-Vlaanderen, Move, heeft in de fase 2003-2007 totaal inclusief personeel 706.826 € gekost.

De Erfgoeddatabank Limburg heeft in de fase 2003-2007 totaal inclusief personeel 865.000 € gekost. De provincie Vlaams-Brabant, die per 1 juni 2008 is ingestapt in het systeem van de Erfgoeddatabank Limburg betaalt daarvoor een éénmalige bijdrage van 100.000 € en 50.000 € per jaar. Conversies van bestaande registratiesystemen naar het systeem van de Erfgoeddatabank Limburg kosten daarnaast ongeveer 8.000 € per bestand. Al deze kosten voor Vlaams-Brabant zijn exclusief personeel en kosten voor communicatie.

Bij beide systemen hoort een webapplicatie.

Instappen in een van beide bestaande systemen is mogelijk, het voordeel is dat er geen ontwikkelkosten meer zijn, gebruik gemaakt kan worden van de ervaring die al met deze systemen is opgedaan en dat er onmiddellijk een netwerk beschikbaar is voor registratie.

Adlib

Er kan ook gekozen worden voor een eenvoudig systeem, waarbij de gebruiker registreren in een programma, waarvan de provincie de licenties betaalt. Het veel gebruikte Adlib-systeem¹⁰⁶ hanteert de volgende prijzen voor licenties:

Tabel 18. Prijzen van Adlib

Aantal gebruikers	Basis	Standaard	Plus	XPlus
1	750	1925	2750	3250
2	1500	3850	5500	6500
3	2250	5775	8250	9750
4	3000	7700	11000	13000
5	3375	8665	12375	14500
6	3750	9625	13750	16250
7	4125	10590	15125	18000
8	4500	11550	16500	19500
> 8, per extra gebruiker	300	770	1100	1300
Onbeperkt aantal gebruikers bij > 43 gebruikers	15000	38500	55000	65000

- Basis: is de museumcatalogus, maar enkel de velden die verplicht zijn voor een basisregistratie.
- Standaard: volledige museumcatalogus
- Plus: een combinatie van twee applicaties
- XPlus: Adlib Bibliotheek, Adlib Museum en Adlib Archief

¹⁰⁶ <http://www.adlibsoft.com>

Naast deze licenties moet rekening gehouden worden met kosten voor personeel, dat naast de consulent registratie gebruikers begeleidt bij het invoeren in dit systeem. Het systeem functioneert zonder webapplicatie, die kan er wel aan gekoppeld worden.

11.2. Externe financieringsmogelijkheden

Voor de financiering van de kosten van een regionaal erfgoeddepotbeleid zijn enige externe subsidiebronnen.

11.2.1. Samenwerking met gemeenten

Samenwerking met gemeente- of stadsbesturen is niet echt een financieringsmogelijkheid, wel een manier om de financiële lasten te verdelen. Verschillende steden hebben plannen om te investeren in een depot voor de eigen musea en zijn bereid deze faciliteit open te stellen voor andere instellingen in de regio, dus in te schakelen in een regionale depotwerking. Lokale besturen verwachten daar uiteraard een inbreng van de provincie, bijvoorbeeld in het beschikbaar stellen van personeel voor de werking van het depot, ook voor derden. Ook een gezamenlijke investering in de bouw of verbouwing is een mogelijkheid. Het verdient aanbeveling met de gemeentebesturen die actief op zoek zijn naar een depot of al bestaande plannen daartoe hebben (Ieper, Kortrijk, Brugge) overleg te plegen over eventuele inschakeling van deze faciliteiten in het regionale depotbeleid.

11.2.2. Publiek-private samenwerking

Publiek-private samenwerking (pps) is een soepele manier van samen investeren en verantwoordelijkheid dragen voor een project van overheids- en private partners¹⁰⁷. Voor het eventueel omvormen van bestaande gebouwen, die als potentiële locatie onderzocht zijn, tot erfgoeddepots lijkt de constructie niet de meest voor de hand liggende, omdat de meeste eigenaars denken aan verhuur. Voor één potentiële locatie is deze formule eventueel wel interessant, Galerie Deweer in Otegem (zie hoofdstuk 8.2).

11.2.3. Vlaamse Subsidies

11.2.3.1. FONDS CULTURELE INFRASTRUCTUUR

Via het Fonds Culturele Infrastructuur (FoCI), kan de Vlaamse Gemeenschap investeringssubsidies verlenen voor het bouwen, uitbreiden, verbouwen of aankopen van culturele infrastructuur met bovenlokaal belang. Volgens het reglement¹⁰⁸ komen voor subsidie in aanmerking grote infrastructuren van hoog cultureel belang en infrastructuuruitgaven van specifieke sectoren die door de Vlaamse minister van Cultuur als prioritair worden aangeduid. De huidige prioriteiten zijn door de Vlaamse Gemeenschap erkende en/of gesubsidieerde kunstencentra, muziekclubs, muziekwedukatieve organisaties en jeugdinfrastucturen met bovenlokaal belang. Er is een reglementswijziging in de maak, waarin subsidiëring van erfgoeddepots is opgenomen. Het is de bedoeling per provincie te beginnen met het subsidiëren van een depot, met de mogelijkheid voor subsidiëring van meer depots

¹⁰⁷ Informatie over pps op <http://www2.vlaanderen.be/pps>.

¹⁰⁸ Reglement voor subsidiëring van culturele infrastructuur met bovenlokaal belang

16 maart 2001, http://www.cism.vlaanderen.be/cultuur/regelgeving/culturele_infrastructuur/index.html.

in de toekomst. Het nieuwe reglement zou eind 2008 van kracht worden. De bijbehorende budgetten zijn echter nog niet vrijgemaakt, dat zou bij begrotingswijziging in 2009 moeten gebeuren¹⁰⁹.

11.2.3.2. PREMIES VOOR RESTAURATIEWERKEN AAN MONUMENTEN

Een aantal voorgestelde locaties zijn erkend als monument. Het Vlaams Gewest voorziet in de mogelijkheid om premies aan te vragen voor restauratiewerken aan het monument. In het bijzonder zijn er premies voorzien voor beveiligingsmaatregelen. Voor bouwkundige (bliksembeveiliging, hang- en sluitwerk, veiligheidsbeglazing,...) en elektronische beveiligingsmaatregelen tegen brand, inbraak en diefstal in beschermde gebouwen voorziet het Vlaamse gewest een restauratiepremie, evenals technische en administratieve ondersteuning. Hiervoor kan verwezen worden naar het Besluit van de Vlaamse Regering van 14 december 2001 en 20 september 2002 houdende de vaststelling van het premiestelsel voor restauratiewerkzaamheden aan beschermde monumenten, en naar de omzendbrief ML/10 van 19 november 2002 betreffende de restauratiepremie voor beveiligingswerken aan beschermde monumenten.

11.2.3.3. CULTUREEL-ERFGOEDEDECREET

Het Cultureel-erfgoeddecreet voorziet in een weddensubsidie voor uitvoering van het regionale erfgoeddepotbeleid¹¹⁰. Deze bedraagt 35.500 € per voltijds equivalent. De subsidieregeling gaat in vanaf 1 januari 2010. De subsidie wordt verdeeld a rato van minimaal een halftijds equivalent en naar rato van het aantal inwoners over de vijf provincies en het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad. De verdeling gebeurt in eerste instantie gelijk totdat aan elke provincie en aan de Vlaamse Gemeenschapscommissie twee voltijdse equivalenten toegekend zijn. Een timing hiervoor is niet in het decreet opgenomen. Om voor deze subsidie in aanmerking te komen, moet de provincie in het beleidsplan, dat ten grondslag ligt aan het cultureel-erfgoedconvenant dat deze afsluit met de Vlaamse Gemeenschap, een regionaal erfgoeddepotbeleid opnemen. Dit convenant voorziet in subsidie van de Vlaamse Gemeenschap aan de provincie voor "de ondersteuning van musea die een kwaliteitslabel als vermeld in artikel 13 toegekend hebben gekregen en gerechtigd zijn om dit te dragen en die door de provinciebesturen bij het regionale niveau worden ingedeeld en desgewenst de uitbouw van een regionaal depotbeleid, in overleg met de lokale besturen en de cultureel-erfgoedorganisaties, dat tegemoet komt aan de noden van het cultureel erfgoed dat aanwezig is op het grondgebied"¹¹¹.

Erfgoedconvenants kunnen projecten rond behoud en beheer in hun beleidsplan opnemen en daar budgetten voor reserveren.

11.2.4. Europese subsidies

De Europese Commissie wil de economische en sociale samenhang in de Europese Unie versterken. Daarom bevordert ze via haar structuurfondsenbeleid de ontwikkeling van bepaalde gebieden, om zo de sociaal-economische ongelijkheid in de Unie weg te werken. Een van de structuurfondsen is EFRO, het Europees Fonds voor de Regionale Ontwikkeling. De subsidies uit dit fonds worden toegekend op basis van een aantal doelstellingen. In de provincie West-Vlaanderen wordt

¹⁰⁹ Telefonische informatie van de directeur van het Fonds Culturele Infrastructuur.

¹¹⁰ Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, art. 102.

¹¹¹ Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, art. 62

geïnvesteed op basis van de doelstellingen 2 en 3 (zie hieronder). De meeste van deze programma's zijn zeer gericht op economische ontwikkeling en hebben geen of nauwelijks culturele doelstellingen.

11.2.4.4. DOELSTELLING 2¹¹²

Doelstelling 2 van het Europese ondersteuningsbeleid beoogt Vlaanderen te ontwikkelen tot "één van de meest competitieve regio's, resulterend in een duurzame economische groei, de creatie van meer en betere tewerkstelling en de bescherming en verbetering van het leefmilieu". Er zijn 4 prioriteiten: kenniseconomie en innovatie, ondernemerschap, ruimtelijk-economische omgevingsfactoren en stedelijke ontwikkeling. Deze laatste prioriteit heeft betrekking op centrumsteden, waarvan er vier in West-Vlaanderen liggen: Brugge, Kortrijk, Oostende en Roeselare. Voor deze steden zijn er vier domeinen, waarvan een 'Ontwikkeling van de sociaal-culturele sector' is. Dit domein is echter klein vergeleken met de andere drie en er kan enkel op ingezet worden in het kader van een integraal stedelijk project, waar de sociaal-culturele sector een onderdeel van is. Alleen de steden kunnen aanvragen voor projecten indienen. Voor erfgoeddepots zijn er binnen deze doelstellingen dus geen subsidiemogelijkheden.

11.2.4.2. INTERREG IV

Interreg is het Europese programma dat inzet op versterking van grensregio's. Het is de uitwerking van doelstelling 3 van EFRO, "Europese territoriale samenwerking", met het oog op het realiseren van projecten die een duurzame geïntegreerde Europese territoriale ontwikkeling bevorderen en de Europese interregionale samenwerking en uitwisseling van ervaringen ondersteunen. Voor West-Vlaanderen zijn twee interregionale programma's van belang: Interreg IV Vlaanderen-Wallonië-Frankrijk en Interreg IV Nederland-Vlaanderen, Euregio Scheldemond.

De projecten die op grond van deze doelstelling ingediend kunnen worden moeten altijd een grensoverschrijdend karakter hebben. Dat betekent dat er aan beide zijden van de grens minstens een partner moet zijn, dat er een grensoverschrijdend gebruik moet zijn van faciliteiten die op basis van dit programma worden gefinancierd en dat het project grensoverschrijdende resultaten oplevert. Voor erfgoeddepots betekent dit dat als deze faciliteit gesubsidieerd zou worden vanuit Interreg IV er minstens een partner aan de andere kant van de grens moet zijn en de werking van een eventueel netwerk grensoverschrijdend moet zijn.

Vlaanderen-Wallonië-Frankrijk¹¹³

Het Interreg IV-programma France-Wallonie-Vlaanderen omvat een aantal gevarieerde actieterrainen: economische en technologische ontwikkeling, toerisme, cultuur en erfgoed, milieu, een geïntegreerde arbeidsmarkt, gezondheid, plattelandsontwikkeling en duurzame ontwikkeling. Binnen dit programma is prioriteit 2 cultuur en toerisme. Hierbinnen luidt operationele doelstelling 2.2: 'Het grensoverschrijdende culturele erfgoed valoriseren en ontwikkelen'.

In de grensregio Vlaanderen-Wallonië-Frankrijk is aan die eisen op korte termijn zeker niet te voldoen. Wellicht zijn er mogelijkheden als er al een depotwerking is, bijvoorbeeld een grensoverschrijdende werking wat betreft het vlaserfgoed.

Interreg IV Nederland-Vlaanderen, Euregio Scheldemond¹¹⁴

Dit programma richt zich op het ontwikkelen van strategieën voor duurzame territoriale ontwikkeling, onder andere door het gezamenlijke gebruik van infrastructuur voor toerisme, cultuur, onderwijs en gezondheidszorg. Actielijn 3.1 werkt grensoverschrijdende culturele en bestuurlijke integratie verder

¹¹² <http://www.west-vlaanderen.be/jahia/Jahia/site/doel2/pid/4215>

¹¹³ Grensoverschrijdend Programma Doelstelling 3 "Europese Territoriale Samenwerking" INTERREG IV France-Wallonie-Vlaanderen, 15 november 2007, p. 89, <http://www.interreg-fwvl.org>

¹¹⁴ Operationeel Programma Interreg IV Gensregio Vlaanderen-Nederland 2007-2013, <http://www.euregioscheldemond.be/docs/interreg4.pdf>

uit. Binnen deze actielijn is erfgoed een belangrijk thema als bindend en identiteitsbepalend element in de grensregio. Een niet-limitatieve opsomming van mogelijke acties noemt onder andere samenwerking van musea op het gebied van promotie en productontwikkeling. Het samenwerkingsverband van musea in de Zwinstreek (zie hoofdstuk 8) zou een beroep kunnen doen op deze subsidieregeling en daarmee kunnen instappen in een regionaal depotbeleid.

11.2.4.3. LEADER¹¹⁵

LEADER is een Europees initiatief voor plattelandontwikkeling. Het programma wil het lokale economische en maatschappelijke weefsel op het platteland versterken door een diversificatie van de plattelandseconomie en een verbetering van de leefkwaliteit. In West-Vlaanderen zijn de Westhoek (met uitzondering van de kust) en het Tielts plateau Leadergebieden. Daartoe dient een "Plaatselijke Groep" uit het gebied een ontwikkelingsstrategie in, waarin ze omschrijven hoe ze de LEADER-doelstellingen in hun regio willen halen. De nadruk ligt hierbij op een gebiedsgerichte, coherente en innoverende aanpak op maat van de regio.

In het programma van de Westhoek¹¹⁶ is ruimte gecreëerd voor erfgoed. Maatregel 5.1 beoogt het uitbouwen van een erfgoednetwerk. Mogelijke projecten die hier genoemd worden zijn projecten die samenwerking tussen gemeenten stimuleren, met het oog op een kwalitatief behoud, beheer en ontsluiting van roerend en onroerend erfgoed. Erfgoeddepots zijn hier niet met name genoemd, maar als aan een aantal criteria voldaan wordt, is een dossier hierover bespreekbaar met de plaatselijke groep. De criteria die het programma zelf stelt zijn 'aanzetten tot vernieuwend initiatief, het eigentijds vertalen van het erfgoed en het zoeken van een gemeenschappelijk kader op streekniveau.' Er moet ook een publiekaspect aan de werking zitten. Hier liggen aanknopingspunten voor Westhoek Streekmuseum, als dat samenwerkingsverband zich meer profileert richting behoud en beheer (zie hoofdstuk 10.5). Eventuele locaties in Poperinge, Diksmuide, Ieper en Veurne komen niet in aanmerking voor subsidie via LEADER omdat ze in kleinstedelijk gebied liggen en niet in het buitengebied, waarin prioritair wordt geïnvesteerd.

Het programma voor het Tielts plateau biedt vooralsnog geen aanknopingspunten voor subsidiëring van regionale erfgoeddepots¹¹⁷, omdat het zich concentreert op landschappelijk, bouwkundig en immaterieel erfgoed.

11.2.4.4. BESLUIT

Europese subsidies lijken aantrekkelijk voor investeringen in depotwerking, maar er blijkt vrijwel geen programma te zijn dat hiertoe echt mogelijkheden biedt. Bij het opstellen van een concreet dossier is het wel aan te raden in een vroeg stadium contact op te nemen met secretariaten van Europese programma's, om te bekijken of het dossier eventueel aangepast kan worden aan de subsidiecriteria van een programma. Er moet echter niet gerekend worden op Europese subsidies.

11.2.5. Private sponsoring

De private sector kan een betekenis hebben op het vlak van financiering. Hoewel geen al te hoge verwachtingen mogen gecreëerd worden, kan een financiering niet per definitie uitgesloten worden. Een samenwerking met de private sector kan twee vormen aannemen. De eerste is dat voor bepaalde

¹¹⁵ <http://www.west-vlaanderen.be/jahia/Jahia/site/platteland>

¹¹⁶ *Samen voor een zorgzame, waardevolle en creatieve Westhoek ; ontwikkelingsprogramma 2008-201, p. 83, http://www.west-vlaanderen.be/jahia_upload/bestuur®io/platteland/ontwikkelingsstrategie.pdf*

¹¹⁷ *Het Tielts plateau. Ontmoetingsplaats voor dynamiek, kwaliteit en belevingswaarde. Ontwikkelingsstrategie 2008-2013, p. 46-51 http://www.west-vlaanderen.be/jahia_upload/bestuur®io/platteland/tielts_plateau.pdf*

delen van depotwerking een publiek private samenwerking opgezet wordt (zie 11.2.2.) . Een tweede vorm is dat private partners investeren in een project in de vorm van sponsoring. In het kader van dit onderzoek is het niet mogelijk om een volledig overzicht te geven van alle sponsoringkanalen. Enkel een aantal grotere spelers in het domein van sponsoring van cultuur worden gegeven.

CERA

Cera is één van de grootste privé-mecenassen van het land. Cera steunt projecten in de volgende domeinen: Armoedebestrijding, Kunst en Cultuur, Land- en tuinbouw en Milieu, Medisch-Sociaal, Onderwijs en vorming/Ondernemerschap en Solidair bankieren¹¹⁸.

Ford Conservation Grants

Met de Conservation Grants steunt Ford interessante projecten die zich inzetten voor het behoud van milieu en cultuur. De jaarlijkse Grants passen perfect in Fords filosofie om ons erfgoed zo veel mogelijk te beschermen en respecteren. Iedereen die op een of andere wijze ijvert voor het behoud van het natuurlijke en culturele erfgoed – of dat nu een school, een vereniging, een particuliere, een privé- of een overheidsinstelling is – kan een dossier indienen. Elke deelnemer maakt kans om een deel van zijn project gefinancierd te zien. Het totaalbedrag van € 30.000 wordt verdeeld onder de winnende projecten, met een maximum van € 7.500 per project¹¹⁹.

Koning Boudewijnstichting

De Koning Boudewijnstichting ondersteunt jaarlijks honderden projecten en individuen. Er zijn tal van speciale fondsen waar een beroep kan gedaan worden. Eén ervan is het Mecenaatsfonds ING, Steun aan het behoud van het architecturale erfgoed. Het Mecenaatsfonds ING in België wenst te investeren in het behoud van het onroerende culturele erfgoed van ons land door restauratieprojecten van tekenende elementen uit het Belgische architecturale erfgoed te steunen. Het kan gaan om een deel van een gebouw (een toren, een poort, ...), om klein architecturaal erfgoed (zoals een fontein, een kiosk, een paviljoen in een park, ...) of om interieurdecoratie (lambrisering, plafonds, muurschilderingen, ...) ¹²⁰.

Uiteraard zijn er nog diverse andere sponsors, zeker in de banksector. Bij het uitwerken van een project kan ook hier mee rekening gehouden worden. Rekening houdend met de finaliteit kan dan verder gezocht worden naar private partners.

11.3. Fasering

Het netwerk, zoals het is voorgesteld in hoofdstuk 10.3, kan in fasen opgebouwd worden. De Vlaamse gemeenschap voorziet vanaf 2010 weddensubsidies voor personeel, dat ingezet kan worden in het regionale erfgoeddepotbeleid¹²¹. Op grond daarvan is de volgende fasering mogelijk:

Fase 1 2008 -2009

- Uittekenen van een beleidsplan in kader van een cultureel-erfgoedconvenant tussen de provincie en de Vlaamse Gemeenschap (zie hoofdstuk 11.2.3.3).
- Organisatie van bovenprovinciaal overleg. Dit is belangrijk omdat elke provincie bezig is een regionaal erfgoeddepotbeleid uit te tekenen en de depotproblematiek in de provincies redelijk

¹¹⁸ <http://www.cera.be/cera/nl/projects/>

¹¹⁹ <http://www.fordfound.org/>

¹²⁰ <http://www.kbs-frb.be/fund.aspx?id=191446&LangType=2067>

¹²¹ Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, art. 100 en 102.

hetzelfde is. Het is een opstap naar permanent bovenprovinciaal overleg over deze materie (zie hoofdstuk 10.3)

- Opstarten van een pilootproject (bijvoorbeeld Vlasmuseum, hoofdstuk 10.8)

Fase 2 2010

- Aanstelling van twee consultants: één voor behoud en beheer, één voor registratie en een administratief-logistieke medewerker.

De consultants bereiden het netwerk voor en fungeren als aanspreekpunt en adviseur in de eerste lijn van het netwerk (zie hoofdstuk 10.3). Om hun werk in goede banen te leiden, krijgen zij ondersteuning van een administratief-logistieke medewerker. De consultants bereiden de opening van een eerste regionaal depot voor.

- Eventueel opbouw van een centraal registratiesysteem.

Fase 3 2011

- Opening van een eerste regionaal depot, tevens tijdelijk depot. Aanstelling van een depotbeheerder.

Het eerste regionale depot fungeert tegelijkertijd als tijdelijk depot voor de hele provincie.

Fase 4 vanaf 2012

- Uitbouw van regionale en materiaalspecifieke depots. Uitbreiding van personeel voor exploitatie van de depots.
- Eventueel medewerker (s) voor projecten rond behoud en beheer binnen het regionale depotbeleid.

Tot 2011 kan een indicatie van de kosten gegeven worden. De periode daarna is nog niet te calculeren, omdat er te veel nog onbekend is, bijvoorbeeld hoe de Vlaamse personeels- en investeringssubsidies er precies uit zullen gaan zien. Eventuele Europese subsidies en sponsoring zijn niet in de berekening opgenomen, omdat deze te onzekere factoren zijn.

Tabel 20. Kostenmodel, uitgaande van aankoop of huur van 2.000 m² depotruimte medio 2010

Fase	Depotbeleid Eenmalig (investeringen)	Depotbeleid terugkerend (huur of afschrijvng, exploitatie)	Registratie- systeem eenmalig (investering)	Registratie- systeem terugkerend (personeel en werkings- kosten)	Mogelijke externe financiering
2008-2009	Geen kosten (eventueel opstart van een pilootproject)				
2010					
Afschrijving (40 jaar) aankoop gebouw of huur (1 €/m²), 2.000 m²	960.000 €* 	12.000 € (half jaar)			
Afschrijving (40 jaar) aanpassing gebouw	1.000.000 €* 	12.500 € (half jaar)			Subsidie FoCI
Aankoop licenties			40.000 €* 		
Personeel		137.000 € (2 vte A-niveau, 0,5 vte C-niveau)		40.000 € (1 vte B- niveau)	71.000 € Cultureel- erfgoeddecre et
Werkingskosten		7.500 € (netwerk)		20.000 €	
Kosten in 2010	(1.960.000)	169.000 €	40.000 €	60.000 €	
Totale terugkerende kosten 2010 met registratiesysteem	158.000 €**				
Totale terugkerende kosten 2010 zonder registratiesysteem	98.000 €**				
Investering in 2010 met registratiesysteem	2.000.000 €				
Investering in 2010 zonder registratiesysteem	1.960.000 €				
2011					
Afschrijving (40 jaar) aankoop gebouw of huur (1 €/m²), 2.000 m²		24.000 €			
Afschrijving (40 jaar) aanpassing gebouw		25.000 €			
Inrichting gebouw (2000 m², 125 €/m²)	250.000 €* 				
Afschrijving inventaris over 20 jaar		12.500 €			
Exploitatiekosten, 100 €/m²		20.000 €			
Personeel		139.740 € (2 vte A-niveau, 0,5 vte C- niveau)*** 20.400 € (0,5 vte B-niveau- depotbeheer)***		40.800 € (1 vte B- niveau)***	71.000 € Cultureel- erfgoeddecre et
Werkingskosten		7.500 € (netwerk) 7.500 € (depotbeheer)		20.400 €***	
Kosten in 2011	(250.000 €)	236.240 €		61.200 €	
Totale terugkerende kosten 2011 met registratiesysteem	226.440 €				
Totale terugkerende kosten 2011 zonder registratiesysteem	165.240 €				
Investering in 2011	250.000 €				

*in de berekening is alleen de afschrijving meegerekend

** dit bedrag kan lager worden, als er subsidie van het FoCI komt. De eventuele hoogte daarvan is nog niet bekend.

*** 2% index.

11.4. Besluit

De regionale depotwerking is een nieuw fenomeen, waarvoor geen kant-en-klare recepten bestaan. Er zijn nog weinig voorbeelden van werking en de werking moet aangepast worden aan de omstandigheden in een regio of een provincie. In dit rapport is op basis van de situatie, die tijdens het onderzoek is aangetroffen, gesprekken met belanghebbenden, inspirerende voorbeelden en theorie een model ontwikkeld. Dat model is geen dwingend keurslijf, er zijn keuzemogelijkheden, het tempo van implementatie kan gekozen worden, kortom, het is bouwpakket, waar naargelang de te kiezen prioriteiten, de kansen en de financiën beslissingen worden genomen. Daarom is een berekening van de te verwachten kosten niet te geven.

Er zijn zoveel mogelijk gegevens verzameld over kosten, maar er kan pas echt gecalculeerd worden als er een concreet dossier is: een beslissing over inzet van personeel, een gebouw, wensen ten aanzien van de inrichting en de werking. De andere onzekere factor zijn de te verwachten subsidies. Subsidiemogelijkheden voor regionale erfgoeddepots voor de provincie zelf zijn er weinig. Naast de in het Cultureel-erfgoeddecreet toegezegde middelen voor personeel is het enige fonds dat echt soelaas gaat bieden is Vlaamse Fonds Culturele Infrastructuur, nadat het reglement gewijzigd is.

Europese subsidies zijn over het algemeen bestemd voor private partijen of lokale overheden. Waar lokale of regionale depotprojecten in aanmerking kunnen komen voor Europese subsidies, moeten de gemeentebesturen of samenwerkingsverbanden de aanvrager zijn. De provincie kan hier wel optreden als co-financier voor de gemeenten. Het is echter zaak op het moment dat er concrete dossiers gemaakt worden, rekening te houden met de voorwaarden van de Europese programma's die kansen bieden (Interreg, LEADER) en in overleg met de programmasecretariaten te bekijken of het dossier opgesteld kan worden in overeenstemming met de eisen van het betreffende programma.

Hetzelfde geldt voor private sponsoring en publiek-private samenwerking. op het moment dat plannen ontwikkeld worden, kunnen de mogelijkheden voor sponsoring of publiek-private samenwerking afgetast worden. Zonder concrete dossiers is het heel moeilijk uitspraken te doen over de haalbaarheid van deze soorten financiering.

Met of zonder subsidies, gemeenten en samenwerkingsverbanden van gemeenten zullen een belangrijke partner zijn in het opzetten van erfgoeddepots, ook qua financiering.

Voor alle mogelijke subsidies geldt dat in een zo vroeg mogelijk stadium van dossiervorming afgetast moet worden welke mogelijkheden er zijn.

Bibliografie

Standaarden

CIDOC

<http://cidoc.mediahost.org/guidelines1995.pdf> - *International Guidelines for Museum Object Information: the CIDOC Information Categories*, 1995

Collections Management Standard:

http://www.chin.gc.ca/English/Standards/metadata_documentation.html

Spectrum - Collections Management Procedures

<http://www.mda.org.uk/spectrum.htm>

Ook in het Nederlands vertaald: *Spectrum-N, Standaard voor collectiemanagement in musea*. Versie 1.0, 2008 (opvraagbaar via www.faronet.be).

DEN TEULING, A., *Archieflexicon voor Nederland en Vlaanderen*, 2001,

http://api.nina.com/files/0EIhDCoNWY-yzvo4RqkfpA3c4B6nTgerMMs7LSOyp8_Archieflexicontekst.PDF

Wetgeving cultureel erfgoed

Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid. Het volledige dossier is raadpleegbaar op de website van het Vlaams Parlement: <http://www.vlaamsparlement.be/Proteus5/showParlInitiatief.action?id=513912>

Publicaties over algemeen museumbeleid, visies, paradigma's

AMBROSE, T. & PAINE, C. *Museum Basics*, Londen/New York, 2006

ANDERSON, G. (ed), *Reinventing the Museum. Historical and Contemporary Perspectives on Paradigm Shifts*, Lanham 2004

KAPTEIJNS, M.W.J. e a., *Het museum bestaat niet. Onderzoek ter ondersteuning van de sectoranalyse musea*, Amersfoort, 2002

KNELL, S. J., MCLEOD, S & WATSON, S., *Museum Revolutions. How museums change and are changed*, Londen/New York, 2007

KORFF, G., *Museumsdinge. Deponieren-exponieren*, Keulen/Weimar/Wenen, 2007

Publicaties met betrekking tot collectiebeleid, -vorming en -management

ANGREN, P.-U., & NYMAN, S. (eds), *Museum 2000, Confirmation or Challenge*, ICOM, 2001

BELK, R.W., *Collecting in a Consumer Society*, Londen/New York, 2002

BERGEVOET, F., *Leidraad voor het afstoten van museale objecten*, Instituut Collectie Nederland, 2006,

<http://www.icn.nl/DIR003/ICN/CMT/text.nsf/0/838A25E072C6356EC1256B1200393ECB?OpenDocument>

BOYLAN, P.J., *Running a museum: A Practical Handbook*, ICOM, 2004,
http://www.icom-deutschland.de/client/media/198/running_a_museum.pdf

CASTELLS, M., *The power of identity: the information age – economy, society and culture*, Part 2, Oxford, 1997

CHABIN, M.-A., *Je pense donc j'archive*, Parijs, 1999

CLARK, K., *Capturing the Public Value of Heritage*, The proceedings of the London Conference 25-26 January 2006.
www.helm.org.uk/upload/pdf/Public-Value.pdf

COOK, T., 'What is past is prologue: a history of archival ideas since 1898, and the future paradigm shift', In: *Archivaria*, 43, 1997, p. 17-63

COOK, T., 'Archival science and postmodernism: new formulations for old concepts', In: *Archival Science*, 1, 2001, p. 3-24

CROOKE, E., *Museums and Community Ideas, Issues and Challenges*, Londen/New York, 2008

DE MEYER, G., *Verzamelen als dagdagelijkse culturele praktijk*, Leuven zj,
<http://soc.kuleuven.be/onderwijs/pop/documents/verzamelen.pdf>

DERRIDA, J., *Archive fever: a freudian impression*, Chicago, 1998

FAGERBORG, E. & VON UNGE, E., *Connecting Collecting*, Stockholm, 2008,
<http://www.nordiskamuseet.se/upload/documents/349.pdf>

FARGE, A., *Le gout de l'archive*, Parijs, 1989

HOWARD, P., *Heritage: management, interpretation, identity*, Londen, 2003

KIRSHENBLATT-GIMBLETT, B., *Destination Culture, Tourism, Museums and Heritage*, Londen, 1998

KIRSHENBLATT-GIMBLETT, B., 'Van etnologie naar erfgoed', In: *Levend erfgoed*, 2008, 1, p. 4-9

KETELAAR, E., 'Tacit narratives: the meanings of archives', In: *Archival Science*, 1, 2001, p. 132-133

KNELL, S. J. (ed.), *Museums and the Future of Collecting*, Ashgate, 2004

LOWENTHAL, D., *The Heritage Crusade and the Spoils of History*, Cambridge, 1998

MATHIJSEN, M., 'Wie bewaart, bezwijkt ... De paradox van het behoud van het verleden', In: *Mores*, 7, 2006, 1, p. 21-23

MCLUHAN, K., *The global village: transformations in World life in the 21ste century*, Oxford, 1992

MERRIMAN, N., 'Museum Collections and Sustainability', in: *Cultural Trends*, vol.17, no. 1 (March 2008), p. 3-21

Museale organisaties, het empirisch object, Antwerpen zj, <http://dare.uva.nl/document/60361>

Museum Collections on the Move, Conference Report, 28-29 2004, The Hague,
<http://www.museumcollectionsonthemove.org/indexen.html>

National Park Service, *Museum Handbook*,
<http://www.nps.gov/history/museum/publications/MHI/mushbkl.html>

Nooit genoeg. Over verzamelen & verzamelaars, Tielt, 2008

PEARCE, S., *On collecting. An investigation into collection in the European tradition*, London/New York, 1995

RUYTERS, D., 'Atlas met ambitie', In: *Metropolis M*, 2003, nr. 2

SAMDOK, 'Connecting Collecting, 30 years of SAMDOK', In: *Samtid & Museer*, nr. 2, 2007, volume 31.

Selection, Retention and Dispersal of Archaeological Collections. Guidelines for Use in England, Wales en Northern Ireland, zp, 1993

SCHEPERS (R.), 'Hedendaags verzamelen. Hinkt Vlaanderen achterop?', In: *Mores*, 5, 2004, 3, p. 23-24

STROOBANTS, A.(red) , *Museumcollecties, een (on)deelbare eenheid? Zin en vormgeving van een museaal selectie- en afstotingsbeleid*, Antwerpen, 2000

UPWARD, F., Modelling the continuüm as paradigm shift in recordkeeping and archiving processes, <http://www.sims.monash.edu/research/rcrg/publications/Frank%20U20%RMJ%202001.pdf>

VEEGER, L., *De Collectiebalans. Een onderzoek naar het wel en wee van museumcollecties in Nederland*, ICN, 2008, [http://www.icn.nl/DIR003/ICN/CMT/text.nsf/URL/33C07F470163D4CBC12573DF00427063/\\$FILE/Rapport_Collectiebalans_20080128.pdf](http://www.icn.nl/DIR003/ICN/CMT/text.nsf/URL/33C07F470163D4CBC12573DF00427063/$FILE/Rapport_Collectiebalans_20080128.pdf)

WILKINSON, H., *Collections for the Future*, UK, Museum Association, 2005, <http://www.museumsassociation.org/collectionsforthefuture>

WINKWORTH, K., *Connecting Collections: Thematic Studies of Museums and Heritage Collections: A Guide for Museums, Heritage Networks and Communities*, Queensland Heritage Trails Network, 2001

VAN MENSCH, P., *Voor nu en later. Het verzamelbeleid van musea in Nederland*, Amsterdam 2003

VANOPPEN, H., 'De heemkunde of de studie van de microkosmos is in het jaar 2000 meer dan 'in'', In: *Mores*, 1, 2000, 2, p. 1

VERCAUTEREN, G. (red) *Collectiemanagement in de praktijk. Het belang van registratie voor het informatiebeheer van uw collectie*, Antwerpen 2007

WOESTENBORGH, B., *Veldwerk/denkwerk. Agrarisch erfgoed in Vlaanderen; Stand van zaken en analyse*, Leuven 2005

Publicaties mbt erfgoeddepots / behoud en beheer

Advies Regeling bouw en inrichting archiefruimten en archiefbewaarplaatsen, Den Haag, 2006, http://www.nationaalarchief.nl/images/3_12708.pdf

Benchmarks in Collection Care for Museums, Archives and Libraries, Londen (MLA), 2002, http://www.mla.gov.uk/resources/assets/B/benchmarks_pdf_5910.pdf

BOTTERMAN, R., e.a., *Risicobeheer en verzekeringen in de musea*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2002

COOLS, J. e.a., *Als het maar gezond is*, Antwerpen, 2004

- DE RUYSSER, S. *Wenselijkheid en mogelijkheden van een gemeenschappelijke depotwerking in stedelijke context*, 2004
- DEXTER LORD, G. & Lord, B. (eds), *The Manual of Museum Planning*, Lanham, 2001
- DRIESSEN, P., *Wenselijkheids- en haalbaarheidsstudie voor een open, geïntegreerde en integrale depotwerking in Limburg*, zp, 2003
- DUVAL, Alain, *Etude de la situation et du statut des collections archéologiques appartenant à l'état*, zp, 2004
- ELOY, A., *Technische Collecties. Beheer, conservatie en restauratie van museale collecties*, 3, Brussel, 2000
- ETMAN, O. & GEELEN, P., *Veiligheidszorg in Vlaamse, Britse en Nederlandse musea*, zp, 1993
- FEILDEN, B., 'Frankly speaking, Storage: out of sight (out of mind ?)', In: *Museum International*, 1992, p. 33-34
- General Standards for the Preparation of Archaeological Archives Deposited with the Museum of London*, Londen, 1998
- HILBERRY, J., *Behind the scenes: strategies for visible storage*, American Association of Museums, http://www.aam-us.org/pubs/mn/MN_JA02_VisibleStorage.cfm
- HORGAN, J., *Planning good collection facilities*, Mexico City, 1990
- JANSSEN, E. & DE RUYSSER, S., *Onderzoeksproject: bewaring van industrieel erfgoed*, Antwerpen, 2005
- JÜTTE, B.H.A.G., *Richtlijnen bij het bouwen of verbouwen van ruimten met een museale bestemming*, CL Informatie 17, Amsterdam, 1994
- KNELL, S. (ed), *Care of Collections*, The Leicester Readers in Museum Studies, Londen/New York, 1994
- PINNIGER, D. & WINSOR P., *Integrated Pest Management*, Londen (MLA), 2005
- POUWELS, E., 'Stadsdepot Dordrecht', in: *Museumpeil* 27, voorjaar 2007, p. 37-39
- REPP, B., STABLER, W., WIESSMANN, A. , *Das Museumsdepot. Grundlage, Erfahrungen, Beispiele*, Museums Bausteine 4, München, 1998
- Themanummer: Storage, In: *Museum International*, Nr. 188, Vol. XLVII, nr. 4, 1995
- TIMMER, P. & KOK, A., *Niets gaat verloren. Twintig jaar selectie en afstoting uit Nederlandse museale collecties*, Amsterdam, 2007
- UNESCO, *Museum Collections Storage*, 1979
- Verzekerde bewaring*, Brussel, zj.
- 'Wenselijkheid en mogelijkheden van een gemeenschappelijke depotwerking in stedelijke context', in: *Behoud en Beheer berichten*, april 2004

Online projecten

Australië

- Australian Museums and Galleries OnLine: <http://sector.amol.org.au>

- Heritage Collections in Australia. A plan for a new partnership:
http://sector.amol.org.au/publications_archive/national_policies/heritage_collections
- A guide to assessing the significance of cultural heritage objects and collections:
http://sector.amol.org.au/publications_archive/museum_management/significance
- Collections Australia Network: www.collectionsaustralia.net

Canada

Canadian Heritage Information Network: www.chin.gc.ca

Denemarken

- Teksten mbt het Deens cultuurbeleid: www.kum.dk
- Danish Museums Online: www.dmol.dk/engelsk/start.asp
- The Heritage Agency of Denmark: www.kulturarv.dk/english/index.isp

Finland

Museums of Finland: www.museums.fi/english

Interessant zijn de verschillende verhaallijnen die getoond worden en waar het collectiebeleid op afgestemd wordt.

Groot-Brittannië

- Collections Link: <http://www.collectionslink.org.uk>
- *Too much stuff. Disposal from museums*, UK National Museum Directors' Conference, 2003.
- Subject Specialist Networks:
http://www.mla.gov.uk/programmes/renaissance/Subject_Specialist_Networks/

Nederland

Instituut Collectie Nederland: www.icn.nl

Schotland

- Scottish Museums Council: A national collections development strategy for Scotland's museums, 2006
http://www.museumsgalleriesscotland.org.uk/pdfs/Publications/Collections_Development_Strategy.pdf
- *The main findings and conclusions from the national audit of Scotland's museums and galleries*, 2002.

USA

- American Association of Museums : www.aam-us.org, zie link naar 'Museum Loan Network' gecoördineerd door the 'Collections Exchange Center'.
- Minnesota Historical Society
Project: Connecting to Collections (gestart in mei 2008)
<http://www.mnhs.org/preserve/conservation/connectingmn/index.htm>

Zweden

SAMDOK:

<http://www.nordiskamuseet.se/makeframeset.asp?sUrl=http%3A/www.nordiskamuseet.se/publication.asp%3Fpublicationid%3D4213&Cat=&catName=&publicationid=4213>

Collectieplannen

Collection Management Plan Nova Scotia Museum

http://museum.gov.ns.ca/info/NSM_Collection_Management.pdf

Collection Plan Museum Riverina

http://www.waagga.nsw.gov.au/resources/documents/POL_074_Museum_Collection.pdf

Collection Policy Ballarat Tramway Museum

<http://www.btm.org.au/documents/btmcollpol.pdf>

Collection Policy Royal British Columbia Museum:

http://www.royalbcmuseum.bc.ca/Content_Files/Files/CollectionPolicyApril2006.pdf

Collection Policy Victorian Arts Centre:

http://www.theartscentre.com.au/media/26205/pac_art%20collection_dev_policy.pdf

Contemporary Collecting Policy British Postal Museum:

<http://postalheritage.org.uk/aboutus/organisation/downloads/BPMA%20contemporary%20collecting%20Policy.pdf>

The Museum of Science and Industry in Manchester, *Acquisition and Disposal Policy 2005-2009*

<http://www.msim.org.uk/media/451285/acquisition%20%20disposal%20policy%202005-09.pdf>

Diverse websites

<http://museumstudies.si.edu/> - Smithsonian Institute, Museum Studies, USA

<http://palimpsest.stanford.edu/> Resources for Conservation Professionals

http://sector.amol.org.au/working_with_collections Developing a preventative conservation policy

<http://www.collectioncare.org> Providing collection care, preservation and conservation treatment services to collectors and collecting institutions.

<http://www.mla.gov.uk/home> - Museums, Libraries and Archives Council, Engeland

<http://www.mnhs.org/preserve/conservation> - Minnesota Historical Society, conservation department

<http://www.museum-security.org>; <http://www.museumbeveiliging.com/>;

<http://www.handboekveiligheidszorgmusea.nl> – Museum security network (Nederland).

Informatieforum veiligheidszorg - bewaking, beveiliging en veiligheid - erfgoedsector (musea, bibliotheken, archieven...)

<http://www.collectiewacht.nl> – Collectiewacht Nederland

<http://www.museum.wa.gov.au/services/map/downloads.asp> - Museum Assistance Program, Australië

<http://www.nps.gov/history/museum/publications/index.htm> - National Park Service Museum Handbook, USA

<http://www.preservation.gc.ca> - Canadian Conservation Institute

<http://www.aat-ned.nl> - Arts and Architecture Thesaurus

<http://www.icom.org> – International Council of Museums (ICOM)